

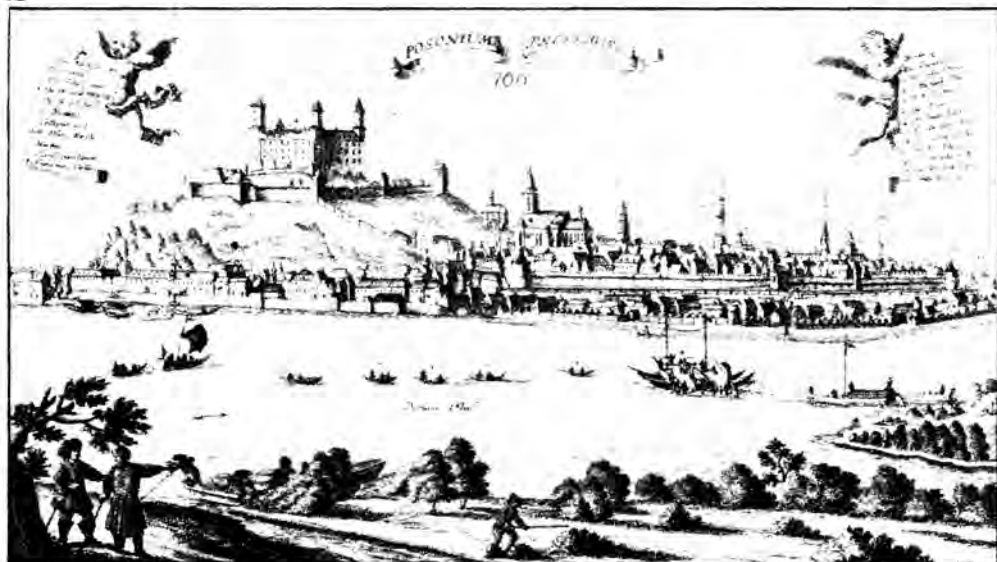

Hungarian Academy of Sciences
Centre for Social Sciences
Institute for Minority Studies

A PDF fájlok elektronikusan kereshetőek.

A dokumentum használatával elfogadom az
[Europeana felhasználói szabályzatát](#).

ÉBERT TIBOR

Jó könyve

SZÉPHALOM KÖNYVMŰHELY-REGIO

Regio-könyvek 7.

Regio-könyvek 7.

Regio-könyvek 7.

Regio-könyvek 7.

Regio-könyvek 7.

Regio-könyvek 7.

Regio-könyvek 7.

A könyv

**Pozsony városi privilégiumának 700. évfordulója
alkalmából**

**a Művelődési és Közoktatási Minisztérium,
a Csehszlovákiai Magyar Kultúraért Alapítvány
és a Párbeszéd Alapítvány támogatásával
jelent meg.**

Ébert Tibor

JÓB KÖNYVE

Pozsonyi regényfantázia

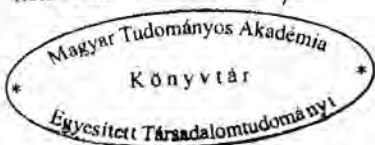
Széphalom Könyvműhely–Regio

Budapest, 1991.

REVIZIÓ

Leltári szám:

2246

Helyszám:

57.820

© Ébert Tibor

ISBN 963 7488 30 8

ISSN 08 66 1251

I.

Széplak utca

(1926–35)

Születés

Születésem után két és fél hónappal anyám ott állt a bölcsőmnél, és halkán énekelte: „Gloria in excelsis Deo”. Nézte a kis jászolban a viaszbabát, és tudta, minden anya Megváltót szül. Apám még nem köhögött. Ugyanolyan kö-zömbösen ült a karosszékekben, mint sok-sok éven át, fejét kezére támasztva. Apám nem adott reverzálist, anyám nem engedte, hogy a német evangélikus pap Tibor helyett The-obaldnak kereszteljen. „Gloria in excelsis Deo.” „Ein fester Burg ist unser Gott.”

Falak, kövek

Városban élek, falak vesznek körül. Az a Széplak utcai ház, ahol születtem, olyan, mint a többi, körülöttünk egymásba kapaszkodó egy-két emeletes, puha, porhanyós vakolatú épü-let. Ráhajolnak a hajnal füstbóbitái. Az udvaron szellemarcú, mosott ruhák lógnak lomha köteleken. Egy ablakból mindig bömböl a nehéz-torkú rádió. Szombatonként friss szappanillat száll a folyosó sűrűlt, szálkás deszkáiról. Bádogos, szabó, a málnaarcú villanyszámlás, Milly és Septák néni, a prominclis Kaufer a szomszédok. Velünk szemben, az udvar végében fal meredezik. Ez a fal emeli fölénk a négytornyú várat meg a szél-től olyan gyakran szétszórt fűrészporra hasonlító egünket. Mikor estefelé az a magányos, hatalmas fal átváltozik a hűlő fényekben – zsendelyszerű képződmények, pikkelyei nőnek, mögötte tápáskodik a sötétség –, lassan elsüllyed a földbe, aludni tér a kanálisrózsák, a lefolyók alá, s vele együtt a macs-kahátú hegy, a Kis-Kárpátok dombja, a bástyák, a Miklós-to-rony. Helyükön, mint mesekönyvből kivágott táj, lyukas éj-szaka tátong.

Fekete négyszög

Fekete négyszög. Zsendelyből, vasból...? Nem tudom. Gránitkockás lefolyóban szappanos víz reszket, összehúzó-dik, nő, helyét keresi, futni kezd, medrét érzi, mert kifeszül,

s aztán torpan, szemembe néz – nem került csapdába –, szíjas fű csúszdája a torkolat, a vég. Vágott pléh-bádoglemezek. A hétszemű műhely teleszkópjaiban az ég. Csapokból cseppidő, a nappal s éj csöpög. Wolek mester, Posztó Karcsi, a rézzel álmodozó...

Fekete négyszög. Billenő folyosó szárad a fényben. A szeplős Borcsa egykedvűen tapossa a varrógéppedált. Üveggolyóim a sarokban...

Fekete négyszög. Fekete, mint a konflisok odakint, mint a fekete kézelők, kalocsnik, bélések, hegedűtokok, rajzlapok, kátrány, korom... A súrolt gang sárgán visszaillatoz rá, szólna hozzá... De valaki mindig átmegy a deszkáin: a postás, villanyszámlás, szomszédok, apám, anyám...

Fekete négyszög: szönyeg, állandóság, rám borul, belakar...

Apám kamáslija meg a többi

Nyitott ablakunkon kionsonna otthonom, de a pék wagneri arca szigorú Wotanként visszatartja – nagyapám, arany keretben.

Messzire nyúló rétegek rendjele: rozsdát gyöngyöző vécétartály a téglabordákon. Szemérmes árnyékok osonnak, átlépve az árnyékokat.

Kémények kerítésén bukik át tekintetem, egeken pihenve magát látja. Magamat bámulom. Bádogtestű a szél, a napja rendszerint a péntek, s ha jön, fejek, lábak, testek úszkálnak benne, repülve, himbálózva, tisztelegve.

Bálnahasú ládák kikötőjében Magdi vár, a zsidólány. Noé, Ornyi úr meg Sándor bácsi eljut oda, ahova megy...

Német, szlovák, magyar, zsidó: egymásra rakott téglák, téglalaf, falak.

Rám csavarodik folyosók, évek, századok galaktikája.

Kamilla, zsálya nő a varrógéppedálból, zajok, neszek félcelgetik a tárgyakat, rendet, minket.

Tornyok magassága anyám mutatoujja, a lélek torna-termében így jut apám kamáslija meg a pöller túl magasságokon.

Óvoda, óriások

Boltozatos kapualj, hepehupás kövezett udvar. Újházy Margit néni mindig rekedten beszél. Mindegyik gyereknek van jele, ezt rávarrták a ruhákra, zsákocskákra, ovitáskára, Dudus a nap, Évi a hold, Pali a hal, Kriszti az olló, Frédi a fésű, én a görögdinnye. Nem tudom, hányan lehetünk, talán tizenketten, ez sokszor változik. Margit néni mindennap megszámol bennünket, sorba kell állni, s ő mindegyikünkre rámutat kisujjával. A hosszú, barna helyiségben olyan csúnya színű a fal, mintha... na de ezt nem mondom ki. Zolit, az „Abáltszalonnát” is azért állították a sarokba, mert rondát mondott. Alacsony asztalok, székek sorakoznak, egy ablak mindig nyitva, ha valamelyikünknek pisilni vagy kakilni kell, átviszik vagy átmegy a szomszéd szobába. Két ajtó nyílik ott egymás mellett, az egyikben piros babos főkötőben Ági, a másikon zöld tiroli kalapban Péter. Ráülök a pici vécére, lábam a földre ér. Futni szoktunk az udvaron, Zelinka Laci a leggyorsabb, az „Abált vagyis Pluncni” mindig lemarad, utolsó, gurul, mint egy disznósajt. Sokat nevetünk rajta. Pettyán Gyuri olyan, mint a nyúl, átugorja az akadályokat. A rajzokat, kivágott állatokat, farkast, rókát, kígyót, hű, de hosszút csináltam a múltkor, felszögezzük a falra körbe-körbe. A legszebbeket mindjárt az ajtó mellé. A rajz után általában énekelünk. Margit néni odaáll a közepre, és elkezdi. Azt énekeljük, hogy „Jön egy varjú a malomba, kiti, kati, katt, búzát önt fel a garatra, kiti, kati, katt, lisztet szítál a tyúkocskára, kiti, kati, katt, gúnár ült fel a zsákokra, kiti, kati, katt”. Tapsolunk hozzá. Ezt is énekeljük: „Ó, jöjj gyönyörű szép nap, gyere újra holnap, hadd melegedjen a legény, kecskepásztor vagyok én...” Az énekben én vagyok a legjobb. Hamis hang nélkül, tisztán énekelek. Dudus állandóan dögönyöz, belém bokszol, a fülembre harap, megteheti, mamája nővére a Margit néni. Elvittek bennünket sétálni a Hegyiparkba, a Zergehegyre, a Bimbóházakhoz meg a Vaskutacskára, ez már elég messze van. Ilyenkor velünk jön egy szülő, legtöbbször Daisi papája. Kirándultunk a kis vasúti hídhöz is, hogy megmutassák nekünk a síneket, gépeket. Hogy zakatoltak, motyogtak, mozogtak, nyüzsögtek, a sok sín olyan volt, mint a kígyók egymáson az Állatkertben.

Jött egy mozdony, homlokán a lámpája, a szeme. Ilyet se láttam még. Dani papája azt mesélte, hogy a görögöknél élt egyszer egy óriás, Polüphemosz nevű férfi, akinek homlokán nőtt ki a szeme. Irtó csúf lehetett. Olyan, mint az a tolatómozdony. De nem. Az a mozdony nem is volt olyan csúf, pöfögött, szuszogott, köhögött, prűszkölt, talán beteg is volt szegény, előrement, hátra, húzott magával, tolt maga előtt sok-sok kocsit. Sajnáltam. Dudus azt magyarázta, hogy ő nem fél az óriásoktól, minek, nincsenek is, de én nem hittem el neki, igenis, léteznek...van-nak. A múltkor, amikor gyurmáztunk, arra gondoltam, hogy hatalmas gyurmalabdákkal játszhatnak, dobálózhatnak az óriások. Egyikük a várfalon, két lábával belecövekeli magát, a másik olyan hosszú, mint az Apolló-gyár kéménye, valahol a kikötőnél áll, a harmadik meg a dombokról kiabál nekik. Dobálják egymásnak fölöttünk, a város fölött a gyurmalabdát, amit én készítettem nekik. Ha valamelyikük elejti, nem kapja el a labdát, az menten parányivá változik, és lábam elé gurul. Amikor vége van az ovinak, sokszor kint áll az udvaron Král bácsi, a fűszerkereskedő, akié a ház, az ovi, minden... Barackot szokott nyomni a fejünkre, s ad hozzá selyemcukrot, gumicukrot, olyan kígyósat meg egyebet.

Tócsák az udvaron

A gondolataim nem tengerek, tócsák csupán. Itt hevernek az udvaron szanaszét, mint egy törött tükör darabjai. Csillan bennük az ég, gallyak nézik a testükön fakadt apró rügyecskéket, amelyeket a nap simogat. A csöppnyi tengerekbe március lehelete fodroz bele. Tócsák. S ahogy állok itt kövek görbületén, érzem, ilyen tócsa vagyok...

Nagy eső volt 1934. március 25-én.

Órák

Első emeleti lakásunk ablakából jól látom a szemben lévő Ludwig-Andrássy-ház két mesterének, Remp Gusztávnak és Kadlec Péternek az óráit. Gondolom, ritkán fordul elő, hogy két konkurens üzletet csupán a kapualj, a grófnő

címere meg néhány kirakat – a Meinlé és egy cipőüzlete – válasszon el egymástól. A Remp-óra piros színű hatalmas háromszögben mutatja az időt, Kadlec úr úgyszintén piros, de kerek alakú keretbe helyezte az óráját. Mindegyik hajszálpontosan egyformán jár, s az idő hasonmása lett egymásnak. A két mester csöngettyűs bejárati ajtajában tábla: „Az én óráim mutatja a pontos időt, a greenwichi világidőt.” – Győződjön meg róla, bizony – mondogatja Remp Gusztáv –, csakis az én óráim pontosak, kint is, bent is. – De ugyanezt hangoztatja Kadlec úr is. Mindketten pöllert, keménykalapot viselnek, kamásliban járnak, olykor sétatálca kezükben... A két órát éjszakára kivilágítják, először Kadlec úr számai meg mutatói foszforeszkáltak sejtelmesen, de néhány nap múlva már a másik is fényárban úszott, Remp Gusztáv két rejtett lámpát helyezettett el a falban. Meglepetéseken, újításokon törí a fejét a két órás-mester: cirádás mutatókkal cserélték fel a régieket – Remp úr számai aranyozott római számok voltak –, de úgy látszik, érthetőbb, szemléltetőbb a másik rendszer, mert csakhamar lekerültek a lapról; két ébresztő harangot is szereltek fel a jobb, majd a bal oldali szerkezetekre, megszólaltak különböző időközökben, botrány lett belőle, mert felverték az éjszaka csöndjét, Remp úr is, Kadlec úr is bocsánatot kért a környékbeli lakóktól, apámtól is, és egyformán okolták azt a mesterembert, aki mindkettőjük számára elkészítette az ébresztőket; feldíszítették az órákat szalagokkal, pántlikákkal, a május elsejei sörösllovakhoz hasonlítottak, meg azokhoz, akik a szüretre indultak, vagy a búcsúba készülődtek. Hálás lehettem Remp úrnak és Kadlec úrnak, hogy én már négyéves koromban ismertem az órát. De sokszor könyököltem az ablakpárkányon, tanulgatva az időt! Azt gondolom, a számok ismeretét nekik köszönhetem, és folytattam a 12-es után, amikor már se ujjaimon, se az óralapokon nem volt támpont... Lehet, ők vezettek el a számtan, később a mennyiségtan szeretetéhez, az egyenlő oldalú háromszög meg az a hatalmas kör hozzájárulhatott a síkidomok, a geometria iránti vonzódásomhoz. Itt a Széplak utcában mindnyájan tudjuk a pontos időt, mondogatják, ezért sose késik el senki,

pontosan nyitnak és zárnak az üzletek, a postás mindig egy időben jelenik meg, az autóbuszok, szekerek talán mind Remp ur és Kadlec úr órája szerint közlekednek, van mihez igazodnia mindennek és mindenkinek... Ehhez a rendhez csupán a Dévény felőli fűjő széi szeszélyes, kiszámíthatatlan.

Idő

Hányszor hajoltak meg a lombok, fűszálak, levelek a szélben? Mennyi fűszál, levél és lomb hajolt meg... És hány szél hajlította őket mind... Mozdulatlan csalánnál állva hallgatózom. Tudom, a szelek messziről indulnak, s a fűmagok a szelekben is kicsíráznak talán, s talán kibújnak a szelek a föld alól is. Fűszál, lomb, levelek, szelek... időm.

Roykó passzázs

A Roykó passzázsban veszi anyám a színes fonalakat a kövér, nagy testű, rikító szőke üzlettulajdonosnőtől, aki mindig a pult mögött ül, a Thonet székről legöngyölödni készülnek húsos idomai a combról, hasról, a lábról. Az állandó mély levegőben pamutillat ring, szálak lebegnek, a polcokon csillogó piros, sárga, kék, zöld, barna, fehér, fekete pamutkötegek, ahogy leveszik onnan, megcsúszik, csúszkorászik rajtuk a fény, anyaguk szinte hullámszik. Szeretem végigsimítani őket, ilyenkor a kövér nő megmozdul székében, és mosolyog. Anyám rendszerint 30–40 dekányit vesz, sose többet, mint amennyire éppen szüksége van, mert ha tárolná, úgymond a szekrényben vagy bárhol másutt, megfakulnának, töredeznének, és megkopna selymességük, szépségük. Szőnyegeket, rövid perzskákat sző, képzelete, szenvedélye a bogokban, fonalakban, tűkben, saját tervezésű mintákban, álmaikat csomózza délutánonként, amikor ráér. Az üzletből mindig hazamegyünk. Ilyenkor színes fonalak pórázán vezetem a tárgyakat, az embereket, a jelenségeket, a villamost, az állatokat, és csodálatos, titokzatos mintájú szőnyegek kerülnek előttem az utcán.

Menj, színes pamutfonalak pórázán vezesd tovább a perceid. Szemgolyód kocsonyájában házak, utak, tótágasan a hiábavalóság szentjei a kútnál. Menj, aszfaltra gyerekfejeket, krikzkrakszokat mázolsz, lépteidet elnyeli a kátrány... Nyárfák villogó törzse a felhők köszörűkövén élesedik, hogy elvágja majd a fény ütőerét... Kárpátokon túl, Kárpátok alatt, s a Duna szalagját... Száz olajos indulat fröccsen a lábra, s halott eső csurog át a téren, de menj, menj, színes pamutfonalak pórázán vezesd tovább a perceid, és gondolj a dalra – a kintornások elmentek rég –, higgyél a dalnak, a dalnak, amely itt maradt, fennakadt jázminbokrok alján...

Kaufer Magdi babái

A rongybabák arca majdnem mindig egyforma volt, se testük, se ruhájuk nem különbözött egymástól, rongy. De amikor már nem kellettek, elhasználódtak, kidobták őket, akkor egyetlenegyszer mosolyogtak, és emberi arccal haltak meg. Ezért én a babákat mind picí koporsókba fektetném, mosolyukat kilopnám a ládákból, helyettük magamat temetném el...

Utam

A Széplak utcából balra térek, a Fa utca kaptatóján megyek tovább. A rámás-üveges kirakatából szelíd Krisztusok néznek rám. Sose tudok halkan elosonni mellettük, lépteim kopognak a bazaltköveken, még tornacipőm is. A Krisztusok mosolyognak és elkísérnek a sarokig, jól ismerik vasak, szögek, láncok súlyát, csörömpölését, a kések, fejszék, fűrészek mohóságát... Egyedül maradok, kalapácsok megfellebbezhetetlen ütéseivel. Mert ez már a vaskereskedő üzlete, őt kirakatával. Fémek szaga árad, dróthálók, csákányok tisztelnek a homályból, nekem mindig oda kell fordulnom feléjük... aztán egy, kettő, három, négy, öt lépés, és letérdepelhetek a puha járdán, Fornheim bácsi rongyokat dob elé, szőnyeget, lábtörlőket. Folytatom utam, átmegek a Szárazvámon, Chmelár bodegás ruszlit, heringet nyújt

át nekem, sose mást. Megeszem. Ekkor érek a Védcsölöp út sarkára. Parókás urak lépkednek barokkos méltósággal, megszólal az orgona, Wurm úr vagy Rajter bácsi játszhat. A parókás urak elvonulnak előttem, egyikük pipázik. Követem őket, a Luther-háznál kiöntik a felmosóvizet. A megtett út bizonyosságával tudom, ismét célhoz érek, mint annyiszor, de még megtapogatom akasztott emberek rácsát (belül az udvar ásító unalma). Freytag úr szokott kilépni a kapun magas felöltőben. Még néhány lépés, és megérkezem az iskolába: Samarjay Rózsi nénihez, Kowarik Sárikához, Porubszky Károlyhoz, Zettel tornatanárhoz.

Kókuszszőnyeg

Csibának hívták a bögölyszeműt, aki Emil klottnadrágját lehúzta, és engem állítottak helyette a sarokba ártatlanul. Kajánul kuncogtak a többiek, aztán az oszloj!-ra ott hagytak, labdázni mentek, versenyt futottak. Néztam őket a szerek mögül... Hiába jött hozzám háromszor Zettel, a tornatanár: „Valld be, te voltál, ennyi az egész, s mehetsz is közéjük játszani már.” Mind a háromszor szótlanul a földre horgasztottam a fejem, s maradtam. Csöngettek. Az elcsöndesült nagy teremben egy órán át még térdepeltem a durva kókuszszőnyegen, tudtam, hiába várnak ott kint az iskola előtt. És nem mehettem aznap délután a friss illatú ládáim közé, hol rejtegettem kincseim: papírcsákóm, fakardomat, talált színes üveggolyót... „Hazug, konok kölyök!” – bennem apám szava visszhangzott. Széttépték cirkuszjegyem. Ültem a szobai félhomályban, kókuszszőnyeg okozta szúró sajtással térdemen...

Üzletek

Coss János déligyümölcs-kereskedése: narancsnaprendszerek, banángalaktikák... banán a Hold, narancs a Nap, narancs a zászlónk, banán a jel, narancs az ország, banán a Föld... A klacnis Slávik úr meghajol, sült hajsza, pitralon, rózsavíz a mosolyában, csehesen ejti: „Mein Kind” – ezt

megismétli; tizenhat lépcső visz le hozzá a műhelybe. Daurolni, ondolár, kunkorodnak szavai: a holic, a frizér. Tudom, hogy migrén ellen a leghatásosabb a Pávai-por. Lekáren, Apotheke, Gyógyszertár. Én mindig a kígyót nézem, sziszegek neki, hiába. Mozdulatlanul néz le rám. Tégelyek bóbiskolnak a polcokon, egyforma üvegcsékben köptetők csillognak sejtelmesen, az, amit Márton doktor ír elő nekem: a sibrumin bromoforminum. A szafaládéfüzérekről nagyanyám olvasója jut eszembe, mondogatom penitenciám, Schmutter bácsinak bizonyára nincsenek bűnei, mert ő csak szeletel, mér, szalámit, párizsit, bajszával söpröget, tudom, nála töpörtyű lehetnék. Pattanásig feszülő nadrágtartók, hózentrágerék tartják bentről Redecha úr ajtóit, sörszagok támolynak, halkan dudorásznak, egy-egy szag elszökik, kurjongat részegen, szagok szökdösnek, csak a gulyásszag marad, olyan, mint egy nagy has, odatelepedett a küszöbre. Braun nagykereskedő szeplői mozognak, mintha belülről rángatnák, a fiái, Tomiei is mozognak, apró zsarátnokok alkonyatban, lisztes törpék ülnek a zsákok tetején, a zsákoknak is rengeteg a szeplőjük, a törpéknek is, lehet, hogy itt minden lisztszemcse nő, nő, és szeplővé változik. A kirakatban fehér jéghegyek úsznak, mint az óceánokon, meg fehér hasú bálnak, ez a Mikulik fürdőszoba-berendezés. Hirschbein bácsi azt mondaná, hogy marengo, no nem az ütközet, nem Napóleon... marengo, a gyapjú, ez a legjobb gyapjú a világon, bégetne, búgna, mint egy juhnyáj... marengóóó, marengóóó... Julius Meinl: Brazil-Santos keverék, meg Gantago és Ramhana... zambó, mulatt, mesztic... Három aranylő henger. Julius Meinl a legnagyobb, hatalmas, fénylő henger. Ömlik belőlük a kávé... Seemann úrnál kapható a sötétbarnára sült kenyérhéjban remegő rózsaszínű hússajt. Meg a greiner: a fehér májas, mely csúszna, mászna a felvágottak között, kimászna az üvegből, kimászna lomhán az utcára, a Széplak utcán, azon túl is, messzire... Pollack-konfekció. A zakószag más, mint a télikabáté, egyáltalában minden ruhának, nadrágnak, öltönynek, kabátnak más-más a szaga. Szeretem a ruhák szagát. Egyszer felébredtem köztük, mert ott aludtam álomban. Kral úr király. Nem

azért, mert a kral királyt jelent. A füstölt halak királya. Füstölt halból a ruhája, koronája, ágya, széke, asztala, ő maga is talán füstölt hal, vagy halból lett ember... De király, semmi kétség. Én neveztem annak. És így Kral, a szatócs, a kreisleros, aki mindig beírja bevásárló füzetecskénkbe a vásárolt árut és árát, akinek anyám minden hónap elején kifizeti az adósságát, és akitől minden év végén ajándékosarat kapunk, a barátunk. Pavuk Eduard, Eduard, mint Beneš, a köztársasági elnök, zsakettos legionárius, ő vette meg a házunkat, ő lett a tulajdonos, ő szaladt Blaha hentessel kalapáccsal a kezében a Mária Terézia-szoborhoz, hogy ledöntse... Remp úr, Kadlec úr, a két órás... Grünhut cukorkás kaftánokról mesél, ad egy prominclit, Stollwerk karamellát, olykor pralinét... Mennyi név, mennyi, mennyi szag, illatok, jodoform, hurka, kolbász, uborka, csalamádé, pacal, tüdő, és liszt, liszt, liszt... bors, paprika, babér, majoránna, selyem, batiszt, barhent, frottír, damaszt, a Kopka cukrászdában krémesmargaréták, puncscsónakok, csokoládézsindelyek, piramisok, csúcsok... ezután már a világvége következik a gőzfürdővel, fogpasztareklám gótikájával, meg a kaszárnya nyitott ablakaival, a csöndben bakák ülnek az ágyukon...

Egyéb gondolatok

Nincsen háború. A bakák a szombatokra gondolhatnak, amikor az irgalmasok temploma előtt, a „korzón” találkoznak a lányokkal, a pacsuliszagú szolgálókkal, cselédlányokkal. Az ASO kirakatában kölnivíz, odkolon, hajfényesítő...

Nyár, nyarak... befejezetlen sorok...

Most a nyarak kimásznak a ládákból, kitódulnak a barlangokból, vizekből, lecsúsznak a hegyeken, háztetőkön, lépkednek tótágast állva drótokon, akrobatamozdulatokkal ugrálnak toronyról toronyra, hömpölyögnek utakon, hátizsákukban fenyves, a vaskutacskai tó. Egymást tuszkolva lökdösik meztelen egek háta, melle, vonulásuk fényrongyok, hajók, úszónadrágokkal teli koporsók, nászmenet-medence,

jegenyefa-magasság, tánc, tánc, szendvicscsónakok, málnaszörpökrok... és szól a muzsika, induló, angol keringő, blues, foxtrott. Micsoda defilé ez! Szól a zene... énekel Anna, Margita, Ágnes, színes ruhákban elsiető nyarak, lány-nyarak, fiúnyarak, egymásba kapaszkodva felsorakozik sok-sok Duna-uszoda, úszómesterek állnak a korlátoknál mozdatlanul, és Oskerda Vladimír, a hidak őre, a hidak hídján – Ligetfalú felé – Oskerda Vladimír belefúj sípjába. Az úszómesterek megmozdulnak. És én az egyik uszoda közepén fuldoklom a vízben. Az egyik úszómester, azt hiszem, Jurek úr, felém nyújtja a botot. Hideg a víz, egyre hidegebb. Sodródok a híd alá, a sok-sok uszoda követ... színes halak jönnek, körülvesznek, elkezdődik a vízi ünnepély... Szól a blues, foxtrott, angol keringő, mind együtt, szól Mozart, Beethoven, szól induló, tuba, pozaunok, trombiták, hegedűk, klarinét. Aztán már csak egyetlen hegedű szól. Visz a víz... Jurek úr integet, a többi mester is integetni kezd, el kellene kapnom a botot. Forognak a Duna-uszodák, egyre gyorsabban forognak, nekem is forognom kell. Jurek úr is forog, a bot is, a botok is... Egyetlen hegedű szól... Azt mondják, ez szólószónata.

Három szél

Törpeország trombitása, Dani Máté egy márciusi napon felmászott a körtefa tetejére, annak is a legmagasabb ágára, hogy láthassa a távoli országokat. Szomorúságában azonban nem látott mást, csak az utakon kavargó port, meg a nap árnyékát, amely ballagott a zöldülő vetésen keresztül... Noha március volt, az idő tulajdonképpen februárinak is beillhetett volna... Fújt a Hömpöly, ez a szeszélyes karikás szél, és az újonnan mosott, lesikált tiszta égen két karaványi fehér felhőcskét kergetett, átvonult álnokul, elringatta a körtefa tetejét a trombitással, ám huncutul a levegő közepébe akarta emelni hirtelen... Dani Máténak az a gondolata támadt, hátha a szél látta az ő kedves Ildikóját. – Óh, Hömpöly, kedves jó Hömpöly, te gyors és hatalmas, nem tudsz valamit az én Ildikómról, aki eltűnt, nem találom... – Hömpöly

felnevetett, fáról fára ugrált, erdőről erdőre... sietősen, pajkosan, táncolva gurult, fanyarkás illatokat szórva szerteszét. – Ildikódat keresed? – szólt vissza a szemben levő hegyről, hangja szinte visszhangzott. – Nem láttam őt, se a tüzét, sem a füstjét, kicsi Dani Máté... – Elsuhant, elrohant, elgurult, már hetedhét országban járt. Azt mondják, februárban nincsen két egyforma nap, márciusban ez kétszeresen igaz. Az egyik nap csupa fény, a másik meg csupa felhő... Hömpölyt másnap követte Álló. Ez a szél borússá teszi az időt, szélkocsijában sok-sok felhőt húz magával. A körtefa tetején ülő kis trombitás ezt mondta neki: – Álló, jó szellem, nem tudsz valamit az én Ildikómról, nem láttad őt? – Nem vagyok én a te Ildikód öröke – felelte bosszúsan Álló, és távozott. De előtte még megrázta a körtefát, összevissza gubancolta. Harmadik napon megérkezett délről Szirom. A levegő hirtelen tele lett édes sóhajokkal, sárga, piros, fehér virágok nyíltak mindenütt, a mandulafa nem várta meg, hogy végleg elmeneküljön, valóban elmegy-e a fagyos idő, bolondosan sietve virágba borult. A trombitás a körtefa tetején a déli szélben ringatózott. – Szirom, jó Szirom, tudsz valamit az én Ildikómról? – kérdezte. Szirom könnyedén himbálózott fények homorító, domborító ívein, megállt, és a méhzümmögéshez hasonlóan duruzsolta: – A te Ildikód, kis trombitás...? Láttam tegnap este errefelé jövet. Holnap férjhez kell mennie a szomszédék Áron Gergőjéhez. – Dani Máté elengedte a faágat, amibe kapaszkodott, szerencséjére egy ágacska beleakadt az övébe, és így függve maradt ég és föld között. – Hallgass ide, trombitás – szólt Szirom –, kapaszkodj a vállamba, elviszlek hozzá. – Köszönöm, köszönöm – rebegette a trombitás, felhúzta magát egy ágra, aztán a szél vállára. És máris magasba emelkedtek. A Duna fölé, a Tisza fölé, az erdők, mezők, sziklák, fenyvesek, a Kárpátok fölé. Közben szólt búsan a trombita, szomorú dallam lebegett a tájak felett. Lefutottak egészen a tengerig. Majd visszafordultak. – Megmutatom neked az országot – mondta a szél. S valahol búzamezők közepette megérkeztek Ildikóhoz. Harsogott már a trombita, Áron Gergőnek csak egy repedt tülke volt. Minden készen volt az ünnepre, a kemencében

sült a kenyér és az aranyosra repedezett tejes malac... Én is kaptam a süteményből, meg az esküvői cukrozott mandulából. Egy parányi nyoszolyólány adta nekem. És Dani Máté meg Ildikó most is boldogan élnek együtt, ha meg nem haltak.

A kolbászka meg az egér

Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy kolbászka meg egy egér, akik együtt laktak, és úgy szerették egymást, mint két testvér. Amikor egyikük elment a városba vagy a mezőre, a másik őrizte a házukat, ő készítette el az ételt, az ebédet, a vacsorát. Egyik alkalommal a kolbászba káposztát főzött. Az egér hazatérve a munkából, nagy éhesen nekilátott a lábasnak. Evett-evett, és így kiáltott fel: – De nagyszerű ma a te káposztád, testvérkém! – Mire a kolbászka így felelt halkan, szerényen: – Tudod egerem, magamat tettem belé – és csöndesen kuncogott... Másnap az egér maradt otthon, főzés közben ekképpen gondolkodott: „Szeretném viszonzni a kolbászkának a tegnapi szívességét, ma lencsét fogunk enni, s mialatt fő, elbújok a lábasban a szemek közé”. És úgy is lett. Amikor a kolbászka visszatért, üresen találta a házat. Hívni kezdte testvérkéjét, egyre hívta... – Egérkém, kicsi egerem... – de senki se válaszolt. Keresni, kutatni kezdte... Odament a lábashoz... és a lencsék közt találta testvérkéjét – holtan. Soha többet a kolbászka nem tudott megvigasztalódni. S azóta, íme, valahányszor a sütőbe vagy a lábasba kerül, halljuk: sír, nyöszörög: – Egérke, testvérkém... egérkém. – És sír, nyöszörög, hosszan, sokáig...

Homokvár

1933 szeptembere. Apámmal kirándulunk a Récse előtti szőlőskertekbe. Megyünk felfele a Kis-Kárpátokba, rengeteg a gyümölcs, sárgás színű karókba kapaszkodnak a tőkék, a kövér fürtök lehúzzák a szárat, kacsokat. Köves kaptatón

keréknyom. Itt-ott halványkék színű, rézgálicos betonmedencék a permetezésre. Most üresek. Megállunk. Innen lelátni a dombok alá, az országútra. Balra Bazin, a híres zöldszilvájával, feljebb Szentgyörgy, egykor szabad királyi város, pallosjogát még látni a kapun, jobboldalt Pozsony széle, mintha szégyenlősen, szemérmesen meghúzódna a vár, a Miklós-templom meg a dóm, megtámaszkodnak a látóhatárba, pici gyufaskatulyák, dominók a házak. Leülünk egy kőre, a fűre. Jókorát gyalogoltunk. Vászontarisznyámban az uzsonnánk maradéka. Elég porhanyós a föld: homok. Szélcsend, nem rebben semmi, pedig errefelé mindig van egy kis mozgás, magasabb hegyek küldik már üzenetüket. Meleg ásitásokba neszfullánkok fúródnak szelíden, nézem a bogarakat, az igyekvő hangyákat... Apám rágyújt egy cigarettára. Mintha valaki suttogna a mélyből... alig hallom... „Gyere, menjünk homokozni, építsünk várat, a zólyomit, a trencsénit, a vöröskőit vagy a pozsonyi négytornyút, hozzad a lapátot meg a pöttyös, piros vödröt, építsünk falakat, bástyákat, tornyot, árkoljuk körül, s három nádszál legyen a híd rajta, tapossuk simára a pergő szemcséket, dagasszuk keményre, keverjünk beléje vizet meg napfényt, építsünk várat, mely magasabb lesz a lila buzogányú bogáncsos bokornál meg a kígyófűnél, nézzünk a mélyére a homokbuckának, alagutaknak, földfolyosóknak, barna testük hűvös titkokat rejteget, keressük meg együtt az egykor csillámlót, rég mélybe gurult, szétmállott szemcséit királyi váramnak...” Hallgatózom, de nem szól senki. Apám meg én ott térdelünk a földön, felgyűrt ingben, mindkettőnk keze könyökig földes, arcunk maszatos, egymásra nézünk, ő valószínűleg érti ezt a szótlanságot. A seregélyek még nem repültek el, megvárják a szüretet. A vár éppen csak hogy elkészült, még építeni kellene, szélesíteni az árkokat, zászlót tűzni a bástyára, de madárijesztők közelednek, fekete kabátok, rongyok, vörös, sárga kendők, kalapok, nadrágok... Apám feláll. Most már korábban alkonyodik. Legalább másfél óra innen haza, még akkor is, ha villamossal megyünk a Dinamit-gyártól. Én még maradnék, meleg ásitás udvarában érzem magam. Az úton lentől lassan kocsik közelednek.

A kalapról

– Nézd csak – beszélt tovább az öregasszony –, ez az a kalap –, és egy fényképet vett elő a többi közül egy rég elkopott bordó bársonydobozból. – Ez volt a párizsi kalapom, amelynek csodájára járt akkor a város. – Az emlékezés fényében mintha megnőtt volna összeaszott, töpörödött alakja... – Igen, valódi párizsi kalap – tekintetével megismogatta a fényképet, amelynek sárgásodó széle alatt betűk feketélltek: Sztreliczky Antal magyar királyi udvari fényképész, koszorús mester, Pozsony, a nevet körbefonták a különböző aranyos medáliák. – Ennek már több mint ötven éve. Hja, a régi szép idők... – Kissé elfátyolozódott szemében a csillogás, egy pillanatra a messziségbe révedt. – Ötven év... Az ifjúságom... a lányságom... – mondta halk pátosszal. – Ugye gyönyörű voltam? – kérdezte fellobogó lelkesedéssel. – Hogy lebegtek azok a tollak, azok a fehér strucctollak, amikor végigmentem a Baross utcán vagy a Mihály-kapu alatt, egészen le a korzón, a Dunáig. Fény küllőzött a szalagokon. Milyen más volt akkor a divat. Úgy bizony – meghangsúlyozta az újat. – A kalapban szeretett belém Aladár meg Franci bácsi. Aztán Dizsi bácsi. Óh, a Dizsi..., gomblyukában fehér szegfű, kesztyűjét hanyagul lóbázta... Hát igen, Irén és a kalap egy fogalommá vált akkor. De te, fiacskám, nem is tudod elképzelni, milyen volt az akkor. Bizony. Fiákerek, konflisok, lóvasút, azok a hosszú ruhák... hát, a Monarchia... No, de kissé elkalandoztam ugyebár, ilyen korban kuszáltak a magamfajta öregasszony gondolatai. Hol is hagytuk el...? Várj csak... Persze... A kalap. Hát róla szeretnék mesélni neked. Akkoriban volt nekünk egy Fridolin... Frida nevű szolgálónk. Csúnyácska volt, nagy szeplők pontozták arcát. Még most is érzem megmosott haját, amikor leöntötte valami émelyítő pacsulival, s ment a „korzóra” az Irgalmasok elé. Most is ott a „korzó”, az maradt. Ennek a Fridának megtetszett a kalapom. A párizsi kalapom. Nem szólt róla soha nekem. Egész véletlenül jöttem rá. A kalapomat nagy kerek kalapskatulyában tartottam a szekrényben, a fehérneműpolc alatt. Aznap kora délután is elmentem

kommissiózni. Különben is nagyon szerettem ödöngeni a városban. Betértem a Mayerhez egy kávéra, vagy az Erzsébetbe egy kis tereferére, tudod, traccsolni... Lámpagyújtáskor érhettem haza, apám még nem volt otthon. A hatalmas belgatükör előtt Frida állt, fején a strucc tollas kalappal. Először szóhoz sem jutottam, meghökkenstem... Aztán, aztán mint valami héja, rácsaptam. Letéptem a kalapot a fejről. Belemarkoltam hajába. Bementem a szobába, és magamra zártam az ajtót. Valami bosszún törtem a fejemet. Sokáig nem jutott eszembe semmiféle olyan ötlet, amely megfelelt volna. Meg is bántam már, ahogy viselkedtem Fridolinnal. De hát a párizsi kalapom... más is ezt tette volna. „Frida – mondtam neki kedves, szelíd hangon –, nem haragszom magára azért, amit tett, elfelejtem, hogy turkált a szekrényemben.” Frida ott állott szemlesütve... „De mondd csak, azért tetted, azért, mert annyira tetszik a kalap?” – Lassan felemelte a fejét, láttam szemében a bágyadt, riadt, bárgyú szomorúságot. Néhány másodpercig egy szót se szólt, csak nézett, nézett rám. „Szép, nagyon szép – mondta aztán alig hallhatóan, és szinte suttogta –, olyan gyönyörű... elképzeltem...” – „Mit képzeltél el?” – „Hát...” ... „Mit?” „Hát, hogy ha így mehetnék a korzóra...” „Tudod mit, Frida? Kapsz te is egy hasonló kalapot. Jó lesz? No, mit szölsz hozzá?” – Leborult előttem, átkarolta a lábam. Akkor már kész volt a tervem. Másnap aztán az elhasznált, nyűtt ócskaságok, kacatok halmazában a kamrában találtam egy molyrágta nemezkalapot. Fekete volt, széles karimájú. Azt hiszem, még a megboldogult mami hordta. Mindenféle színes tollat varrtam rá: kékeszölden csillogó pávatollat, vörös tyúktollat izlandi fajtából, galambtollat. Szereztem árvalányhaját meg kenderkócot... körbe-körbe ékesítettem velük a kalapot, s tudja isten, még milyen lehetetlen vékony, vastag, hosszú, rövid színes szalagokat, zsinegeket, cérnákat, pántlikákat, rongydarabokat tettem rá. Lehetetlennél lehetetlenebb gombokat, brosstűket, csatokat is rávarrtam, két hatalmas biztosítótűt is odatűztem turista jelvényekkel. El nem képzelek senki, milyen volt! Nem is tudom, mihez hasonlíthatnám hamarjában... Vurstli, raktár a fejen. Frida, amikor meglátta,

felsikoltott, odarohant, és álmodozó szemekkel csüngött a fertelmességen. Kezébe adtam. „Megígértem, tessék, Fridolin. Most már neked is van kalapod. Vasárnap délután vedd fel, ha korzózni mégy.” Ha már ilyen remek ötletem támadt, hadd legyen örömöm is benne, gondoltam, és elhatároztam, hogy követni fogom az utcán. Követtem is jó ötven méternyire az utca másik oldalán. Megbámulták, megfordultak utána, mosolyogtak rajta. A gyerekek csúfolták, utánaszaladva kukorékolták, rikácsolták, ugatták, megdobálták, körülugrálták. Nem volt ember, aki utána ne nézett volna. A Bognár utcában valóságos csődület támadt. Rezgett, kígyózott az a temérdek sok feneség a fején, villogott a Ferenc Jóska meg a lomnici menedékház meg az agárverseny érme. Megbotránkoztak, és sajnálták. Barátnői pukedliztak, a legények vaskos, rokokószerű lakájmozdulatokkal meghajoltak előtte a korzón, mint valami színdarabban. Elmehettem volna jelmeztervezőnek, túl jól sikerült a tréfám. Frida nem törődött semmivel, valami ki nem mondható büszkeséggel ment rendületlenül, nem törődött a rája záporozott gúnynevekkel. Még ma sem értem az egészet... ezt a magatartást. Estefelé, amikor hazajött, ugyanaz a csillogás fénylett szemében, töretlenül, mintha ellenkező hatással lett volna rá az utca, az emberek. Másnap az egész környék, a Kórház utca, a Kő piac, a Duna utca róla beszélt, téma lett: a bolond Frida, a féleszű, bóbitás Fridolin, a pántlikás, kenderkócos Frida... Végezte munkáját, mintha mégis megváltozott volna benne. Attól a vasárnaptól fogva talán többnek érezte magát a többi lánynál... Ezt nem mondta. Nem. Dehogyan. Valahogy csak az volt az érzésem. Szegény... Hát... ilyen gonosz voltam én. Aztán elment tőlünk. Elvitte kis cókókját és a kalapot. Még évek múlva is emlékeztek rá: a bóbitás, vadászjelvényes, tyúktollú Fridára. És jött utána egy másik lány. Annak már nem emlékszem a nevére. Fridát is csak a kalap tartotta meg emlékezetemben.

Amikor eljöttem Irénke nénitől, hatalmas kalapú férfiakat és nőket láttam, akik fel és le futottak, rohangáltak a lépcsőházban. Csak én voltam hajadonfótt, és az a lány, aki szembejött velem az utcán.

Koporsók

Koporsók a játékaim sokszor vasárnap délelőtt. Tölgyfa koporsó, fenyőfa koporsó, érckoporsó. Ott ugrándozom közöttük, játszom bújócskát, befekszem a koporsókba, magamra húzom fedelüket.

Apám elvisz magával, ilyenkor, vasárnap délelőtt a halottak hozzátartozóit várja ügyeletesként, hogy felvegye a rendelést koporsóra, szemfedőre, sírra, papra, kántorra, 1., 2., 3. osztályú vagy osztály nélküli temetésre. A koporsóraktár egyik sarka az irodája. Hétköznapi másutt, a Temetkezési Vállalat központi hivatalában fogadja az ügyfeleket, itt többen dolgoznak: Panzer kisasszony, Melde úr külön-külön szobában, Turián úr Pfeiffer úrral együtt, de az ő munkakörük különbözik apámétól. Az egyetlen szakember közöttük: apám. Vasárnap a hivatal zárva. Ajtaján tábla igazítja útba az ügyfeleket, nyíl mutatja az irányt, utcát, házszámot, az ügyelet pontos helyét: a raktárt, mely talán százötven méternyire lehet a központtól. „A halál nem vár, és mi őt szolgáljuk, mindig kell legyen félfogadás” – mondotta az igazgató, no meg azt is, hogy minden héten egyszer mintavásárt rendez a Vállalat.

A koporsóraktár irodáját „saroknak” hívják. Ezt a részt kétoldalt többrészes fakerethen üvegtáblákból álló falfelület határolja el a hosszú és mély helyiségtől. Kisebbik falában ajtó, a másikon elhúzható ablak. A „sarokban” íróasztal, szék, rajta zöld nemezalátét. Itt ül apám, az előírás szerint mindig sötét, rendszerint sötétkék ruhában, fekete keretes szemüvege az ornyergére csúszik.

A fenyőfa koporsó a legolcsóbb, ezt veszik a legtöbben. – A puhafa olcsóbb, mint a kemény – mondja apám. Tudom, hogy a tölgyfa koporsó ötször olyan sokáig megmarad, mint a fenyőfa koporsó. – Az érckoporsó örökkévaló! – Apám felnevet, kivillan fémfoga, melynek színe, csillogása az érckoporsóhoz hasonlít. Négy ujjával legyint! – De kinek van erre pénze? És minek?

Apám sokszor órákig vár, és nem jön senki. A „sarokban” ül, néz engem, mosolyog, hagyja, hadd játsszam, kijön

az irodából, kergetőzünk, fel s alá futkosunk a koporsók között. Én persze sokkal fürgébb vagyok, mint ő, kisebb testemmel könnyebben fordulok, rohanok és tűnök el, felbukkanok egy másik koporsó mellől. Befekszünk egy-egy koporsóba egymás mellé.

Ha ügyfél jön, nagy komolyan odaállok apám mögé. Mind fekete óriásoknak tűnnek az ügyfelek, hatalmas fekete fáknak, fekete ágakkal; kisírt szemük mint piros tobozok csüngnek alá... fekete sziklák, kövek, hegyek gurulnak be, ilyenkor mindig eltakarják a világosságot, szürkesség gomolyog körülöttünk, mely terjeng, nő, belepi a falakat, színeket, mintha sötétedő üregek tátognának, mintha szürkésfekete madarak repülnének a helyiségbe, mintha piszkos törlőruhákat, mosogatórongyokat teregetnének sok-sok láthatatlan szárítókötélre.

Az ügyfél, ha akarja, leülhet az elhúzható ablak elé. Apám felveszi a rendelést. Kérdez, ír. Előre gyártott hosszú nyomtatványokat tölt ki. A jobb oldalra mindig számokat ír, s a végén, miután abbahagyja a kérdezést meg az írást, mindig egy számot mond: 2500, 3200, 3823... Aztán az ügyfél aláírja a papirost. Van, aki sír, szipog, aki kétségbeesetten, hangosan jajveszékel, van, ki toporzékol, vannak csendes, néma ügyfelek. Apám aztán a papiros egy példányát rászúrja egy szögre. Az ügyfél nyújtja a pénzt, apám a papiros másik példányát, sokszor a kezek az ablakban találkoznak. Apám egy vaskazettába teszi a pénzt, s ezután ismét kinyújtja kezét az ablakon: – Fogadja részvétemet – mondja. Mindig ezt mondja, sose többet, sose mást. Mindig ugyanazon a hangon, kissé szárazon, halkán, szenvtelenül, fekete bajusza mozog, mint valami seprű... mintha kisöpörné a gyászt, megváltozik az arca. Világosabb lesz.

Néha az egyik ügyfél megvárja a másikat. Jönnek-mennek.

Egy fehér nadrágos, fehér ingű férfi, miközben teniszlabdával játszik két kezében, nyolc kandelábert kér. A labdát a földhöz ütögeti, apám kérdéseire válaszol, a labdával játszik, ügy távozik. – Ma még fontos mérkőzésem van –

ismételgeti. De ez a fehér ruhás kivétel, ruhájában, viselkedésével.

Aztán jön egy nő. Hosszú, fekete tüskék állnak ki testéből, ruhájából, kalapjából, olyan, mint a ferencesek tornya, mintha odacövekelné magát... így áll egy ideig, aztán a tüskés torony megmozdul, felém dől... de visszamozdul egyenes helyzetbe, merevségében kinyomódik arca, az orra, szeme, szája, a nyaka gumi, mely nyúlni kezd, nyúlik, rám vigyorog ezer foga...

Valaki megkérdezi apámat: – Minek van itt ez a fiú? Nem neki való ez a környezet!

– Hagyja! – feleli apám. – Nem tudja, hogy angyalok szállnak a koporsók fölött? Hát angyal! – nevet.

Egy koporsó aljába belekarcolom nevem két kezdőbetűjét. Egyszer valamennyi koporsó fedelét becsukom. Aztán bebújok az egyik koporsóba. Apám sokáig nem talál meg: hallom tompán, elmosódva, hogy szólítgat. Nem talál. Ott kuporgok, fekszem a koporsóban, kopogtat a fán, távolodnak léptei. Szálka is megy a húsemba. A koporsók belső fája gyalulatlan, s a fenyőfa koporsónak különösen érdes, szálkás a belseje. De szeretem a fenyőfa koporsók gyantaszagát. Az érckoporsókból hangokat hallok, mintha orgonaszó volna – mint a kapucinusok templomában –, nagyon távolról valamiféle dallam, zsoltár, amelyet együtt énekelnek többen, vontatottan. Szólnak a hangok, aztán távolabb, egyre távolabb kerülnek, elúsznak... végül már csak az orgona szól.

Megkérdezem apámat, tulajdonképpen minek is a koporsó.

– Az embert befektetik, mint egy puha ágyba, és aztán elindul egy földalatti utazásra – feleli. – Mint egy barlangvasúton...

Eljön a koporsókészítő mester. Erős, tagbaszakadt férfi, nyak nélkül, kockafejével az acélemberre emlékeztet, szeme két villanykörte, a gombjai csavarok, ruhája lemezekből, nadrágja éle hosszú kéz, csavarral húzzák fel, úgy megy egy kissé jobbra-balra dőlve, karjával egyensúlyoz, berreg, szikrák villóznak...

Beszélget apámmal, a koporsók közé mennek, a mester merev testtartással. Apám mutogat, a mester bólogat. Az asztalos sárga mérőlécet vesz elő, szögletesen lehajol. Amikor elmegy, koporsó kicsinyített mását ajándékozza apámnak. A pici koporsón aranyló betűk: Temetkezési Vállalat, Konvent u. 3.

Tudom, hogy a koporsókból nagyszerű, hatalmas falat építhetnek, várat, erődítményt, a koporsók közti részekből kilövellődhetnek. Koporsók: fal, falak, vár, erődítmény... De házakat is építhetnék belőlük.

A félkoporsóról anyám teknője jut eszembe, amelyben mossza az ingeket, fehérneműt. És mindjárt arra gondolok, hogy a félkoporsó csónak is lehet, mely elvisz a vízbe, vizekre, a mélybe, a vaskutacskai tóba, a tengerre... Vitorlarudat is lehet rászögezni, elvitorláznék. Aztán látom magam, amint a világos kékítőszínű égen csónakázom, lassan át a városon, a házak, a tornyok, a dombok, fák felett: a koporsóban. S már mindent koporsónak látok: a házakat, a ligetet, villamosokat, autókat, vasútállomást, udvarunkat... Egy politúrozott koporsó éppen olyan, úgy csillog sejtelmesen, mint a ruhásszekrényünk.

Olykor Kukánné, a raktárgondnok felesége töpörtyűs pogácsát hoz be nekünk üvegtálcán. A pogácsák gúlában állnak, a töpörtyűdarabkák kikandikálnak a tésztából. Kukánné szalvétát is hoz – mindig rózsaszín papírszalvétát –, odateszi apám elé, húsos karjával, előredomborodó hasával, vastag combján tapadó nagy virágmintás ruhájában a bimboházi domboldalra emlékeztet, ahova kirándulni járunk. Apám orrnyergén szemüvege fölött néz ki rá, mindig mosolyogva. Kukánnéra mindig mosolyogni kell. Ő is mosolyog, szeret viccelődni.

– Mit gondol „pompfuneber” úr – így hívja apámat –, miért rózsaszín a szalvéta?

Apám nem tudja. Honnan is tudná?

– Rózsaszín, mindig rózsaszín, minden vasárnap rózsaszín, akár töpörtyűs pogácsát hozok, akár mást. Nem találja ki... – Kacéran néz le apámra. – Mit gondol, mégis miért? – Apám tétova mozdulatot tesz.

– Hát persze, magának mindegy, pedig észre kellett volna vennie! Mert rózsaszín a nadrágom! – kiáltotta harsányan.
– Rózsaszín a bugyim vasárnap, „pompfuneber” úr. – Rózsaszín – mondaná apám, tolattyúként mozog ádámcsutkája. Nyel egyet. – Ah, magának nincsen semmiféle fantáziája! – legyint Kukánné. – De nem is csodálom, itt, ilyen környezetben. Pedig... – Közelebb megy apámhoz, füléhez hajol. Jól hallom: – A múltkor itt, az egyik teknőben ízeltünk Vilmossal! – Zsírshalonna illata lengedezett ólevendulával.

Egyszer egy kicsi, világos koporsót láttam a többi közt. Olyan volt, mint egy szakajtó. Fényes, fehér papirosokkal volt bélelve. Apám azt mondta: – Erre ritkán van szükség. De hát... jó, ez is van. Mintadarab. Gyermekkoporsó...

A koporsókban nagyszerűen lehet golyózni, taccsolnak a golyók. Színes, sárga, kék, piros, zöld agyaggolyóim. Dübörögve gurulnak, futnak, nekiütődnek a koporsó falának.

A pici modellkoporsó apám íróasztalán áll. Elhatároztam, a koporsók piciny mását ráaggatom a karácsonyfára, barnát, sárgát, ezüstöset, aranyosat, és még pici piros, kék, zöld koporsókra is gondolok.

Ahogy kinézek az ablakon, az utcán emberek jönnek-mennek félkoporsókkal, két lábuk kilóg a koporsókból, így járnak, futnak, tipegnek... Van, akinek csak az alsó lábszára meg az arca, feje látszik... mintha kivágták volna a koporsót. Van, akinek egész teste – ruhástul, nyakkendőstül – látszik, de koporsóban van, úgy jár.

És a házak ablakai nyitott, kitört koporsók. Az utcai lámpák üvegfalú koporsók, melyekben – nappal lévén – fekszik a láng.

Galambkoporsókból galambok repülnek ki.

A szemetet koporsókba öntik.

Az égen felhőkoporsók úsznak, mint gőzösök.

S a nap az égbolt koporsójában lebegő arc. A napokat koporsónak képzelem: koporsóhétfő, koporsókedd, koporsószerda, koporsósütörtök...

S apám: a koporsókirály, aki csak adja el a koporsókat. Sok-sok, rengeteg koporsót. Mindenkinek és mindennek... Kifogyhatatlan a készlete.

Kukán úr minden vasárnap 12-kor bezárja a raktárt és irodát.

Tanítóim

Az evangélikus elemi iskolában: Rajter bácsi, Somorjai Rózsi néni, az apró termetű asszony, Szilárd tanítónő, róla mindig a fekete cseresznye jut eszembe, amit Morvaországból hoznak Pozsonyba szekereken, messze fröccsen leve, ha megnyomod a gyümölcsöt, Kovarik Sarolta, aki szépen csellózik, fellépett már a Vigadó kistermében, játszott a rádióban, meg a csokornyakkendős Porubszky bácsi, szabad idejében festeget, képeket a városról, a Duna-partról, Püspökiről, Főrévről, a csallóközi tájakról, múltkor láttam egy képét a könyvesnél a Nyerges utcában. Az igazgatónk Wurm úr és Kovarik Károly, azért kettő, mert két iskola működik az épületben, az egyik a német, a másik a magyar. Kuruc bácsi mindkettőre vigyáz, ő a mindentudó iskolaszolga, nélküle nem volna semmi. Majdnem elfelejtettem: Zettel, a tornatanár, csattogtatóval meg füttyülővel jár a szünetekben a folyosókon és az udvaron.

A vezér (1934)

Egy férfi kiabál a rádióból: recseg, ropog, bömböl, roskad, ájul, robban, dörren a készülék. Apám azt mondja, hogy a vezér. – Milyen vezér? – kérdem. – Hát a vezér – feleli, és int kifelé – messze odaát. – A vezér hadseregnek a parancsnoka, a harcmozdulatokat irányítja, így tudom, tábornok, generális, marsall, főmarsall. – Ennek is van hadserege, és lesz még külön, erősebb – magyarázza apám. Úgy látszik, ismeri, sokat tud róla. Rettenetes ez a visszhangos recsegés, rekedtre ordítja magát a hangszóró, dehogyan a hangszóró, ő. Apám azt is tudja róla, hogy olykor rossz a gégeje, fáj a torka. De ez nem lehet igaz, aki így képes kiabálni! Hosszan tartó, elnyúló üvöltés, sakál vagy oroszlán, ezer, százezer torokból kiokádott hangpép buggyan ki rá, széjjelkenődik... Most lassabban beszél,

göngyölödnek a hangok, szótagok, a rózsaszínű vécépapiros jut eszembe, ahogy hengeréről tekeredik, kígyóként surran, és húzom, lábamhoz esik, aztán leszakítom... A vezér lélegzetet vesz, csönd, halk sistergés, folytatja. Zúdul. Niagara-vízesés. Ilyenkor valószínűleg kiugrálnak nyálgömböcskéi, ugrándoznak tótágast állva, cigánykerekeket hánynak, mint a bohócok a cirkuszban. Beszél, beszél... beszél tovább, kidagadhatnak erei nyakán, hangja átforrósodva ordít, árad belőle, hömpölyög, gyorsan, gyorsabban, örvényeket, bugyrokot képez, szívja magát a mélybe, hogy fellökődjön másutt. Nő, nő, nő, dagad a hang, tekeredik önmagára, másokra, sokra, sokunkra, ez ő, a hang, a férfi, a vezér. Hallom, a vezérük, ezeknek a vezére, kiknek a vezére, a nép vezére, éljenzik, mintha rengeteg tolatómozdony sisteregne, egyszerre egymásba rohanna a gőz, értem, a nép, a nép, száraz, kimért hangok, mondatok, melyeket nem értek, ösztövért és inas meztelen férfiak lépkednek egymás után egy végtelen nagy sivatagon. A rádió belsejében a drótok, huzalok, tekercsek elkezdenek gesztikulálni, öklüket rázzák, hadonásznak, apám odamegy a tungsramhoz, farkasszemet néz vele, micsoda férfi! Ökölbe szorult kezek lökődnek ki a hangszóróból, négy, öt, tíz, és őrvongeni kezd a sárgásbarna skatulya, megfordulna, felállna, hosszában visszaesik, oldalra billen, majdnem hanyatt esik, lábai nőnek, mint a százlábúnak, táncolna, perdülne... és ezek az öklök kibokszolnak ránk. – Mágikus erő – szól apám. Nem tudom, mi az a mágikus. Megbabonázta őket, sátán, a sátán ördög, gondolom, s az a férfi, a vezér, az ördög ráncigálja rádióinkat, és tépi, üti, veri, „szi hee” – hallom, „szi hee, szi hee” – óriás asztmás fújtató, „szi hee, szi hee” nem asztmás, nem fújtató, vezér, a vezér, s a vezérnek szól, neki és belőle, „szi hee, szi hee, szi hee”, ekkor a vakolat mögött a csupasz téglák megmozdulnak, szemük van, szájuk van, „szi hee, szi hee”, elindulnak felénk a két ablak közti téglák, „szi hee, szi hee”, a fal csupasz téglái, a szoba téglái, az emelet téglái, szemekkel, szájakkal, „szi hee, szi hee, szi hee, szi hee”, a felettünk levő emelet meztelen téglái, az alattunk levő emeletek téglái, „szi hee, szi hee...” – Őrült – ez apám

hangja –, őrült – ismétli hangosan –, ez őrült, őrült, bolond... – Őrült – motyogom... az egész ház valamennyi csupasz téglája szemekkel, szájakkal, „szi hee, szi hee”, eltapossák a földgömbömet, az ágyat, a szőnyeget, egyre csak jönnek, s a férfi: a vezér, az „őrült” szájából apró emberkék tűnnek elő kalimpálva, kitekeredve tódulnak, mint láthatatlan szalagon, egymás után leesnek a padlóra, egyik a másikra, gúla, halom, legurulnak, lehemperegőznek a mélybe, sárgás-lilás a bőrük, apró cafatok, darabkák, mint egy darálóból hullanak ki a szájból, „szi hee, szi hee, szi hee” a póre téglák eltapossák őket, és jönnek, jönnek az utca minden házának téglái, a város valamennyi utcája házának téglái szemekkel, szájakkal, „szi hee, szi hee, szi hee, szi hee...” Apám kikapcsolja a készüléket. – Diktátor – mondja. Fogalmam sincs, mi az a diktátor, sose hallottam. Csönd lesz. Kimegyek a gangra játszani. Játshatnánk „szi hee, szi hee”-t. Hansi rám rámul, Ervin is, Karcsi is. Nem értik. Hamar elfelejtem a furcsa szavakat, melyeknek értelmét nem tudom...

Ünnepély

Az iskolai ünnepélyen Flórián Évike királynő volt, hosszú aranyruhában. Ki más lehetett volna? Senki más, csak ő. Nagyon tetszett nekem. Dudus meg Zoli, a két pillangó, állandóan futkosott körbe-körbe a színpadon, szárnyukkal csapkodtak; Vilma esőt játszott, öntözőkannával a kezében követte őket, de mindig lemaradt. Barina Frici hernyóként kúszott, mászott a földön, lassan kellett átérti a másik oldalra, közben piszkos arccal lenézett a szüleire, Frédi árvalányhajás kalapban ostort pattogatott hátul. Ervin, Polányi Dödi lepketáncot járt, azt hiszem, nem szerették őt a pillangók. A végén, amikor már vége lett a jelenetnek – Rózsi néni nevezte annak –, matrózruhában bejöttem én, és elszavaltam egy verset. A templomban is verset szavaltam az oltár előtt: Gusztáv Adolf svéd király csatadalát. Jobban szeretem, ha hörcsög lehetek, pofazacskóval, ahova bedugnak mindenféle cukorkát, mogyorót, nápolyit, a végén

megehetem. De hát ha szavalnom kell, szavalok. Az ünnepély után mindenki megdicsért: Wurm úr, Szilárd néni, Évi meg azt mondta, hogy kellemes a hangom a fehér matróziruhában.

Orgonák

Szeretem az orgonamuzsikát. A kistemplomban Rajter bácsi és Wurm igazgató fia játszik. De ennek az orgonának gyenge a hangja, alig van néhány billentyűje, asztmás is a fűjtatója, nagyokat szuszog a szerkezet, a sípok alacsonyak, és kevés van belőlük. A nagytemplomban minden más. Hatalmas hengerek, magasak, nem is lehet megszámolni őket. Ha Kurt Freytag játszik, megindulna az épület. Hogy zűg, zeng, visszhangzik, olyan diadalmas. Nem is egy asztalon játszik Freytag úr, hanem négyen, egymásra rakott emeleteken. Nagyon nehéz lehet. Aztán meg a lábai alatt is nyomkodni kell a hangokat. Feszület az orgona mögött, Fadrusz János alkotása. Krisztus urunk is hallgatja, hallgatja ezt a gyönyörű szép orgonát. Mintha odafigyelne, testével megindulna kissé a sípok felé... arrafelé dől... Azt hallottam, hogy ez az orgona a legnagyobb az országban, de nem csak az országban, hanem egész Közép-Európában. Valami világhírű művész is játszott rajta. Elfelejtettem a nevét. Gün-ter, Gün-ter Raminnek hívják! Persze. Odaülök a templom elé, a kőpadra, amikor zárva a kapuk, és hallgatózom, hallgatom, hogy gyakorolnak. A hangok ellepnek mindent, a házakat, a tetőket, az utcát...

A kálvinisták orgonáját is ismerem, a dómét is, az irgalmasokét, a kapucinusokét is. Arra gondoltam: mi volna, ha egyszerre szólna mind? Én ott ülnék a dombokon, és hallgatnám. A hangok felemelnék a várost, és repülnének...

Okályi tiszteletes

Jobb szemére vak. Mindig ő áll vasárnaponként az oltárkép, az Emmausi tanítványok alatt, ő megy fel a szószékre, és olvassa fel az igét, mindig ő áld meg minket,

mindig ő mondja el a Miatyánkot, mindig ő szorít kezét velem a kapuban...

Csázim Rázim

Csázim Rázim Duna-parti üzlete előtt mindig hosszú sor áll. Ő a fagyaltkirály. Pontosabban a fagyaltszultán. Kétkerekű tolókocsijai csöngetve bejárják a várost, s a fagyaltosok hangosan kiabálják: „Csá–zim Ráá–zim, Csá–zim Ráá–zim”. Műezzinek hívják az embereket, de nem imára szólítanak: itt a csodálatos megfagyott nedű, paradicsomi nedű, mely Allah kedvence, és a prófétáké meg a huriké... itt a csodálatos Csázim Rázim remekműve, Allah szakállára csorgó sárga, piros, kék, zöld jeges massa, mely elolvad szátokban, elixírként felszívódik testetekben, varázsszer sejteitekben, véretekbe hatol, megújhodik tőle a lélek, bölcsőbbek lesztek, erősebbek, Csá–zim Ráá–zim, Csá–zim Ráá–zim, aki hasonlatos lesz ama szent Gül Babához, a budai kertészhez, Ő a rózsák kertésze, Csázim a fagyalt cukrásza, Csá–zim, Ráá–zim, Csá–zim Ráá–zim. Hosszan, elnyúlva szól – üzenet, ima, csábítás... –, lebeg az utcák felett, visszaverődik a falakról, s mi szaladunk hozzájuk, hogy ötven fillérért adjanak egy kis adag citromosat, epreset, málnásat, vaníliásat, barackosat, kanalukkal kaparják a bűvös nyalánkságot, jól megrakva tölcserűnket, kenjék, kenjék a masszát, Allah csodamasszáját, Allah és a próféták nyalánkságát. És ők nem fukarkodnak – Csázim jóságos, adakozó, még ingyen is megajándékozzák a gyerekeket, egy koronáért pedig gyönyörű, hatalmas fagyaltturbánt – valóságos remekművet – varázsolnak az ostyára, még meg is formálják kanalukkal, ráadást csöppentve az adagra. Nem tudom, hány kocsi járja a várost Csázim Rázim nevében, olykor találkoznak egymással: „Csáá–ziim Ráá–zim, Csáá–zim Ráá–zim, Csáá–ziim Ráá–ziim...”

De Csázim Rázim hosszú ideig mégsem lehetett egyed-uralkodó, nem járkálhatott kizárólagosan hatalmas szultánként a városban. Itt volt az olasz. A Gelateria Italiana zöld pisztáciájával nem versenyezhetett. Ezért sokan elpártoltak

Csázimtól, s a Duna-partról átmentek a Széplak utcába. Török–olasz fagylaltháború tört ki.

A Gelateria ingyen adta a mandulafagylaltot, Csázim pedig ugyancsak ingyen a citromosat. – Mit pisztácia – legyintett Csázim és fagylaltárusai –, vacak mandula, álgyümölcs, csupa héj, mag. – Az olasz azt terjesztette el, hogy Csázim citrom helyett citrompótlót használ. Csázim újszerű, különlegesen mintázott fonatos ostyatölcsért csináltatott, hosszúkását, karcsút, de a szája öblösebb volt a szokottnál, tehát több fagylalt fért el benne, legalábbis látszatra, Lamberto azonnal válaszolt a kihívásra, tölcsére Vénusz születésének kagylójára emlékeztetett, elnevezte Botticellinek. Kétségtelen, hogy Csázim fagylaltosai nagy reklámot csináltak főnöküknek, Lamberto nem rendelkezett kétkerekűekkel, miért, nem tudom, de az olasz üzlete, márványszalonja – így hívták sokan – sokkal szebb, díszesebbnek, tisztábbnak, elegánsabbnak tűnt a Duna-parti földszintes helyiségnél, ahová öreg, több száz éves kőlépcső vitt, avítnak látszott az egész berendezés, faszékek, faasztalok mindenféle ciráda nélkül, Csázim ezen nem változtatott, a lépcsőt beborította márgaszínű linóleummal, lapokkal. Folyt a háború. Szerdán Csázim adott ingyen fagylaltot bárkinek, csütörtökön Lamberto. Aztán az olasz elhatározta, hogy minden adag fagylalthoz tejszínhab is jár. Természetesen Csázim sem maradt tétlen, ő édes habot rakatott minden porciójára. Igen ám, de árusai a kocsikban városszerte csak fagylaltot hordtak, át kellett volna alakítani a kétkerekűeket, vagy újakat kellett volna konstruálni, mindez rendkívül költségesnek ígérkezett. Lamberto új ötletekkel tért haza Olaszországból: megjelentek a fagylalttorták, kuglófok meg az újfajta fagylaltkanalak, tölcsérek, formák... Lamberto előnyre tett szert. Csázim bevezette az egydecis szódaadagokat. Újabb és újabb dolgokat találtak ki, az olasz vadonatúj Carpiniani fagylaltgépet szerelt fel. Csázim verve látszott egy ideig. De Csázim vett egy keverőt, állítólag brazíliait, ezt híresztelték a fagylaltosai. Az olasz nevetett: – Hol van ez az én Sole mio márkámtól... – És gúnyolódott: – Miért nem importál Csázim valamit Törökországból? A fagylalt olasz találmány! – Röplapokat

nyomatott: Olasz fagyalt olasz gépen, a fagyalt olasz találmány. Már a rómaiak is ismerték! Így igaz, mondogatták az emberek, és egyre többen mentek Lambertóhoz. Mi is inkább Lamberto fagyiját nyaliztuk. Azt rebesgették, mind Csázim, mind Lamberto a tönk szélén áll, rég nem üzlet náluk a fagyaltkészítés, presztízskérdés az egész, s ez temérdek pénzbe kerül. A tél befagyasztotta a háborúskodást, hallgatólagos fegyverszünet jött létre, Csázim fagyaltkocsijai nem járták a várost, de mindketten készültek a következő nyárra, a végső offenzívára. Csázim és Lamberto „cukrászdájában” jelentéktelen süteményeket árultak: islert, pitéket, puszedlikat, berlinert, linzert, a klasszikus tortaszettek – sacher, oroszkrémes, dobos, stefánia – hiányoztak. Tavasszal új portált kapott a Gelateria Italiana, díszeset, cirádásat, sok-sok színnel, aranyozással. Csázim is hatalmas betűkkel hirdette nevét. De mindez csak előcsatározásnak számított. Plakátokat ragasztottak a hirdetőoszlopokra: Csázim Rázim. Ennyit, nem többet. Néhány nap múlva lera-gasztották nevét a Gelateria Italianaéval. Valóságos plakát-háború alakult ki, mint a választásokon, a város lakói figyelték az eseményeket, természetesen voltak Csázim-pártiak, főleg az ifjúság körében, és Lamberto-pártiak, az utóbbiak inkább a confiserie, conditoreit kedvelők, a „beülő” polgárokból verbuválódtak. Lassan a lakosság is felkészült a nagy támadásra, mely egyre késett, az állóháborút jól ismerték az első világháborúból, itt-ott átrepült a másik oldalra egy ártatlan „gránát”, üzenet, figyelmeztetés, fenyegetőzés, fagyaltbomba-tölcsér... Május végén aztán megindultak Csázim tankjai, egész hadosztályt vetett be, rengeteg vadonatúj kétkerekű kocsit, megindultak a Duna-parti rejtékhelyről a város több pontjáról, gurultak, egymás után, egymás mellett, az oldalukon rikító betűk: Csázim Rázim. És ezt kiabálták Csázim-sapkában a kocsitologató fagyalt-árusok. „Csázim Rázim – hangzott a csatakiáltás, zúdult mindenhova és mindenünnen –, Csázim Csázim Rázim.” És a kétkerekű hadsereg keresztülvonult a városon, mámorosan, elszántan, mentek 50-en, 80-an, 100-an Lamberto üzlete elé. Körülvették a Gelateria Italiana üzletét, a Széplak utcát, a

Fa utcát, a Posta utcát, a környékbeli utcákat elzárta a sok Csázim Rázim-kocsi. Csönd lett. Lamberto úr kijött az üzletből, sápadt volt az arca, szederjes az ajaka... A fagyaltárosok kórusban zengték főnökük nevét. – Hurrá – kiáltották hozzá, és felemelték karjukat. Az olasz dadogott valamit, az összezeverődött városiak közül egyikük azt mondta: – Pisztácia, pisztácia –. Nevettek. – Mandula – terjedt a szó. – Pisztácia, úgy van, pisztácia. – Akusztikai párbeszéd alakult a harcias „Csázim” és a halk, morajló „pisztácia” közt. Valójában szövetségeseek voltak: a két szó értelme meg az emberek gondolata. A fagyaltot szerették. – Hurrá, Csázim – kiáltotta valaki. – Hurrá – a válasz. Lamberto úr dühösen visszament az üzletébe, és a meglepetés a teljes győzelemhez még csak ezután következett. Megjelent Csázim Rázim piros török sapkában, buggyos nadrágban, odaállt a Gelateria Italiana elé, és intett. Ekkor lekerültek a fagyaltoskocsik porcelánhengereiről a kúpos fedők, és az árusok cirkuszi mutatvánvosan, gyors mozdulatokkal töltötték a színes, édes jeges masszát a tölcsérekbe, és ingyen nyújtották a bábész-kodóknak. Micsoda látvány! Ahogy a sok-sok kocsitologató – később derült ki, hogy vidékről is szerződtette őket Csázim –, árus a rengeteg fagyaltot osztogatja. Mi is rohantunk oda, hogy ne maradjunk ki belőle. Csázim csak állt a Gelateria ajtajában, mosolygott. – Allah fizesse meg nektek, Allah győzött.

Csázim győzött, és nemsokára kibékült Lambertóval.

Kedvenc ételeim

A rizsfelfűjt málnaöntettel, ahogy itt nevezik, Reisauf-lauf mit Himbeersaft, a bifszték mustárral és rizzsel, a kézzel vágott szilvásderelye, a lekvártacskedli, a gőzbukta, a gombóclevés és persze még sok minden más is. Anyám hetenként elkészít belőlük egyet-egyet, s akkor, ha valamiért kiérdemeltem, dicséretet kaptam, jól feleltem az iskolában, és persze a születésnapomon. Igen, tulajdonképpen egy egész étlapot felsorolhatnék, a palacsintákat, gombát tojással, fekete borsos vesét velővel... micsoda falatok, a Schmutteréktől

vásárolt véres és májas hurkák, kolbászok, füstölt szalonnák káposztával és knédlivvel, a lencsefőzelék... mindent szeretek, mindent megeszek, ez anyám szakácsművészetének varázsa, mert amit elém tesz, a legegyszerűbb is, valóságos ételkompozíció a javából, mesteri alkotás, ínycsművészet... az elkészítés módja, utánozhatatlan ízei, a fűszerezése, az összeállítás, a tálalás, az utóbbiról vallja: inkább porceláncsészéből igyunk citrompótlós, szacharinos műteát, mint bögréből a valódi ceylonit, de még se bögrére, se citromízre, se szacharinra, plantateára nem kellett gondolnunk. A meiseni, holicsi készletben gőzölög az aranyszínű indiai vagy a világosabb orosz nedű. És azok a terítékek... mély és lapos tányérok, csendülő poharak, ha ujjunkkal kissé megpöccintjük, vékony hangon harangoznak, elnyújtózva lebegnek. Hármunk poharai a skála valamennyi hangján megszólalnak, a kések, villák, kanalak villódzó tükrében arcunk egy-egy darabkája, szem, száj, orr, fül vagy csak a fele, torz szörnyképe. Rézüstök, rézüstök, szűkülő falak kőöntyűi sötétedéskor lassan kialusznak, hogy reggelre anyaguk természetéhez hűen felszívják az éjszakát, és elkezdődjön tornagyakorlatuk, micsoda testek, idomok, fény szemcséket verejtékeznek, barnán, sárgán, pirosan, duzzadt pórusokkal, habverők, tojás-palacsintasütők, no meg a bécsi kávédaráló... A jégsekreényt csak hallomásból ismerem, láttam Ervinéknél meg Zolinál. A hosszúkás szűk konyhában készül a rizibizi, pattanásos rizs, így hívom. Ott készül a szigorú formájú kuglóf, a szellemhegyek vonulata tej- és tojáshabból, a meleg rétesek lomha, vastag kígyói, a pogácsák, serceg szűkülve a töpörtyű, rossz lelkek a tisztító tűzben, mondja róla apám, levében fő a récsei sonka, fortog Kárász néni fehér káposztája meg a paraj – a spinát –, spenótbakternek neveznek lódenkabátomban, sül a dunai ponty, somorjai liba, s az egykor valahol messzebb, talán a Kis-Kárpátokban, a morva határ mentén futkorászott nyúl bújik a tepsiben lapulva... Levesek, húsok, főzelékek, jó szlovák hegyi burgonya, a bramburi, torták, sütemények. Savanyúságok, uborka, cékla, paprika, dinnye, paradicsom, kövér befőttesüvegekben tápáskodnak, álmuk mély lehet, standos asszonyok

a piacon, sorakozó tűzoltók, katonák a fűszerek a polcokon, szekrények tetején, mint gyakorlótéren a lekvárok, kompótok óriás serege pihenj-ben... Anyám naponta százszor lehajol kötényében a sütőhöz, padlóhoz, a szekrény alsó fiókjaihoz, a vödörhöz, a lapáthoz, szénhez, fához, tűzhelyhez...

Séta a Zergehegy közepén

Ballagok a foltos délutánban. Érett szilvák hevernek a kavicsos úton, olyan sötétlilák, mint a közelgő est Dévény felől, melybe lassan beleolvad a bordás égbolt, a Virág völgy s félkaréjban a hegyek. Ballagok a foltos délutánban. A rég elvirágzott mályva rozsdás tokjain porszemecskék. A tegnapi nyárban szálltak ide még. Apró neszek szűrnek a szertegyűrűző csöndbe. Meg-megállok, szemlélődöm. Cirmos almákon megcsúszik a bágyadt fény. A dáliáknál hűvösség libben... Kárpátok lehelete... Begombolom kabátom, ballagok a foltos délutánban...

Duna-part (a híd mögül)

Az olívvöld felszínen surranó árnyékhalak, odább napikkelyek villódnak bágyadt hunyorgatón, igyekeznek felfelé... Tükör hámló, rótes foncsorja a folyó. A kanyarban eltűnik az egykor előttem duzzadó, homoruló vitorlája a fehér örömnnek... Eltűnt. Hallgatózom. Valahol a messziségben egy mélybe tompuló görgés. Széltelen leng alá az ősz. Vízfogacskák fűrészelik a csöndet. Feltűnik lassan – szinte mozdulatlan – egy vontató, kéményén: DDSG.

Szeptemberi délelőtt (1935)

Száritó szelídség a mosott kékesfehér pelenkákon. Sándor néni kötele. Érettségben gömbölyödnek fűrtjükön a barna szemek. Ernyedő legyek az indák melegén. Posztóék leszedték a cirmos almákat a fáról. Őszirózsák, sokszínű tátikák, flox, hűvös sárga dáliák a fal mellett. A pincéből

fejsze acélja csillan, bükkfahasábok egymásra hányva. Leülök ládáimra. Rebbenő zizzenések, moccanó ocsúdások. A háztető cserepein tétován bágyad a fény, megindulna, lecsúszna, lehullana... Nincs epekedés. Belenyugvó lassú lankadás. Szárító szelídség ez a szeptemberi délelőtt...

A vár alatt (töredék)

Bambán ásító komor udvarok macskakövein libbenő árnyak. Hainburg felől dombok lopóznak – átúsznak a Dunán...

Tavasza a Széplak utcában

Az ajtó tárva. Mégis a régihez tapadsz, s nézed: a bogarak ismét kimásztak a kövekre, belerügyeznek a tavaszba, repedt, vakolat nélküli falak. Itt születél. Tékozolsz? Az ujjadra szűrod képzelt napod. De most napok keringenek fölötted, sok, rengeteg nap, beleszédülsz, érzed ezt az erőt, mely elragadna, kirepítene. Összeszűkít az emlékezés roskadt gangokon, lépcsőházakban, s a gravitáció mint szél visz, visz, magasba emel. Miféle vonzatok támadtak fel? Öntörvényed: maradj Septák nével, Kaufer úrral, a bádogossal, Posztó Karcival, nagyapáddal, Vilmos bácsival, dédapáddal... ez az a ház... mészporos vakolatszemcse homlokodon, belevájódik mélyen: agyadba...

Este lesz

Mikor kigyúlnak a lámpák a téren, mélyebb a völgy és feketébb, fölötte megmerevedett kiáltás a torony. Melyik torony? A Mihály-torony, a virágvölgyi, a klarisszáké...? Nem tudod... Egy torony. És kihülnek körülöttem a hegyek, a Kárpátok dombjai, valahol előtűnt nyomok fehérленek, amiket sose látok meg, s nem talállok. Te távolodsz, s egyre messzebb kerülsz... Mélyebb és feketébb a völgy, amikor kigyúlnak a lámpák a téren.

Becenevem

Kutyának hívnak osztálytársaim. Elképzelem: most már csak vakkantgatnék lassan sompolyogva, lefeküdnék a kályha elé a szőnyegre, lefetyelném – félig süketen –, amit kapok, vizet, rágnám – majdnem fogatlanul – a darált, pépesre készített húst, tésztát, levest... A csontokról nem emlékeznék semmire... Ezüst találkagyűrű, s rajta nevem: Kutyá.

Nem jött el senki

Nem jött el senki. Nemsokára öt óra, s ez a higanyezüst délután az estbe süllyed le, lassan mélyszínűvé változik ez a völgyzarkofág. Nem jött el senki, én vagyok. Hószagú volt a reggel, amikor elindultam, varjak ültek a fákon. Most elolvadt a hó, felébresztettelek: gyere, én vagyok.

A temetőkben

Szeretek a temetőkben sétálni. Jól ismerem a sírkerteket: a Kecske kapuit, a Virágvölgyit, a Szent András-temetőt, meg a Dunára néző domboldalon a Zukkermándlit. Ismerem az ösvényeket, utakat, parcellákat, kereszteket, kriptákat, ismerem csöndjüket, fáikat. Csak a Szent András-temető zajosabb, mint a többi, mögötte szerelvények katonának szárazon, kimérten – a metronómra emlékeztetve –, mennek a Csallóközbe vagy az ellenkező irányba, Ligetfalura és tovább. A temetőkben tanulom olykor a leckéimet, verseket, számtant... verssorok az ösvények, kaptatók, utak, vagy inkább strófák, attól függ, sírkövek a számok, összeadom őket, kivonom egymásból, beszorzom őket, micsoda mennyiségtan... halkán énekelek is, ekkor azt gondolom, a sírkövek a hangjegyek, több belőlük egy taktus... S ha lélekharang szól, abbahagyom a tanulást, és a harangszó irányába nézek, ilyenkor becsukom könyvemet. Megtörténik, hogy egymás után többször harangoznak. A harangokat is ismerem, de a lélekharangok közt alig van különbség, oly

egyformák, vékonyan szólnak, magasan, angyalok ülnek szárnyaikon – elkísérik a holtakat. De minden harang elhallgat, a többszöri harangozás is, és én folytathatom tovább...

Georg Ohnesorg

A képzelet sok mindent összehord. Eszembe jutott ma, nem tudom miért, egy név... Neved, aki fekszel a dombos Zuckermendlin, gond nélkül immár... Georg Ohnesorg. Elhagyott sírodon lant jelzi, hogy muzsikus voltál, Pozsony polgára egykor. Játszottál ezüst sípú orgonán a domban, miséken Mozartot, Haydnt, Schubertet, Lisztet, ujjaid alatt felcsendült fúga, korál, szenténekek, megremegett a tömjénes homály? Vagy valcer ritmusára görbült vonód a Stefániában, kiskocsmákban a Magas úton citeráztál, átpengetve éjszakákat...? Himnuszt játszottál, indulókat, a Rákóczit, meg a Radetzky-marsot? Menüettet, polkákat, csárdást, Offenbachot, Suppét, Strausst, magyar nótát, altatódalt, rekvietet...? Lent a Dunán hajók bűgása rajzol az égre kottavonalakat, hangjegyeket...

A Szapolyai-bástya alatt

Hol Mária királyné mehetett... lanyhán eső szítál. Lent gömbölyűbb formáival fürdik a barokkos báj, érdes élességét vesztí a sok vonal, kő, idom, körökbe, félkörökbe rendeződik... A hajlott hátú házak cserepein, mint megannyi tükörben – gyermekkorom sok-sok arca csillog. Vagyok álomörjáraton.

Lídó

A lídó a lagúnát elzáró törmelékgát, turzás – így magyarázták nekem –, a lídó hosszú, keskeny homoksziget Velence közelében, a fürdőzők paradicsoma. Itt nálunk nincs semmi törmelékgát, se homoksziget, se lagúna, így hívják a pozsonyi strandot Ligetfalu szélén, jóval a híd mögött, ahol a Duna el-

kanyarog Magyarország felé. Édenkertem. Oda járok, járunk, amikor csak lehet, kora nyártól őszelőig, van olyan évad, amikor hatvanszor, a lídó jelenti a vakációt, róla ábrándozom télen, türelmetlenül várom tavasszal, és szeptemberben már szomorúan gondolok az ott eltöltött órákra. A ligetfalusi hídfőtől rozoga Tatra-autóbusz visz a bejáratig, ha gyalog teszem meg az utat, jókorát kell gyalogolnom, a Zabos, Aulisl ócska vityillói, a katonaraktárak mellett, forró nyarakon az olvadó aszfaltban hagyom cipőm nyomát. A bejáratnál mindig egy korcs terrier vár farkcsóváltatva, gazdája a pénztárban szalonnát, császárhúst vagdos a zsírpapíron, homlokára tolt puha ellenzős sapkában, letépi a jegyet a kötegről, melyre ujjáról rátapad a folt, mogorván nyújtja ki az ablakon, s a pénzt, az egy koronát besepri a fiókba, s eszik tovább rezzenéstelen arccal, a meleg sör ott áll az asztalán lötytyedten, fehér hab nélkül. Amikor a kutya vakkant, beléphetek a területre. Vörhenyes homokos út – mint a tenispályák – visz befelé. Egyik szélén vadrózsák, a másikon a kabinok háta. A magas inspektor fehér dunai hajósapkában üdvözlő, megveregeti vállamat, hosszú kék nadrágja a vasalt éllel mindig nagyon imponál. – Miért nem veszel bérletet? – szokta kérdezni. Nem tudom. De valóban, sose vettem bérletet a strandra. Így se drága a belépőjegy. Ötven fillér gyerekeknek. Érzem a jobb oldalról, az étteremből felém csapó szagokat, az aznapi ebédüket, a bécsi szeletet, a sült húst, halat, a vagdaltat, kolbászokét, az uborkasalátát, párolt káposztát. Nagy, színes napernyők alatt az olajfestékes asztalok, cirádás székek, rádió szól, rendszerint valami zene, fúvószenekar, katonainduló, táncmuzsika... Balra térek, mehetnék egyenesen: tovább a kabinsoron, mert kabinok sorakoznak több helyütt, sok-sok öltözőfülke: zöldék és barnák, a fogasokhoz igyekszem, néhány lépcső még lefele, és előttem a félig nyitott, festetlen tákolmány a rengeteg szekrényajtóval, egyetlen kulcsuk Viktornál, aki kék vagy zöld trikóban nyitogat és zár, ha nem jön vendég, ül és olvassa a Zorát, vagy keresztretjvényt fejteget. Jól ismer, én vagyok a Stammgast, vagyis aki minden nap jön, rajtam kívül csak Géza bácsi az, meg Boros úr, a gyógyszerész. Viktor lusta ember, a nusz, harminc, negyven éves. Borosaváló után is nehezen mozdul meg, barnát sült

billiárdgolyó-fejével integet, magyaráz, kefebajusza ilyenkor ugrál jobbra-balra. Gyorsan átöltözöm, és enyém lesz a Lídó. Lídó: a kis medencében térdig ér a víz, ott másztam egyik lépcsőtől a másikig négykézláb, kikötöttem, indultam tovább, zöld gumikrokodilusomra ültem, beléje kapaszkodtam, egymás szemébe fröcsköltük a langyos vizet; a nagy medencébe csak később merészkedtem: az úszómester hosszú botja alatt tettem meg mentőövvel a derekamon az első métereket... lábtempó, kartempó, hogy húztam magam előre nehezen, nem akart szétnyílni előttem a víz. Aztán lekerülhetett rólam a mentőöv, a bot is eltűnt... és úsztam. Átúsztam először a medence szélességét... később a hosszát is már, úsztam oda-vissza, többször, sokszor egymás után. A mélység húzott, a felszín repített, úsztam a mélység üzenetével, mintha szem nélküli halak nyüzsögtek volna lent, lebuktam hozzájuk, oxigénbuborékok csokra lebeggett fölöttem. Tribünök, rajtkövek, ugródeszkák, melyekről Ramharter Puding csavarjai, szaltói, égberugaszkodásai kápráztattak el engem. Micsoda fejések, homorítások, domborítások a levegőben, vízben... Én nehezen tanultam meg, valójában sohasem a fejesugrást, mindig a hasamra estem, ezt nevezték paufleknek... Itt, a medencében találkoztam a 100 méteres gyorsúszás magyar bajnokával, Csík Ferencsel – persze győzött –, a japán csodaúszók is megálltak nálunk egy bemutatóra. Vízilabdameccsek, amikor Magyarország 14:0-ra verte Szlovéniát, 7:3-ra Németországot, 9:1-re Olaszországot, és kupát nyert, hatalmas ezüstös serleget Pozsony város címerével. De a Lídó a Szahara mása is, beláthatatlan hosszú homokozó terület a kis medence mögött. Száraz homokja mindig égeti a talpamat. Hány vár épült ott! A trencsényi, a dévényi, a sztrechnói... És mennyi torony, ház, alagút, földalatti börtön, kazamata... Ástam, ástam a homokban a mélyben, mélysége is mérhetetlen. Építettem... aztán szétbombáztam, széjjeltapostam építményeimet. Forró csillámló szemcséi ragyogtak, Lídó: füves térségek, labdák nevetése a magasságok ívein, sikolya, ahogy önfeledten gurulnak, a Nappal futbaloztunk, a Napot tűztük gomblyukunkba, a Duna iszapjában vizes lábnyomaink futottak messzire, a folyóba, a folyóból az egekre, felhőkre... Lídó: málnaszörpbotkok, szendvicscsónakok és hidrogénhyperoxid marása, amikor

is elestem, a betonon felhorzsoltam a térdem. A vízen – medencék, a folyó, a tó – pletykálnak, a Duna hullámai sustorognak, mesélnek a Fekete-erdőről meg Ausztriáról, hajók, uszályok, gőzösök jönnek-mennek, integetnek egymásnak sötétkékszászlókkal, beszédjüket kihallgattam, néma bűgásuk egymásba gabalyodik, titkuk is lehet, a víz ismeri, érti, mosolyog is a folyó, örvényei fel-felkacagnak... Lídó: pokrócok, pokrócrétegek egymáson, kivetett halcsontvázak, fagyókerek, jegenyefák: a legnagyobb mozdulatlan kánikulában is moccan mindig egy levél... Lídó: háta mögött a tó, Duna-ág. Sáskések, sásbalták, sáserdők rejtelmek... Sándor Gyulus meg én bekentük magunkat tetőtől talpig sárral... ott állunk a főnyenyen a júliusba rögzülve, júliusokba, éveinkbe cövekelve... hátul sárgombócokkal dobálózunk egymással a négytornyú vár, a Miklós-templom meg a gyárkémények. Anyám előveszi a lábást az otthon főzött levestel... Vadászni megyek az őserdőbe, küszöm Ferivel, a klozetosbácsi fiával, összekötözzük mögöttünk az ágacsakákat, szárazakat, hogy áthatolhatatlanná válják az út, az ösvény, az idő, a nyár... jeleket rajzolunk, vésünk a földbe, kéregbe, hogy emlékezzünk... Lídó: örökkévalóság... még csak sejtem: játék, kalandok szimbóluma... olyan előleg, melyet a gyermek kap legszébb, legtisztább, önfeledt óráiban, hogy tartalékként őrizze, hogy elővegye komor napokon soha nem romló ajándékként, mely mint aszúsodó óbor, erőt ad talán az öregkomak, az elmúlásnak... Lídó lettem: Tarzan, Winettou, Robin Hood, Robinson, Winchester...

HÉBÉ

Közlekedik a Dunán egy termesgőzős, fehérén lebeg a vízen, sokszor látom jönni-menni, kikötni a parton, úgy hívják: Hébé. Annak idején a folyó melletti ligetfalusi strand kisebbik medencéjében sokat úszkáltam – csak úszkáltam volna, mert úszni még nem tudtam –, négykézláb másztam a sekély vízű gyermekmedencében. Kedvelt játékom volt, hogy elmásztam egyik lépcsőtől a másik lépcsőig, vagyis a medence négy lépcsője közt körbe-körbe átlósan, a betonpart egyik oldaláról a másikig „hajókáztam”, és „kikötöttem”.

A lépcsők voltak a kikötők. Órákig eljátszottam így... Négy-öt éves lehettem... Hosszú-hosszú forró nyarak... Anyám a vadrózsasövénynél ül egy színes napernyő árnyékában, olvasgat, kötöget... kenyérre keni a pástétomot, az uzsonnám... és Hébé mögötte könnyedén ellebeg a folyón... vizes lábnyomok szaladnak utána a betonon, a kavicsokon... Nem tudtam, ki volt az a Hébé...

Aztán már nem hajókáztam többet. A mély medencébe ugrottam fejest a lépcsőkről, a rajtkövekről, s úsztam... erővel, lábtempóval, mellen, gyorsan, ötven, száz, sok-sok métert fel s alá, a víz felszínén, a víz alatt... éreztem a víz hosszát, mélyét, feszülését. Nem gondoltam már Hébére, észre se vettem.

Hajók, folyók, hajók, medencék, vizek, tengerek: én. Moszatok, hínárok, polipok, halak, kis és nagy halak, cápák, tintahalak vére: én. Hajókürtök, búgások, rajzolatok az égen, vízen... Ismerem a vizek, a medencék, folyók, tengerek, hajók értelmét...? És ismerem a víz erejét, sodrását, örvényeit? Hébé... megtanultam már: ifjúság istennője... fehér hajó...

A hegyen

Odakuporodni a fenyőhöz, és tudni, hogy a messziről induló szél nem ér ide... Horpadt völgyvödörbe hullottak a felhők, az ég csupasz várakozás, s a kiszélesülő magányban kőszentjeihez rogy le a város. A mozdulatlanság felszínén itt fent belesüppedt a csend az avarba, hóba, időbe... Nem billen semmi. Nyugalom egyensúlya: csend, levelek, fenyő, a legmagasabb... egy-egy felhőfoslány, és túl minden dimenzión a gondolat...

Azok a karácsonyok...

„Kiskarácsony, nagykarácsony, kiskarácsony, nagykarácsony, kisült-e már a kalácsom...”

„Porka havak esedeznek, beho reme róma, nyulak, rókák játszadoznak, beho reme róma...”

Nálunk nem ilyeneket énekeltek, hanem német, cseh, morva, osztrák, szlovák dalokat magyarul. Ezeket dudorásztá

Septák néni, amikor segített anyámnak a bejglisütésben, Septák bácsi, a dohánygyár egykori alkalmazottja meg mély hangon krákogta, hogy „Katarina na vode, na vánoce na lade...” „Kéllémés karácsonyt”, barna testűek voltak a hangjai, a magánhangzói lebegtek a pipafüst magasában, mindig ő hozta nekünk az aszalt szilvát meg a diót. A Szeplak utcai ház udvarán Pichler néni meleg vizet öntött a lefolyóba, mint egy gejzír csapott fel arcába a gőz, ott állt elvarázsoltan, görcsösen fogta a vájdlingot, mint ami nagyon fontos, állt ott, állt sokáig, már megszűnt a gőz, áttetsző kikerics-vénái ráfonódtak az edényre, megkövesedett mosolya, állt és várt... talán az angyalokra... Az udvar végében bádoglapok között, a lapok fényében várta a Megváltót Wolek úr, onnan hallatszott Posztóné hangja: „Oh Tannenbaum, oh Tannenbaum, wie grün sind Deine Blätter...” és zöldre mázolódtak a lapok, zölden csillogtak, nőni kezdtek, nőttek, óriási ház, vár, a betlehem kunyhó lett belőlük, Posztóné, Wolek úr és Karcsi zöld ruhában, „Oh Tannenbaum, oh Tannenbaum, wie grün sind deine Blätter...” Olykor zöld hó hullott. Kauffmann úr a földszint háromban halkan veszekedett, ha veszekedett, a lánnyal. Guttman Pinkas tisztelte mások ünnepét, görnyedve ment fel a tizenkét lépcsőn, és még görnyedtebben köszönt Magdikának, akinek mosolya olyan, mint a chanuka gyertyalángja. „Miénk az az ünnep, a maguké ez, Jézus Krisztus, zsidó, keresztény, örömnünnep, chanuka, karácsony...” – motyogta Guttman Pinkas, és ilyenkor nem húzott fel a sámfára cipőt, zárva volt alacsony suszterüzlete, kis parafadugókat osztogatott a gyerekeknek. Halkan duruzsolt Borcsa varrógépe – december 23-ig. Milly tante lakásából – valahányszor kinyitották ajtaját – kitódult a zsályatea vagy a kamilla, de a háttérben ott terjengett a hashajtó émelyítő szaga. Hittem, karácsonyfáját is ezek pólyálják be. Pavuk úr háziúr stráfos nadrágban, fekete kabátban kívánt lakóinak boldog ünnepeket: „Veselé Vánoce, frohe fröhliche Weichnachten, boldog karácsony...” ezt ismételtegette, hosszú lábait magasba emelte, kalimpálva járt. A gangos folyosó végén, lakásunk mellett a vécé. Winkler úr mindig jól meghúzta, órákig sistergett, rossz volt az

úszóka, olykor éjszakákon át is vízesésszerűen visszhangzott. Winkler Hansi sokáig szokott üldögélni a mellékhelyiségben, német katonadalokat füttyöresztett, regényeket olvasott, sokszor mondta azt ott bent, hogy na ja, Donnerwetter, ezt rendszerint megismételte, papírzörgés, zizegés hallatszott, sose csukta be az ajtót, langaléta lábaival, mint a pók, kimászott, futni kezdett. Egyszer befagyott a víz a tartályban. Karácsony napján. Wolek úr jött fel, ő próbálta lánggal felolvasztani, már esteledett, amikor végre sikerült. Nekem adta a lángszórót ajándékba. Sose használtam. Az ágy alatt csomagolópapírt tárolt anyám. Egyszer égő csillagszóróval háromláb mászva a szobában az ágy alá bújtam. Lángra lobbant a papír, égni kezdett a matrac, az ágy... „Voda, vodát” – kiabálta Septák néni. És vizet hoztak valamennyien: Septák bácsi, Winkler úr, Guttman Pinkas, a nyitott ablakon át kitódult a lüst, átszaladt a két órás, de ők nem hoztak vizet, csak bámultak. „Donnerwetter” – hallottam Hansitól. Ott ültem megijedve a kuckóban, néztem a sürgés-forgást, ahogy öntötték lavórból, a vázákból, a vödörből a vizet, néztem a szétfolyó tócsákat, amelyek elérték játékaimat. Mint óriás itatós szívta magába a Fornheim bácsitól vásárolt eperzöld szőnyegünk a vizet. – Gyere már ki onnan! – ordított rám apám. Még füstmérgezést kap a gyerek! „Verdammt” – tette hozzá, vagyis átkozott. Anyám húzott ki az alkóv sarkából.

Vilmos nagyapám Kral úrra hasonlított, a fűszerkereskedőre. A pofaszakáll, a mosolya, a szász arc, áll, melyre azt mondták, oly wagneri, a nagy zeneszerző, Wagner arcvonásai. Sokszor gondoltam arra, Kral úr, nagyapám és Wagner egy és ugyanazon személy, az egyik itt van, a másik ott, a harmadik messze, vagy egy van három helyen, jól megjegyeztem, Lohengrin, de erről aztán mindjárt eszembe jutottak a zsömlék, kenyerek, kiflik, sütemények, mert nagyapám pék volt, nem is akármilyen, pék előljáró, a pozsonyi pékek legjobbja, céhmester, az egyesület elnöke, és eszembe jutottak a füstölt halak, mazsola, liszt, rizs... Kral úr portékái. Karácsonykor Kral úr kosarat adott ajándékba anyámnak – borral, szalámival, csokoládéval, na-

ranccsal, fűgével, szardíniával, mellette névjegy a jókíván-
ságokkal, Karel, a fűszeressegéd hozta el hozzánk kellő
tisztelettel. Nagypám a falról nézett le ránk, mindig mindent
látott, mindenhova nézett. Sose szólt a Lohengrin zenéje.

Csöngettyűs lovacsák álltak nagy szánok előtt, szánok,
szánok, lovak végeláthatatlanul. És megszólaltak a csengők,
először egy, aztán kettő, három, a többi, micsoda csen-
gettyűdalárda, csöngettyűzenekar muzsikált, és mintha kály-
hák álltak volna az utcasarkokon, magas, henger alakú
vaskályhák, mint a templomban, égett bennük a tűz, meleget
leheltek, a lángok messzire látszottak, egymásnak integet-
tek... sok-sok kályha, tűz, rengeteg láng, lángok díszei
csillogtak... száz-száz ló, szóltak a csengettyűk...

Séta apámmal

Minden karácsonyest délutánján apám elvitt sétálni,
sose mentem mással, és apám mindig a külvárosba vitt.
Nem tudom, miért oda. Aprócska lépteit könnyedén követ-
tem, nem sietett, de azért járása komótos se volt. Rendszerint
keménykalaposan, bundagalléros kabátjában vitt erre a sé-
tára, azt mondta, ez a mi legtitkosabb együttlétünk, a
felkészülés, a várakozás, és ezekre a sétákra mindig emlé-
keznem kell, akkor is, amikor ő már nem lesz. Cipőjét erre
az alkalomra mindig kifényesítette, s ha nagyon havazott,
hát a csizmáját. A séta eltartott néha három óra hosszat.
Kemény hidegben fülére ovális fekete védőt csatolt. Körül-
jártuk a gyárat, az Apolló-olajfinomítót, elhaladtunk a téli
kikötő mellett, ahol a hajók füstökről álmodtak, a magány,
amely a palánkoknál feküdt, rátelepedett a tartályokra,
barakkokra, kéményeket font át, egymásra rakódott réte-
gekben, különös, máskor soha nem érzett, látható, tapintható
csönd volt ez. Ebbe hatoltunk bele, ebbe vájtuk nyomunkat,
s mentünk egyre mélyebben, messzebbre, apám fogta ke-
zemet, erősebben, mint máskor, talán félt, hogy elmerülök
ebbe a csöndbe, a csönd térfogata saját halmazállapotába
varázsol, magába vegyít, mozdonyok, tolatómozdonyok,
vagonok, sóderhalmok, kátrány, vasak, csövek, rozsdá közé,

az lesznek. Rajtunk kívül ilyenkor nem járt senki itt karácsony estéjének délutánján, csak az árnyak, de azok nem mozgáltak, vártak, vártak... Így jutottunk ki a Malomligeti útra a töltésnél, a sorompóhoz, a sín pályánál itt-ott szemafor jelzett zárt utat pirosan, nem találkoztunk szerelvénnyel, s a sínek meg csillogtak, mint egy vastag lametta, jelezték az irányt. Egyszer megérkeztünk egy kétemeletes házhoz, mely egymaga nőtt ki szinte az estében, mert ilyentájt, amikor a ház elé értünk, már karácsony este volt. A második emeleten a bal oldali első ablak mögül gyertyák égtek egy karácsonyfán, pontosan emlékszem, a második emelet bal oldali első ablakában, a többi ablak sötétbe burkolózott, mintha nem is lett volna. A házon két lehúzott szürkésfekete roló. Apám megállt, és felnézett az ablakra. – Látod, ezért kellett megtennünk ezt az utat – szólta. Hazáig még sokáig tartott az út, végig kellett mennünk a Kereszt utcán, a sörgyár meg a virág völgyi templom mellett, a Metropol mozinál jobbra térve, átmentünk a tulsó oldalra, megérkeztünk a Széplak utca elejére.

Hideg folyosók

Az árvaház boltozatos nagytermében hosszú asztal az ablakok előtt. Fehér vászonabrosszal borítva. Rajta játékok: rongybabák, papírmaséból csákók, figurák, fakard, alagút, pléhből kivágott katonák, kéttornyú vár, amelyről pattogzik a festék. Minden játék előtt cédulácskán a név: Polányi Márton, Varjassi Ferenc, Kecskés Anna, Pettyán György, Havas Endre, Ziegelfelder Hilda, Feri Sándor, Krizsán Béla, Cifra Ida... Gömbölyű női írással írták mind. A szárnyas bejárati ajtóval szemben mennyezetig érő karácsonyfa. Nincsen rajta semmi dísz, csak az égő villanygyertyák. Apró termetű úr simogatja előtte állat, az imént érkezett éppen. Ő a kurátor. Mögötte fekete kabátban, csíkos szürke nadrágban az előjárók.

A kurátor barátságosan köszönget jobbra-balra, üdvözlí a nővéreket, akik keményített, ragyogó fehér főkötőben ott állnak félkaréjban körülötte: Erzsébet főnővér, Katalin, a helyettese, Jolán, Irén, Hedvig... egy

sem hiányzik. A pingvinekhez hasonlítanak, és ünnepélyesen komolyak. Néha azért egyik-másik arca mosolygásra szelídül. A kurátor odamegy mindegyikhez, kezét fog velük, érdeklődik, bólogat, dicsér. Az előjárók ugyanazt teszik, amit a kurátor úr. A kefebajuszú Kerner mutatóujjával apró félkört rajzol a levegőbe, és magyaráz. Cvikkerek csillognak, sima gömbkoponyán csúszik a fény, jókedv, szerteáradó, meleg tekintetek, duruzsoló medence-visszhangszerű zshivajgás tölti be a termet. Aztán az egyik előjáró előveszi mellényzsebéből aranyóráját, láncá potrohosodó hasán fityeg. „Negyed hét múlt öt perccel. Kezdhethénk már... – gondolja – és be is fejezhetnénk ezt a szertartást.” Mosolyog. Arca szétnyílik.

A kurátor úr adomázik. Nevetnek, heherésznek, a kurátor úr állát simogatja. Az árvák kinn állnak a folyosón, fojtott, izgalomteli várakozással. Halkan beszélgetnek. Gert-rúd nővér mellettük.

Háromnegyed hét előtt néhány perccel csöngetnek. A kurátor meg az előjárók leülnek. Az árvák, fiúk, lányok kettes sorokban megindulnak a terembe. Erzsébet főnővér a karácsonyfa elé áll. Tompán puffannak szavai, szárazak a jó előre megfogalmazott mondatok. A bal sarokból sárga fény árad: a betlehemé. Aztán hetvenkét torok zengi a Mennyből az angyalt. Utána csönd.

A kurátor a terem közepére megy, mosolyog rózsaszínűen. És elkezdi beszélni a betlehemi éjszaka varázslatáról... két kezét összekulcsolja maga előtt, aprócska szemeit fürkészően végigjáratja a hallgatóságon.

Kovalik előjáró úr elrejt tenyerében egy ásítást. Fáradt. De egyszer az évben ide is el kell jönnie emberbaráti kötelességből – a kurátor úr kívánja. Stahl előjáró úr a jövő évi szőlőtermésére gondol, eddig elég nagy volt a szárazság, kevés csapadék hullott. Kampós előjáró-helyettes a közeli ünnepi vacsora ízeit érzi már szájában: a tartár-mártással locsolt frissen sült pontyét, ropogós szalmaburgonyával, bazini vörösborral, Szabó Tihamér elégedett, hogy mégis csak megvette a nyakéket Sárika kisasszonynak. Az árvák mozdulatlanul állnak, figyelnek.

A kurátor úr elmondja a történetet. Most látni, ahogy ott áll egymaga a hatalmas fa előtt, milyen apró termetű. Végül a háláról szól. Erzsébet főnővér int az árváknak. Egy torokból harsog: – Köszönjük jótevőnknek! – Az előljáró urak gratulálnak a kurátor úrnak.

– Igazán kitűnő volt, gyönyörű – mondja neki Kovalik.
– Megható, valósággal megkönnyeztetél.

– Pompás dikció, meggyőző...

– És az orgánumod...

– Remek.

Az előljáró urak egymás szavába vágnek. A kurátor úr elhárítja magától a gratulációkat, szerényen mosolyog, alulról felfelé. – Óh, hát semmi, semmi, semmi az egész... Csak úgy kapásból fogalmaztam. Aber dehogy...

– Nagyszerű szónok vagy, Vilmos! Ciceró is megirigyelhetné – ezt Patai mondta.

Az árvák ismét énekelnek. Majd következik az est fénypontja: az ajándékkiosztás. Margit nővér neveket olvas. Szürke egyenruhájukban, amolyan matrózgallérral egymás után előlépnek az árvák. Oly egyformák, alig lehet megkülönböztetni őket. Mindenki megkapja ajándékát, meghajol a kurátor úr az előljáró urak előtt, visszamegy a helyére a sorba. A kurátor úr, az előljárók megsimogatnak egy-egy árvát.

Még egy szavalat, majd egy copfos fekete hajú kislány odamegy a kurátor úrhoz, virágot ad át neki, megcsókolja a kezét, és vége az ünnepségnek. A kurátor úr és az előljárók elbúcsúznak a nővérektől. – Viszontlátásra egy év múlva. Boldog karácsonyi ünnepeket. A lépcsőházban az urak meggyorsítják lépteiket. Egyikük brazil szivarra gyújt. Lent a szűk csarnokban előkerülnek a bundás kabátok. Suhajda, a portás szélesre tárja az árvaház vassal átlózott tölgyfa kapuját. És sietnek hazafelé: „Boldog ünnepeket. Kellemes karácsonyt.”

A kurátor autóba száll. A Horch ott áll közvetlenül a kapunál. Kukán, a sofőr szalutál a többieknek. Elindulnak. Nyolc óra múlt tíz perccel. A Védcsölöp úton szállingózni kezd a hó, jól látni ezt a gázlámpák fényében.

Az árvák kettes sorokban megindulnak az emeletekre a fehérre meszelt hideg folyosókon. Ma az ajándékokkal fognak elaludni: a rongybabákkal, papírmasé csákókkal, alagúttal, fakarddal, pléhből kivágott katonákkal, a kéttornyú várral, melyről pattogzik a festék.

Apám 1935. karácsonyest délutánján elvitt a diakonisszák árvaházába az ünnepélyre. Az ünnepély után megvendégeltek bennünket kaláccsal, süteménnyel, teával, borral. Ludwig kurátor úr megsimogatta arcomat, nagy, kövér gyűrű volt az ujján. Kampós előljárót jól ismertük, olykor eljött hozzánk.

Hószállingózás

Ha havak szállingóznak, felnézek az égre. Nem látok semmit. Csak azt az egyhangú szürkéséget – a mosogatórongy jut eszembe. Odatartom arcomat, olyan nagyszerű, hull, hull a hó, elolvad a bőrömön, megmarad, betakarja szemhéjam, szempillám, szám, államot. Ha havak szállingóznak, felnézek az égre...

Arcok

Miért van minden Jézuskának más arca? Sokarcú Jézusok... ugyanaz a test, újszülött... más-más arc. Ahogy jártuk a templomokat, minden jászolban más-más Jézus feküdt. Egy test sok-sok arccal... olyan, mint az ember sok-sok arccal, olyan, mint az Isten, sok-sok arccal... Miért van a Jézuskáknak más-más arcuk? Nem lehetne minden Jézuskának egyetlen arca, Jézus, aki Betlehemben született, nem Jézusok Betlehemben, aki Megváltó lesz, nem Megváltók, akit keresztre feszítenek, nem keresztekre feszítenek, aki meghal, nem meghalnak, aki feltámad, nem feltámadnak, aki jön ítélni eleveneket és holtakat, nem akik jönnek ítélni eleveneket és holtakat, aki ott ül az Úr mellett, nem akik ott ülnek az Úr mellett. Sokarcú Jézusok: rózsaszínűek, szürkék, ráncosok, repedtek, csillogók, csecsemők, öregek... ilyenek-olyanok, ahány jászol, annyi Jézuska. Csak mentem

templomból templomba, ahány harang, annyi Jézus, ahány templom, annyi Jézus, ahány karácsony, annyi Jézus, a városokban, falvakban, országokban, a világon. Hány Jézus? Mindnyájan Jézuskák voltunk, mindnyájunkra hasonlít, mindnyájan hasonlítottunk rá...

6/8-ban

6/8-ban: Csendes éj, szentséges éj... Tátatá táá, tátatá táá... 6/8-ban... Már szeptemberben elkezdtem tanulni a zongorán, hogy karácsony este eljátszhassam pianínónkon... Tátatá táá, tátatá táá 6/8-ban. 6/8-ban kottázta le Gruber Károly Tirolban a Stille Nachtot, s én szorgalmasan tanulgattam. De mindig akkor, amikor egyedül voltam otthon, bezártam az ajtót, hogy senki meg ne hallja... meglepetésnek szántam. Először a jobb kezemmel gyakoroltam a melódiát, aztán a kíséretet tanultam meg a ballal. Nehezen ment, rengeteg hamis hangot ütöttem le, valahogy nem jött össze a dallam a kísérettel. Négyéves koromban odaülhettem Dalibor-zongoránk elé, és hibátlanul elkonzerteztem a Csendes éj-t. Apám, aki csak a magyar nótákat szerette, azt mondta: – A kis Mozart.

Ezüstfenyő

Szólt a kis csengő, mindig ugyanaz a kis ezüst csengő a karácsonyfa közepén. Alatta betlehém: összerakható, színes papírfigurák az állatokkal, pásztorokkal, az istálló fölött üstökös. Nekem ez a piros celofánpapír tetszett hátul, mögüle rejtelmesen átkúszott a fény.

Ezüstfenyő: állandóság. Mert minden s mindenki megváltozhatott, apám, anyám, én, de maradt a hatalmas kárpáti ezüstfenyő, nálunk sose volt más... az angyalok ráaggatták díszeket, a testamentumot, testamentumom...

Fehérség

Anyám halért ment a piacra, folyami pontyot vásárolt mindig. Elesett, bokája eltörött. Hazahozták. Jött Márton

doktor, eljött az egész család, és elvitte anyám két egyenruhás. Amikor megszólalt a kis csengő, anyám ott feküdt az ágyban, lába hatalmasan felpolcolva. „Mennyből az angyal – énekelte – lejött hozzátok, pásztorok, pásztorok.” – Óriás volt a lába, vastag fehérség... – „Hogy Betlehembe, sietve menve lássátok...” A gipszmassza fehérsége alatt anyám piciny arca, rajta a szemölcs. Odamentem anyámhoz. „Ó gyönyörűszép titokzatos éj” – folytatta. Megéreztem a merev fehérség hűvösségét, mely kioltotta volna a gyertyák fényét, rázuhant volna a karácsonyfára, kettétörte volna a gallyakat a díszekkel, boákkal. Álltam ott, anyám arca egyre zsugorodott, a mélybe süllyedt. Csak a fehérség vakított a sötét-ségben, merevedő fehérség lett minden, a szoba, a lakás, a ház, anyám arca már nem volt sehol, de hangja szállt, betöltötte a szobát, visszhangzott a merev masszáról, a merev fehér tömbről... – „Dicsőség mennyben az Istennek... Dicsőség...”

Si-si-si-si

A sínek körbefutották a karácsonyfát. Si-si-si-si, si-si-si-si... Elhatároztam, hogy mozdonyvezető leszek. (Azóta lettem már erdész, pap, köműves, katona, tanár.) Si-si-si-si, si-si-si-si, a kisvasút valamennyi pályaudvaron megállt, pályaudvarokon, amelyek nem léteztek, ahol nem voltak utasok, állomásfőnök, nem várt senki, és ahonnan nem utazott el senki. Si-si-si-si, si-si-si-si... Nagy, üvegtestű barlang, sínek, sínek, rengeteg sín... szerelvények álltak ott, vonatok... megállt a kisvasutam. Leszálltam, és elindultam kifelé a városba... álltak az autók, villamosok, üresen, selymesen csillogtak az utcák, az aszfalt, sehol egy ember, sehol egy állat... Si-si-si-si, si-si-si-si... – mondogattam egyre, felgyorsultak lépteim, si-si-si-si, si-si-si-si, elkezdtem futni, rohantam, si-si-si-si, si-si-si-si – festett pléhkázán a testem, si-si-si-si, si-si-si-si, vacak játékmozdony, si-si-si-si, si-si-si-si, a lábaim kerekek, rohantam az üres utcákon, üres városban, si-si-si-si, si-si-si-si... aztán hirtelen megálltam, földbe gyökerezett a lábam, képtelen voltam lépni,

menni, megpróbáltam a bal lábammal, a jobbal, odacöve-
kelték magukat, megpróbáltam megint, se a bal, se a jobb
nem mozdult... si-si-si-si – mondtam, si-si-si... eszembe
jutott, hogy felhúzem a mozdonyt, kisvasutamat, zsebembe
nyúltam, kerestem a kulcsot, si-si-si... si-si... És akkor
előjöttek az emberek... a házakból, a kapualjakból az utcára,
megindultak az autók, villamosok, tűzoltóautó szirénázott...
nem találtam a kulcsot... si-si... si... si... si...

Játékvonat

Kattant a kapcsoló gyermekkezemben,
s a síneken megindult vonatom,
súlyával gyorsulva, fegyelmezetten
futott a kinyíló két szalagon.

Széjjelfeszített hegy-mezőkarámot –
a játékszív, a festett pléhkazán –
visszhangzottak füsthajú állomások
kétszer kettőt sürgető ritmusán.

Ha néha torpant is rohant tovább
száguldozott szabad váltókon át
a kört és egyeneseket bejárván,

a csillagrajz vezette égi táblán,
míg papírmásé hegybe bújt a sín,
s ő fennakadt alagút csápjain.

II.

Te ergo quaesumus

(1935-45)

Változás

Amikor elbúcsúzunk Septák néniéktől meg a többiek-től, még nem tudom, mit is jelent nekem ez a Széplak utcai ház. Már nem a Fa utcán járok iskolába, nagyon megváltozik az életem, a három nagy szoba, előszoba, fürdőszoba, a hatalmas vadgesztenyefa az udvaron, a barna, a fehér, a kék cserépkályha, az új lakók, szomszédok, Neumann úr fogvájó helyisége, Mici kisasszony... Nagyon sokáig nem tudok elszakadni a Széplak utcától, konokul ragaszkodom hozzá, vissza-visszajárok látogatóba. Az új lakás méreteivel kitágítja eszmélésem határait, a magas ajtók, egymásba nyíló szobák hűvös csarnok képzetét keltik bennem, ahol minden visszhangzik, a léptek, a szó, beszéd, valójában azonban minden hallgatásba burkolózik. Velünk szemben a zsidó imaház ablakaiban olykor furcsa alakok jelennek meg csíkos kendőkkel, fekete korong fejedőkkel, mormogásuk áthallatszik, ezek a figurák megsokszorozódnak a falakon, tűzfalon árnyékokként imbolyognak... mintha egy nagy csapat áldozna előttem... Az udvaron kintornás jelenik meg, aztán egy sovány képű, bajuszos hegedűs, magát kíséri... „Kislány, kezeket fel, nekem szerelem kell.” Haasné lopva mosolyog fel apámra, én féltőn, kissé szégyenkezem idegenül... Befűtünk mind a három cserépkályhába. Ott állok az ablaknál, és elfogadom a változást. Hallgatom anyám dalolását, hallgatom, visszhangzik a hangja, boldog. És hangja a falakból is előbújik, a sarkokból hangok gomolyognak, tódulnak egymáson egymás után, anyám édeskés-bús hangjai, öröme... apám kalocsnija az előszobában csillog, egy kissé ferdére magosított faállványon, cipőtartón, de én nem egy pár, sok-sok fekete, fényes kalocsnit látok...

Falak, tűzfalak

Körém még magasabb tűzfalak nőnek. Egymásra dőlő árnyékukon keresztül szétgurulnak az udvaron a fényszilánkok, a meddő szilvafa mellett egymástól elszakítva arra

várnak, hogy elérje őket a kora délutáni vakság. Ott állok, és nézek. Nézek felfelé, kimeredező szemmel, leskelődöm a majdnem összeérő tűzfalak csorbult részén túl... Repülőgépek alumíniumszínű kondenzcsíkján lógok, felhők fényszivacsaiba kapaszkodom, nekiütődöm a tűzfalak peremének, lábammal harangozom... Lent maradok a mélyben... onnan tapogatózom kifelé. Az elérhetetlen után nyúlok...? A pillanatokba fogódzkodva...? A jelenségek, a dolgok, a tárgyak bizonyossága tárulkozik előttem, magát formázza minden bizalommal, saját lényegének hűségét adva nekem. Megértem...? Megértem, hogy a falak, tűzfalak erősek és szilárdak, mozdulatlanok... Belekarcolok hámló, mészporos testükbe... A kíváncsiság bátorra serkent...? Az ígéretek felé domborítom magam...? Ekkor kezdek el írni, firkálmány, versszerű valami, valami...

Kecske utca 27.

A kapu fölött tábla: Andrae Ernő alapítványa. Százszor, ezerszer elolvastam már. Otthonom. És ezt az otthont magammal viszem mindenhova, mint teknősbéka a pán-célját...

Az állítmány

Italia terra antiqua est. Ez az első latin mondat, amit tanultunk. Tanárunk, Antalffy Vilmos rám bök: – Mondd csak fiam, mi is itt az állítmány? – Felállok, oldalt nézek, először jobbra, aztán balra fordítom a fejem. – No mondd csak, Italia terra antiqua est, ne forgolódj, ne fészkelődj! – Tanácstalan vagyok, valaki megsúghatná, Frédi vagy Pocok, Italia terra antiqua est... Antalffy tanár úr harmadszor ismétli meg, szavai dallamosak, szinte éneкли a mondatot, nem hiába muzsikus, karmester. – Sűgjátok már, nem tudom. – Ugye milyen szép az akusztikája? – kérdi a tanár úr. – Szép – mondom. „Mi az állítmány, mi lehet az állítmány? Bizony, Italia antiqua est, ez így igaz.” – Sűgjátok már, sűgjátok már meg... – De nem szól senki, csönd. „Miért hagytok kínlódni?” Megsűketülök ebben a

csöndben. Italia terra antiqua est... ez verődik vissza a falról, a tábláról. Legalább megszűnt ez a csönd, átkozott csönd, ami megbéklyóz, az ember olyan tehetetlen... igen, Italia terra antiqua est, kilyukasztja dobhártyámat, mindenünnen ez hallatszik, kintről és bentről, visszhangzik, minden szem rám szegeződik, szemszögek belém hatolnak, barna, fekete szögek, belém kalapálják a tekintetek, rengeteg szög, Italia terra antiqua est, mintha megkondulna egy közeli harang, minden betű egy kongatás, mélyről jövő, zengzetes, a tanár úr odajön hozzám, ő is harang, ő is kongatja a harangot, ő a hangok, Szent Sebestyén jut eszembe, akit megnyilaztak, persze, a szemek, szögek, vérzik a testem, megint csönd, csupán a falak léteznek, melyek lassan képlékennyé lesznek, arcokká válnak, bámulnak rám, széthúzva, elfordulva, szabdalva, arcok esnek szét darabokká... Meg kell mondanom, Italia terra antiqua est..., Italia, Italia – motyogom – Italia – mondom –, Italia – kiabálom szinte harsogva – Italia, Italia” – diadalmas ez a szó. A tanár úr arca széttörik ezer darabra, szilánkokra, mint egy tükör. – „Italia, brahahahaha, Italia brahahahaha” – röhögnek a falak. A szögek mozogni kezdenek bennem. „Italia.” A hirtelen csöndben helyreáll minden. – Tehát Italia az állítmány. – Antalffy tanár úr két hüvelykujját a fülébe dugja, kezével elkezd legyezni, körözni... – Italia az állítmány, Italia az állítmány – legyez, majd kihúzza két hüvelykujját a füléből, és két mutatóujját nekem szegezve megindul felém. – Bee, bee, bee, bee, bee, bee – a két mutatóujj belém fúródik –, bee, bee, bee, bee, bee, bee, nagy a jó Isten állatkertje, s te vagy benne a patások patása, szarvasmarha. – Bee, bee, bee, bee, bee – mondják vele kórusban a többiek –, bee, bee, bee, bee, bee, bee – mind utánozza kezével a tanárt, – bee, bee, bee, bee, Italia terra antiqua est, Italia terra antiqua est – zúdul vissza mindenünnen, de csöngetnek, vége lesz az órának.

Tévedés

De azért a tanár úr is tévedett, meg a többiek is. Ahogy csinálta, inkább kecske volt, az bök, a marha nem mondja, hogy bee, bee, bee, bee. Tévedett, egészen bizo-

nyosan, meg Frédi is, Dudus is, Pocok is, Zoli is, a „Pluncni”, mind tévedtek. Tévedni emberi dolog.

Megjegyzés

Dudus rendesen viselkedett. Odajött hozzám, és azt mondta, hogy ne törődjek az egésszel. – És ha nem Itália az állitmány? Mondd már! Mi történik? Nem mindegy az nekünk?

A lakók

Most már jól ismerem a lakókat. Haasékat az alagsorban, a férfi kályhás, a két fiú: Lujzi és Szilvi. Edi a nagybácsi, testvére a kövér Elza. Lent laknak még Heringék. Rajtunk kívül az emeleteken laknak Siposék, a mama, férje és a három testvér: Ernő, Dönci meg Jancsi. Az utóbbi velem jár egy osztályba, somorjaiak. Mellettük Rajterék. Ez tulajdonképpen az első szint, az úgynevezett magassíkszint. Sternék, Hackenbergerék és Timáék még a szomszédok. Ennyien vagyunk.

Tűz

A szertár melletti helyiségben tartózkodunk, ide szoktunk átmenni a természetrajzórán. Mitterhauszer tanár úr magyaráz. Egyszer csak az egyik előttünk lévő ablakból füst csap ki. Zoli veszi észre. – Ég a szertár – kiabálja. – Kigyulladt a természetrajzi szertár – ordítózunk. Mitterhauszer Richárd tanár úr elsápad. Felugrálunk a helyünkről, van, aki kiszalad a folyosóra. – Tűz – kiáltja –, tűz van! – A tanár úr odamegy a szertárajtóhoz, és kinyitja. Ekkorra már mindnyájan ott állunk mögötte. A szertárban csönd. A polcokon egymás mellett a kitömött, jól ismert állatok, róka, farkas, preparált hüllők, csontvázak, formalinos üvegek sorakoznak. Csapok, csövek az asztalokon, köztük a Wimhurst-gép, ebonitrudak, külön elkerített helyen a sarokban a mikroszkóp, sok-sok titokzatos műszer, huzal, csavarok,

kapcsolótábla. – Itt nem ég semmi – jelenti ki a tanár úr. Semmi! Menjete a helyetekre! – Mitterhauszer Richárd tanár úr kinyitja az ablakot. – Tessék! Ettől van itt füst: aszfaltoznak a Védcsölöp úton. Alattunk a gép. A zajra, kiabálásra bejön az iskolaszolga, majd az igazgató, Lencső úr.

– Nem történt semmi – magyarázza Mitterhauszer tanár úr.

– Már majdnem levettem a hydrantot – szól az iskolaszolga.

– Ilyesmit, hogy tűz! Isten ments! Különben meghalt Gömbös Gyula – mondja az igazgató úr, és az ablakhoz megy. – Flaszteresek!

– Folytatjuk a tanítást – jelenti ki a tanár úr, miután kezét fogott az igazgatóval.

A helyünkön ülünk valamennyien. Az igazgató úr meg a pedellus kiment. Az aszfaltozók kátrányozzák az utcát. Nem tudom, ki az a Gömbös Gyula.

Győztünk

A magyar gimnazisták kézilabdacsapata legyőzte a németeket. Balázsi Jóska egymaga nyolc gólt dobott. A németek nem nyugodtak bele a vereségbe, revánsot akarnak. A jövő héten lesz a mérkőzés ugyancsak a gimi udvarán. A német gimnazisták ezen a héten délelőtt járnak iskolába, mi délután, a jövő héten váltunk. A két tanítás közt lesz a meccs. Remélem, Balázsi Jóska megint jó formában lesz, és lő legalább annyi kaput, mint most. A mi csapatunk színe a zöld-fehér, a németeké a piros-fekete. Állítólag szlovák bíró lesz a Grössling utcából.

Gyorsabban, magasabbra, erősebben

Az olimpiai láng elindult Görögországból, nemsokára a magyar-osztrák határra ér, hogy folytassa útját Bécsbe, majd Berlinbe. Sokan készülnek arra, hogy átmenjenek a közeli Köpcsénybe, s itt tanúi legyenek az ünnepi aktusnak, átadásnak. Mi is elhatároztuk – anyám, Neu-

mann úr titkárnője, Kitty meg én –, átrándulunk Burgenlandba.

Autóbusz visz minket a falucskába. A téren emelvény, mellette osztrák népviseletben rövid bőrnadrágú, tiroli kalapos fúvószekerek, zászlók, felsorakozott a fogadóbizottság. Hogy jól lássunk, a kis falusi templom lépcsőjén állunk. Sokan jöttek át Pozsonyból, találkoztunk ismerősökkel, fagyaltárus csöngettyűs kocsiját tolja, gyerekek ugrálnak körülötte, a kocsmában söröznek, az asztalokon kriglik, cigaret-tatartók. Feltűnik egy nyitott autó zászlókkal, mögötte az olimpiai láng, hosszú kék színű tartóban hozza egy sportoló, előrenyújtott kézzel. Kétoldalt kiegyenesedik a sorfal, csendörök vigyáznak a kellő távolságra. Üdvívalgás, a láng befut a térre. Tudom, kilométerenként váltják egymást a futók, és adják át egymásnak a napsugarak gyűjtotta szent lángot. Megszólal a magyar és az osztrák himnusz. Énekelünk, egymásra nézünk. Magyar és osztrák zászlók cserélnek egymással. Valószínűleg most adja át egyik ország a másiknak a lángot. Búcsú ez Magyarországtól, bár már osztrák területen vagyunk. Egy magyar tiszt fehér egyenruhában szalutál, miközben egy piros-fehér-piros mezes sportoló veszi át a fáklyát. Egy klacnis úr beszédet mond, a hangszórók közvetítik, nem jól hallani, félig értem, félig nem, a végén azt mondja: gyorsabban, magasabbra, erősebben. Tizenöt percig sem tart az ünnepség, és máris indul tovább a láng. – Ebéd után Bécsben kell lennie – mondja mellettem valaki. A zenekar indulót játszik, hamiskás hangok nyikognak, az egyik zenésznek, klarinétosnak kidagadnak a nyakerei. Megkondul a falucska harangja. De valami történt, valami történhetett... Alig tett néhány lépést a futó, a láng kialudt. Nagy a tanácstalanság... látom az arcokon, mindenki beszél, izgatott... – Mi lesz most? – kérdem én is, lábujjhegyre állok, szól a zene, harangoznak. Valahonnan előrefut egy karszalagos rendező a pótlánggal. Azt magyarázzák, hogy amikor a lángot átadják, nem oltják el mindjárt a régi fáklyát. Szabály, hogy tartalékolni kell. Vagyis meggyújtanak egy pótfáklyát szükség-esetekre. Az is lehetséges, hogy az átadó fáklya addig ég, amíg az átadott láng nem éri el az újabb

váltást. A futó – bár kellemetlen volt ez az epizód – folytathatja útját a görögtűzzel, a szent láng megy tovább úton, utakon, hegyeken, vizeken, völgyeken, városokon, falukon, országokon át... Különben valamennyi futó, aki a lángot viszi, megtarthatja kék fáklyáját. Iszom egy málnaszörpöt. Az olimpiai láng már messze jár. Elkerüli Pozsonyt. Anyám beszélget Kittyvel, beszállunk a Tatra-autóbuszba, indulunk hazafelé. Arra gondolok, vehetnének nekem egy olimpiai fáklyát ajándékba karácsonyra, arra is gondolok, hogy futó szeretnék lenni, rövidnadrágban, piros-fehér-zöld mezben, gumicipőben... Magasra tartanám magam előtt az olimpiai lángot, és futnék, futnék minden országba, körbefutnám az egyenlítőt, lángom sose aludna ki, nagyon vigyáznék rá, örökké égne az én fáklyám, az olimpia alatt és utána, sose volna háború, nem lehetne... Igen, igen, futnék a lánggal, sose fáradnék el... Megérkezünk a térre, ahonnan elindultunk, galambok mászkálnak a kövezeten. Csehszlovákiában vagyunk ismét. 1936 nyara van és nagyon meleg.

Ribizlisütemény

Sehol a városban nem kapni olyan finom ribizlisüteményt, mint Patzeltnál, a Hosszú utcában. Négyemeletes a torta, két rétegében ribizliszemek, legfelül pedig zselatin. Színe is elgyönyörködtető. Sárgásfehér vajastésza az alap, élénk piros gyümölcszsemekkel a következő első emelet, majd ismét sárgásfehér vajastésza, ebben található valami ínycsiklandó, édeskés zamat, talán rum vagy konyak vagy más, lehet, titok ez. A harmadik, páratlan rész masszája ismét ribizli, erre öntötték a piros jégpályára hasonlító gyönyörű tükörsima felületet. Minden emeleten vékony pálcikán különböző színekből zászlócskák, benne a mester P kezdőbetűje. Hosszú sorok állnak olykor az üzlet előtt, mely különben a Pallavicini-palota egykori monumentális bejárata, óriások tartják vállukon a súlyos köveket, az épületeket. Most rajta tábla: több nyelven hirdeti: patisserie, conditorei, cukráren, cukrászda. Nekem a ribizlisüteményt

jelenti. De fagylaltja is kitűnő, meg a habos kávéja. Patzelt úr mindig ott áll a pult mögött, vendégeit köszönti. Ismer engem, már hozza is tányéron a ribizlisüteményt, mintha bajusza a bogyó alakú gyümölcs aprócska magvaiból volna.

Vele szemben

Egy testesebb ház, az Erdődy-palota. Itt mutatták be egy tizenegy éves fiú operáját. Majdnem annyi éves volt, mint én. Láttam a képét. Mozartnak hívták. Sokszor elgondolkodom ezen, miközben eszem a süteményt. Ugyanabban az utcában hangversenyezett Liszt Ferenc 12 éves korában.

Mese a pozsonyi várról

Szemben a wolfsthal-i várral, ide látszik tömzsi tornya. Állítólag azért építették, hogy át lehessen menni oda a pozsonyi várból, ha menekülni kell, a Duna alatt ásták a folyosót évszázadokkal ezelőtt, senki sem tudja, használták-e, ha igen, mikor, hányszor, legenda övezi.

Felmegyek a várba, megkeresem az alagút bejáratát, vasajtó fedi, rajta atlósan pántok. Mintha pincehelyiségbe menne az ember. Megvárom, amíg besötétedik, magam maradok, a varkertre nem vigyáz senki, szerelmespárok használják, világítás alig, gyéren egy-egy lámpa, nagy távolságnyira egymástól... Felemelem a vasajtót... Könnyen sikerül, azt mondták, soha nem nyitja ki senki a lejáratot, lehetetlenség, nem próbálkoznak vele. Foghíjas lépcsőfokok visznek a mélybe, vigyáznom kell, átlépek egyiket-másikat, a vastag kötőmbökből sok helyütt hiányoznak darabok, fogalmam sincs, hány lépcsőfokon hatolok lefelé, egyre csak megyek, úgy tűnik, végeláthatatlan lépcső, amely a hegy anyagába kényszerít, és azon túl, gyufát, elemlámpát nem hoztam, így hát a sötétben folytatom utam. Órák számlapja foszforeszkál, jó ideje haladok már, a bejáratú világosságot rég felszívták a falak, beleolvadt a kő rétegeibe, de ebben a sötétben is látok, megszokta szemem, s egy idő múlva látni kezdem a sziklák repedéseit, erezetét,

csillámló részeit. Már több mint egy órája botorkálok, tapogatózom, megyek előre. Mennyi utat tehettem meg? Talán már a Duna alatt járhatok, amikor több kőbe vésett vonal megállít. A jelek valamit jelenthetnek. Megpróbálom megfejteni. Aztán rájövök, hogy ez a határ a két vár között. Úgy van, csak az lehet. Sejttem már, merre járhatok. Elképzelem a fölöttem levő felszínt, ekkor morajlást hallok. Megállok. Leomlott, egymásra csúszott sziklákat, köveket, törmeléket pillantok meg. Szűkül a folyosó. Alig van hely. Rés, rések... Hogy fogok én itt átjutni? Négykézláb mászva bújok át, érzem a föld, a sziklák ellenállását, erejüket, a morajlás nem szűnik meg, a Rajna kincsére gondolok, a gonosz Alberichre... és valóban, a sziklából, a folyosó falából kilép egy emberke, alig lehet hatvan-hetven centiméter, törpének nézem, feje a combomig ér. – Hova mégy? – kérdezi. A kövek visszhangozzák: „Hová mégy?” – Elnyúlik a visszhang hosszan a mélybe, ismeretlenbe. „Hová mégy, hová mégy?” – kérdezi előttem a folyosó, utam elzárja a kis ember. – Hova, hova? – felelem –, hát hova mehetnék? Hát a wolfsthalai várba. – Mehetnél máshova, három irányba, itt elágazik az út! – Ekkor veszem észre az elágazást, még két alagutat, mindegyik előtt egy ugyanolyan kis ember. – Jöhetnél erre is, jobbra, jöhetnél erre is, balra – mondják, és ugyanezt visszhangozzák az alagutak. Furcsa hangjáték ez. – Jöhetnél erre is, jöhetnél erre is, balra, mindegyik visz valahova. – Én a wolfsthalai várba igyekszem – mondom. – Pedig az urak és hölgyek erre is, arra is, mindenfelé menekültek, amikor kellett. – Mikor? – kérdem. – Régen, réges-régen – felelik az emberkéek, mondják a falak –, mostanában már senki sem menekül. Felébresztettél bennünket százados álmunkból. – Jól van – szól az emberkém, akivel először találkoztam –, akkor mehetsz, de figyelmeztetek, vissza is kell jönnöd. – Persze hogy visszajövök. – Menj egyenesen tovább. – Nemsokára megszűnik a morajlás, szárazabbak a sziklák, rétegek, sejttem, hogy már erdők alatt járhatok. Az órák szerint három órája vagyok az alagútban. Suhogásokat hallok, karok nyúlnak ki felém, vékonyabb, vastagabb karok, ujjak, a fák mélyre nyúló kapaszkodó

gyökerei, beléjük kapaszkodom, fogom őket, egyikük a másikhoz taszít, eltűnnek a karok, gyökerek, mező, rét alatt járhatok, a folyosó sziklás-köves anyagát felváltja a föld, látom sötétbarnás árnyalatait, érzem, hogy az út felfele visz, emelkedik, itt porhanyósabb lesz minden, dereng, friss levegőáramlat csap meg, fák, bokrok, jázminillat... néhány lépcső, és kiérek a szabadba. Egy várudvar közepén találom magamat. Férfiak, nők állnak, ülnek, fiúk, lányok, gyerekek, mindegyikükön farkasfej-álarc. Odalép hozzám egy kissé hajlott hátú férfi, fekete ordasálarcban. – Köszöntelek, utolsó menekült jövevény a túlsó várból – mondja, és arrafelé mutat, a négytornyú vár sziluettjei, bástyái, falai sötétlenek túlhan. – Miért jöttél ide? – kérdezi. – Mert aki átjön a folyosón, annak meg kell mondania az okát, csak így kaphatja meg álarcát. – A kíváncsiság – felelném, de nem szólok semmit, tudom, hogy ez nem ok, nem elégíti ki őket. Hallani lehet a csönd moccanásait. – Elűzték – felelem halkán. – Elűzték? Kik? – Hát azok, akik ott laknak, ott vannak. – Fejemre húzzák a farkasfej-álarcot. Befogadnak. – Mi mindnyájan itt vagyunk, és várunk. Várunk addig, amíg még jön valaki onnan. Eső hull, havazik, időtlenségbe oldódik az idő...

Nem megyek vissza a folyosón. Ott ülök a pozsonyi várban a vasajtó előtt, átnézek a túlsó oldalra. – „Wolfs-thalnak nevezik – motyogom – vagyis Farkasvölgynek.”

Sátoros ünnepek

A szomszéd udvarban minden évben a sátoros ünnepek előtt Löwyék csomagoló papirosból, puhafa lécekből kis házat állítanak fel a falnál. Itt gyűlik össze a család, hogy elfogyassza ebédjét meg vacsoráját. Terebélyes vadgesztenyefa áll udvarunkban. Teleszedem szatyromat gesztenyével. Szélső ablakunkból az emeletről éppen a sátorra látok. Potyogtatni kezdem gesztenyéimet a papírbódéra, először egyet, majd a következőt, ezek inkább amolyan bemelegítő, figyelmeztető és ingerlő dobálások. Azután egyre sűrűbb időközökben egymás után hullanak a bombák, a politúro-

zott, fehér hasú vadgesztenyék a sátorra. Lőwy úr kijön, felnéz. Ilyenkor természetesen visszalépek az ablakból. Egy kis ideig várok, letről evőeszköz-csörömpölés hallatszik, biztonságban vagyok, nem lát senki. Újra hullanak a bombák, rájuk zúdítom az egész muníciómat, attól függ, hogyan. Beszakad a papírtető, papírfal, átlukasztják a gesztenyék, Lőwyék kirohannak, hallani, feldől egy-két szék, az egész család siránkozásba kezd. „Adonai, Adonai” – hallom a függöny mögött állva. Átlukasztva, beszakítva áll a sátor, gonoszkodásom, ostoba tréfám jelképeként... És másnap Lőwy úrtól cukorkát, prominclit kapok, Sára néni megsimogatja fejemet, és lányuk, Judit nekem ajándékozza fülbevalójának a felét, azt mondogatja, ő lesz a feleségem. Nem panaszkodnak, és „Gott behût,” még véletlenül sem gondolnak arra, hogy én lehetek a tettes.

Gyávaságomat magamban hordozom. Évről évre zöld buzogányok nőnek a terebélyes fán, fényes gesztenyék hullanak ki belőlük.

Emlék

Csönd szállt... Elöttem két ezüst szalag feszült. Odább jobbra kígyózott. Velem szemben a fekete hegyháton, mint roppant ravatalon feküdt a dermedt város. Egy rózsaszín kibomló bimbóra gondoltam, amely körül fehér pillangó libbent. Csönd szállt... Aztán mint amikor kintornás forgatni kezdi roppant verklijét, valahol a szomszéd udvarban hangok követték egymást akadozva: egy rég sokat dúdolt melódia. Dúdoltam volna én is. De hirtelen mintha ott ülnék a tömjénfüstös félhomályban, felettem Jeromos, a szent, széles karimájú kalapjával, érzem a poros bőrfújtató szagát, a szálló csöndet apró neszfullánkocskák lyukasztatják... A két ezüst szalagot mintha leöntötték volna vizes tejjel, szétfolyt a halványkékes holdsugár, beesteledett... Később olyan lett szívem, mint az a magános meleg tanya a hideg éjszakában, ahol egyszer megálltam, s a párás fény bearanyozott. Hazagondoltam... hogy melegegdem. Lassan, tompán remegni kezdett a mély, ritmusosan közeledett, jött szikrázva, söré-

nyét lobogtatva, súlyos tömbök ütődtek egymáshoz vakon visszhangzón... A tehervonat utolsó kocsiján a lámpa kopott pirosa zsugorodott. Csönd szállott újra, neszezőn... S már nem voltam sehol...

Meghalt Klári

Oly fehér volt szegény mindig. Fényes klottruhája visszamosolygott rá. Könyv a kezében, talán a betűk is bűcsúztak föle. Aztán becsukta a virágokról, hegyekről, századokról, ásványokról, Bunsen-égőről szóló olvasmányt.

Stan és Pan

Stant és Pant az ötvenfilléres moziban ismertem meg, a Luxban. Nagyapa vitt el, ő is szereti a filmeket. Le kell menni az alagsorba, széles műkölépcső visz oda, egyszer meg is számoltam a fokokat, 33 van belőle, na nem mind az a széles „lata”, ahogy itt mondják. Mindenesetre jó mélyen van a kino Lux. Leülünk a tágas előcsarnokban, és máris üdvözlő a ruhatáros – nagyapa egyik ismerőse, mindig kurtára van nyírva a haja –, de mi sohase adjuk oda a kabátunkat. Félix bácsi beszélgetni jön hozzánk, ilyenkor egy fiatal férfi helyettesíti, azt hiszem, Roman a neve. Előadás alatt a kézben tartjuk a kabátot, vagy összegöngyölve magunk alá tesszük az ülés alá. – Angliában is ez a szokás – magyarázza nagyapa, de én tudom, hogy spórolós ember, és sajnálja az ötven fillért. A hallban üdvözlő a kucséber, a bazárcikkeket áruló kereskedő, hasa fölött hordozza a cukorkákat, ostyákat, amerikai mogyorót, marcipánrudakat, mézeskalácsot. Legjobban szeretem a Stollwerk tejes cukorkát, a karamellát. Frigyes, mert így hívják a kucsébert, mindig megajándékoz valamivel, a hosszú zöld kígyógumival, a Havranekkel, ez amolyan nápolyiszerőség, nem nagyon szeretem, beleragad a fogakba. Általában korábban jövünk, öt-tíz perccel az előadás előtt. Nagyapa mókázni szokott, csócsál ajkával, utánozza a színészeket, keménykalapjával Laurelt és Hardyt, de a múltkor én húztam orrára

a pöllert. Csöngetnek. Ismét lépcsőn kell lemennünk, a három széles ajtó közül választhatunk, belépünk a terembe. Homályos, sárgás a világítás, megkeressük helyünket, vagy a kontyos Juliska néni elemlámpájával világítva elvisz oda. Rendszerint a 7., 8., 9., 10. sorban ülünk, mögöttünk már drágább helyek sorakoznak egy és két koronáért. Nekem a legjobban az tetszik, amikor a jegyszedő megjelenik egy hosszúkás fémhengerrel, és szagos vizet, állítólag fertőtlenítő oldatot permetez szét. Magamba szívom illatát, amolyan szappanfélé lehet, mint a finom köd, kissé szűrös, amikor lebeg a levegőben, rátelepedik, beszívódik ruhánkba. Az előadás előtt és a híradó utáni szünetben mindig permeteznek. Kétszer.

Csölösztői legenda

Nem messze a várostól, lefele a Dunán, már a Csalóközben van egy falu. Csölösztőnek hívják. Valamikor a középkorban épült temploma és kápolnája. Ezt a kápolnát a Duna mellé építették a Kárpátok bányáiból hozott kőből. A falusiak jobb szerették, mint a folyótól sokkal beljebb emelt templomukat, elért benne minden hívő. Onnan léptek ki a feltámadáskor, ott adtak hálát az Úrnak az aratás után, a kápolna szolgált a májusi ájtatoskodásra, roratéra, vigíliára, névnapkor kosarakban hordták oda a rózsaszirmokat, és mi sem természetesebb, hogy a karácsonyi éjféli misére is oda sereglettek össze. A templom és a kápolna plébánosa egy volt, de a sekrestyés is, a ministránsok is, no meg a fűjtató és a kántor is. A templomba csak az igazán nagyon öregek mentek el, akiknek már nehezükre esett a járás, az a négy kilométer. Akkor, azon a karácsonyi éjjelen befejeződött már a szentmise, az ite missa est, a pap díszes, drága ornátusban emelte fel két kezét áldásra, mikor a víz, a hirtelen megáradt folyó áttörte a gátat, és hömpölyögve beáradt a Duna a kápolnába, pillanatok alatt elöntötte. A hívők egymást taposták, az épület hamar leomlott, és mindenki, a plébános kivételével halálát lelte. Énekeltek, az öröm, a boldogság dallamát, mondják, sokan még a hullá-

mokban is... A víz elmosta a kápolnát, csak a kövek maradtak. És minden karácsony éjjelén, éjfél után hallani ott az éneket, a harangzúgással, a víz sustorgásával, robajával, visszhangjával, emberek sikolyával, hörgéseivel... Száll az ének a Duna-parton, a gáton, Csölösztő fölött, a Csalólóközből, átszáll a folyó másik oldalára, Rajkára, Kilitibe.... foszlányokban ellebeg messzire...

Katona Béla hegedült

Ma Katona Béla hegedült az iskolai ünnepélyen a tornateremben. A bordásfalak, a kötelek, kosárlabdapalánk, nyújtók, bőrpárnák, szőnyegek között szólt a Hejre Kati, Hubay Jenő szerzeménye. Anfalfy tanár úr kísérte. Hogy tornáztak, bukfenceztek, futkostak, kergették egymást a hangok! Ültem a bordásfalon, és hallgattam a zenét. Kár, hogy nem tartott tovább. Tapsoltunk, Béla meghajolt, nagy volt a siker. A hegedülés után már nem érdekelt az igazgató úr beszéde. Se a szavalat. Unatkoztam. Hátamat nyomta a szer. Csak azt tudom, október 28-át ünnepeltük. Hejre Kati!

Korai tél

Ma be kellett fűtenünk. Odadőltem a kék cserépkályhához. Mintha kék bársonyhoz támaszkodtam volna, mely puha, meleg. Behunyom szemem...

Jer karjaimba, hő, haj, elűzted hírnőkeid a dermedt végtelennek, velünk kéjelegve most nyújtózkodnak a tárgyak, téli éden: merevséget puhító, leheletet gömbölyítő lángsisakú vitézek... A falakon lángok árnyékai imbolyognak.

Árnyéktánc

Árnyék: szegleten a szeglet-születés. Fél gyufaskatulányi csak, még annyi sem. Aztán lassan a fény geometriájába tágul, s mint tábla, ház, udvar, ablak, redőny, azt gondolhatnám, sokáig így marad: a létezés, örökkévalóság, csönd, árnyék... Árnyék: idő, időtlenség, árnyék, idő. Talán

eloltottak egy éjjeliszekrény-lámpát, valahol kihunyt egy reklám betűje, messze lehullott egy csillag, moccant a Tejút... mindaz, ami meghatároz... Árnyék: zsugorodó, elvékonyuló, táncoló, a végtelenbe kinyúlna méret, arány, hosszúló tér, imbolygó kiterjedés, torpanások... Oly plasztikus most a szoba, a bútorok, az asztal, a székek, játékaim és kint a torony, a falak, a tűzfalak magánya, a dallam, az est... Most már tudom, önáltatás az árnyék-beteljesülés: ezen a szögleten marad, ebben a fél gyufaskatulyányi bölcsőben, színpadon, itt, igen, itt nem kell megvárnia az est végét, se az éjszakáét, se a hajnalt, lassú vég ez, tánc, tánc, tánc, tánc vége, nem pusztulás, szegleten a szeglet-árnyék... mint a hal, a kisvasút, a nap, a víz, tükörfelület másom... én... Sokáig állhattam a kék cserépkálya mellett. Édesanyám szólt, vacsorázni hívott. Eloltottam a villanyt. Sztrapacskát ettünk, finom juhtúróval.

Születésnap

Dudus tizenkettedik születésnapjára sokan jöttünk össze az Alagút sor 115/A-ban. Kicsinek bizonyul a lakás. Beterelnek minket a nagyobbik szobába, eloltják a villanyt, majd Lola néni, Dudus édesanyja behozza a tortát az égő gyertyákkal. – Fiam, Isten éltesen – mondja –, Isten éltesen sokáig. – Megindulunk utána: Dudus, Lulu bácsi, Bandi, Král Feri bácsi, a muzsik, aki állóhegedűs, vagyis Stehgeiger szalonzenekarában, Margit néni, Bubci meg mi, a barátok, osztálytársak, Zoli, Frédi, Ervin, Babó, Évi, én, a szokott **hetek**, szüleink közül néhányan, körbejárjuk az asztalt, énekelünk: „Hoch soll er leben, hoch soll er leben, dreimal hoch!” Magyarra fordítva: „Éljen sokáig, éljen sokáig, háromszor, vagyis éljen sokáig, a végtelenségig!” Pozsonyban ez a szöveg járja dallamával születésnapi felköszöntőként. Olyan szokás ez, mint a Gaudeamus igitur ballagásnál. Nem tudom, hányszor járjuk körül az asztalt, Lulu bácsi vet véget ennek a körtáncnak. – Vége a rondónak! – szól, és megáll. Uzsonna után a felnőttek átmennek a szalonba, a „kaszinóba”, ott már előkészítve vár a rulettasztal, a számomra

még csak titokzatos számokkal, jelekkel, ábrákkal. Elfelejtettem megmondani, hogy a felnőtteken estélyi ruha, a férfiakon szmoking, a nők hosszú ruhákban. Hát ezért, mert rulettozni fognak. Mint a valódi kaszinóban. Král Feri bácsi az asztalfőre ül, vár fegyelmezetten, míg a többiek elhelyezkednek, majd hangosan elindítja a játékot. Mindez igen szertartásos, de nekem nagyon tetszik. „Fet vó zső...” Dudus becsukja az ajtót. – Ezek mindig rulettoznak, mindig ugyanaz a krupié, apám – szól közbe Bubci –, és Lulu bácsikám rágyújt a szokásos virzsíniára, halálosan komolyan veszik. Pénzbe játszanak. – Bubci vihog. – Fillérekben, koronában, legfeljebb öt koronában, zsetonokban minden hónapban legalább egyszer, meg karácsonykor, húsvétkor – teszi hozzá Dudus. – Ugyanígy felöltözve, ilyen maskarában. – Bubci megint vihog. – Apám megjárta Baden-Badent, Monte Carlót, Karlsbadot, Londont a szalonorkeszterével. – Fet vó zső – hallatszik a csukott szobából.

– Na, úgy látszik, következik a második partí, a rund, gyerünk mi is játszani – Dudus előveszi a Capitalyt. – Jó múltkor kiloptam a rulettskatulyából a két golyót, a második a pót. – Bubci vihog. – Négykézláb mászva keresték a földön, a szekrények alatt, mamának elszakadt a miederje.

– Na és? – kérdeztük. – Semmi! – Dudus legyint –, visszaadtam nekik. Reménytelenek. De azért szép, hogy ilyen szenvedélyesen játszanak. – Kiosztják a papírpénzeket. Dudus lesz a krupié, bocs, a bank. És játszunk mi is, a gyertyákat rég elfűjták, a tortát megettük. „Fet vó zső” – mondogatom magamban, megtanultam, meg azt is, hogy „Hoch soll er leben, dreimal hoch”! Meg én is, mindnyájan. Micsoda játékkaszinó ez – gondolom.

Új tanár

Peéry tanár úr lesz az osztályfőnökünk. Nemrég helyezték Pozsonyba. Limbacher doktornak a fia, tehát Limbacher Peéry Rezső. De úgy hívják, ez a beceneve: Bió. Még nem találkoztam vele. Magyart fog tanítani. Különben már két új tanárunk van: Szűtsy Loránt meg Kovács Endre.

A bajuszos Thern a múlt évben jött. Jönnek-mennek a tanárok, olyanok, mint a villamosok...

Látogatás

Károly román király meglátogatta Csehszlovákiát. Prága után Pozsonyba is eljött. Bennünket, magyar középiskolásokat is kivezényeltek a fogadására, és már hetekkel ezelőtt tanultuk, énekeltük a román himnuszot. A Kórház utca egyik szakaszát jelölték ki számunkra, az Erzsébet- és László-templom közti részt, oda vonultunk ki tanárainkkal. A sűrű rendőrkordon mögött álltunk. Feltűnik a kocsisor, jön a kórház felől díszmotorosok között a királyi felség nyitott gépkocsija, Károlyon süveg, ezüstös, bíbor tollforgóval, mint egy Grál-lovag... kezében a királyi bot, állva üdvözli a tömeget, mellette ül Beneš Eduard, a Csehszlovák Köztársaság elnöke, cylinderben, amellyel köszönget jobbra-balra. Éljent kiáltunk, éljent magyarul, nem tudom, megérti-e a király és az elnök. Éljen! Mosolyognak, talán gúnyos, cinikus, győzelmes ez a mosoly. Felénk néznek...? Rövid ideig tart, pár másodperc az egész. Károly fekete bajuszán megakad, ajkába süpped a mosoly... rejtőzik, de lehet, hogy ezt én csak beleképzelem. Hazafelé menet azt mondja tanárom, hogy tulajdonképpen Clemenceau-t is éljenezni kellett volna, a Tigrist, sőt meg kellett volna neki köszönni Trianont... Akkor tudtam meg, hogy Clemenceau valószínűleg járt Pozsonyban, amikor Galántára utazott jövődöbeli menyéhez, a magyar lánykához. Megnézte vajon a koronázó székesegyházat, s a csupa Habsburg királynak azt mondhatta: „J'accuse...?”

Látomás

Egy díszes operettfigura szavalja: Edward király, angol király Léptet fakó lován: Hadd lássuk úgymond, mennyit ér a welszi tartomány.

Mariska

„Ni, ni, ni, ni, ni, ni, a Zsugori.” Csallóközi lány Mariska. „Ni, ni, ni, ni, ni, ni, ni, ni...” Kipirosodik az arca, labdamosolya gurul, „Zsugori” a férje, a matróz hajóslegény, aki hónapokra itthagya. Kétszer a héten jön el hozzánk, amolyan bejárónőszerűségnek, mosogat, takarít, szőnyeget porol, súrol, ablakot mos, ajtót. Akkor esett meg velem a baj, dehogy baj, ahogy ott állt a hokedlin... Először láttam valami olyasmit „ni, ni, ni, ni, ni, ni, ni, ni, ni, a Zsugori...”, fel is ágaskodott, lehet, hogy szándékosan, mert ott voltam, ott alatta ültem és tanultam, legalábbis azt szerettem volna, ráállt az ablakpárkányra, mintha spicccit volna, letettem a könyvet, alig észrevehetően reszketett a lába, lábszára, megint azok a labdamosolyok, rám hajigálta, rám zúdította, és még magasabbra menne, hogy a külső ablakfát lemossa, meg is hajolt kifelé, elmozdult ferdén, meghosszabbodott a láb, a lábszár, a comb, a cipő, ilyet még sosem láttam, tovább nem mehetett, de ő ment, megkapaszkodott nem tudom mibe, egészen alatta voltam, kinyílt fölöttem, mint valami ernyő, és én bebújtam alá, akkor éreztem meg a szagát, akarattelbódító, észveszejtő illatát, „ni, ni, ni, ni, ni, ni, ni, ni, ni, a Zsugori...” Nem szólí semmit, a labdák nem gurultak, zuhantak rám, úgy maradt sokáig mozdulatlanul, és én magamról öleltem lábait, felfele kíváncsoztam, egyre feljebb kusztam ujjainnal, centiméterről centiméterre, végtelenségnek tűnt ez az akrobatamutatvány, tapadtam testén, mely húzott előre, s én boldogan, tehetetlenül engedelmeskedtem ennek az erőnek... „ni, ni, ni, ni, ni” csiklandozott sikamlós hangja „ni, ni, ni, ni, ni.” És leugrott a padlóra. Folytatta a takarítást.

Tempora mutantur

Tempora mutantur et nos mutamur in illis... Jöttem a dombon át, csupaszok voltak a fák – mintha ordasok taposták volna utam. De szemem már észrevette a készülődést... mely megérintette a tornyokat, a sziklaárnyú

bokrokat, a várat, szétterült láthatatlanul. Készülődtem. Sejtelmekben rejtőző várakozás. S ahogy vonszoltam magam, a tegnapot, mely mindinkább elkopott, könnyebbé zsugorodott, mandulavirágok közt értem ide, a szirmokról pergett a hála... Jöttem a dombon át, ordasokkal utamon, csupaszok voltak a fák. Készülődtünk...

Magas út

Nem tudom, miért nevezték el Magas útnak, talán azért, mert egy dombtetőn húzódik, mindenesetre itt találhatók egymás mellett a heurigerek, a pozsonyi szőlősgazdák borozói. Olyan ez kissé, mint Bécsben a Grinzing, a hangulata, jellege, szaga, zenéje. Kernerek, Ludwigok, Pfeifferek, Wurmok, Otherek birodalma ez. Pressburgerek mind, generációkon keresztül ugyanazt a foglalkozást űzik: szorgalmas borászok, s azt vallják, hogy a jó bornak nem kell cégér, itt semmiképpen sem. Ismeri őket a város, a környék: a szilvánit, zöldszilvánit, rizlinget, hárslevelűt, limbachit, muskotályt, fehérét, vöröset, szentgyörgyi cirfandlit, bazinit, récsei homokosat... Óriás hordók világ bajnokságot nyertek – méretük és tartalmuk egyaránt –, ott sorakoznak a pincékben, a szőlejükben példás rend, valóban ők a város büszkeségei, közülük kerültek ki céhmesterek, presbiterek, városatyák és más notabilitások... Címeres és címer nélküli családok, házukon monogramjuk, KL, PK, LA, OS, WR, cirádás, gótikus betűkkel. Amikor nyitva a heuriger, a vendégeknek sramlizene szól, vagy citera, kívül a házon hosszú rúdon zöld növényzetből, szőlőlevelekből, kacsokból vagy egyebekből labda jelzi „Wo is ausgteckt”, vagyis „Hol van kidugva?”, jel, szimbólum ez: jöjjetek, jöjjetek polgárok és igyatok, ízleljétek meg a boromat, tüzesedjen át testetek, szívetek, lelketek, legyetek jókedvűek, örüljetek, felejtsetek el a szomorúságot, bánatot, énekeljetek, öleljétek át egymást testvérként, a bor véreteké válik, a bor a múlt, jelen, jövő: in vino veritas. Bibimus dum sumus. Ez a Magas út titka, varázslata.

Rajkőzenekar a Múzeum kávéházban

A budapesti rajkőzenekar játszik a Múzeum kávéházban. Elmegyünk apámmal. Rengetegen vannak. Persze hogy nem férünk be a helyiségbe. Emberek állnak a bejárat előtt, az ablakoknál, lábujjhegyen nyújtózkodnak, hogy valamit lássanak, belesnek így egymás feje fölé. Van, aki széket hozott, hokedlit. Hosszú sor az épület hosszában, még a Grössling fürdőnél is várnak. Hallani a muzsikát. Állítólag száz rajkó játszik. „Sárgul már a kukoricaszár... Károg a holló a jegenyén... Erdő, erdő, te zöld erdő...” Apám dúdolgatja, sok dalt ismer. Hazafelé együtt énekeljük: „Csak egy kislány van a világon...” Nagybőgőket látok a kapualjakban a sötétben elbújva, csárdást táncolnak az ablakok, hosszú hallgató az utca...

A Mária Terézia-szoborról

Itt állt a Mária Terézia-szobor, a Vitam et sanguinem, Fadrusz János alkotása, a Dunára nézett, a keletre hömpölygő folyóra, mögötte a Vigadó, távolabb a Városi Színház, Kisfaludy, Vörösmarty, Katona, Petőfi, Erkel szobrával, még távolabb az Óváros, azon túl a hegyek, az elinduló Kis-Kárpátok. Cseh legionáriusok mögött állt anyám a többiekkel. És jött Blaha hentes, létrát hozott, felmászott: ütni kezdte a márványt, Mária Terézia fejét, ütötte, verte, aztán, mert az ütlegetéstől megfájdult a keze, köpködni kezdte a szobrot, majd kalapácsot vett elő zsebéből, azzal ütötte az anyagot, egy-két kisebb szilánkdarab levált, vésőt vett elő, s a két szerszámmal már nagyobb részeket sikerült letörnie. Ismét köpdöste a szobrot, a lábakat, karokat, a fejeket. Lent társai tapsoltak, hurráztak, ahojoztak. Teherautó fordult a térre, a szoborhoz farolt, és Blaha hentes sodronykötelet hurkolt a királynő fejére. A kötél másik végét a tehergépkocsihoz erősítették. Blaha hentes lemászott a létrán, intett, hogy gyerünk, és megindult a gépkocsi lassan, lassan, lépésben a Híd utca felé, megfeszült a hajókötél, tekerőzött rajta a fény, Blaha hentes intett megint, hogy gyerünk,

gyerünk, az autó erőlködött, egy helyben rázkódott, hatalmas füst tört elő kipufogójából, kissé oldalra fordult, „gyerünk, gyerünk, az istenit, gázt bele, ez nem maradhat itt” – a sofőr nyomta a pedált, krahogott a motor, a Škoda motor, a kocsí másik oldalára fordult csúsztatva, az elülső két kerék forgott, mint légüres térben, „gyerünk, gyerünk, ahoj”, kiabálták a legionáriusok, köztük feltűnt stráfos nadrágban, zsakettban Pavuk úr, „do toho, do toho” mondta, a kötél teljesen elfordult, a hurok a kecses ívű nyakon... füst, durrogás, robaj, letört a fej, megugrott a tehergépkocsi, a sofőrnek fékeznie kellett, „ahoj, ahoj, ahooj...”, majdnem a legionáriusokba futott, „hurrá, hurrá, ahoj”, Blaha úr ugrándozott, a fejhez rohant, rugdosni kezdte, Pavuk úr nemzetiszínű zászlót vett elő. De folytatódott a kivégzés, és így tört le a kar, farok, fül, kéz, kezek, sok-sok rész, márványdarab, előkerültek a vasak, csákányok, vésők, ütötték-verték, kalapálták, zúzták a csonkokat, huszárfejeket, lólábakat... többször elénekelték a himnuszukat... Késő délutánig tartott az ítéletvégrehajtás, az örömmünep, az orgia, Blaha hentes karonfogta Pavuk urat, és a csapolásra készen állott söröshordóhoz invitálta. Csurgott, habzott a sárga pilseni, a legionáriusok közt mustáros virslit osztogattak, párkikat papírtálcákon.

A letört, elgurult tagokból, testből anyám felmarkolt egy darabot, itt van a zsebemben, őrzöm, viszem magammal...

A színház üregei

Nemzeti Színház, régen Városi Színház. A múlt század végén épült barokkos épület az arányos építészeti megoldások műremeke, előcsarnokkal, díszes feljárókkal, freskókkal, a folyosókon aranyfüsttel bevont cirádák, kacsok, gömbölyded ornamentikák, a főbejáratnál oszlopok tartotta erkéllyel, a megemelt homlokzaton műzsák szoborcsoporthozata, és alatta, mint kívájt vak szemek, ovális üregek: hajdan Kisfaludy, Petőfi, Madách, Szigligeti, Vörösmarty szobra bennük. De tempora mores... és nemcsak az idő, a szobrok is meghaltak, eltávolították őket, maradtak az üregek, üregek, üregek, üregek...

Tíresias

A színházról eszembe jut a vak Tíresias, a jós. Ez a színház többszörösen vak, kiszúrták mind az öt szemét... ott áll... és jóslatokat hallok, a földből bújnak elő...

„Ó jaj! keserves átok tudni azt, amit nem tudni jobb! Éreztem én, de mégse jól Tartottam meg... másképp nem volnék mostan itt.” ... „Azt mondom, hogy azokhoz, akiket szeretsz, Rút viszony köt, s nem sejted, mily mocsárban élsz.”

Hittem, a városnak beszél, nemcsak nekem.

Nándi

Nándi barátom minden reggel ministrál a Notre-Dame templomában. Persze, segédkezik ő máskor is, sok ajándékot kap ezért a zárdától, papoktól, protestáns létemre rávett, hogy segítsék neki a szentmisénél. Hajmeresztő vállalkozás! – Csak figyelj rám, és azt csinálj, amit intek, súgok, a plebános süket... – Beöltöztem hát. Ott szorongtunk a kis sekrestyében, a pap imádkozik a Mária-kép előtt, Oskerda úr a tömjénnel van elfoglalva. A karingem kissé rövid, alig ér könyököm alá, feszengek... Csöngetésre megindulunk, félek, hogy valaki meglát, szeretném eltakarni arcom, hátha botrány lesz, ott állok már a lépcsőknél az oltár előtt, meghajolok, Nándi valóban irányít, minden rendben, lemegy a Kyrie eleison, a Dies irae alatt arra gondolok, de jó volna már, ha kifelé mennénk. De a Credo alatt a pap odaáll Nándi meg közém, nem látjuk egymást. Megpróbálok hátrább lépni, még hátrább, nem segít, a pap is mozog, csak olykor látom Nándi arcélét. Akkor csöngetek, amikor nem kell, akkor szólal meg az orgona, amikor hallgatnia kellene, akkor nem füstölök, amikor szükséges, kiesik a parázs a tartóból, rálépek, füstöl tovább a lépcsőn, Oskerda sekrestyés integet az ajtóból, elkezdődik a némajáték, Nándi már odaszól nekem félhangosan, a pap azonban nem vesz semmiről tudomást, óriási összevisszaság az egész, a Sanctus, a Benedictus, a pap beszél, szól az orgona fortissimóban,

telefüstölöm a templomot, nagy füst, ellep mindent, alig látni, az emberek köhögni kezdenek, krákognak, a négyes csöngő veszettül csilingel, nem tudom visszatartani röhögésemet, állandóan kuncogok, eszembe jut a süket tanárunk, Tóth Ferenc, aki kihívta felelni Medlen Bercit, és Berci egész idő alatt a száját mozgatta, hogy mutassa, milyen jól megtanulta a leckét, közben állandóan ezt mondogatta, persze halkán: „Hülye Franci, marha Franci, Hülye Franci, süket Franci.” – A tanár úr a száj mozgását nézte, gurult az osztály a nevetéstől. Tóth Ferenc tanár azt mondta, hogy jól van, Medlen, kitűnő, és Berci, miközben visszament a padjába, ugyanazt ismételte, most már hangosan: – „Hülye Franci, marha Franci, hülye Franci, süket Franci.” – Ite missa est. Keresztet vetek, nagy széleset. Bevonulunk a sekrestyébe. A süket plébános keresztet rajzol homlokomra, megköszöni a közreműködésemet, és meghív máskorra is. – Nem hallott semmit, látod? – bökö oldalba Nándi. – Remekül sikerült. – De Oskerda megfenyeget, ne tegyem be még egyszer a lábam, mert kizavar. Szlovákosan kiabál: – Szégyén gyálázat, tákárodjon. Mágá Nándi, mágával beszélni még... – Oskerda, Oskerda – hallom Nánditól –, jámbor lélek, jámbor patás... Nagy marha vagy, nagy marha, hétfőkeddszerda... Kilépünk az utcára.

Lechner Ödön kéktemploma

Lechner Ödön kéktemploma szerényen húzódik meg az épületek meg az ugyancsak Lechner Ödön tervezte gimnázium között. A mesternek több épülete áll a városban. A templom domináló színe a kék, ez a kékség szinte kohéziója az építészeti elemeknek, a jellegzetes stílusnak, ornamentikának, lechneri koncepciónak, álmódzásnak, képzelőerőnek. Gyönyörű ez a kék egység. Egyre szaporodnak körülötte a házak, olyan, mintha süllyedne a templom, egyre mélyebbre ereszkedne, láthatatlanul közeli gyárkémények óriásai menetelnek feléje, körül akarják venni, el akarják taposni, le akarják nyomni, bele a földbe. Kékségében arany csillagok sziporkáznának, de már fakulnak,

és egykori ünnepségek, húsvétok, feltámadások, úrnapok, karácsonyok, keresztelők, esküvők fényei a falak, oltárok, szentek, szobrok nosztalgijába tompulnak. A bejárati kapuban márványtábla. Meddig? Rajta az esemény: I. Ferenc József inaugurálta, de kopik a betű, dátum, aranyozás, s a történelem megváltozik, pompes funébres-i új egyenruhás gyászhuszárjai gyülekeznek, hogy elmondhassák requiem-jüket Lechner Ödönért, a kéktemplomért, a toronyért, a hajóért, az oltárért, a kékségért, amely olyan, mint a fölötté elterülő égbolt.

A mellette levő gimnázium udvarán, a Lechner megálmodta falak között szlovák diákok sétálnak. Nagyszünet van. Ott állok a kerítésnél, megsimogatom az egyik ciráda kopottas, halvány kékségét. Bármikor csöngethetnek.

Karácsonyfavásár

A Fürstenwieséből keletkezett a Firsnálé, így hívja mindenki, német, magyar, szlovák, zsidó a városban a hatalmas területet, az esztergomi hercegprímás egykori nyári palotája előtti részi, amely nincs se kikövezve, se aszfaltozva. Itt, ezen a füves, kavicsos, murvás földes lapos téren rendezik meg minden év október 28-án a köztársaság kikiáltásának napján a defilét, vagyis katonai parádét. Én is ott szorongok olykor, ki tudja hányadszor a tömeg közt, apám annak idején a nyakába is ültetett, így kiemelkedve a többiek fölött, jól láthattam a felvonulást. Az oroszláncímeres emelvény előtt elvonulnak a csapatok, először francia, olasz egyenruhában a legionáriusok, őket követik a cári uniformisba öltözött oroszországi különítmények, mindig ez a három egység nyitja meg az ünnepi felvonulást, mert hát ők voltak az első felszabadítók, akik a majdani republika földjére léptek, aztán meg hagyomány is ez. Sok-sok fehér-kék-piros színű zászlóval jönnek, feszes merev arckifejezéssel masíroznak el a tribün előtt, ahol lampaszos generálisok, marsallok tisztelegnek nekik, a zenekar állandóan pattogó indulókat játszik, hatalmasakat sisteregve, a két cintányér

fűlsiketítően felcsap az égbe, tekerőznek a klarinétok hangjai, vonulnak a katonák acélsisakban, antantszíjjal derekukon, jönnek az ágyúk, autók, páncélosok, tankok, de nekem mindig a fényszórók tetszenek legjobban, a motorosok vontatta szürkészöld óriás fényszórók, kerek üvegfelületük szikrázik kihívóan, büszkén néznek a magasba, szembenéznek a nappal, el akarják vakítani. A végén elvonul a zenekar is, a tamburmajorral az élen.

Nos, itt a Firsnálén tartják minden évben a karácsonyfavásárt. Az egész tér fenyőerdő. Másutt nem is igen árulnak fát. Ebben az erdőben a fák közt utak, utacskák. Itt sétálok, teleszívom magam a kárpáti fenyők könnyű illatával, mert a fenyők illatától könnyebben lélegzem, könnyebben járok, könnyebb a testem, a szívem, az agyam. Ez az illat a sejtjeimbe hatol, egyre erősebben, egyre hatalmasabban, szinte nem is a földön jár a lábam, felemelkedem, lebegek, oly könnyűnek, felszabadultnak érzem magam, szállok, szállok a fenyők közt, angyalként szállok, mert szárnyam nőtt, ezt a fenséges könnyűséget, szabadságot soha másutt nem éreztem, mintha a fenyőfavásár-erdő fölött repülnék, és nevetek, mosolygok, de erről a repülésről nem tud senki, csak a fenyők meg én. Ott állnak a kereskedők, halinacsizmában, kucsmában, és nem vesznek észre semmit. Többször, sokszor elrepülök a Firsnálé fölött, nem magasan, épp csak a fenyők fölött, szinte súrolom őket, s ez a repülés mámorítóvá tesz, belerepülök a fákba, szállok-szállok, léggömbnek is képzelem magam, láthatatlan piros, kék, sárga luftballonnak, sose félek, hogy beleakadok az ágacskákba, egy fenyő tűlevele megkarcol, belém szúr, és én akkor felpukkadok, semmivé leszek, ez az önfeledt repülés merésszé serkent, repülök fel, zuhanok le, íveken, mint egy hullámvasúton, s alattam erdők, hegyek, völgyek, repülök a hallgatag labirintusokban, hol sűrűbb, hol ritkább erdejükben, tisztásokon, ösvényeken megállok... Ilyenkor nem egy fenyő elmondja nekem történetét, születési helyét, a fákon sárga, sárgásbarna göbök, a félhomályban sejtelmesen csillognak, megmerevedve, el-elkenődve, képlékeny masszaként sokféle alakzatot mutatva, ujjaimra tapadnak, gyantacsomók,

el is viszek magammal néhány nagyobb darabocskát, díszként lóghatnak karácsonyfámon, megyek-megyek az erdőben, s a fák lába, mert lábuk van, fehérlik, elkísér, követ, jön velem. Vannak olyanok, mint az emberek, félmétereseek, annál is kisebbek, olyanok, mint én, nagyobbak, mint apám, anyám, még nagyobbak, kétmétereseek, mint Klatt tanár úr, Didi bá, három-négy-öt métereseek, és olyanok, amelyek benézhetnének az első, második emeleten. Beszélgetünk, én beszélek hozzájuk, ilyenkor azt mondom: „te luc, te ezüstoffenyő” – ők vannak mindig többségben, „te fekete fenyő”, alig vannak néhányan, keresztneveket aggatok rájuk, Demeter, Imre, Géza, Kornél, Sándor... Éva, Márta, Ilonka. Demeter ezüstoffenyő, Éva fekete, Kornél luc... Amikor én beszélek hozzájuk, néma csönd vesz körül, hallgatnak, hallgatnak, hallom lélegzésüket, sóhajtásukat, amikor ők szólnak hozzám – egymás szavába vágnek, mindegyikük el akarja mondani a magáét –, sokszor nem értem szavukat, nagy a hangzavar, egymással civakodnak, féltékenyek, hiúk, félnek, hogy lemaradnak, nem mondhatják el mondanivalójukat, sokféle mély, magas hang, beszéd összeakaszksodik, egymást elnyomja, felülemelkedik egymáson, szófoszlányokká torzulnak... de mindig megértem őket a végén, históriájukat, a hegyeket, szurdokokat, völgyeket, mélységet, magasságot, eget, napot és esőt, havat, hideget, meleget, felhőket, viharokat, villámokat, sötétséget, kergük térképeit, éveket, őzeket, vaddisznókat, medvéket, madarakat, a fávágókat. Valamennyiüket meg akarom hallgatni, mindegyiket meghallgatnám... sok-sok fenyő, rengeteg fenyő, megszámlálhatatlan fenyőfa, Fehér-Kárpátok, Kis-Kárpátok, Beszkidék, Javorina, falvak, pásztorok, bacsák, országrészek fenyőfái. Ott repülök fölöttetek, ott szálldosom, mint a sas, ott járok ösvényeiteken, és sose ismerhetem meg birodalmatok, sose ismerhetem meg fenségetek, titkokat, szépségetek, szabadságotok valójában. Ez a könnyű illat az ajándékokotok, mely elszáll, elillan... megsemmisül... vágy marad, kíváncsiság, kielégületlen... Egyszer, egyetlenegyszer megpróbáltam bejárni valamennyi ösvényt, utat. Az árusok néztek, bámultak, nem értették a gyerek csínytevését, de

nem szóltak egy szót sem, forralt bort ittak, teát, halina-nadrágjaikban topogtak, leheletük bajuszukra fagyott. Eltévedtem köztetek, fenyők. Ott feküdtetek egyetlenegyszer, hányszor. törvénytelenül, sokszor kivágott fenyőfák, fehér lábakkal, egymás mellett, egymáson... Karácsonyfák... karácsonyfa: ahány ágad, annyi év az életem, ahány gally, gallyacska, annyi hónapom, ahány levél, tűlevél, mely megkarcolja a magasan járó szeleket, annyi napom, percem, másodpercem... időm...

Minden karácsonyfavásáron ott állnak a kereskedők, egyikük sem ismer engem: a fiút. Nem lesznek már fenyők, a dombok, hegyek, erdők már rég nem jönnek el a térre, a Firsnáléra. de az arcok, árusok halinacsizmában, kucsmban várnak, ott állnak mozdulatlanul, szoborként... Talán csak én látom őket, aki ugrándozni fog közöttük...

Mondják, a legtöbb fenyőfát tutajokon úsztatják le a folyón, folyókon, aztán szekerekre, kocsikra, vagonokba rakják, úgy hozzák el ide a térre. Rajtuk a fagy, a zúzmara, a hegyi hó, a víz... ez mind meg az utazás konzerválja őket örökzöldűekre...

A Rezsőkről és Dezsőről...

Osztályfőnökünket, Peéry Rezső tanár urat nehezen képzeltem el lecsapott szürke kalapja nélkül. Most mégis hajadonfótt áll a katedra előtt, és magyaráz. Nem a tantervben előírottakról, nem a tárgyról. Édesapja, Limbacher bácsi ligetfalusi rosariumáról beszél: a rózsákról, a Carmen-rózsáról, a vajrózsáról, tearózsáról, Erzsébet-rózsáról... Ez most, úgy látszik, kivétel, nem szokott az asztal előtt állni, sem ülni, meggyőződése, a beszédhez mozgás kell, tehát sétál a padsorok között, mint Akadémosz kertjében, és beszélget velünk, helyesebben társalog, mindig kíváncsi a véleményünkre, olykor cinkosként társul bajainkhoz, gondjainkhoz, kamaszkori problémáinkhoz... Tanítási módszere, magatartása merőben eltér többi nevelőnknek az iskolai szabályzathoz, hagyományos viselkedéshez pedánsan ragaszkodó

elveitől, humanista, demokratikus szabadelvűsége, őszintesége, baráti kapcsolata a diáksággal Rousseau, Pestalozzi, Comenius és más nagy pedagógusok sajátosságait hordozza. „Az iskola nem pedagógia, hanem művészet” – vallja. Van benne líraiság, bohémság, szertelenség, szabálytalanság, ellentmondás... Utálja a merev dogmákat, szigorú szabályokat, kategóriákat. Ezért sok baja is van a főhatósággal. „A nők, kiváltképp a szépek, a keblük fölé szeretik helyezni a rózsát, s a rózsa akkor hatásos, ha a meztelenkedő kebel díszé.” Ez Bió tanár úr. Mert ahogy Szalatnai Rezső „Riche-lieu”, Limbacher Peéry tanár úr „Bió”... Jól illik hozzá a név. Bió. Bió... Igen, Ő a Bió... Egyénisége is olyan Bió... A járása, tekintete... a kalapja... persze.

Nagyon szeretem Bió tanár urat. Egyáltalán, mindnyájan rajongunk érte. Olyan magas, mint Szalatnai tanár úr, de nem olyan patetikus, szertartásos, megközelíthetőbb. Szalatnai mindig felfelé néz, erős, hatalmas az egész ember, optimista, Bió a földre is szokott nézni, kissé gömnyedten, meghajolva, úgy jár, akkor, gondterhelten elesettnek tűnik, pedig nem az. Leül a lányok padjára, Tuliékhoz. Azt mondja, hogy minden lánynak rózsát adna, és odatűzné a hajába vagy más illő helyre. De nem ad rózsát a rózsáknak. Minek? Ez gáláns megállapítás. Ha kell, elbeszélget velük a menstruációról, kezdődő szerelmi protuberanciákról, s ők nem szégyenkeznek, és mi, fiúk sem nevetgélünk. Erre csak Peéry képes: Bió... A magyar nyelvet tanítja nekünk, a mondatot, a stílust, a nyelvhelyességet, pontosságot, a szabatoságot, a hasonlatok erejét, a metaforákat, mesterien, nagyszerű példákkal, könnyedén, észrevétlenül bevezett velünk az elemek, összetevők kis vizeiről az irodalom nagy folyamaiba, hatalmas tengerébe. Még mindig a rózsákról beszél, a Rózsalovagról...

Nyílik az ajtó, és Szalatnai szálfá alakja mellett megjelenik Györy Dezsőé. Felállunk. Peéry int, hogy üljünk le. Mindhárman mosolyognak. – Vendéget hoztam – mondja Szalatnai –, a nagyszerű költőt és embert. – Jól van, jól – szól Györy Dezső. – A két Rezső – Szalatnaira és Peéryre mutat –, ez, gyerekek, a Rezsők korszaka. Ekkor megszólal Peéry tanár úr: – Rezső, Dezső... hát nem mindegy? Rezső–Dezső, csak egy dé vagy er

a különbség. – Nevetnek. – Rezső, Dezső – mondja Győry. – Nem mindegy? Egyek vagyunk, mint amaz egyetlen lényeg három személyben. – Hát persze – így Szalatnai –, csak nem vagyunk Istenek.

Győry a két Rezső között áll, így maradnak néhány másodpercig. – Egyikünk sem Istenség – szól halkán Peéry, – legfeljebb pars pro toto. – Így igaz – megint Győry hangja.

Valaki hátul az osztályban elkezd: „Rezső, Dezső, Rezső”. Valamennyien folytatjuk: „Rezső, Dezső, Rezső, Dezső, Rezső, Rezső, Dezső...”

Nem tudom, miről beszélgethettek. Csakhamar csöngettek.

Nevek...

Ez a ház a Cukorsüveg utca 37, ahol Xavér Messerschmidt lakott, és formálta ígúrait. Amott Petőfi írta a Vödricen a Kis lak áll a nagy Duna mentében kezdetű költeményét, a vár alatti sikátorban az országgyűlési jegyzeteit körmölgette, a Mihálykapunál Segner élt, Mozart hangversenyezett a Ventur utcai palotában, szemben vele az Academia Istropolitana reneszánsz épületében tanított Regiomontanus, Vitéz János, paloták, házak sora, az Erdődy, a Balassi, a Pálffy, a Pallavicini, Bethlen, Kosuth, Széchenyi, Haydn, Liszt, Brahms, Mahler Gusztáv, Thaly Kálmán, Juhász Gyula, Dohnányi, Bartók, Bél Mátyás, Kisfaludy, és sorolhatnám a neveket, mind, mind egy házban laktak, dolgoztak, írtak, muzsikáltak: egy város glóriájához tartoznak. Micsoda történelmi karnevál lehetne, ha megjelennének a többiekkel, akiket nem soroltam fel, megjelennének a városháza előtti főtéren a Roland-kút körül, elvonulnának a középkori pellengér előtt, leülnének a padokra, megszólalnának a harangok, és én ott állhatnék kissé elrejtőzve egy kapumélyedésben, és csak nézném, bámulnám őket...

Roland-kút

Hányszor szerettem volna inni a vizedből, de csak a galambokat nézhettem, a sok galambot, mely ellepi a teret,

felszáll a háztetőkre, mélyedésekbe. A galambok elviszik az időt, elrepülnek az évszakokkal, hideggel, téllal, nyárral. Galambnapsütés, galambéjszaka, galambébredés... Galambok a történelem, a galambok felszállnak a kávéra, és isszák a vizet. Ők jelentik a rendet.

Frida

Ő is Frida. Kiss József-verseket szaval mosogatás közben, nem tudom, mennyit tud betéve belőlük, de szaval, szaval, csodálom memóriáját, ő ismertette meg velem a költőt... „Mind-egyre zordabb lett a tájék, sötétebb a fenyves, hűsebb a lég. Óh mért oly későn, levelek hullása, daru távozása idején, mért nem találkoztam rózsanyíláskor, hajnalhasadáskor veled én? A szent kálvária tövében a völgyben, mélyen, kis zsúpfedett ház csöndje nékem most menedékem. Kétkerekű taliga meg egy fakó pára szegény Árje azon járt vásárról vásárra. Barna Eszter két szeme oly esdően tud kérni, Barna Eszter csókjával, hej, nehéz beérni. Szegény Árje elindult a kései útra, csetlik, botlik, a fakó neki már nem új.” És szaval, szaval a verses Frida, a mosogatós Frida, a kövér, idomtalan Frida. Miért éppen Kiss Józsefet? Egyikünk se tudja... – Csak – felelte Simsálek Frida, akinek anyja virágárus valahol Pesten, a Rákóczi út sarkán talán, sose látja...

„Nagy fekete erdő sűrűségét járom, nagy fekete madár a kísérő párom.”

Minden csütörtökön eljön hozzánk. Vasárnaponként a Duna-parton nézi a vizet a betonkorlátnak támaszkodva, sétál fel s alá, de a korzóra sose merészkedik. Minek? Lúdtalpas lába szinte ki se mozdul a járdából, benne jár... rövidre nyírt frufru-frizurája sepri a homlokát... a macskahátú hegyen szokott kóborolni a mosolya.

Kisfaludy Károly

Mindennap látom házunkkal szemben az emléktáblát: Itt lakott és alkotott Kisfaludy Károly 1816–17-ben. Az emeleti

szoba ablakai az utcára (utcára?) néznek. Vajon milyen is lehetett az az utca, földből, porból, sárból, fájárdával, szekerek járhattak arra meg polgárok, külvárosi lakosok, lámpagyújtógatók, sírásók, vadászok, a hegyen túlra, Lamacsra, Máriavölgybe igyekvők...? Vajon mit vethetett papírra ott fent Bécs után, ahol nem boldogult a festői pályán? Rövid a pozsonyi tartózkodás. Huszonnyolc éves, harcolt már Napóleon ellen, francia fogságba esett, de sikerült megszöknie, a katonai pálya már nem vonzotta, szégyellte az osztrák egyenruhát, megismerte Kazinczyt, Szemerét, átélt egy boldogtalan szerelmet, kilépett a hadseregből, a képzőművészet az álma, vándorútra kelt Olaszországba, sokat járt színházba, megismerte Schillert, Shakespeare-t, Goldoni és Kotzebue darabjait, a nyomorgás osztályrésze, apró festői munkákat vállalt, bohém és álmodozik, verseket ír. Gondolt már a Kérőkre, a Stibor vajdára, miután 1809-ben megírta a Tatárok Magyarországon, és 1813-ban a Zách Klára című művét...?

Naponta felnézek az ablakra. „Fellengző szabad lélekkel elhagytam én honomat, égig ható reményekkel, türelemény álmképekkel kezdém vándorlásomat, az ifjúság kelemekkel, a világ szép örömeikkel énnekem kedveskedett, elmém még szabad voltába a csillagok országába könnyen fölemelkedett...”

Régen az utcát, ahol laktunk, Kisfaludy utcának hívták, aztán lett belőle Kecské, majd Lenárd utca, lehet, azért, mert régen kecskék legelhettek, vagy Lenárd Fülöp, a fizikus lakott itt. Senki se tudja. A Kisfaludy-házat a Konvent utca köti össze Jókai Mór pozsonyi lakóhelyével, azt is átkeresztelték már Szél utcára. A kettő közt elmegy a Notitia Hungariae szerzőjének, Bél Mátyásnak barokkos súlyú, mély bejáratú kétemeletes épülete előtt, az udvari lakásban dolgozott, innen járt át a lutheránus nagytemplomba, melyet Mária Terézia építtetett újjá.

Dialogus

Megérted vajon a kőkockák feleletét? Csak beszélj, járj tovább a Konvent utcában, térj balra a kistemplom felé,

ahol aprócska gázláng világítja meg utad, egyetlenegy. A falak is szólnak hozzád, ők is kérdeznek, mint te. Jobbra még a Lutheránuskert kőlapjain, ők is kérdeznek, felelnek, mint a halottak sírkövei, borostyánnal befutva. Ismerős itt minden, sokszor bejártad már a terepet. Mégis... Erre a párbeszédre szükség van újra meg újra... a bizonyosságra. Őrjáratod előről kezded. Ki tudja, hányszor?

Vörös Rák

A Mihály-kapu erődítmény-komplexumában található a Vörös Rák gyógyszerár. Anjou Róbert Károly alapította 1322-ben. Ez Magyarország legrégebbi patikája, portálja is eredeti, meg a díszes vaskapu hatalmas pántokkal, korabeli kilinccsel, zárral. Bejárata fölött círádás, zöldre festett címtáblán óriás vörös rák, csápjaival mintha mászna, tapogatózna, ez is a 14. században készült. Három lépcsőn kell lemenni a farmáciába, ahol egymást váltják korok stílusai, a 16. és 17. századi téglék a polcokon sorakoznak, sokukban három-négyszáz év óta ugyanaz a tinktúra, pulvis található. Római számjegyű óralap mutatóival a faberakásos falon, sosem késett még egyetlen percet sem. A menyegyzeten freskók, középen Hippokratész, körülötte Galenus, Paracelsus. Hátul, az alacsony boltívek alatt készülnek a mágisztrális gyógyszerek. Valami furcsa nyugalom, az elmúlt és bekövetkező idő megértő nyugalma a helyiségben. Alig hallani a lépéseket, visszafogja a sokat koptatott, itt-ott kivájt anyag, apró, alig észrevehető mélyedések szerteszét. Ebben a csöndben plasztikusak a szavak, érthető a halk beszéd, és észrevéttetik magukat a tárgyak. Itt dolgozik Fizely néni, készíti anyámnak a coffein és amidazophen keverékéből a migrenin porokat, elosztja, öntögeti pontosan a gyógyszerlevélkébe, összehajtogatja, dobozba teszi tizenöt év óta, én pedig olvasgatom a bűvös szavakat, feliratokat: pulvis analgeticus, pulvis antineuralgicus, pulvis combinatus, gutta vegetosedativa, solutio kalii jodati, tinctura belladonnae, unguentum boraxatum borosalicylatum vaselinum, avidi borici...

Pozsony, 1848 márciusában

Olvasom Podmaniczky Frigyes naplótöredékét.

„Pozsony, 1848. március 5.

Majdnem egész Európa forrongásban van; egész Olaszország Lombardia kivételével constitutiót vívott ki magának; Páris lázadásban van; Russel pedig az angol parlament elé egy 3 milliós deficitel lezárt költségvetést terjesztett nagy beszéd kíséretében – Russel kabinetje inog, már rebesgetik lelépését. Vajon ez általános zavar közepette mi fog történni Ausztriával; azt beszélik, hogy a mostani kormány lelép, s hogy a monarchia minden egyes országa alkotmányt fogna nyerni. Én nem hiszem. A franciák kivételes gyorsasággal haladnak. Február 22-én vette kezdetét a lázadás – e nap jelszava ez volt: Á bas Guizot! Vive la reforme! Február 23-án már nem elégítette ki őket Lajos királynak az orleansi hercegné és a párisi gróf érdekében tett lemondása és Odilon-Barrot ministeriuma. Február 24-én végre kikiáltatott a köztársaság. Lajos király Angolhonba vonult vissza [...] E hírek roppant feltűnést s megdöbbenést okoztak; azt kérdezi akaratlanul mindenki, mi lesz mindennek vége? Mert a polgárkirályság ily gyors bukásában senki sem hitt. Magyarországon jelenleg 15 000 embernyi hadsereg létezik; ha mindazokra gondolunk, amelyek Európa-szerte történnek, borzadály fogja el az embert ama lehetőség képzeletére, hogy egy meggondolatlanul kitörő mozgalom milliók szerencsétlenségét és bukását okozva, megsemmisítené vagy legalábbis hátravetné hosszú időre reformtörekvéseinket. Jelenleg a városok kérdésével foglalkozunk, s a Partiumok ügyét tárgyaljuk. Széchenyi István műve a közlekedésről igen jó fogadtatásban részesült; e téren mindnyájan üdvözljük őt. A felebb regisztrált politikai hírek következtében a követek conferentiára gyűltek egybe, melyben Széchenyi kivételével egyhangúlag egy felirat szerkesztése határozottatott el, melyben a következők fognának kéretni: A helytartótanács alakíttassék át felelős kormányrá. Honvédelmi sereg léptetessék életbe. Az országgyűlés a népképviselőt alapján

legyen szervezve. Az örökváltság kérdése végleges megoldást nyerjen. A monarchia pénzügyeit illető részletes felvilágosítások kérendők.....

Pozsony, 1848. március 15.

Tegnapelőtt nagyszerű értekezletek tartattak avégből, hogy a mágnások táblájánál, habár csekélyebb engedmények árán, de mégis unanimiter fogadtassék el a felirat. Tegnap reggel érkezett ide híre a Bécsben kitört lázadásnak. A fegyveres erő közbelépése folytán ötvenen sebesültek meg. Metternich herceg őrizet alatt volt kénytelen Bécsset elhagyni. Albrecht főherceget lováról lerántották s bántalmazták. A következő engedmények következtében csillapultak le a kedélyek. A fogyasztási adó eltörléséről; sajtószabadság s a nemzetőrség intézménye fogadtatott el; Metternich helyébe Montecuccoli lép. Három órakor délután volt ülésünk, melyben nádorunk, István főherceg lelkes beszédben független állást ígervén, ajánlotta a felirat elfogadását. Ez legott megtörténvén – harsogó éljenek között oszlott el ez ülés. A küldöttség a nádor vezérlete alatt azonnal elindult Bécsbe. Este fáklyásmenet lőn rendezve, melynek alkalmával a „Zöldfa” hotel első emeletéből a néphez szólván Kossuth gróf Batthyányi Lajost ajánlotta premier miniszternek. Szórol szóra beteljesedtek Batthyányi Lajos a követválasztást megelőzőtt értekezletek alkalmával nyilvánított szavai: ha Kossuth most Pesten s nem Pozsonyban van, viszonyaink alighanem egészen más fejlődésnek indulnak. Még így is, e koncentrált állásban, kérdés, vajon el fogjuk-e azt érni, amit honunk javára óhajtunk? – Kérdés, mesterei maradunk-e e mozgalomnak? – kérdés, vajon nem ragadják-e ki azt még Kossuth kezeiből is önző eszközök irányozta, vagy túl a rendén lelkes s meggondolatlan kezek? Minderről többet fogunk mondhatni, ha visszatér a küldöttség Bécsből. Pozsony felé van irányozva az egész ország szeme.

Pozsony, 1848. március 18-án.

Tegnap tért vissza a küldöttség Bécsből. Gróf Batthyány Lajos van megbízva egy felelős minisztérium alkotásával,

István főherceg pedig teljhatalmú királyi helytartóvá lőn kinevezve. Az engedmények kivívása Bécsben akadályba ütközött; a siker biztosítását teljes odaadással mozdították elé: István főherceg, gróf Széchenyi István, báró Vay Miklós, herceg Esterházy Pál, Lajos főherceg irányában egész nyíltsággal s őszinteséggel nyilatkoztak az illetők, elmondván, miszerint félős, hogy sikertelenség esetére István főherceget kiáltásák ki királynak. Mialatt ezek Bécsben folytak, itt március 1-én éjjelre népgyűlés lett egybehíva a túlzó agitátorok s néhány túl a rendjén felizgult hazafi által. E népgyűlés alkalmával egy „Comité du salut publique” lett kinevezés útján szervezve, melynek tagjául én is megválasztattam. Ha tegnap meg nem érkezik a küldöttség s az őket kísérő ifjúság, ma kénytelen lettem volna 2000 fegyelmetlen emberrel Bécs felé indulni. Ugyancsak tegnap igen fényes fogadtatást szervezénk a küldöttségnek; az önkényes nemzetőrök mind kikeltek s bezzeg volt nép s néző annyi, mint ritka más alkalommal a békés színezetű Pozsonyban. A küldöttség Bécsbe való menetele után azonnal nyughatatlankodott az ifjúság, felkísérni óhajtván az ország reményét; gőzhajót fogadánk tehát, melynek felkészülődését éjjel a színházépület földszintjén akkor létezett kávéházban várták be sokan a kissé fáradt s eltikkadt ifjúsággal; mi néhányan fenntartandók a rendet, szintén ott valánk a hajó Bécs felé való elindulásáig. Már éjfél felé közeledvén az idő, egy pincér a kezében levő törölkendővel mint ostorral csattogván, a szundikáló ifjak felé fordulván e szavakat kiáltja: Auf, edle Magnaten, das Dampfboot ist da!!! A fiúk csúfolódásnak vevén e szavakat, ugyancsak nekiriadtak a mentegetődző pincérnek, csak nagy nehezen sikerült őket lecsillapítanom s hajóra való indulásra bírnom. A népgyűlés uszályában mindenféle jelenségek merültek fel: – így például egy este kezdetét vette a Zuckermannlin a zsidó-hecc, az antisemitizmus ez első csírája. Mint gyűlölője minden ily vallás köpenyébe burkolódzó rablóbandának, azonnal erőlyesen intézkedtem [...] keményen elbántunk e csúf söpredékkal, helyreállítottuk a rendet. A küldöttség megérkeztének napján 17-én este a város önként ki lett világítva, s

hatalmas fátklyásmenet lőn rendezve. Ezen ünnepély közben a rend példás vala, s az elmúlt napok izgalmainak kellemtelen utóhangjai nem valának észlelhetők [...] Adja az ég, hogy mindez üdvös terveket siker koronázza.”

Ma piros krepptulipánt tűztünk gomblyukunkba. Egy tanár úr sem feleltetett, dolgozatot sem írtunk. Orbán tanár úr a forradalomról beszélt, utána hazafias dalokat énekel-tünk. Ilyenkor megkoszorúzzuk a temetőinkben nyugvó szabadságharcosok sírját. „Talpra magyar, hí a haza, itt az idő most vagy soha...” De ezt csak egymás között szavalgatjuk, kokárdát sem viselhetünk.

Kokárda

Orbán tanár úr a kokárdáról beszélt nekünk. Két k-val ejti a szót. Kokárda: így mondja. Nem tudom, miért. Elmesélte történetét. Francia eredetű. Azt jelenti, hogy kör alakú, fodros szélű kis jelvény. Szalagcsokor. Nemzetiszínű vagy más jelképes színű szalagból készült, olykor valamely képet, szimbólumot szegélyez. Az ember a ruháján melltájon viseli, vagy a fejfedőn. Orbán tanár úr lelkesen beszélt a francia kokárdásokról, akik így rohamozták meg a párizsi börtönt, a Bastille-t. Nekem jobban tetszik a szalagrózsza kifejezés.

Szalagrózsákat tűztem a házakra, szalagcsokrokat kötöttem a tornyokra. A gyárak kéményein rügyek nőttek: a kokárdák. Feldíszítettem a várost. Kokárdás villamosok, kokárdás hajók. Szalagrózsák ékesítették a vár négy tornyát, napfényben ragyogtak a színek. Aztán arra gondoltam, hogy ilyen kör alakú, fodros szélű kis jelvényt kötök a sírkövekre, keresztekre, s elképzeltem, ma rövid időre öntudatára ébred az élő és holt, múlt és jelen... még akkor is, ha csak játék az egész...

Mandel Márkus

Mandel Márkus vendéglőjében csak kóser ételeket főznek. Mandel Márkus az ajtóban áll, hosszú, csillogó fekete kaftánban, széles bársonykalapban invitálja a

vendégeket. A pincérekén kicsiny kerek fejfedő. A legtöbben sóletet esznek meg töltött libanyakat rizzsel, titokzatos írás, héber betűk a táblákon az ajtó felett. Valahányszor elmegyek arrafelé, én több Mandel Márkust látok, négyet, ötöt, hatot, tízet, ott állnak az ajtó, az ablakok előtt, hatalmasak, eltakarják a vendéglőt, és mind hív engem, mutatóujjukat is felemelik, kalapjuk széle nő, nő a fekete bársony, a Mandel Márkusok mosolyognak kedvesen, és ez a mosolyuk fentről, szakállukról gurul le hozzám, még azt is el kell mondanom, hogy cipőjük, csizmájuk tükörfényesen ragyog, s ha lenézek, meglátom bennük magamat. – Sólem – szól az egyik. – Sólem – mondják a többiek –, sólem, béke. – Bentről kijönnek a pincérek, mindegyikük kezében tálca, meleg, gőzölgő ételekkel, felém nyújtják. – Sólem – mondják ők is. Finom, ínycsiklandó szagok szállnak, fehér szakállú rabbinusok mennek be a vendéglőbe, jönnek ki, ők is azt mondják nekem, hogy sólem, béke, béke, dadogom, béke, dadogom. Aztán odajön hozzám egy Mandel Márkus, gyengéden megérinti karom: Sólem, sólem... Az utcán már csak Mandel Márkusok járnak, az ószeresek ajtajában is ők állnak, a házak ablakaiból is Mandel Márkusok könyökölnek ki. – Sólem, sólem – hangzik innen is, onnan is, kórusban zeng, visszhangzik. Elkezdek futni a hepehupás macskaköves utcán, de nem tudom, merre fussak, visszafordulok, kanálisrostély ásít rám, az úttest meg a járdaszegély között szivárványszínű víz csordogál. Merre fussak? Hazafussak? Ruhák lógnak egy rúdon, aztán cipők, félcipők, magas szárú cipők, csizmák halomban... – Sólem, sólem, kisfiú, sólem kisfiú –, lámpák, csillárok, falikarok, kabátok, nadrágok, ingek... és egyszerre csak mindenütt becsukódnak az ablakok, legördülnek robajjal a redőnyök a kirakatokon; zárva a kapuk, csak Mandel Márkus áll az ajtó előtt hatalmasan, mozdulatlanul. Nem szól semmit. – Sólem – motyogom –, sólem – mondom félhangosan –, sólem – kiáltom... – sólem, sólem – ordítózom. – Sólem – Hát nem halljátok? Sólem, Só-lem... Nem felel senki.

Ószeres, ószeresek

Mindig szerettem az ószereseket, a tródlereket. Annyi mindent lát az ember. Megannyi kincsesbánya minden üzlet. Ott sorakoznak egymás után a Zsidó utcán. Kapni itt mindent. Úgy képezem, ha ezeket az üzleteket, odúkat fel lehetne fűzni egy kötélre, csüngenének, himbálódznának egymás mellett. És én eljátszadoznám velük. Buxbaum bácsi jól ismer, Grünhut úr is, nála kerékpárokat is látni meg lámpákat, Schlesinger Mózes térképeket, földgömböket árul, kaptam tőle a minap egy albumot tavakkal, tengerekkel, Rosenberg Izidornál üvegek csillognak sejtelmesen a mélyben, ha mosolyog, üvegmosoly, fogai üvegfogak, de a legizgalmasabb Kirschbaum Mór ékszerkereskedése – így hívja –, hátul a sötétben egy kötestű alak ül, sose mozdul: néz magába, gondolkodik talán, elmereng, vár: Gólem: bármikor megindulhat...

Szlovák állam, avagy a kuglipálya

Megszületett az önálló szlovák állam, elszakadtak Csehországtól, kikiáltották Hitler legújabb vazallus országát, úgy hívják: Slovenský štát. Hlinka páter, Tiso, Durčánsky, Tuka, Šano Mach köztársasága. Ujjong a tömeg Pozsonyban: ez lett a főváros – Bratislava –, nem Turčiansky Svätý Martin – a Matica központja –, mint sokan gondolták. Az utcákat fúvószenekarok járják, fekete egyenruhás, bojtos sapkás gárdisták masíroznak, büszkén lengetik a fehér-kék-piros zászlókat a kettős kereszttel. Hangosanbeszélők jelentették be immár századszor a történelmi tényt, álmot, köszönő táviratok mennek a Führerhez, szózatokat intéznek a néphez. A színház előtti téren gyülekeznek az egyenruhások és egyenruha nélküliek, mindig beszél valaki hozzájuk az erkélyről. Énekelnek: „Slovensko si ubránime... Szlovákiát megvédjük” stb., stb.

A szlovák republika elnöke, Tiso József aztán bevonul az egykori Grassalkovich-, majd később Frigyes főhercegi barokk palotába. Itt követik egymást az audienciák, követek

jelennek meg, a kovácsoltvas kapu előtt díszőrség sorakozik, felvonták az elnöki zászlót, kürt harsan. És itt, a palota mögött, a kertben rendezték be a kuglipályát, a kugli kedvenc szórakozása Tiso Józsefnek, és ő, mint a többi falusi plébános, ingujjra vetkőzve hajítja el a fagolyót társaival, barátaival együtt. Gördül, rohan a golyó, végigfut a pályán, nekiütődik a bábuknak, fejeknek – cseheknek, magyaroknak, lengyeleknek, zsidóknak de szlovákoknak is. – Češi peši do Prahy, vagyis csehek gyalog Prágába, csehek takarodjatok – mondja az egyik. – Magyarok, át a Dunán! – szól a másik. Sört iszogatnak. – Poliákok nem szlovákok! – Zsidók nélküli országot! – Sok jelszó járja, sokat akkor találnak ki. És gurulnak a golyók, hullanak a bábuk. Tiso József is sört iszik, frissen csapolt sárga habosat, megtörli száját, megigazítja ingét, reverendáját. A többiek sorban állnak mögötte, hogy elvégezzék a dobást.

Vasárnaponként

Az istentisztelet után Wurm vagy Rajter bácsi mindig rázendít az orgonán volles Werkkel, vagyis ahogy mondani szokás, teljes erővel, fortissimóban a magyar Himnuszra. Mindnyájan felállunk az öreg, szüette, zsoldáros, könyvszagú padokban, és harsogva, büszkén énekeliük nemzeti dalunkat. Még Kadlecik, a szlovák templomszolga is velünk énekel. Ebből soha nem származik baj, nem akad közöttünk besúgó, a templom is megvéd, se Wurm úrnak, se Rajter bácsinak nem történt még baja. Mindez az evangélikus kistemplomban történik, a Ferenciek terén azonban egészen más a helyzet. Mindenki oda igyekszik misére, jobban mondva mise utánra. Összegyűlünk több ezren, tízezren a Mirbach-palota és a ferencesek közt. Az utcai házak ablakaiban is emberek nemzetiszínű zászlókkal, égő gyertyákkal, telve a szomszédos Lakatos, Posta, Zöldszoba utca, le egészen a Mária-szoborig. Alighogy elhangzik az ite missa est, rövid orgonai közjáték után ezrek torkából felcsendül a himnusz, tízezer tüdőből, szájból, húszezer ember éneklis szántan, de az első taktusokra megindulnak letről és

mindenünnen a lovasrendőrök gumibotokkal, megjelenik egy tűzoltókocsi, locsolóiból vizet zúdít ránk, és a kapualjából kilépő szlovák főiskolások, egyetemisták kapukulcsokkal, vasrudakkal ütlegelni kezdenek minket, leszakítják Bocskay-nyakkendőnket, kokárdáinkat, némelyikünket behúzzák a kapualjba, és ott véresre verik, mint Endreffy Lulut, lehúzzák körmünket, herén, mellen rúgnak... De a Himnuszt mindig végigénekeljük. Mi énekelünk, ők ütnek, vízszaggal locsolnak. De van egy nevető harmadik. „Inter duos litigantes tertius gaudet.” A hitleristák, a Karpaten-deutsche Partei tagjai, Karmasinék meg a feljebbjáróik, akik a zsoldárosoknak, nekünk és az ütlegelőknek ugyanazt ígéri. „Divide et impera.” Ezt motyogom lelocsolt hajjal, ruhában... A múltkor valaki nyakszírtan ütött, fülem vérzett, felszakadt. „Divide et impera” – tanultam a latinórán, meg azt is, hogy „inter duos litigantes tertius gaudet”... Íme a gyakorlat... Pozsonyban.

A Gundulics utcában

A Gundulics utcában van a szovjet követség. A hatalmas állam és a kis Szlovák Köztársaság kölcsönösen elismerte egymást. Rövid ideig tartott az idill. Moszkvában Štefan Tiso, Tiso államfő testvére képviselte a vazallus köztársaságot. Csodálatos ikongyűjteménnyel tért mindig haza, és trencsényi villájából valóságos múzeum lett. Ő mesélte, hogy a diplomáciai testület részére fenntartott moszkvai római katolikus templom mennyezetéről beesett az eső, annyira siralmas állapotban volt, mise alatt gyakran ernyővel ültek a padokban, a tört ablakokon bezúdult a szél, a hó, a víz. Elmondta, a követségek megbízásából ő járt el a külügyminisztériumban – beszélt Molotov népbiztossal –, hogy hozzák rendbe, tegyék használhatóvá a templomot, és ez meg is történt. Minderre azonban nem sok ideig volt szükség, mert kitört a háború, hadiállapotba került egymással a két ország, és természetesen a parányi állam nagykövete hazatért. A követség előtt tüntetők özönlöttek el az utcát, öklüket rázzák, „kereszteshadjáratot, kereszteshadjáratot” – kiabálják,

felgyújtottak egy autót, benzint hoztak, máglyát lobbantanak a kövezeten, fekete egyenruhás, bojtos sapkás Hlinka-gárdisták röhögnek, táncolnak, csillog a gomblyukakban a kettős kereszt, valóságos orgiát csapnak... Nekem Alexander Nyevszkij jut eszembe, a befagyott tó, meg a hó, hó, hó, szélvihar, a végtelen fehérség, a meghódíthatatlan végtelenség. De a gárdisták magabiztosan röhögnek...

A II. világháború

A Stein-sörházban ebédelek nénikémmel, édesanyám beteg. Disznósültet eszem párolt káposztával és knédllivel, nagyon szeretem a knédllit. A rádió azt mondja, hogy kitört a háború. – Nem így – közli velem a nénikém, helyesbíti a híradást, tömören, egyszerűen, pátoz, megrendülés nélkül, tömönlatban: – Kitört a világháború. – És hozzát teszi: – De te azért csak edd meg a knédllidet – és valószínűleg növendékeinek aznap délutáni zongoravizsgájára gondol (ezért is ebédelünk vendéglőben), Diabellire, Clementire, Mozartira, Schubertre, Lisztre, Chopinra, a Mikrokozmoszra. Aztán fizet, és elindulunk.

Sorok

Aranyozott hegyű dárda: a dóm. Vérzik tőle az égbolt, mint Szent Sebestyén teste. Kisfiúk énekelik a karzaton Palestrinát. De a hangyák már készülődnek a falaknál. Eső lesz. A hangok úgy hullanak ki az utcára, mint a forgácsok, fehérkés a testük, gömbölyűek, sérültek... Hazatérek.

Szagok

Milyen különleges szaguk van a falaknak, az esőnek, a földnek! Ha lehajolok, csak akkor veszem észre a követzéből kinövő parányi fűszálakat. A szagokba gombolyodom, rám tekerőznek, mint valami nagy lavina, megyek tovább a Káptalan utcán...

Egyetlen nem

A Komenskýról elnevezett egyetem terén a kút nem olyan, mint Róma kútjai, a Fontana di Trevi, a Villa d'Este, sziklákon libák szaladgálnak, kisfiúk kergetik őket, egyikükben anyám mindig engem vél felfedezni, lehet, valóban rám hasonlít, ahogy éppen megfog egy állatot, amely menekülni próbál. A szoborcsoporthoz szép, ügyes, meggyőző kompozíció, Kühmayer műve. Nos, ennél a libás kútnál álldogálok, nézem a felröppenő, visszazuhanó, csobbanó vizet, ujjaimat bele-belemártom, tulajdonképpen véletlenül tartózkodom itt, nem a történelmi aktus hozott ide. Az egyetem épületében ülésezik rendhagyó módon a nemrég kikiáltott szlovák állam parlamentje. Morajlás hallatszik, kiabálások, az előttem levő tömeg nemtetszését fejezi ki valami miatt... Felmászom a kút egyik sziklájára, hogy jobban lássak. Kíváncsi vagyok. Magas, szürke ruhás férfi jön ki az épületből a lépcsőn. Kétoldalt fújoznak az emberek, öklüket rázzák többen, a rendőrkordon visszanyomja a tömeget. A férfi lemegy a lépcsőn, kiköpdösnek felé... „Zsidóbérenc magyar! Magyar féreg!” – ilyeneket hallok. A férfi autóba száll, rendőrök csinálnak utat neki, a tömeg közül egyesek az autót ütögetik, köpdösik. Az autó megindul a Múzeum kávéház, a Grössling fürdő irányába, köveket hajigálnak rá. Másnap megtudom, Esterházy János, a magyarság képviselője volt az egyetlen a szlovák parlamentben, aki nem szavazta meg a zsidótörvényt, mely az első ilyen törvények egyike Közép-Európában. Fogalmam sem volt, mi is lehet az a törvény, árjásítás, milyenek a következményei, mi a numerus clausus, numerus nullus... De nem felejttem el a gyűlöletet az arcokon... meg azt, hogy belecsúsztam a kút vizébe, és fázva, nedves ruhában, locsogó cipőben értem haza.

Pertile énekel

Boráros Jóska barátomnak, Borinak köszönhetem, hogy megismerteti velem az operairodalmat. Igaz, láttam már Az

eladott menyasszonyt, a Toscát Petár Rajcsevvál, a Rigolettót, a Pillangókisasszonyt, a Trubadurt, Traviatát, a Faustot... járok színházba, Flasik úr, a jegyszedő mindig biztosít számomra helyet az állóközönség között a földszinten, de az más. Most is itt ülünk a kis szobában, Bori, Imre, Géza, Jancsi meg én, és a Carment hallgatjuk. Pertile énekel, a milánói Scala zenekara játszik, parádés szereposztás. Bori most is, mint mindig, a librettó előtt ül, halkán füttyüli a dallamot, dirigálja az előadást. Jóformán minden operát betéve tud olaszul. Ott sorakoznak egymáson a szövegkönyvek, vékony füzetecskék, Olaszországból küldik neki, azt hiszem, a Ricordi cég. Csodálatos ez a Pertile, valódi hőstenor, ömlik belőle dúsan a hang, és micsoda hang! Bori különben az énekeseket is mind ismeri, magánéletüket, szokásaikat, kedvenc szórakozásaikat, ételeiket, Pertile például nagyon szereti a makarónit, sokat, sokat eszik belőle, nem bánja, meghízik tőle, aztán mókamester, szellemeket játszik, villája van, szőleje, külön strandja a tengerparton. – Caruso, Lauri Volpi, Schipa, Gigli, Pertile – mondja Bori. – Nem ő a magas cé királya, de fejedelem ő is, ami az ércességet illeti. Ezek a rádióhallgatások szertartásosak, csak Bori beszélhet, ha van valami zenei megjegyzése Gézának vagy Jancsinak, csak a szünetben vagy utána mondhatják el. A torreádordalt mégis együtt énekeljük. Bori olykor előre mondja a szöveget, s mindjárt fordítja is, mindezt igen gyorsan. A sarokban, a fal mentén a hanglemezek: 1500, mind opera. Bori az óra alatt is dúdolni szokta az operát, ezt csinálja, ha édesanyjának és Mariettának segít az üzletben. Olaszul monologizál és gesztikulál. Az operák birodalmában él. Valamennyi szereplő, szerep, minden ária az övé.

Kilépünk a külvárosi éjszakába. A vasúti síneken túl a cérnagyár, az Apolló-olajfinomító, távolabb a Gummongyár a barakkokkal... A gyárkémények: osonó csempészkvintett a sötétben...

Havazni fog...

Havazni fog, s ez a havazás kék lesz, mint az ég, rozsdaszínű lesz, mint a cserepek, havazni fog, olyan lesz,

mint ereszem csatornája, fekete, havazni fog, olyan lesz, mint az örökzöldre festett kerítés, amely körülvesz, melyen nincs kapu, körbe-körbe sétálok a behavazott tájon, mert esni fog a hó... tudom, nyomaimra is hasonlítani fog ez a havazás, és a padlizzánlila páramra is, árnyékomra... havazni fog... s én sétálok egyre, sétám lesz a havazás... hó

A Téli kikötő

A Téli kikötőben alszanak a hajók, sok-sok hajó, uszály egymás mellett, mintha egymásra hajtanák fejüket... Álmodnak? Tavaszi vizekről, áramlatokról, tarajos hullám-vízfo-gacskákról, hömpölygésről, örvényekről, halakról, bűgások-ról, kürtökről, iszapról, sóderről, köves meg homokos partokról, pallókról, hidakról, elevátorokról, zászlókról... álmodnak? Tetszhalottak...? Ezt a mozdulatlanságukat mindig szerettem, ódöngők közöttük, leülök a vasgombára, a ma-gányosság közös magányosságunk, várakozásuk is az enyém: a tavasz, a tavaszvárás, az olvadás, a szabadulás, a szabadság, a türelem, türelmetlenség, a bénaság, az ocsúdás, az eszmélés, a moccanás, lódulás, szenvedély, a lapátok fékte-lensége, motorok bődülése, a fékevesztett sípolás, a fegyel-mezettség, ahogy széthajtogatják maguk előtt a vizet, ahogy hullámaikkal medrét, partját érzi a folyó... Téli kikötő... sok kihűlt kémény, sok uszály, mint mozdulatlan óriás krokodil... az Apolló-olajfinomító nyersolajszata száll, száll, rájuk te-lepedik mint takaró, takarók rétegei...

Dadogások...

Dudu duu duu du duu, dududu duu duu du duu... tudod, milyen a város, a városod...? A hajlított hátú utcák, a dombok, a Kárpátok, a sóvárgó póznák s a félszemű házak...? Dududu duu duu du duu, dududu duu duu du duu... S mi az, ami fáj? Csak dúdold, dúdoljad, suttogjad, suttogd, dadogjad, dadogd... dududu duu duu du duu... Fegyelmezetten, késekkel vájja önmagát a tékozlás ezen a tájon... megemészti párnád, az ágyad... a láz... ez a láz... lázad, a lázunk... itt... mind-

nyájunk tüze... Dudu duu duu du duu, dudu duu duu du duu... törvényt gyújt itt a Duna táján, s mint katedrálisok létét a zuhanó stukák, olvaszt a láz... a lázunk... A hangok kihullanak a dobozokból, mint az áruk, belőlünk... patkányvinnyogást emésztő a szavak értelme, a láz, mert nincs más most, mint a láz, a lázunk: lyukas dadogás... Csak dúdold, dúdoljad, dudu duu duu du duu, dudu duu duu du duu... Virágok, pillangók a hegyek fölött... taposott szirmok talpra tapadt, ragadt maszatos himporát hurcolod a lázas aszfalton át... viszed, mint öthangú bölcsődalát anyámnak, mit felkapott parányi elszakított szemcseként a fémidegű szél, és hideg tűzhányók mögé messze sodort... Dudu duu duu du duu, dudu duu duu du duu. Dudorássz tovább, dadogj tovább, el ne hagyd a dúdoló dadogást... Dudu duu duu du duu... az égre hegesztett betűk elolvadnak a láztól, dudu duu duu du duu, abba ne hagyd a dadogást, kitárod ablakod fényhörpölésre, tekinteted a gyönyör küllőjébe szédülne, de zuhan füstgalamb, koromlomb közé, kialudt lámpák közé, hol láz fogan, kihullott részek részében. A vonzásokból kiszakadt testben, magányos sejtek tolulásán belebotlasz magadba, dudu duu duu du duu, dudu duu duu du duu, dúdold erősebben gügyögő dadogással, mert láz most a szó, s a láz magasra szökken, túl a pozitív hazugságok bengáli tűzénél. Az intelem bénult moccanás, lyukas dadogás, bohóckodásod álarcos való. Dudu duu duu du du, dudu duu duu du duu, dudu duu duu du duu... ne hallj mást; csak ezt a dúdolást, láz a szó, láz a trinitrotoluol, egyetlen kohézió ez a szó nélküli dadogás dudu duu duu du duu dududu duu duu du duu, s a szemet fullasztó tapogatózásban, ami fáj, elcsitul... Dudu duu duu du duu, dududu duu duu duu du duu... A hajlított hátú utcák, a félszemű házak, s dombok, a Kárpátok létrája... Dudu duu duu du dududu duu duu duu du duu... Halott eső csurog... Mint pöttyös labda a gyermek kezéből, te vagy a gyermek, meg ő, mi valamennyien... visszhangtalan guru! a dadogás... dududu duu duu duu du duu, dududu duu duu du duu... Kihűl a láz, szétáznak a tapadó szemcsék, kimossák a kintornások ittrekedt dalát... a dallam ismét kiszabadul itt... ezen a

tájon... Lassú dúdolással, dadogással dudu dududuu du duu
dudu duu duu duu du duu valahol fehér vontatók húzzák
a Dunán fehér uszályokon az elégett éjszakát... dudu duu
duu du duu, dududu duu duu duu du duu, dududu duu duu
duu du duu...

Fekete egyenruhások jönnek el értem... fekete egyen-
ruhások jönnek el értünk.

Papagájok fognak rikácsolni: csőrük a színház, csőrük
a Mélyút...

Bocskay-nyakkendő

Bocskay-nyakkendőt viselünk valamennyien, mi, Ma-
dách utcai diákok, és azok, akik egyformán gondolkodunk.
Nemzeti hovatartozásunk szimbóluma, kétségtelenül tünte-
tésszerű viselet: a csokorra kötött fekete nyakkendő, amely-
nek két szárnya aranyozott rojtokkal lelóg. Büszkén sétálunk
így többedmagunkkal a korzón, és az utcákon feltűnést kelt
ez a divat, aztán nemsokára megérkezik a válaszfűrészkedés:
tépdesni kezdik, egyszerű módja van, meghúzzák a szárát,
s kibomlik a csomó, megszűnik a jelkép. Ezt teszik mind
a szlovákok és a kárpátnémetek, gyűlölik ezt a szimbólumot,
összefognak hát együttesen ellene. De mi is megtaláljuk a
védekezés módját. A Nyerges utcán hárman követnek, be-
fordulok a Ventur utcába, melyet Ventura középkori olasz
kereskedőről neveztek el. Hallom mögöttem a beszédet, s
a kraváti szóból következtetni tudok tervükre. Egyre kö-
zelebb kerülnek hozzám. Eltűnhetnék egy kapualjban, de
a kíváncsiság bátorra serkent, próbára is akarom tenni
Bocskay-nyakkendőmet. Felfelé igyekszem a Fehérlő utcá-
ban, szemben a Szent Flórián szobra, a kezdődő sikátor
boltívén a fák mögül kikandikál a vár tornya. A támadásnak
előbb-utóbb be kell következnie, gondolom, s ez a kaptató
ideális terep mind a védekezőnek, mind a támadónak. De
még mindig nem történik semmi. Találkozom Szőnyiékkel,
siethetnek, a tűzoltók védőszentjénél választanom kell, merre
menjek. A Káptalan utcán jobbra vagy balra, a dóm felé.
Határozok. Szeretem ezt a perspektívát, Alamizsnás Szent

János barokk kápolnáját a zöldellő kupolával, mellette a törökverő Pálffy Miklós márványsíremlékét, a püspöki palota kertjéből kinyúló faágakat, egy pillanatra el is bámészkodom, ekkor ér a támadás. Körülfognak. Egyikük megragadja nyakkendőm száját, és le akarja tépni. Igen ám, a nyakkendőm két lelógó része tele van tűzdelve hátul sok-sok láthatatlan tűvel. Támadóm felordít, elengedi nyakkendőm, tenyerére néz, vérzik. – Verdammt – mondja –, átkozott kraváti – és nyalogatni kezdi kezét. A másik két társa nézi a vérző tenyeret, először nem értik, aztán a magasabbik zsebkendőt vesz elő, bekötözi. Nem várom meg a műveletet. Mosolyogva megindulok, nyakkendőm átesett a tűzkeresztségen. Szerencsémre támadóim a vérző kézzel vannak elfoglalva, nem követnek. Megállok. A győri győző, Nikolaus von Pálffy domborműve előtt.

A korona

Bethlen Gábor annak idején idehozta a koronát, a pozsonyi várba. A bástyát, ahol őrizték, azóta nevezik Bethlen-bástyának. Ez a torony a legkisebb a négy között, befelé néz, a Kárpátok vonulatára. A Szent Márton-székesegyházban, a dómban koronázták a Habsburg királyokat. Szám szerint tizenegy uralkodót, valamint nyolc királyi hitvest. Az első Miksa volt 1563. szeptember 8-án, az utolsó V. Ferdinánd 1830. szeptember 28-án. Íme a királyok és királynék: Miksa, Mária, a felesége, Rudolf, II. Mátyás, Anna, a felesége, II. Ferdinánd, Eleonóra, a második felesége, Mária Anna, III. Ferdinánd második felesége, IV. Ferdinánd, Mária Anna, III. Ferdinánd harmadik felesége, I. Lipót, I. József, III. Károly, Erzsébet Krisztina, a felesége, Mária Terézia, II. Lipót, Mária Ludovika, I. Ferenc negyedik felesége, V. Ferdinánd.

Magyarüldözés...

Nem ajánlatos magyarul beszélni Pozsonyban. De az itteni cigányok vállalják ezt a kockázatot. Ott ülnek a sétatéri

padokon, és magyarul beszélgetnek: Mózsi Aladár, István és Cice, Pihikék, Laci, Ferenc meg Zsuzsánna, Oláh János, Vörös Tóni, Farkas Zsiga, a nagybögös, legalább négy cigányzenekar. És nem is sugdolóznak, nem halkan csevegnek, bárki megértheti, miről van szó, ha elmegy mellettük. Naponta összejönnek a piros bordás padokon, késő délutántól estig maradnak, aztán akinek játszania kell a Savoyban, Luxorban, a Stefankában vagy máshol, indul oda. Váraljai, vödrici cigányok. Talán csak tőlük lehet magyar szót hallani. Többször hallgatózom, nekitámaszkodom az alacsony drótkerítésnek. Egyszer meg is kérdezte valamelyikük: – Mire vagy kíváncsi? – Magyar vagyok – feleltem –, s maguk nem gyávák. – Beszélgettek... Nem hívtak maguk közé. Ahogy hallgatózom, szó van a vízvezetékéről, alsóruháról, lagziról, a Monti-csárdásról, piros betliről, cimbalomhúrról, Bécsről, zsebkendőről, galuskáról, ecetes paprikáról... Kártyáznak, ultiznak, snapszeroznak és licitálnak: Fedák Sári, Ferenc Jóska, Bálint vajda – de szerepel Horthy Miklós meg a cárevics is. Ha rendőr sétál arra, nem fogják halkabbra a szót, nem hagyják abba a játékot. Ha igazoltatnák őket, azt povedálnák, hogy: – Hát én szlovák vagyok, biztos úr. – Este eljártsszák a Csak egy kislány van a világot szöveg nélkül.

Véres szonettek

A véres szonettek szerzője a kiváló költő, Hviezdoslav Országh Pál, akinek ülő bronzszobra ott a pozsonyi nemzeti színház előtt. Az Árva-völgyében, Alsókubinban született, első verseit magyarul írta. Főműve, a Hajnikova žena, A csősz felesége, elbeszélő költemény. Nos, szobra előtt történt az összecsapás Laci barátom és a szlovák főiskolások közt. Az egész úgy kezdődött, hogy Lacival magyarul beszélgettünk a korzón, talán kissé hangosabban a kelleténél, a Gupa üvegáru-kereskedésnél néztük a porcelánokat, poharakat, dicsértük a herendi készletet. Néhányan már követtek bennünket a régi országgyűlés épülete előtt is, öten-hatan lehettek, de ehhez a csoport-hoz később többen csatlakoztak. Mire a Skarka nevű virágárus-hoz értünk, már sokan voltak, legalább húszan. Innen pár lépés

a színház előttü tér. Körülvettek bennünket, egyikük azt követelte tőlünk, hogy ne beszéljünk magyarul. – Na Slovensku, po slovensky, vagyis Szlovákiában szlovákul. – Laci azt felelte magyarul, menjenek a fenébe, és folytatni akartuk utunkat. Nem engedtek, a kör még szorosabbra zárult körülöttünk. A csoportosuláshoz még többen csatlakoztak és skandálni kezdték: – Na Slovensku po slovensky! – Ne törődj velük – szólt Laci –, ne hagyjuk provokálni magunkat – és erőteljesen megindult, két kezével utat akart csinálni. Ekkor egy klacnis férfi kiköpött előttünk. Többen köpdödni kezdtek, valamelyikük leköpte Lacit. Lacinak lendült a karja, egyszer, aztán még egyszer, és szabad lett előttünk az út. Gyorsan kiléptünk a tömegből, a Hviezdoslav-szobor felé igyekezve, nem tudom, miért oda, talán ösztönösen. Elértük a szobor szürke márványtalapzatát, mely hátulról elég magas falként védett bennünket. A főiskolások meg a hozzájuk verődött emberek követtek minket, és félkörben felsorakoztak. Farkasszemet néztünk egymással. – Tűnj el! – szólt Laci –, a szobor mögött még kereket oldhatsz, mert ezek nem lesznek gentlemenek. – Nem akartam otthagyni barátomat. A félkör lassan megindult felénk. – Tűnj el, ha mondom... Nem hallottad? Menj már a fenébe! – Tétováztam. Valóban félelmetes látvány volt, ahogy lassan közeledtek, a filmekben látni ilyesmit. – Én majd elintézem őket, magamat megvédem, téged nem tudlak, agyonvernek... – Lassan hátraleptem... Tudom, Laci ifjúsági boxbajnok, a trencsénteplici csapat versenyzője, félelmetesek az ütései, majdnem mindig kiütéssel győz. A szobor talapzata mellett elszaladtam a helyszínről. Távolabb, ahol a velünk rokonszenvezők álltak, Mózsiék, Pihik Jóskaék, felugrottam egy padra, onnan figyeltem az eseményeket. Laci előreszegezte arca elé két öklét, s mihelyt ütésközelbe került egy támadó, ütött, záporoztak az ütései... egy horog, egy balegyenes, egy a mellre, egy a hasra, fejre, gyomorra, csepülte őket egyre vadabbul, elszántabban, többen kerültek a földre. Kórusban zengett: – Disznó magyar! Magyarok, át a Dunán! Na Slovensku po slovensky! – Laci gyors egymásutánban osztogatta ütéseit, csakhogy nagyon sok volt az ellenfél, kulcsok is előkerültek. A rendőrség nem avatkozott be. Laci lábaival is dolgozott, akít eltalált, nem támadott többé. Fel kellett ugrania a

talapzat tetejére, Hviezdoslav lábához. Onnan védekezett hősi-
esen – mint bőszült, sebzett tigris –, láttam, vérzik orra, szája,
egyik cipője messze repült. „Véres szonettek – mondogattam
magamban. – Véres szonettek...” De gyérülni kezdett a tömeg.
Laci fent áll a talapzaton, mint egy félisten. Megkeres engem a
szemével, látom, véres, bedagadt mind a kettő, de mosolyog,
két karját felemeli, mint a ringben. Ez volt a legnagyobb győzel-
me. Micsoda mérkőzésnek lehettem a tanúja. A téren járőkelők
igyekeztek, mintha nem történt volna semmi.

Gabányi

Az Urániával szemben lakik, abban a házban, ahol a sza-
badkőművesek tartják összejöveteleiket. Oda jár Orbán tanár
úr, meg még sokan mások. Állítólag kopognak egymásnak a
páholyban. Gabányiék a második emeleten laknak, a folyosó
végén, jól belátni onnan a Magas utcát és Weiss kárpitos udvarát
a székekkel, fotójökökkel, heverőkkel meg a temérdek afrikával.
Gabányival – mert én csak így hívom, nem Vízfejűnek, Pápa-
szemesnek, mint a többiek az osztályban – gombfocizni szok-
tunk. Van több csapata: a Ferencváros, az MTK, a Rapid, a
Slavia, a Lazzio. A játékosok emeletes gombok, tudniillik gyu-
faszálakkal illeszti egymáshoz őket; a kapus négy-öt gomb egy-
máson, hatalmas, széles és magas, nehéz gólt pöccinteni neki,
a többiek, csatárok, szélsők, védők két-három rétegűek, termé-
szetesen minél több gomb van egymáson, annál lomhább a
focista, így tehát a támadók a leglaposabbak. Elnevezte őket:
Sárosinak, Zsengellérnek, Csehnek, Sasnak, Toldinak, Sindelár-
nak, Planicskának, Mazzolának, Boninak... Általában Gabányi
győz. Nemsokára közép-európai bajnokságot rendez.

A cirádás korláton túl

A cirádás korláton túl élesre fent penge a messziség, az
aszfaltos utak szakadt bakancskéreg-utakká vedlenek, s hol
újságpapirosba csomagolt zsíros kenyérben szikkadt a nyár, a
piramisépítő idő nyüzsgő lárvái alatt elmozdult a föld. A cirádás
korláton túl a kis Gabányi mosolyára kiszakadt az ég, s fekete

csigák másznak a füveken. A tornyon fennakadtak a koszorúk, szalaguk füst, lengeti a szél, a hat kubikos eltalicskázta a könyveket, a könnyeket, a hat kubikos eljött értem is. Hűvös kapuöbölben szól a csengő, a cirádás korlát mögött a pedellus nem rázza öklét, áll, vár mozdulatlanul...

Apám halála

Tanulok. Latin szavakat jegyzetelek épp, amikor érte jönnek. A hordágyon kék sávós pizsamában szinte testetlenül fekszik. Parázslík még a láztól a két csontos üregből tüze ötvenegy évnek. Én abbahagyva a De bello Gallicót, nézem apám. Fonnyadt bőrárkai között bágyadt mosoly vánszorog. Int nekem, s az ujjá úgy marad, mint szemafor: mintha szabad utat jelezne magának... másnak... Nézem, amint elviszi a két egyenruhás, hallom, hogy becsapódik az ajtó. Tanulok tovább... És másnap hajnalban ajtónk előtt a kutyánk ugatja, csaholja a félbolond Kukánt, a halottmosót.

Előtte

Itt van nálunk Imre, Bori, Jancsi. A szomszéd szobában apám köhög. Bori rám néz, nem szól semmit. Beszélgetünk: Zenéről, irodalomról, történelemről. Jancsi odaülne a zongorához, de Imre leint. Csönd van. Köhögés. Száraz, plasztikus... A lehulló faldarabok jutnak eszembe. Bori utánozni kezdi Hans Mosert. Nevetnénk, nevetünk egymásra nézve, megállapodunk... Apám most átnéz a bútorokon, a függönyön, át a falon... El kellene menni... valamit csinálni... valamit játszani... valamit, valamit... Megint Borié a szó. Mint egy metronóm: apró köhögések... ez a létezés ritmusa, apámé, enyém, miénk... Jancsi zongorázik valamit ujjával az asztalon. Talán Mozart, talán Schubert, talán... semmi... a zene: a köhögés...

Utána

A halottaskamra három ablaka hiányzik. Apám: sárgán ömlik rá a fény, hegyes ádámcsutkával a csöndbe szúr...

Eljöttek sokan. Apám barátai, kollégái. Melde úr, aki mindig a laborba pisil, Pingitzer bácsi hátul rövidre nyírt hajjal, Panzer kisasszony, Kurtag, a hitlerbajuszos, Rusch, a snapszerkirály, ő mondja: „Snapszer, durchmars, der Ferdinánd, Ferenc József, Fedák Sári, Dolfleben.” Other, akit Zoli lefestett in vino veritas jelisével az önképzőköri versenyre, szintén ott áll közöttük.

Harmóniumpedál-nyomogatás, nyikorognak a bilentyűk, erőlködik a hangszer, a kandeláberekben égnek a lángok, persze, első osztályú temetés, hat kandeláber, tölgyfa koporsó, kórus...

Farkasszemet nézek apámmal. Mosolyogni szeretnék, nevetni, nincs bennem szomorúság, azt hiszem, mosolygok, nevetek is befelé. Apám itt fekszik ebben a mutatványosbódében, színházban, a főszereplő... minden őerte van: hős, élő halott, kiszáll majd a koporsóból, micsoda komédia lesz. De Pröhle úr, a pap nem engedi, ott kell maradnia fekvé, örökre, és Pröhle úr eljátssza nagy szerepét, elmondja a monológot, s visszanyomná apámat a koporsóba, hogy feltámadhasson. Fel kell támadnia, fel fog támadni. Ezt a darabot így írták meg... Panzer kisasszony sír, és kilátszik a kombinéja. Apám mesélte, hogy Clark Gable a legkedvesebb színésze, minden filmjét megnézi, felöltözik szép, kíváncsú ruhákba, melyeknek a mellen kivágott a szabásuk, testhez simulnak, kifesti magát, illatos, így ül a nézőtérre, és áhítatosan nézi Clarkot. Amikor vége az előadásnak, boldog, hazamegy, tükör előtt levetkezik, befekszik az ágyba. Happy end... Tegnap onanizáltam...

A koporsóra ráteszik a fedelét. Pröhle úr megindul, utána levegőbe emelkedik a koporsó. Apám tüdővészről sovány teste nem lehet nehéz. Anyám és nénikém közt lépderek az első sorban. Achtberger úr a tányérsapkájához emeli a kezét, szalutál. Hátranézek, hosszú menet. Achtberger úr a végén követ bennünket, és megindulnak a sírkövek is utána...

Bemegyünk a kápolnába. Pröhle úr betessékel minket. Azt hiszem, csak a sírkövek maradnak kint, nincs annyi hely. Zeng a pap baritonja. Ezután folytatjuk utunkat a sírhoz. Ismét Pröhle úr beszél, mindig ő, csak ő... Füle

köpöcsészéhez hasonlít. A hevedereken lecsúszik a koporsó. „Részvétem, részvétemrészvétemrészvétemrészvétem...” mennyi részvétem, mennyi részvét... Achtberger úr azt mondja, hogy ilyen jó főnöke nem lesz soha, mint apám, és szalutál. A végén a sírkövek jönnek, talán futószalagon csúsznak – felém –, oly halkan jönnek, részvétüket fejezik ki, távoznak...

Skandálás

„Lieber Führer, komm herüber, lieber Führer, komm herüber, lieber Führer, komm herüber, Lieber Führer, komm herüber... Lie-ber Füh-rer, komm he-rüber, lie-ber Füh-rer, komm he-rüber, lie-ber Füh-rer, komm he-rüber, lie-ber Füh-rer, komm he-rüber...” Ezt skandálták a Duna-parton, amikor a Vezér tábornokaival és Goebbelsszel megnézte Pozsonyt az annektált Ligetfaluról. „Lieber Führer, komm herüber, lieber Führer, komm herüber, lieber Führer, komm herüber...”

Herpeszkirály

Mindig szégyellem magam a lányok előtt a herpeszeim miatt. Felszúrom-harapom, bepúderozom őket, egyszer majdnem vérmérgezést kaptam. Különösen akkor kellemetlen, amikor tánciskolába járok Gerda Garaihoz, az ötórai teákra, hogy nézek (nézhetek) így Ūrge Iluci szemébe, számon a hólyagokkal, melyek égnek, feszítenek, előfordul, hogy két-három hólyagocska is díszíti ajkam, hólyagocskák, málnaszerűen. Állok a tükör előtt, és nézem magamat tehetetlenül, olykor toporzékolok, a legszívesebben letépném, leharapnám az egészet. Azt magyarázzák, a gyomortól van, a rossz emésztéstől, koplалok hát, diétázom, nem eszem sem tojást, sem mustárt, se majonézt, se paprikásat, se borsosat, semmi fűszereset, ám hiába... herpes simplex, herpes simplex, mondogatom és őrjögök, legszívesebben belevágnék a tükörbe, ütögetem arcom, pofozom magam, káromkodok, a falra másznék, és félni kezdek magamtól, természetemtől, szer-

vezetemtől, a lányoktól, a tánciskolától. Minden herpesz sokkal, szorongásom már-már elviselhetetlen, magányossá tesz, elmenekülnék saját magam elől. „Herpeszkirály” – mondja az orvos, és felír valami cinkkenőcsöt szárítónak. A herpesz vírus, okosítanak ki, kering a szervezetben, jó hogy kicsapódik. De utálok, gyűlölöm a vírust, herpeszt, meg azt, hogy kicsapódik, inkább maradna bent, vagy húzódna máshova, és utálok a cinkkenőcsöt, az orvost, az okosokat, a gyomromat, a beleimet, magamat, egész királyságomat. Két hétig hiányoztam a tánciskolából, amikor visszamentem, Iluci belém karolva szinte duruzsolta: – Úgy sajnálom, hogy nem táncolhattam veled négy foglalkozáson meg két ötórai teán...

Drága herpesz, herpeszeim, drága hólyagocskák! Ha nem borítottátok volna el felső és alsó ajkamat, Ilucinak sose hiányoztam volna. Köszönöm, drága herpes simplex, köszönöm, vírusok! Nélkületek elmentem volna a tánciskolába – hiába, reménytelenül... Most is megyek tangózni vele, tangózni fogok, tangózni, betangózom vele egész Dél-Amerikát, és sose fog megszűnni ez a tan-gó, tan-gó...

Nox et solitudo

Felejtés hideg lepedői... A távollét hosszú folyosója leng... Bolyongás repedezett torkán poshadt víz, rajta úszkáló gyökerei a magányosságnak. Hol vannak a szenvedély oleanderei meg a várak a hajnali fényben?... Az éjszaka leheletei hangszerelik a sietve távozó rovarok csöndjét, s a tó keze tolja kifáradt ölelését a fövényre, és nézd, a sápadt arc mázolja magát a hold kis négyszögére, kiejtve ajkán egy elkopott magánhangzót...

A Szentháromság-templom lépcsőin

Hét fekete galambbal vállamon, kezemen, fejemen beléphetek a Paradicsom kapuján, hogy megkereszteltessenek galambok nélküli napjaim... Elindulok a lépcsőn, s az emlékezés rózsaszín-fehér galambnapsütés...

Itt keresztelték meg anyám a századforduló utáni első évben.

Hét óra múlt...

Hideg szögek vére fénye folyik, árnyak faló kígyótor-kában tűnik lassan a vergődés vége. Hét óra múlt. Kiáltanék, de ez mint gallyáról, ágáról elszakadt, nesztelen hulló levél, annyi sem lehet. Torz, bamba, önnön súlyától tehetetlen. S ez volt az utolsó dalom. Többet nem kiálthatok. E hangtalan és kimondatlan requiem után a csöndre feszítettik arc, szem, száj, izom, ideg, szögek elcsorgott alvadt vére: én. S még ez sem elég. Hemzsegő csatornák kanálisszájrostélya moz-dul, hogy nyolc órára felfalja végleg a csöndet és időt.

Tegnap...

Tegnap Bikszárdi Vincét bedobták a Dunába. Először agyonverték vasakkal, rudakkal, aztán a körme alá szúrták a Magyar Párt jelvényét, és kivitték a partra. Csobbant a teste a vízben, elmerült... Valahol Komáromnál vetette ki a víz, lilán, püffedten... De bajszos arca nem torzult el.

Az élesztő

Szeretem Wimmer úr élesztőjét. Mondják, ez az er-jesztőanyag a legjobb orvosság a pattanások ellen. Sokszor betérek a boltíves péküzletbe a Lőrincskapu utcába, mindig veszek néhány dekát. Wimmer úr már jól ismer, mosolyog, amikor meglát, nyírt feje kitágul, potrohos hasa még dom-borúbb, feszül rajta a szürke kötény, „Germfresser”, vagyis „élesztőzabáló”, így hív, letör egy jókora darabot a tömbből, s máris nyújtja nekem zsírpapírban grátisz, legyint, valóban csak az elején fogadott el pénzt, azt a húsz vagy harminc fillért. – Amennyit maga elfogyaszt – mondja –, tudja, mennyi kenyeret, kalácsot keleszthetnék vele? Na ja, ezek a patta-nások, ez a korral jár – magyarázza –, nekem is volt. Valami kislány kellene, felesleges volna az élesztőkúra, ez a pro-

cedúra. – Örül a két szó rímelésének, olykor megismétli hangsúlyozva: – Élesztőkúra-procedúra. – Nevet. – Maga költő, Wimmer bácsi – mondtam egyszer. – Háát – kihúzta magát –, az én kenyerem, kiflim, zsömlém, kalácsom a költészet. Koldus dolog az! Tudja, ki lakott ott szemben? – elcsoszogott az ajtóhoz, kibökött, rámutatott a sötétlő, sárga házra. – Der Reviczky. – Belátni a kapualjba. – „Reviczky Gyula” – szóltam halkan. – Ja, az – felelte. – Poét.

Három dologra gondoltam az utcán. A cselédlányra: Bálek Veronikára, a tudóvszre és arra, hogy tulajdonképp miért is eszem én élesztőt, nemrég jött divatba a vitamin.

Reviczky Gyula sose találkozhatott velük, de ők is itt sétáltak a Kalapos utcában: Paracelsus, Hummel Nepomuk. Azonkívül Cseh Aladár fogorvosnak a kettes számú házban van a rendelője. Cseh Aladár „Döring Dagi”. Fogad minden kedden és pénteken 3-tól 7-ig.

Faust

A legszebb fausti díszlet. Sehol szebbet, tökéletesebbet nem találnék. Ez a Jakab városbíró háza a kis gótikus kiugróval, az ablakokkal, íves ornamentikájával... A városháza. Hányszor állok meg ott, és várok... várok, míg megjelenik Margaréta a mélyedésben szőke farkocsával. Alatta Faust sikátora, mely a jezsuiták templomát választja el alig másfél méterre a föld alatti börtön nedves félablakaitól. Már ott settenkedik Mefisztó, megvillan kardja, szeme a sötétben. – „Megismertél mihelyt a kertbe jöttem, édes kis angyalocska te? Nem látta tán? A szemem lesütöttem. S tolakodásom, amelyre a minap ragadtál, midőn a dóm előtt haladtál? Édeském! Hagyja csak! Igen, leszakított egy őszirózsát, s szirmait egyenként tépdésni kezdi. Bokrétának szeded? Nem, csak játszadozás. Hogy? Menjen, kinevet. Szeret, nem szeret. Ó, édes angyali gyerek. Nem szeret, szeret, nem szeret. Szeret. Eltűnt a láz! Ó, ne remegj! Hadd, hogy szemem s ölelésem mondjon ki mindent, mi el nem mondható: magunk átadni olyan gyönyörnek, mely örök kell hogy legyen!” –

Mefisztó kilép a fal mögül. – „A pajkos lepkepár! Nincs új a nap alatt!”

A pozsonyi városháza tornyán a római számjegyű óralapon lassan, láthatatlanul forognak a mutatók évszázadok óta, s forogni fognak a körbejáró úton ezután, s mindig megjelenik majd egy Margit az ablakban, s mindig arra megy egy Faust, ki lelkét eladta az ördögnek fiatalságáért, s a bokrok közt, a fák alatt megelevenedik egy Valpurgis-éj... Eszembe jut, hogy a városháza levéltárosát Faust Ovidiusnak hívták, Faustnak, ki erre jön örökre, Ovidiusnak, kit elűztek a messzi Tomiba, mert megsértette a hatalmat, a császárt...

De nincs új a nap alatt! „Szeret, nem szeret, szeret, nem szeret, szeret.” Vagy ez, vagy az...

Mágia

Óriási a Márai-kultusz Pozsonyban. Mármost nálunk, a város magyar lakosai között. Jóformán minden család könyvespolcán a szerző egy vagy több műve – a miénkén is –, divatos róla beszélni a társaságban, újságírók, stiliszták, kezdő írók őt utánozzák. Szeretnék megtanulni hanyag eleganciáját, virtuóz, egyszerű kifejezőmódját, mindazt, ami oly jellegzetes írásaiban. Nemcsak az író hatott, hanem az ember is, magatartása, gesztusai, öltözködése, a Márai-kalap úgy elterjedt – szlovákok közt is –, mint az Eden, Márai-stílusban beszélgetnek a korszón, a kávéházakban, a Nyerges utcában, a Carltonban, a Savoyban; a könyvkereskedők, Stampfl és Steiner, ládaszámra hozzák könyveit Pestről, kirakataikban feltűnő helyen a munkái, mi, Madách utcai diákok is rajongóivá váltunk. A szokásos zenei, irodalmi, filozófiai összejöveteleken Albrecht Sándoréknál, Bartók Béla egykori barátjának tusculanumában, a Hajó utcában minden vasárnap délelőtt felolvasunk írásaiból; a gimnáziumi tanulók iskolai dolgozataiban felfedezhetők a Márai-vonások, jegyek, úgy akarunk fogalmazni, mint Ő, úgy akarjuk látni, kifejezni a világot. Král Feri Az óda egy teáskészletről című novelláját, amely az önképzőkori pályázaton díjat

nyert, megírhatta volna akár a Mester, Márai Sándor is. Tudjuk, Márai művészi magatartását kora ifjúságától kezdve amolyan lázadó sértődöttség határozza meg, és szinte idegenként szemléli már, valahogy elhanyagolja azt a természetes vonzalmat, ami társadalmához köti, másrészt a kassai patrícius fölényével néz mindent, ami távol esik tőle. Márai érzi, hogy a citoyen az irodalomban immár majdnem pusztulásra ítélt öslény, ennek a típusnak ő csak emléket állíthat, esetleg nosztalgikus eufóriát... A felvidéki polgárság, akár kassai, akár pozsonyi, akár besztercebányai, akár eperjesi, a Monarchia felbomlásával végérvényesen eltűnik vagy tűnőfélben, azért mert magyar... s Márai Budapesten sem talált valódi otthonra, szinte bolyongásra ítéltetett... ereklje a múlt, a Felvidék, a Szepesség mélyen kelet felé húzódó magatartástudata önáltatás, igen, Márai otthontalan, vákuumba került...

És Márai eljött Pozsonyba hozzánk. Bizonyosak voltunk benne, hogy van valami, ami összeköt bennünket. A geográfiai hely, ahol született, az elvesztése, Trianon, a környezete, az a táj, magatartásbeli munkássága, hite, a származása... Meglátogatott minket a minap. Szalatnai Rezsővel, Peéry Rezsővel, Stelczer Lajossal, Orbán Gáborral, Esterházy Lujzával sétált a Duna-parton, kirándult a Kárpátokba, a Zergehegyre, a Vaskutaszkához, a tónái eltűnődött... Azt mondta, Kassái, a szelíd, kelet-szlovenszkői tájat megírhatta volna és megírhatná Pozsonyban is, mert rég felfedezte, az írás: mágia.

Tornyok

A tornyok bejönnek a szobámba, a torony a galambokkal, a torony az idővel, számlappal, mutatók nélkül, harangozó tornyok, Szent Györggyel a torony, a néma tornyok, a közeli és távoli tornyok... a tornyok bejönnek a szobámba, hogy kirepüljenek a galambok, itt hagyják az időt, jelent és múltat, időtlenséget, hogy harangozzanak éjjel-nappal, imádkozzanak, néma fogadalommal, hogy megöljék a sárkányt, kifolyjon a vére...

Mihály-torony, Klarisszák tornya, Miklós-torony, Kapucinusok tornya, Irgalmasok, Orsolyák tornya, Szent László-torony, Szent Erzsébet tornya, a Dóm: Szent Márton tornya; Virágvölgyi-torony, Szaléziánusok tornya, kápolnák, templomok harangokkal és harangok nélkül: Pozsonyi tornyok, Pozsonyi szentélyek, Pozsonyi felkiáltójelek...

A tornyok egymással beszélgetnek, a tornyok egymásnak üzennek, a tornyok együtt zsolozsmáznak, a tornyok együtt állnak viharokban, a tornyokra együttesen csurog a fény, a tornyokra hull az eső, hó, a tornyok egymásra vigyáznak, a tornyok együtt halnak meg, ha meghal egy, meghal a többi, együtt születnek, a tornyok belecövekelve a történelembe, állnak mozdulatlanul...

Adventi köd

A kapucinusokra adventi köd borul, olyan ez, mint a barátok csuhája. Ott bújik meg szerényen a zömök épület, a templom, málladozó kövekből-téglákból a rendház és a kert a vár alatt, a Kecse utca elején. Szemben az U Marešů (Maresnál) nevű harmadosztályú vendéglő, ahol jó puha knédlit lehet enni zafos pörkölttel. Komorló háztömb kíséri az utca túlsó oldalán apró bádogsisakos tornyocskáival, mindig úgy gondolom, vércsék, héják csapdosnak le onnan, eltépik a litániára, misére hívó vékony harangszót; az egykori törvényszék paragrafusokat, törvényeket szór villámként szerteszét, ő még a legerősebb itt, a leghatalmasabb... szinte félve, kellő tisztelettel osonok falainál, s kissé felszabadulok szorongásaimból, mikor túljutottam rajta. Sokszor eszembe jut, hogy utoljára egy cigányt akasztottak fel udvarán, ki megkéselte, kiirtotta egész családját. Ezt apámtól tudom. Akármerre hagyom el a volt törvényszék téglabordás falait, megszelídül a táj, az U Marešůnál ételek illata lengedez, a másik oldalon Krámer úr arca mosolyog a papírüzlet ajtajában, a Vármegyeház téren öregasszonyok igyekeznek a kapucinusok templomába, a főbejárathoz. A törvényszék talán törvényeket mutat fel a várfalaknak, bástyáknak, felesel a történelemnek, perbe száll vele, vitatkozik Bethlen, Rákóczi,

Széchenyi igazával, pedig már rég kisépérték belőle a törvényeket, papirosokat, a lex illet, a lex olyat, a corpus jurist, Werbőczyt... évtizedek óta nincs törvénytörvény, börtön itt, kivégzőhely, csak körbenyúló épülete maradt dacos emlékével, idehelyezték gimnáziumunk első osztályait, padomból ráláttam a pozsonyi várra, az U Marešů vendéglőre, és alig százötven lépésnyire lakásunk. Iggyeltek is ezért, mondták, akkor ugrom ki az ágyból, amikor csöngetnek.

A kapucinusokhoz jár anyám misékre, májusi ájtatoskodásokra, innen indul el zarándoklataira a tömeg Mária-völgybe, s tér vissza, aki magyar – katolikus, protestáns, zsidó, unitárius –, végigvonul a városon énekelve, némán. Között a bejárattól jobbra, a lépcsőfokok után anyám nemrég márványtáblácskát rakatott a falra, Szent Konrád alá hálából, mert fia kitüntetéssel végezte el az osztályt, csillagos tanuló lettem. Ezért imádkozott anyám, ezt kérte Szent Konrádtól, s ezért ajánlotta fel az aranybetűs emléket: Megsegítettél, segíts továbbra is. É. D.

A kapucinusokra adventi köd borul, barna köd, barnán szól az orgona ilyenkor, barnák a lépcsők, képek, barnán fénylenek a perselyek, ahova szárazon visszhangozva hullanak a pénzek, de ez a visszhang is barna, barna árnyak ólálkodnak az utcákon... s én megyek, barna magányosság pólyál... várfalak, tornyocskák, az U Marešů tábla, képzeletemben barna csuhákba burkolózik a múlt. Kis Jézusok futnak anyaszült meztelen.

Cseresznyeszüret

Danninger tanár úr: Danci, Dani bácsi... Elmentünk hozzá cseresznyeszüretre, tomanadrágot kellett vinni. S a cseresznyeszedéshez füttyülni kellett, füttyörészni. Füttyülni, mint a rigó. Igen ám, de nem lehetett összevissza füttyülni. Akármit füttyülhettünk, de mindenki mindig csak egyvalamit. Berec megkérdezte, hogy szimfóniát szabad-e. – Az hosszú, ki tudja mit füttyültök – felelte Danci –, operaáriát lehet. – Danninger tanár úrnak volt tizenegy cseresznyefája a Holuby úton. Mindenkinek, mielőtt felmászott a fára, meg kellett mondania, mit fog

fütyülni, fütyörészni, s el kellett fütyülnie a dallamot, Danci feljegyezte a dal, ária stb. címét a noteszába. És minden fa alatt ült valaki közülünk, aki hallgatta, ellenőrizte a dallamot. No hiszen, ellenőriztük... Mindenesetre Danci megszervezte a szüretet. Nem úgy fütyültünk ám, mint a rigók, akik csipkedhetik közben a cseresznyét. – A cseresznyék lesznek a hangjegyek, amit fütyörésztek szorgalmasan, a cseresznyeszárak a hangjegyek szárai... – valami ilyesmit mondhatott Danci nagy fantáziával. Fütyülni kellett, legalábbis kellett volna: fortéban, fortissimóban, kitartóan, állhatatosan. Danci ott mászkált a fák alatt, és állandóan fülelt. – Nincs piano, pianissimo... gyerünk, fütyüljetek... – Akinek meg elfáradt a fűtatója, lemászhatott, s a párja, aki lent ült, felválthatta. De lemászás közben is fütyülni kellett. Bori a Rosina-áriát fütyülte. Én a Kis kece lányomat meg a Megfogtam egy szúnyogot, persze, ehhez külön engedélyt kaptam. Imre a Kanári-dalt, Nándi valami szenténeket fütyörészett. Csuda koncert volt. Nem volt annyi cseresznyéje az öregnek, mint amennyi hang szállt a kertjében. A szüret végén megmotozott bennünket. Ilyen skót volt.

Szókratész

Annyi-annyi cseresznyét gyömöszöltem magamba... hosszú-hosszú időre elég lett volna, nem haltam volna éhen ott fent a szókratészi kosárban. Szókratész felhúzatta magát egy kosárban a fára, hogy megszabadulva a földi zörejektől, hangoktól, tisztábban tudjon gondolkodni, bölcsőbb legyen ott fent, föld és ég között. Szókratészi kosár! Természetemhez talán közel áll az okoskodás, álokoskodás... Nos, kosárba vágyódtam, steril bölcsességekre a magasságokban!

Álarcok...

Arcot cserélek, álarcot... sokarcúvá válok... Egyik arc rátapad a másikra... a vonások, a szemek, mosolyok rétegei összeolvadnak... talán nincs is arcom... arc nélkül élek...

Vésnök

Adler Márti édesapja graveur... vésnök... Belevéstem, belevésem a padokba: Richelieu, kő, kő, sírkő, epekő, mészkő... Anjouk kora, anyjuk kora 70 éves, Victor Hugo, V.-ik Hugó... Marlene Dietrich, szeretlek, imádlak, szeretem a lábadat, a bugyidat... Szeretlek... Meghalt Morvay Imre... Gioconda fogsora protézis...

Góg és Magóg fia

Ady alteregója él Pozsonyban, hihetetlen a hasonlóság a költő és közötté. Az orr, a száj, a homlok, a szemek, az arc, a bőr színe... Pihik Jóskának hívják, a hírneves Pihik-dinasztia prímása. Ő is ott ül a többiekkel, a brácsással, nagyböggössel, cimbalmossal, kontrással a sétatér padján. Sokszor látom egyedül, amikor nem tudom, miért, elkülönül a társaitól. Szeretném megkérdezni, tudja-e, kire hasonlít, mondták-e már neki? Leülök mellé, így még szembetűnőbbnek érzem a hasonlóságot, ahogy nézem, beleélem magam, elhiszem, hogy ő írta az Illés szekereként, a Krisztus-kereszt az erdőt, az Egy régi Kálvin templombant, az Úr érkezését, a Témákat. Mondogatom magamban kedvenc verseimet, a sorokat... „Ez még a régi barna éjjel. Meredten fekszik lomha szárnya, Nincs kóbor lelke, nincsen árnya, Ez még a régi barna éjjel. Csak az én fáradt lelkem tépi sötét, nehéz bús fátyolát. Hejh, régi útja már ez néki. Űzi tovább az éjszakába, Egy elrontott, zakatoló szív. Űzi tovább...” Cigaretára gyújt, orrán fújja ki a füstöt, nézi a forgalmat, a piros villamosokat, szótlanul ülünk egymás mellett, pedig megszólíthatnám... A Pihik család birtokában van állítólag egy értékes olasz hangszer, Amati, azt is tudom, hogy a Carltonban játszik esténként. Egyre jobban szemügyre veszem, már a második cigaretára gyújt, erős dohányos lehet, cipője orrával rajzolgatni kezd, vonalakat, hullámokat, félkört. Ady Endre Pozsonyban, itt a sétatéren, gondolom, és én ülök mellette, elhiszem ezt a varázslatot. Miért is ne? Hát persze, most jöhetett onnan, ahol a Morva folyó bele-

ömlik a Dunába. Csodálattal nézek rá, talán észreveszi, megérzi... mert rám mosolyog. Micsoda Ady-mosoly, aztán feláll, köszön halkán, és elindul. Nézem, bámulom, egyre kisebbedik, zsugorodik... a járása is olyan... nézem, bámulom... így maradok sokáig... És hogy még enigmatikusabb legyen, másnap véletlenül megtudom a kávéházi pincértől: Pihik Jóska, a prímás vérbajos... – Szifilisz – súgja oda nekem –, már évek óta.

A hit erősebb mindennél, Adyval ültem aznap délután a padon.

Lacival

Olyanok vagyunk, mint Castor és Pollux. Barátságunkról nem is tudok írni. Tizenegy nyelven beszél, most tanul szanszkritul, eredetiben olvassa Goethét, Rilkét, Cervantest, Shakespeare-t, Dosztojevszkijt, Dantét, Catullust, Platont, Adyt... Mindennap el kell mondanom neki: „Ez még a régi barna éjjel...” Nagyon szereti. Lemezeket hallgatunk, Beethovent, Schubertet, Mozartot, Wagnert, Verdit... Kantot, Bergsont meg Schopenhauert olvas nekem. S ha Bachot játszom, az É-dur szonátát, nagyon boldog. Vasárnaponként városnézésre indulunk, magyarázza a házakat, palotákat, templomokat, a román, a gót, a reneszánsz, a barokk stílusokat, a „florenciai városháza”, így mondja. Meséket ír, sztorikat angolul. Ő a boxbajnok.

Kompozíció

Jancsi hozott valami kompozíciót. Eljátszotta zongorán. Azt hittük, Schubert. – Tévedtek, az enyém – mondta Jancsi, mosolygott. – Ha Schubert írta volna, zseniális – így Laci. – Ha te írtad, vacak utánzat. Epigon. De azért szép.

Húsvét

A rendőrök régi posztjukon állnak. A nyitott kapukból előjönnek a férfiak.

Mikor a férfiak az utcára lépnek, a rendőrök felhajítják a gumibotjukat az égbe, és az eldobott pisztolyokba bújják a lelkiismeret... A férfiak átmennek a téren, cipőjük a régi, régi a ruhájuk, ing takarja százszor átdöfött, átlőtt oldaluk, homlokukon a jel: alvó sebek kihunytt parázsrózsája. A rendőrök a gumibotokat az angyalokra hagyják az égben, pisztolyuk a sárba olvadt, tömött rögökbe, foltos aszfaltba: a lelkiismeret. A posztjukon állva csak nézik, hogy jönnek elő egyre a házakból a férfiak a Széplak utcán, a Kórház utcán, a Duna utcán, a Lőrincskapu utcán és minden utcán... A férfiak nem félnek, kijönnek az utcára: a szénhordó, a költő, a sofőr, ismerősök és ismeretlenek. Harangok nem köszöntik őket, csak egyszerű, virágtalan hétköznapiok fekete naptári száma, ez a nap, ez az óra, ezek a percek, a bizonyosság, hogy kilépnek a házakból a kapukon, és jönnek, jönnek... A férfiak homlokukon a jellel, jellel az oldalukban nem osztanak, nem áldanak kenyeret, mennek a városba a templomok mellé, mozik közé, autóbuszra, villamosra szállnak. Nem ismeri őket senki, nem tudják, kicsodák, de ők a szögek írás nélkül, a régi cipőben, régi ruhában... Rádió szól, elhasznált villamosjegyek hullanak a kosárba, sűrögnek tigrismosolyú lányok, szemérmesen kőntőrfalaz a város... Így történt, ezt írják majd meg a krónikák... A Carlton-órán a mutató önnön görbében mozog... Krisztusok laktak egyszínű fehér szobákban... Alleluja, alleluja...

Váralja, Vödrice

Csuka utca... A prostituáltak negyede. Ott állnak a kapukban, sétálnak fel s alá, kinéznek, leskelődnek a nyitott ablakon meg a függönyök mögül, hívogatnak, integetnek, tekintetükkel jeleznek, le is szólítanak... A földszintes házak szobáiban jól lehet látni a pamlagot, széket, lavórt, benne a rózsaszínű vizet, a hipermangánt. Az emeleti ablakokból is kikönyökölnék, rúzsos ajkuk, szemük, hajuk, mint papírvirágok díszellegnek az alkonyatban, szétnyílt pongyolájuk alatt sárgás combjuk, hasuk, lábuk gauguini színekre emlékeztetnek, matisse-i mozdulatok, de mindez a valóságban

sokkal erőteljesebb, közönségesebben plasztikus, gomolygó idomok, izomkötegek kacérkodnak, mintha rád fonódnának liánként, s a képzelet megteremti a maga vízióját, gyönyör, kék, kín, félelem kísértenek... Ódöngök a magam diákszemérmével. Orbán tanár úr egyszer azt mondta, hogy csak egyvalaminek nem tud ellenállni: a kísértésnek... Többször járok erre kíváncsiságból. Ha rendőr jön, szótlan vezényszóra eltűnik mind, üresen maradnak az ablakok, kapuk, a járda, az utca, mintha a föld alá bújtak volna a papírvirágok, a gauguini színek, matisse-i mozdulatok nélkül az alkony pörén, ruhátlanul, sejtelmét veszítve tapad a piszkos falakra... hirtelen vége a varázslatnak, úgy állok ott, mint a fekete tábla előtt... gépiesen felírom az egyenletet, ha tudom... Valahányszor erre visz utam, eszembe jut a vérbaj, a tripper, a kankó, meg az is, hogy a Jiringer utcában kidobtak egy kurvát az ablakon az emeletről, táskájával esett a kövezetre, szétfolyt az agyveleje. Tizenkilenc éves volt, a stricije kevesellte az aznapi keresetét (kétszáz koronát), egy-egy alkalomra harminc, negyven, ötven koronába kerül a tarifa, persze megegyezés szerint ki-ki annyiért végzi munkáját, amennyiért akarja, az öregebbek sokkal olcsóbban szereznek örömet, utca és utca közt is van különbség. A legelőkelőbb hely a lordok háza, a Csuka utcai prostituáltaké, ők büszkébben viselkednek, kétségtelen csinosabbak, ápoltabbak, talán válogatnak is, állítólag nem fekszenek le mindenkivel. Szobájuk választékosabb, plüssakaróval, fotójjal, képekkel, szőnyegekkel, zománcos helyett porcelánlavórban mosakodnak, s a vendég mindig friss törülközőt kap, meg pihenhet is. Kölnijük sem olyan ordenáré. A Jiringer utca meg a tulajdonképpeni Vödric az alsóházé. A Csuka utcába járnak a diákok, hivatalnokok, az altisztektől felfelé a magasabb rendfokozatú katonák, a másik kettőbe a matrózok, bakák, inasok, kifutófiúk, trógerok, portások, persze keverednek is, hisz az íratlan szabálytól meg a bevett szokástól eltérhetnek, a pénztáros dönt, az ízlés, a kíváncsiság. A három, pontosabban két utca, noha lenézi, gyűlöli egymást, szövetségben áll egymással. Egy kövér Rubens-figurájú hölgy kibomló pongyolában, félig meztelenül, bagószagúan, ré-

szegségtől szinte tántorogva, szétborzolt hajjal – medúzára emlékeztetve – megmarkolja karomat, belevájva körmeit rám vigyorog, rekedtes hangon motyogja: „Gyere be cicám, meleg a picsám...” Elkezdek szaladni. „Meleg a picsám” – kiáltozza gurgulázva utánam, gurul a hangja...: „Meleg a picsám” – rám akaszkodik rojtos nevetése, körülölel, rám tapad, ez visszhangzik az utcában mindenünnen, minél gyorsabban futok, annál erősebben követ, mint valami hurok, rám akaszkodik, húzna vissza... „cicám, cicám, cicám” röhögése, a többiek is kiabálnak a kapukból, az ablakokból, óriás röhögés az utca, utánam kap, elér, elkap... futok, mintha rettenetes súlyos nehezékek lógnának vállamon, karomon... „cicám, cicám, meleg a picsám” – látom vigyorgó arcukat, a szétkent, szétharapott rúzzsal, púderral, ott áll mind mögöttem, meztelen lábakkal, combokkal, ágyékkal, hasakkal, ráncos, aszott mellekkel... „gyere be cicám, kis-cicám, cicuskám...” vállon ragad, gurul utánam... Kiszakítom magam a hangjukból, nevetésükből... Vége lesz a Vödricnek, a váralján kigyulladnak a lámpák...

Léptek

avagy

A pozsonyi béke

(1805. XII. 26.)

Ezek a léptek Charles Maurice Talleyrand léptei, erőteljesen visszhangozva konganak, és mintha megsokszorozodnának: aprócska ágyúdörgések, kartácstűz, hadsereg vonul el az oszlopok mellett, a négyszögletű köveken, azt kiáltja: „Én is ott voltam Austerlitznél”. Talleyrand felmegy a lépcsőn, és noha először jár itt, nem idegen neki semmi. Léptek, léptek végeláthatatlanul, jönnek, eltűnnek a katonák... A császár Bécsben, a schönbrunni kastélyban főhadiszállása, és a Habsburgok e híres lakóhelyéről vezeti a háborút a Habsburgok ellen. Talleyrand számolgatja a lépcsőfokokat, 15, 16, 17, fel kell mennie ide is, a tükörterembe. Austerlitz. A tábornokok izgalommal várják az összeütközést az osztrákokkal, az ellenség túlsúlyban. Napóleon nyugodt, csak

6. Az ütközet előtti estén irodalomról és művészetről beszélget, Corneille tragédiáit magyarázza. A léptekben a bőrszaga, a lábé, a testé, az izzadtságé meg az elszántságé. Talleyrandon zöld frakk cirádás aranyozással, levelekkel, 25, 26, 27, 28, sok lépcső... Éjfélig tart az irodalmi szeánsz, s mire hajnalodik, nagy fegyverropogás emlékezteti a franciákat arra, hogy ma van Napóleon császárrá koronáztatásának évfordulója a Notre-Dame székesegyházban, amikor VII. Pius felemelkedik trónjáról, hogy felkenés és megáldás után Napóleon fejére tegye a koronát. Napóleon kiveszi a pápa kezéből, és maga teszi a fejére: koronája és hatalma nem függ senkitől, önmaga szerezte meg magának: „Isten adta, jaj annak, aki hozzányúl”.

Talleyrand jól ismeri a lépcsők természetét. Nem siet, a ceremónia úgyszólván meglesz, egyformán lépked, érzi a szív, a tüdő, az izmok, a láb munkáját... Léptek, léptek, vonulnak a katonák, egymásba verődik a léptek sokasága. Ködös, kellemtelenül hideg nap, reggel 9 óra, a nap széthúzza a felhők kárpitját, néhány óra, és az oroszok, osztrákok futva menekülnek. „Katonák! – kiáltja a császár –, amidőn fejemre tettem koronám, bennetek volt minden bizodalمام.” Győztünk! Diadal ez a mai nap, december 26-a. Még néhány lépcső, Talleyrand érzi, magasra jutott, sose néz oldalra, se vissza, megy előre, mint a katonák, recs, recs, recs, recs, recs, recs, recs... belevonulnak a horizontba, a levegőbe, a mennybe, a semmiségbe... és a leghatalmasabb dinasztia feje, a német-római császár kénytelen személyesen elmenni Napóleonhoz, hogy békét kérjen. A legitimista elv megcsontosodott képviselője felkéri a parvenü franciát – a kis polgári káplárt, ahogy a bécsi és pétervári udvarokban emlegetik –, az osztrák császár fehér zászlót küld maga előtt, s az előőrsökön áthaladva tiszteletteljesen közelít a kis korzikai hadnagyhoz, hogy békét könyörögjön tőle a maga és orosz szövetségese számára. Végre... Talleyrand felér a Prímáspalota tükörtermébe. Előtte a város: Pozsony, Pressburg, Pressbourg... Mindig jól érezte magát a háztetők magasán, Párizsban és másutt, mindenütt... Rálát a négytornyú várra. Érdekes: mint egy felfordított asztal, ha levágnák tornyait...

1805. dec. 26-a. Aláírják a pozsonyi békét I. Napóleon és I. Ferenc között. Az osztrákok elvesztik összes birtokaikat Olaszországban és Németországban, elvesztik Dalmáciát és Tirolt. Az évi hadisarc 14 millió aranyforint. Ausztria porba hullott Napóleon előtt. A léptek – ágyúdörgés, kartácstűz –, a recs-recs-recs-recs hirtelen eltűnnek, a katonák sincsenek sehol... Csönd. Óriás csönd. Hallgatózom ott lent. Még mindig csönd van... Nekitámaszkodom egy oszlopnak és várok... Ismét léptek. Gyors, sokhangú visszhangzó léptek. Ez a főhadiszállása a magyar hadaknak, Görgey Artúrnak 1848-ban: a tükörterem. Megszűnnek a léptek, rövid ideig tartott. Csönd, mint az előbb... Lassú, egyhangú léptek, a visszhangjuk üres, távoli, tizenhárom magányos lépés, mely elhal, felszívódik a csönd akusztikájában. Itt írja alá az osztrák generális Haynau az aradi vértanúk halálos ítéletét... És elindulok én is... az udvaron reneszánsz kút, mellette a kápolnában Maulpertsch mester Szent László csodája, tudom, fent az emeleten Heros és Leander szerelmi legendája, a tizenhetedik században készítették az angol király szövődéjében Mortlake-ben, utána Mazarin kardinális tulajdonába kerültek, majd Esztergomba, a napóleoni háborúban ide, a tapéták mögé rejtették a gobelineket, megfélekeztek róluk, itt maradtak... Ki tudja, hányszor körülsétálok a csarnokot, ismerős ez a kongó visszhang, a szaga... elkísér, ahogy kilépek a kapun a városba.

Triptichon

Szent Márton-székesegyház – a dóm: Missa solemnis, Haydn, Schubert, a Kodály Te Deum, Pálffy Miklós, az Academia Istropolitana tanára, Schomburg prépost, Pázmány Péter és a Márton lovag, Donner Rafael bronz lovasszobra... Igen, ott ülök olykor délutánokon a dómban, ahol anyám naponta mondja az imát az oltárkép alatt, melynek gyűrt olaja repedezett, fakult festékredő takarja gyéren a Gyermek húsrózsaszín combjait. Betévedek pihenni, a csönd tömjénfüstös ténfogatába süppedek – áttetsző fény lebeg a sanctuáriumban –, ott ülök, és olyan vagyok, mint a sötét,

súlyos, barokkos fapadok, mint a hűvös márványlapoknak a repedése, mint az a horpadt persely, amelybe szárazon zörögve hull a pénz... A sarokban a huszár Márton lova nyújtja kettévágott kabátja felét nekem. Érzem: a feszítő büszke lángból csupán füstölő csonk maradt, és megfagyott viasz.

Nem messze, a *Káptalan utca*... ahol együtt énekeltünk, sok tucat torok – három nyelven –, valaki elkezdte, a többiek folytatták éjféli misére menet: „Csendes éj”, „Stille Nacht”, „Tichá noc”. Havazott, testes pelyhekben hullott. Gloria in excelsis Deo! Városom része, részei.

Klarisszák temploma, a hajdani katolikus főgimnázium mellett. A diákmiséken itt orgonált Dohnányi Ernő, Bartók Béla meg Albrecht Sándor, és komponáltak közösen egy csonka missa posoniensist – elkallódott, mondják, de Faust Ovidius városi levéltáros hallotta azon a vasárnapon. Ebben a gótikus templomban, oltárkövébe ágyazva talált helyet Béla királyunk lányának, Margitnak az ereklyéje, és itt nyugszik Ráskai Lea. A toronypillérek támaszkodva sokszor hallgatózom, várom a történelem moccanásait. A gótikus szörnyek kitépnék magukat az anyagból, de nem menekülhetnek, fejük, torkuk, szemük, nyelvük, testük, marcangolásuk a nappal és éjszaka, az évszázadok, az idő: az örökkévalóság. A kőtüskékbe beleakadnak a viharok...

Séta

Bazaltköveken lépdelek. Motyogom magamban a krónikás szavait: „Annak utánna gondot visele az országnak, csendességre és békességre; és törvényeket és jó szerződéseket szörze...” Szent István király. Tudom, alakjára „mint a gyöngykagyló falához a gyöngy, rárakódnak a nemzeti jellem legszebb tulajdonságai”, mindenütt a legelsők közt áll, Európa számára szinte páratlan jelenség, egy nemzeti király emlékalakja köré letérdel az egész kereszténység... Tudom, életformát adott, államot és szemléletet nyitott. Így jön létre ez a Duna-táj: a koncepció. Új országot épít szenvedéllyel és ösztönnel. Történelmi

program ez: fennmaradásunk, műveltségünk a cél, a jövő: Európa...

Sanyi bácsi

Sanyi bácsi... ő csak ez nekünk, nem lehet más, a mi Sanyi bácsink: Albrecht Sándor, a tanár, a zeneszerző, a karmester, a gondolkodó... Sanyi bácsi, drága Sanyi bácsi, mindnyájunk édesapja, szellemi édesapja... A Neunte, R. M. Rilke, a Pisztrángötös, Mikszáth, Schopenhauer és Vaszary és Waldmüller és Goethe és az összhangzattan, a dóm, a kórus és Bartók és Dohnányi és a Hajó utca és a Duna-part, Duna-korzó és a Zergehegy és Alma kutya és a borostyán és az utcák és a város... amíg te vagy, létezik a város, amíg te létezel, nem omolhatnak le a falak, Pozsony és te egyek lettetek, egymásból nőttetek ki számunkra, egymásnak vagytok, miértünk, a város a te bölcsőd, a te bölcsőd a város, a te bölcsőd a mi bölcsőnk, a te városod a mi városunk, csak így teljes a mi városunk. Sanyi bácsi, így hívunk csak, nem másképp... Ha van fogalom: te vagy: arcod, mosolyod, az a szellemiség, mely ifjúságunk varázslata: köszönöm.

Az operaénekes és Juhász Gyula

Sokszor hallgatom Janko Blaho operaénekest mint Manricót, kívágja a magas cét, megtapsolom a mantuai herceg kesztyűáriáját és a la donna e mobilét, a Tosca képdalát meg a csalárd kivégzés előtti búcsút. Carmen Don Joséja legjobb alakításához tartozik. Hangja nem elég lágy, hiányzik belőle az az olaszos simulékonyság, a bel canto, ami minden nápolyi, toscánai, szicíliai utcai énekes természetes sajátja, de biztos technikája ércesen zeng, s a magas regiszterekben sohasem hibázik, bicsaklik meg, s emellett remek színészi teljesítményt nyújt minden szerepében. Repertoárjában az operairodalom szinte valamennyi nagy tenoralakítása szerepel, megbízhatósága miatt együtt lép fel világhírű énekesekkel. Janko Blaho ismerte Juhász Gyulát, tanítványa volt Szakolcán. Szeretettel beszél a félénk, szerény

tanár úrról, a morva határ menti kisváros magányos magyarjáról, aki a Gvadányi-kúria mellett sétálhatott el naponta. Egyszer karonfogta a szlovák fiút, s arra kérte, énekeljen neki valamit. Janko Blaho pedig szlovák népdalokkal szórakoztatta a költőt. Juhász Gyulát meghatotta a népdalok mélabússága, rokoninak érezte, hangulatuk egy kissé talán önként vállalt szakolcai száműzetését fejezte ki, azt a hatszáz napot, amit a végeken eltöltött. „Juhász Gyula hamar eltűnt életemből – vallotta Janko Blaho –, de sose felejttem el, nem tudtam, hogy nagy költő, honnan is sejthettem volna? – de valamit megéreztem, valamit, ami közös, a művészet hatodik érzékszerve megtalálja, kikeresi a partnert, ahogy a német mondás vallja: „Das Gefühl ist alles“. Igen, a megézés, az intuíció sosem hagy cserben... így voltam a tanár úrral.”

„Emlékek alkonyi arany porán át, Hogy megszépültél csöndes, kis falucska, Úgy éltem benned jól rejtőzve, árván, Mint remete, kit táplál mélabúja. A vágyaim a távolokba mentek, Csak álmaim maradtak. Halványan Meglátogatnak, mint kísértetek. A gyermekség foszlányai lebegnek Körötted, mint ökörnyal a mezőn.”

Kandeláberek

Duna-part. Vastag és széles betonkorlát húzódik végig a hajóállomástól a millenniumi kilátóig. Itt laktak nagyszüleim a Slezák-féle házban, a magassíkszínen, öt ablakuk a folyóra nézett. A másik oldalon Ligetfalú, át lehetett látni az erdőségre, ahol magas jegenyefák söpörték az eget, jobbra a macskahátú dombon várrom, már Ausztriában. Warhanekék, Klobutskyék, Sevcsikék, Aschauerék, no meg Slezákék, a neves operaénekes, Leo Slezák rokonai laktak a hatalmas kétemeletes épületben, meg a papagájos, nevét elfelejtettem, az udvar sarkában kalitkában lógtak a sárga, kék, zöld bőbitás állatok, rikácsolva, féllábukon állva. Mindig huzatosnak éreztem a komor lépcsőházat, hűvöseknél a lakásba vivő barnás kőlépcsőket, valahonnan egy emeleti gangról folyton zuhogott, elhallgatott, a vécéartályból sis-

tergett a víz, szagok lengedeztek, zsírszalonnáé. forrásban levő gyümölcslekváré, kelkáposztáé, szőnyegetek tisztogat-tak a porolón, a bottal tipegő Pollaknéról azt mondták, hogy százéves is elmúlt. A Monarchiáról álmodozott Stefi néni: fiákerekről, Fiuméről, a Raxról, Baden-Badenről, burg-theateri előadásokról, katonazenéről, struccollas kalapokról, derekat vékonyító halcsontos fűzőkről, halljában Rudolf trónörökös, Erzsébet királyné képe, megsimogatta arcomat, barackot nyomott fejemre, „fit dich Gott”, vagyis Isten vezéreljen – mondta. Ha valami nem tetszett neki, és ez gyakran előfordult, így szólt: „Ja, ja, das spottet jede Be-schreibung” – és ezt meg is ismételte rendszerint. Furcsa idillnek tűnt a ház, a lakók, a szokások, szagok, a rend...

1919 nyarán megjelent a városban Szamuely és bőrkabátos különítménye. Nagyapám – még előtte – a Dunába hajította szolgálati revolverét. Tartalékos tisztí egyenruháját a pincébe rejtette, Wanke tűzoltó kitüntetéseiével együtt családi relikviák, kardok, fegyverek kerültek a földbe, kánálisba. És bezárultak a Duna-parti ablakok. A børsapkások vezetője, vékonyka ember, megállt a betonkorlátnál, felnézett a házakra, az emeletekre, ellenzős sapkája alatt virítottak a mitesszerek, intett, mozdulat, mozdulatok, kötél, hurok, s a korlátból kiálló gázlámpákra emberek kerültek... Lógtak, fordultak, Ligetfalú, Ausztria felé, himbálóztak, mozdulat-lanná váltak: sorban a Duna-parton, kilencen: burzsoák... A bőrkabátosok eltűntek, mentek tovább. „Kandelábermód-szer” – így tartotta a fáma.

Hajók, hajók kéménymandzsettáján DDSG, MFRT, CSP, uszályok igyekeznek fel és lefelé, a kis csavargózós átkel a Dunán...

Jegenyefák...

Jegenyefák, melyek elmúlnak, jegenyefák, melyek nem múlnak el, jegenyefák, amelyeket kívágnak majd, jegenyefák, számolni tízig, százig, jegenyefák, amelyek nincsenek is, vannak is, jegenyefák csodálkozásra, unatkozásra, agó-niára, jegenyefák, amelyeket elvesztünk, jegenyefa: jó idő,

rossz idő, forró-hideg felhők, jegenyefák: visszatérés, búcsú, jegenyefák: idő, triangulum, jegenyefák, amelyek nem maguk, jegenyefák: viszonylagosság, jegenyefák: inni egy korty vizet szobámban, jegenyefák: várni, jegenyefák: pillanatok megmérhetetlenül és aránytalanul, jegenyefák: egy magánhangzó léte, jegenyefák: kiáltozom egy sötét állomás peronján.

A mozdony és szerelvénye

Kevesen emlékeznek rá... Az első világháború után, amikor bejöttek a csehszlovák legionáriusok, Redetzky bácsi elindította a mozdonyt és a szerelvényt a kisállomásra. Elrobogtak a gyárak mellett, nem tudom, hány vagonból állt a kocsisor, de zöldet mutattak a szemaforok, átdübörögtek a hídon, ott már legionárius őrség vigyázott, visszahangozva zakatolt, dübörgött a vonat, a Duna felszínén táncolt árnyéka. Redetzky bácsi ott állt a manométer, a csövek, karok, műszeres fal előtt, lángoknál, lapátolta a szemet is. Amikor meglódult a mozdony, talán csak akkor fogta fel, mire vállalkozott. Az állandó kattogás a töltésen megnyugtatta kissé, a homorulás-domborulás a sportpályánál, a PTE-nél, túljutva a hídon bizonyossá tette a feladat nagyszerűségét, arra gondolt, hogy sikerülhet, sikerülni fog a szökés, sikerülnie kell... Megdőlt a vonatsor, mintha le akart volna szédülni, de hirtelen ismét kiegyenesedett, összesimult minden, egyenletesen zakatolt. A mozdony hengerestével belefeszült a levegőbe, csőereibe gőz feszült, a lüktetés, száguldás iramával a távolságot érezte, rég elhagyta a tolatási határt... Redetzky bácsi tudta, váltók következnek, sok-sok váltó, szétnyílnak a sínek... a ligetfalusi állomás az utolsó ellenőrző pont. Vajon értesítették őket? Tudnak szökésükről? Igen, ezek a kattogások már a közeli épületeket, rámpákat jelentik, mélyebb, öblösebb a kerekek zakatolása... Több gőzt ad, ismeri az utat, a síneket, a váltókat, csukott szemmel is, a jelzőkarok nem zárják el a továbbjutást... Sűrűbbek a hangok, a betonperonok utánanyúlnak, beleakaszkodnának... Legionáriusok fegyverrel, olasz, francia

egyenruhában nézik, bámulják a szerelvényt, Redetzky bácsi mosolyog, tiszteleg, elvonulnak, díszfelvonulás ez, defilé ez előttük... aztán az egyik integetni kezd és lövöldözni, a többiek is ezt teszik. Redetzky bácsi már elhagyta az állomást. „Díszlövések voltak, díszlövések...” – ismétli. „Nem tudják ezek, hová megyünk” – és többször meghúzza a szelepfogantyút, a rézsíp a levegőbe döfköd, rikoltoz, ismét két sint lát maga előtt... katángkórót, füvet, búzavirágot, bogáncsbuzogányt, kalászosokat... és átviszi a szerelvényt Magyarországra... hogy ne kerüljön a legionáriusok és az új hatalom kezébe. A mozdony hengertestével, csőereivel nekifeszül a rónaságnak, mint ménes fut, száguld délibáb után... aztán Redetzky bácsi fékez, fékeznie kell, csörömpölnek fémesen az ütközők, és a szerelvény megáll, valahol a nyílt pályán, Magyaróvár előtt. Redetzky bácsi nem lapátol többet a tűzre, megsimogatja a mozdonyt, olajos rongyba törli kezét, s elindul gyalog visszafelé... A mozdony és szerelvény zsongorodik, Redetzky bácsi nem néz vissza, hazamegy...

Miért ment el Bartók a zsidó templomba?

Barátom mesélte, hogy nagyapja, Löwy Artúr egyszer elvitte Bartók Bélát a pozsonyi Zsidó utca sarkán lévő zsinagógába, kántorhangversenyre. 1898-ban Bécsből, Brünnből, Znaimból hírneves kántorok jöttek el a városba. De eljött a köpcsényi kántor, Freud Sámuel is. A hangversenyre meghívták a városi előkelőségeket, muzsikusokat, a színház karmesterét, Erkel Lászlót, Dohnányi Frigyes tanár urat, Albrecht János tankerületi felügyelőt, Böbl tanácsost, Schuster fuvolást, Riedl nagybögöst, Franz Schmid későbbi híres bécsi zeneszerzőt, Fornheim főpolgármestert, Faust levéltárost, Rigelééket, ahol a zenedélutánokat tartották a Mély útban. A kántorhangverseny után Mandel Márkus vendéglőjében volt az ünnepi vacsora.

A hajdani Pozsonyban működő Királyi Katholikus Főgimnázium értesítőjéből megtudjuk, hogy az iskolában együtt jártak katolikusok, protestánsok, unitáriusok meg zsidók. A Klarissza utcában ma is áll az épület. Könyvtár.

Bartók Béla három zsidó osztálytársa: Kramer Manó végig nagyon jó tanuló, magyarból, latinból, görögből, történelemből, matematikából, filozófiából jeles, természetrajzból, vallástanból kitűnő, néhány év múlva a pozsonyi izraelita hitközség igazgatója. Löwy Artúr és Löwy Ernő közepes előmenetelűek. A hittant a váraljai rabbi tanította.

A Zsidó utca sarkán álló gyönyörű keleti stílusban épült zsinagóga bejárata fölött vörösmárványban ez a szöveg fogadta a belépőt: „Dicsérjétek a mindenható Istent, ti vagytok az Ő szolgái, legyen szentséges neve mostantól mindörökre, napkeltétől napnyugtáig, dicsértessék az Úr neve.”

Vajon tudott Bartók Béla Rabbi Hayyimről, a zsidó tanítóról, aki a köpcsényi Haggádát írta, mely íratott Kitsee-ban (Pressburg) Pozsony mellett 1770-ben...? Hallott róla?

Két egyforma ház...

Két egyforma ház: neológ, ortodox, csak így hívta mindenki, egyik a neológok iskolája, a másik az ortodoxoké. Amott közönséges utcai ruhában olyanok jártak mint te meg én, emitt kaftánban, nagy, széles fekete bársonykalapban pajeszosok. A két ház Todesco-alapítvány, drótkerítés választotta el őket egymástól. Fundamentalisták, reformerek, de ők ezt tagadták, közös zsinagógába jártak a Váralján, ahol a hétszáz éves falak, mélyedések, ablakok középkori tóratekercseket őriztek; az újabb zsinagóga szaracén stílusban a Zsidó utca sarkán épült a múlt században, volt még néhány imaház a városban. Olykor felkértek annak idején – a Hayduk utcaiban –, hogy szombatonként kapcsoljam fel a világítást, majd az istentisztelet után az ellenkezőjét, tehát oltsam el a lámpákat, ezért a műveletért a következő hét elején néhány korona zsebpénzt kaptam Róth úrtól.

A pozsonyi jiddis külön nyelvjárás, van irodalma, költészete, büszkék voltak rá, és arra is, hogy rabbinátus működött a Miklós-templom alatti dombon bőbeszédűvel. A város zsidó polgárai között találtuk a legjobb

orvosokat, mérnököket, kereskedőket. Hűséges cívisek voltak valamennyien. Hittek Gólemükben, Schreiber csodarabbiban, aki közöttük élt, védelmezte őket, óriás falként eltolta maga előtt az ellenséget, eloltotta a pogromtűzeket, lefogta a késeket, dorongokat tartó kezeket, virágok nőttek hatalmas tömbjénél, hálaadó ének szállt körülötte, és forrás fakadt a lábánál... A chanuka örömnépén, a makkabeusok sikeres harcainak, Jeruzsálem felszabadításának emlékére (i. e. 164) mint megannyi visszatérő lélek, lángok égtek, imbolyogva a hétágú gyertyatartókban az ablakokban, s én, gyermek, elbűvölten néztem, a lángok, lángok zsoltárai rebegtek, szóltak, Dávid királyé... A macesz egymáson tornyosulva állott ajtónk előtt, a csomagokat a baráti izraelita egyházközség küldte ajándékba apámnak. Hogy ropogtattam a barnára sült pászkát, sose volt elég belőle. Megtanultam, mi is a cicesz, a zsidók imaköpenyének rojtja, a tefillin, a hétköznapi reggeli imádkozáshoz használt imaszíj... A Chevra Kadisába, a jótékonysági egyletbe járt barátom, Ervin...

Aztán elfűjták a lángokat, a zsoltárok megakadtak, tátogva vergődtek a félelemtől, belerúgtak a macesztoronyba, millió szilánkra hullt, széttaposták csizmás lábak, a fogalmak lebegtek értelmetlenül, fejükre fordulva összekeveredtek a betűk, szavak... és Ervin... Ervin nem lehetett többé a barátom, se Tomi, se Löwy Antal, aki oly szépen hegedült a túlsó oldalon... A nagy fal, sziklatömb nem mozdult, elapadt a forrás, elhervadt a sok kankalin és más virág körülötte. Festékes jeiszavak harsoptak, tűzek tomboltak csámpás, sánta körtáncot járva, a Zsidó utcai zsinagóga ablakait kilőtték, bejáratát beszögelték, leverték Dávid király csillagait. A két ház: a neológ és ortodox üresen maradt, nem költözött be senki, talán közös pincéiben rejtőzködik Schreiber csodamester szelleme... Megvédi: shalom, shalom, shalom, shalom.

Prospero

Flasik úr, az állóhely őre, fényes, fekete, egysoros klottkabátjában kissé meggörnyedve mutatja az ajtót: „Téssék

fiátálúr, téssék uráim..." Talán kétszer-háromszor az elején, amikor elkezdtem az előadásokra járni, akkor kérte a jegyet egykedvűen, azóta beenged ingyen, sőt, örül, ha meglát. Mindig ugyanoda megyek, a jobb oldalra, előre, nekítámaszkodom a vaskorlátnak, ráteszem kabátom, ez a sarokrész az enyém, nem foglalta el még soha senki, tudja ezt Flasik úr meg a többiek, hisz általában ismerjük egymást, lelkes törzsvendégek, operarajongók, érvényes az íratlan közmegegyezés, tiszteletben tartjuk mindegyikünk helyét, még akkor is, ha történetesen üres marad, színházba járók szegény közösségéé ez az állóhely. Flasik úr vigyáz ránk, olyan, mint az a főpincér, aki a kávéházban celluloid kezelőjére vagy máshova felírta ismerősének ki nem fizetett adósságát. Flasik úr mindnyájunkat ismer, s ha idegenek jönnek, mert ilyesmi előfordul, inkább elvezeti egy üres helyre vagy páholyba... „Magukat csak ne zavarja senki – mondogatja –, maguk az én gyermekeim... muzsikusz, író, festő, filozófusz jelölteké a művészet, a teátrum.” Lenézi a sznobokat. Pán Flasik, így hívjuk, s ha kell, aszpirint ad, vizet hoz, cukorkával, selyemcukorkával kínál, beszél mágyárul, némétül. „Tudják, az én ápám még a híres Erkel Lászlót is ismerte, a névés dirigent.” Nos, elfoglalom helyem, s a hideg vaskorlát lassan átveszi 36 fokos melegem, szenvedélyem, rajongásom, lázam. Itt láttam életemben az első operát, a Toscát, aztán a többit. Az eladott menyasszonyt, a Rigolettót, Parasztbecsületet, Aidát, Carment, Bohéméletet. Meg a Fehér kórt Čapektól... a Torquato Tassót, a Don Carlost, Rómeó és Júliát, a Naplementét, az Emilia Galottit és még mennyi mindent. A szünetben sosem megyek az emeleti büfébe, Flasik úrral megbeszéljük az előadást, a szereplőket, olykor töpörtyűs pogácsával, túróstáskával kínál, minden darabot ismer, szövegeket idéz, ilyenkor mintha kiegyenesedne alakja, gesztikulál, s az állóhely bejáratí vasajtaja előtt Shakespeare-t, Molière-t, Schillert, Pirandellót citálja, látta és hallotta Saljapint, Cebotarit, Kiepurát, Dermotát, Németh Máriát, Leo Slezákot és megannyi világnagyságot. Ha csöngetnek, vége a szünetnek, „ménjén, ménjén, ménjének – tuszkol mindnyájunkat – folytatódik

áz előadás, ném szabád elkészni, mért mindén szó, háng, mondát, táktus fontos, nágyon fontos" – magyarázza – „mindén fontos, csönd is, a sötétség, a szünét...” Ő is odaáll a földszinti bejárati ajtó elé, a falnak s az ajtónak támaszkodva, és figyel, mondogatja magában a szöveget, szerepeket, aztán amikor vége az előadásnak, széttárja gyorsan az ajtó két szárnyát, beakasztja a falba, és vár, vár, vár, míg kiürül a nézőtér, majd sántítva, görnyedten, mint valami fáradt, szerencsétlen Rigolettó, akitől elrabolták azt, amit a legjobban szeretett, megindul utolsónak, ő is elhagyja az épületet. Vele, általa ismertem meg a repertoárt. Tegnap együtt mentünk hazafelé. „Tudja, miért lettem jegyszedő? – kérdezte. – Azért, mert színész akartam lenni – felelt saját magának –, igen, színész. – És elkezdett szavalni: – „Lenni vagy nem lenni: az itt a kérdés. Akkor nemesb-e a lélek, ha tűri balsorsa minden nyögét s nyilait; vagy ha kiszáll tenger fájdalma ellen, s fegyvert ragadva véget vet neki? – Elhallgatott, rám nézett. „Hát lehettem én Hamlet, sántán, így meggörnyedve, testi fogyatékkal?” Nem feleltem. „25 év óta teljesítek szolgálatot, fényes, fekete kabátban, árulom a műsorfüzeteket.” Mégis hiszem, színész lett: Lear király, Tíresias... Prospero, varázspálcájával.

Madách

Jönnek a pestiek, jön Törzs Jenő. Háromszor egymás után adják elő Az ember tragédiáját. „A magyar név szó megint szép lesz, Méltó régi nagy híréhez.”

Rádióbeszolgáltatás

Hullámpapírral védve becsomagoljuk rádiónkat, átkötjük papírspárgával, és elvisszük a Prímáspalota alagsorába, hogy beszolgáltatassuk. Mindenkinek le kell adnia készülékét, nehogy ellenséges adóállomásokat hallgasson. Megsimogatom még egyszer a kedves dobozt, a többi mellé teszem, már nagyon sok sorakozik egymáson, egymás mellett, átveszem az igazoló elismervényt. Szomorúan megyünk ha-

zafelé édesanyámmal. Kétlámpás Tungsram... Elődjét, a régi, másfél lámpás Schaubot cseréltük ki erre, a másikat édesapám hozta meglepetésül Dénesditől, magas sötétbarna bútordarabnak is beillett, a közepén egy kereket kellett forgatni, ezek voltak az állomások, négy évig szolgált minket – de sok focimérkőzést, Ferencváros–Slavia, MTK–Rapid összecsapást közvetített –, majd vettük ezt a korszerűbbet, aminek keresője csavaros, formája karcsúbb, formásabb, sokkal elegánsabb. A Schaubot elneveztük „kofának” – aki amolyan testes, nagy tomporú, folyton kotnyeleskedő, perlekedő asszonyosság –, soha be nem áll a szája, hamiskásan énekel, krákog, recseg; a Tungsramot „fiúnak” hívtuk: szőke Bornemissza Gergelynek, Robin Hoodnak, világosbarna diófa a ruhája, fürgének, gyorsnak, ügyesnek, erősnek éreztük, aki azonnal kapcsol, jelentkezik, tisztán szól, zörejek, recsegések nélkül, bömböl, ha kell, nincs benne semmi közönyösség, hangja nem mosódik el, nem vág a másik szavába, beszédébe. Emlékszem, amikor első este körülültük a Schaubot, a „kofát”, ünnepi pillanat volt a megszólalás, anyám meg én tapsoltunk. És szólt, szólt, jöttek a hangok, mintha mindenünnen, a falakból, a repedésekből, mennyezetről, a parkettából tódultak volna... hangtölcsák, hangzuhatagok, hangtengerek... forgattuk a keresőt... micsoda bábeli hangzavar, zene, beszéd, szófoszlányok, ordító kockák, kiabáló téglák, falak, távoli országok, városok gurultak szobánkba, erdők, hegyek, őserdők, fehér gallérú csúcsok helyezkedtek el a szekrényben, folyószalagok tekeredtek a szék és asztal, a lábak között, kormot verejtékező mozdonyok rontottak be, jéghegyek úsztak az ágyhoz, felhőkarcolók nőttek ki, átdöfve a falat, a mennyezetet, a padlást... és mi csak hallgattuk, hallgattuk, nem érdekelt, hogy micsoda, a hangok ránk kúsztak, körülöleltek liánként, belepétek testünket, karjainkat... és a hangok megragadtak, táncolni vittek, át az ablakon, az utca fölött, házak fölött, a városon túl... Elaludtam, talán a hangok altattak el: bölcsődal, duruzsoló beszéd, mese... nem tudom... Ott állt a Schaub apám szekreterjén. Az első napok varázsa, a telhetetlenség lázai, a hangok mámoros, önfeledt, tékozló órái után lassan

megszoktuk... nem szólt már órák hosszat. Állt némán, süketen, magányosan, sötéten, nem törödtünk vele, nem vettük észre... olyan lett, mint a többi bútordarab: szekrény, ajtó – csukódás, nyikorgás – szürkülő horgolt terítő, paplandarab, párna, őrangyalkép a falon... Aztán megszólalt, megszólalt valami... valami soha nem hallott mákonyos, diadalittas, magabiztos hang(?)... hosszan dübörgő hangok hullottak ki rám belőle, azt gondoltam, szétreped a teste, szétverik a démonok, a benne alattomosan megbúvó, de akkor orgiázó gonosz lények, Hitler beszélt, üvöltő lénykoszorúk repültek, csapódtak belém... Máskor megszólalt egy fáradt hang, Schussnig krákogó, rekedtes, megsebzett mondatai, Masaryk higgadt bölcsessége mintha derűs mázzal vontat volna be a szobát, tulajdonképpen nem értettem, mit akar, mire gondol... Beneš Eduard szavai kimérten gesztikuláltak, pofon csaptak... hangok ugrottak ki díszmagyarban, kezet akartak fogni velem (?). Apám egyre többet ült a „kofa” mellett, indulók harsogtak, klarinétok vijjogtak, a bécsi döntéskor anyám idegrohamot kapott, azt kiabálta, hogy a német sas letiporta és megölte a magyar turulmadarat, apám pedig összehajtotta, eltette a nemzetiszínű zászlót, elvesztette a fogadást Rusch úrral... Ütögetni is kellett a „kofát”, lenyelhetett valami óriási karalábét, kemény sárgarépát nyersen, böffentett, csuklott, háyni szeretett volna, de csak öklendezett, kidagadt a nyaka, kidülledt a szeme, rángatózott... rugdostuk, ütögettük. Elhallgatott... – Ennek is vége – szólt apám. „Kár, nagy kár volt a kofa bicsérdista kísérlete – gondoltam –, inkább maradt volna meg a szallonnánál, disznósajtnál, töltött káposztánál.” Sajnáltam jó öreg Schaubunkat... Így került hozzánk a Tungsram, a „fiú”, a szőke Bornemissza Gergely, Robin Hood.

Rádió: a hangnak vezetékek nélkül a térbe sugárzott elektromágneses hullámokkal való továbbítása vagy vétele. Jól megtanultam. Meg azt is, hogy a rádió őse a drótnélküli távíró, rádiótovábbító leadó, műszaki berendezés, és rádió ennek adását, műsorát felvevő készülék. Tudom: van detektoros, lámpás, vezetékes rádió. Ez áll a fizikakönyvünkben.

A „fiúhoz” hajolva hallgattam a négy dobütést, a BBC-t és a híreket. Bejött olykor Moszkva, pokróccal, lepedővel letakartam fejemet és a készüléket, hogy még véletlenül se hallatsszon ki, összebújtunk, olyan volt ez, mint az inhalálás, az események igazsága valóban gyógyítóan hatott, bátorra serkentett, reménykedtünk. De a rádióból krokodilusok is bújtak elő, tátozó szájjal és éles fogakkal... „terszerűen elszakadtunk az ellenségtől”, mondta, ismételte századszor, ezredszer a doboz, meg azt, hogy „Achtung, achtung, Krokodil gross, es kommen Lichtspiele”, jelezve a légiriadót... De megszólalt Schubert, Schumann, Brahms, meg Verdi, Donizetti, a gimnáziumunk regősei, ének-kara, Imre szavalata, és egyszer az én hegedűjátékomat is hallhatta anyám...

Sose lesz már rádiónk? Mikor adják vissza a „fiút”? Az jut eszembe, mi lenne, ha az a sok-sok készülék megszólalna egyszerre, s mind ugyanazt ordítaná bömbölve. Hogy megijednének azok, akik megparancsolták, hogy megváljunk tőlük, némaságra, hallgatásra ítélve őket. Hogy félnének azok, akik az igazoló elismervényt átadták, rohannának messzire, ne hallják a hangjukat, de az ordítás, bömbölés, kiáltás utánuk nyúlna, megragadná valamennyiüket.

Sötétség...

Huszonötszörös sötétség vesz körül, csak a mandulák világítanak halványzölden az éjszakában, sok-sok mandula... Aztán elkezdenek hullani, hullani egyenként egymás után, pedig nincs szél, a mozdulatlanságból, a nyugalomból, a csendből hullanak alá, az örökkévalóságból szinte, és kialszanak... Huszonötszörös sötétség vesz körül...

Ararát

Általában eláll az eső, még a leghosszabb is. Tudom, eltépi fonalát a köd, s hófehér sirályként elszáll, előtűnik a hegy a kilátóval, glóriázó szózatával, ígéretével... Kód, eső... kód, eső... kód, eső... nemsokára negyven napja már... De mi lesz, ha nem lesz több eső, s a kódok helyén madár

repül, s én, Noé megérkezem, nem lesz szükség bárkámra... megláthatom a hegyet...? Kőd, eső... köd, eső... motyogom: béke, béke, béke, és előttem a láthatatlan Ararát...

Zálogház

Zálogház, Pfandleihanstalt, Žalozňa... Apám halála előtt nem ismertük, a szó, a fogalom is ritkán jutott eszünkbe, egyszerűen nem volt rá szükség. A városban két intézménye működik: a központi a Ventur utcában, és a kisebbik, a fiók a vásárcsarnok meg az Orsolya-zárda közt a régi középkori városfalakhoz tapadva, Lendvai Ernő osztálytársam lakik mellette. Ide járunk, s aki egyszer betéved ide, nehezen szabadul. Anyám először aranygyűrűjét, majd láncát, ékszereit vitte el. Papírt kapott róla, nagy zöld számokkal és számokkal, pecsétek fekszenek rajta, az elzálogosítás dátuma, a kiváltás határideje, lejárt érvényességével, amikor még ki lehet váltani. A kifizetett összeg természetesen mindig sokkal kisebb, mint az értéke. Számok, számok, betűk... amikor először megláttam, nem értettem, anyám szürke arccal tartotta kezében, nézte, nézte, majd szégyenlősen rám emelte tekintetét, de nem szólt semmit. Egyik tárgy a másik után vándorolt ide, később már én vittem a porcelánt, ezüstkészletet, evőeszközöket, szőnyeget, ruhát, takarót, apám holmijait. A várfalak mellé, a Ventur utcába sose megyek. Mielőtt belépek, mindig jól megnézem a robusztus, érdes köveket meg a pirosodó málladozó téglákat, a hámló vakolatot, s már egyáltalán nem tűnnek bűvösnek, ismeretlennek a számok, betűk a cédulán, nagyon is hétköznapiaknak érzem jelentésüket, szappant, zsírt, kenyeret, margarint, lekvárt, sőt, cukrot veszünk értük. Már tudom, tanultuk, mi az a permutáció, variáció, a számokat, betűket behelyettesítem, s rendszer lesz, szép, értelmes belőlük. Egyre több értékünk vándorol ide, sűrűn látogatom az alacsony, földszintes házat, sorban állok a polgárokkal, akik motyójukat tartják kis kendőkbe takarva, ismerősökkel találkozom, sietve elfordítják arcukat, szégyelljük jelenlétünket itt, összefutunk a pultnál, a becsúsnél, az ajtóban, a pénzvezetél-

ilyenkor udvariasan és kimérten mosolygunk, nem magyarázkodunk soha. Íratlan törvény, nem beszélünk a szituációról, felejtjük el az egészet, igen, megtaláljuk a társas érintkezés formáját, lényegét, eleganciáját... Az elzálogosított tárgyakat sose váltjuk ki... miből?... elég gondot okoz a három, négy, hat havonkénti meghosszabbítás, a hosszabbítás meghosszabbítása, a meghosszabbítások meghosszabbítása... így is előfordul, hogy valaminek lejár az ideje, elfelejtettük, rohanok a házba, Petvora úr már vár, cvikkere alól kipislog, feje biliárdgolyó simaságával fénylik, fekete könyökvédős karjával az asztalra támaszkodik. – Kikészítettem a cédulákat – megnyalja hüvelykujját, s gyorsan, mint aki pénzt számol, kiveszi a papirost, cédulámat. – No jó, nem számítok fel késedelmi kamatot – mondja –, maguk régi kuncsaftok... Jóindulatában mindig izzad a homloka, letörli zsebkendőjével. Sok tárgyunk menekül meg így az árveréstől. Egyszer lejárt meissenai kávéscsészéinkre figyelmeztetett, magához vette a szelvényt. Gyűlnék a cédulák, és nincs hónap, amikor nem zárandokolok el hozzá. Zárandoklatnak érzem minden utamat, hogy hűségemről, szeretetemről biztosítsam az elzálogosított tárgyakat, ragaszkodom hozzájuk. Petvora urat nemrég felváltotta egy szigorú beamter, a tárgyak új felügyelőt kaptak, kérlelhetetlen bürokratát, aki nem ismeri az elnézést, késést, kivételezést, csak egyvalami létezik számára: a rend. Nem tudom, mi történt Petvora úrral, ez az új Havlicsek úgy ül ott, mint valami ítéletvégrehajtó: személytelen, szabályos, pontos. Ahogy pecsétel, magasról, határozottan, egyenesen csapja le a bábut, mint a bárdot, nyaktiló kése zuhan a papirosra. Utána körülnéz, kielégülés merevedik gömbölyűségében. Elveszett két kis szőnyegünk, apám jegygyűrűje, minden fellebbezés, kérlelés hasztalannak bizonyult. Elment Petvora úr, megváltozott a légkör. Szeretném arra biztatni a tömértelen tárgyat, ékszert, órát, karkötőt, fülbevalót, aranyakat, briliánsot, szőnyeget, képet, lázadjanak fel Havlicsek ellen. Igen, az órák elkezdhetnének egyszerre ütni, harangozni – megsüketülne. Az ékszerek, rubintok, smaragdok, gyémántok hihetetlen fényükkel megvakíthatnák, kiszúrhat-

nák a szemét, a szőnyegek barikádjairól támadást intézhethetnének a holmik, s a ruhák, a nadrágok szárai megindulhatnának felé, a kabátok karjai felemelkednének hadonászva, lecsaphatnának rája, ütlegelnék, ütnék, vernék, megfojtanák, agyonverhetnék a zsarnokot. S akkor mi, szegény zálogosok a papírokat lobogtatva berohannánk, boldogan megölelve kiszabadíthatnánk tulajdonunkat, s Havlicsek lábára dobnánk, kötnénk a cédulát... hullacédulát. És megszűnne a zálogház – Pfandleihanstalt, žalozňa –, zálog, ez a koncentrációs tábor a kivégzőhelyekkel, kivégzőkkel, pecsétekkel, számokkal, betűkkel, örökkel, őrzőkkel, Havlicsekkel... De mindez csak látomás... mindez csak gyönyörű szép képzelet... Megyek, jövök... hordom tovább, cserélem a cédulákat... oda-vissza, oda-vissza, bal-jobb, bal-jobb, viszem őket... és Sziszüphosznak érzem magam, Sziszüphosznak...

Álom

Dávid Gergely késes-műköszörűs becsenget a negyedik emelet háromba.

– Menjen a fenébe, még ilyenkor sem hagyják békén az embert – kiabálnak rá, és becsapják az ajtót.

– Még egy emelet van hátra, aztán mára befejeztük – gondolja Dávid Gergely, és megindul felfele a lépcsőn. Új ház ez, nemrég épült, de a liftet nem veheti igénybe. – Karácsony, megint karácsony – mondja magában, és lehetével leolvasztja a fagyot az üvegről.

Három óra múlt néhány perccel, amikor kilép az utcára. Kucsmáját mélyen a homlokába húzza, és egykereű kocsijával elindul a híd irányába. A kerék nyomot hagy a hóban, vastag szalagot maga után, melyet lépéseivel gombolyít Dávid Gergely, ahogy megy hazafelé Ligetfalura. Csend ólálkodik a házak falainál. Balra tér, amerre a villamos fordul csikorogva.

– Fát kell még vennem – mondja Dávid Gergely. A szél arcába szórja a hópelyheket. – Mínusz tizenkét fok, szép fehér karácsony – motyogja. A hídon erősen fúj a szél,

sötétlila az égbolt Hainburg felett, megindult a zajlás, nem-sokára befagy a Duna. Felhők kergetőznek a vár körül. Jó tíz percig tart, amíg a PTE-pályához ér. Innen még körülbelül negyedóra a Rozmaring utca. A vasúti töltésnél a járdához támasztja a köszörűkocsit. Bemegy az udvarra karácsonyfáért. Macó már készülődik, indulásra készen. Kabátját gombolgatja.

– Neked is korán jut eszedbe, Gergő.

Dávid Gergely előkotorja kabátja alól, a kötényéből a tárcát.

– Adsz, amennyit adsz... úgyse vesz már senki.

Dávid Gergely az asztalra önti fércelt tárcájából a filléreket.

– Valóságos templomi persely – mondja az árus, arcában jókedv gömbölyödik. – Jó, jó, hagyd, elég... Minden jót, kellemes ünnepeket, Gergely.

Dávid Gergely hazaér. Begyűjtja a kályhát, leül eléje, s a rács előtt dörzsölgetni kezdi gémberegett kezét. A lángok árnyékokat dobnak a falra, ott megnyúlnak, hajladozva ugrándoznak jobbra-balra. Az udvaron valaki vizet vesz, majd megint csöndbe tompul az est. Dávid Gergely egy lapát szemet dob a tűzre, aztán a fiókból előveszi újságpapírosba csomagolt szallónáját. Szeletelni kezdi, katonákat vág, késére szúrja. Kenyeret tör. Nem gondol semmire, csak eszik jóízűen, mind mohóbban. A kályha lassan bemelegíti a helyiséget.

– Hát persze, ma karácsonyest van... Karácsony – dünnögi később. – Majd elfelejtettem. Ka-rá-csony – húzza szét szótagolva. Kimegy, s az ajtó előtt behozza a karácsonyfát. Felemeli magasra, a lámpa elé. – Silány kis fenyő – nevet. Megelégedéssel egy cserép földjébe nyomja. Ez a cserép föld már évek óta az ablakban áll, elszürkülten a belehullott portól, mézszemcséktől, virág, sövény nélkül, üresen.

– Így is szép, így csupaszon. – Beleszagol a gallyak közé. – Hegyek tiszta illata. Kárpátoké... Kár volna rágyújtanom. – De azért rágyújt, mélyeket szippant a cigarettából, s körül sétálja a fát.

A szekrény tetejéről leveszi a kopott, lila bársonydobozt. Felkattintja. Nézi, nézi... – Sejtelmesen csillogtok,

ünnepre várakozóan – mondja Dávid Gergely, és az asztalra helyezi a nyitott dobozt. Kések, pengék vannak benne. – Díszeim – két ujjá közt tenyerébe fektet egy vékony pengét. – Solingeni, sheffieldi? Az Isten tudja, de erős, éles. – És belenéz a penge vakító csillogásába.

A cukorspárgát kilenc egyenlő részre vágja. Átköti a kések, pengék fogóját. Elég sokáig bíbelődik ezzel, és amikor elkészül, nagyság szerint odarakja őket sorjában a fenyő elé.

A legkisebbet a karácsonyfa egyik felső gyöngé gallyacskájára akasztja. Forog-forog a penge, csillogást szór szét mozgásával, rátekerőzik, átfonja, lecsúszik róla a fény. Dávid Gergely megvárja, míg teljesen megáll. – Azt mesélték, ezzel valaki felvágta az ereit – suttogja. Én megvettem, és őrzöm. Egy lány... valóban olyan karcsú, mint egy lány.

A halformájú kést alája akasztja. Hideg, metsző a fénye, akár a téli éjszaka csillagaié. Dávid Gergely hátralép, nézi, elnézi a kettő csillogását.

– Találtam, enyém lett...

A tömzsi nyakú, kissé csúcsíves pengét az ablak felőli ágra akasztja, a vége az alsó ágot metszi. – A bajonettnek volt ilyen színe, amikor zsírral kentem, meg a templomtoronynak Szeliben, ha rátapadt a köd...

– Díszeim – suttogja Dávid Gergely –, angyalok dísze, üveggömb lobbanása, az Isten ragyogása. Ma angyalok járnak, betérnek talán hozzám...

Az agyonsmirglizett, kissé csorbult szélű kést az alsó gallyra akasztja. Melegen csorog rajta végig az izzó széndarabok kályhából kilövellő tüze. – Sárga szaloncukor... arany szaloncukor... betlehem kunyhó párája... Glória... glória... dicsőség... Kenyérsütő kemence üstököse – Dávid Gergely keserűen felnevet.

A hetedik megint hűvös, mint az őszi pocsolya rövid mélye a sáros országúton.

– Ez a cirádás kés véletlenül maradt nálam. Mikor fél óra múlva visszavittem megélesítve, kiköszörülve a virágkereskedőnek, akkor vitték el őt az üzletből. Teste, mely hozzám ért, himbálózott, szélben imbolygó üres ágként,

szakadt szárítókötélként. Alkonyatszínű ciklámenek maradtak a polcokon, meg hófűrtű orgonák.

Mielőtt az utolsót elveszi az asztalról, ismét rágyújt. A kályhához megy, és a falnak támaszkodva belenéz a tűzbe. Üres közömbösséggel áll ott. Majd darabokra tépi a szalonnapiért, behullatja a tűzbe. Megvárja, míg sercegve elég. Kintől lépteket hall, messziről egy rádióból orgonán a Mennyből az angyalt. Vár.

A karácsonyfáról mozdulatlanul csüngnek a kések meg a pengék. Végül az utolsót is elveszi az asztalról. Egyszerű, fanyelű kés: bugylibicska. Kissé végighúzza az ujjá szélén, érzi a tizedmilliméternyi sorsot a bőrén. Forgatja, tenyerébe zárja, szeméhez emeli. – Ez nem volt senkié, a vásáron kaptam, Somorján – mondja Dávid Gergely. – Magamnak köszörültem meg fényesítettem. Mintha távolba révedezne. És nem akasztja a többihez. Óvatosan az asztalra fekteti.

Levág egy darabkát a szalonnabőröből, rágcsálva szívja sós ízét sokáig, a díványra fekszik. Nyakára kulcsolt kezekkel a tüzet bámulja. A karácsonyfán lassan kialszanak a fények acéljai. Kint havazik, puha fehérségen vakít a szeretet. – Tíz koronát sem kerestem két nap alatt...

Dávid Gergely magára húzza a pokrócot, és a fal felé fordul. Két nap múlva, karácsony után ismét köszörül, élesíti a késeket, pengéket.

Elalszik. Azt álmodja, hogy a fanyelű bugylibicska megáll a szívében...

Ugyebár

Érdesen reszelő tenor: „Hálót fon az est, a nagy, barna pók, Nem mozdulnak a tiszai hajók. Egyiken távol harmonika szól, Tücsök felel rá csöndben valahol.”

Az első padból Karcsi halkan megszólal: – Kezdi már, nemde.

– Nemde, a vén kecske – ezt a mögötte levő padból mondják.

„Tüzeket raknak az égi tanyák, Hallgatják halkan a harmonikát. Magam a parton egymagam vagyok, Tiszai

hajók, néma társatok.” Kecske tanár úr, azaz Franci, a katedra közepén áll, magyaráz... „Szakolca, Nagyvárad, Szeged... A költő fölöttébb magányos, társtalansága végigkíséri egész életét. Elhagyottan hadakozik, ugyebár.”

– Úgy mondtam: nemde, ugyebár, fölöttébb...

– Kecske nem ismeri, mi a bár, mert puritán, ugyebár. „Nemde ez érződik lírájából.”

– Ma számolni fogom Kecske Franci kedvenc vezérszavait – mondja Öcsi.

„De érzésvilága fölöttébb mélyen gyökerezik a magyar valóságban.”

– Olyan ez a fölöttébb, mint kopasz fején öt légy.

„Szigorú formai költészetében, ugyebár, kora nemzeti és társadalmi erejét tudta kifejezni.”

– Nemde, ugyebár, nemde...

– A gatyája lenge, szereti a Lenke, felesége Lenke.

– Lenke a mama, a mutter.

„Fölöttébb történelmi távlatokig szélesedik ez a költészet a kisemberek, elnyomottak életének számos problémájával, az alkotó emberről, a munka értelméről ír, ugyebár...”

– Fölöttébb sok henye töltőszóval, nemde?

„Részvétellel fordul a szenvedők, a küszködők felé...”

Csengetnek. Kecske Franci lassan kicsoszog az osztályból.

– Tudjátok, hányszor használta Kecske a mai órán a vezérszavakat? – Öcsi feláll a padra. – Striguláztam! A fölöttébbet huszonnégyszer, az ugyebárt harmincegyszer, a nemdét tizennyolcszor... Pontos kimutatás.

– Fölöttébb, fölöttébb, fölöttébb; ugyebár, ugyebár, ugyebár; nemde, nemde, nemde... – kiabáljuk önfeledten.

Fénykép

Körülüljük-álljuk Peéry tanár urat az udvaron. Wolf Aliz, Kende Tomi, Lendvai Ernő, Braun Pista már nincs velünk. De Babusik Tibor sem. Tempora mutantur et nos mutamur in illis. Valami szörnyű, félelmetes erő vitte el közülünk osztálytársainkat. Sok-sok fényképen együtt vagyunk. Babusik Tibor naponta eljött hozzánk sakkozni, Wolf

Aliz után mindig leskelődtünk... amikor felment a lépcsőn, vagy amikor tornáztak a lányok.

A Mihály-kaputól lefelé

A karácsony előtti séták tulajdonképpen a Mihály-kapunál kezdődnek. Ott, ahol Szent Flórián málladozó szobra áll, a régi városkapu előtt a csigáknál, alatta várárok, hajdan tele vízzel. Mindig felnézek a szent magasan kiemelkedő alakjára. Oltotta a tüzeket, tüzecskéket, az égő házakat, szerette is a tüzeket, s ha nem olthatott, talán szomorú lett. Nézése határozott, mégis szelíd, reménykeltő, látni az arcon, mozdulatán, vigyáz ránk. Aztán lenézek a kökorlátra támaszkodva az árokba, régen ez a mélység csilloghatott, az ember megláthatta magát, belebámulhatott saját képébe, mely mozgott, összeszűkült, szélesedett, elterült, ringatózott, a városiak szerették ezt, jövődőt is jósoltak a vízből. Ez a hely egy kissé a sóhajok hidja is volt. Most a víz helyett kövek, törmelék, giz-gaz, bokrok ásítanak fel rendszerint nagy álmoossággal, dermedten, fehéren, a történelem nyújtózik alatta, századok belesüppedve a megváltoztathatatlan-ságba, örök álom lehet ez, egyre mélyebbre kerülve, csúszva a rétegekkel, eltűnve a felszíntől, a jelentől... Ott állunk a séták, az utazások előtt anyámmal a tűzoltó szent szobránál, aztán elindulunk az óváros felé múltunkkal, örökségünkkel, jussunkkal, egy város ígéretével kirakatnézésre, tűzgyűjtásra, csillagszórásra, fénylobbantásra, tudjuk, lángok gyúlnak ki mögöttünk, bennünk és előttünk, lábnyomaink is égni fognak. Átmegyünk a szűk középkori folyosón, a kapun. Mindig gondolni kell ilyenkor valamire, hogy beteljesedjék a kívánság, én rendszerint egy jó iskolai feleletet, jegyet, dolgozatot kívánok magamnak. De most egészen máson jár az eszem: villanyvonaton, kocsikkal, hálókocsival, szemaforon, alagúton, kivilágított állomáson, könyveken, Mikszáthon, az Egri csillagokon, Cooper Az indiánvadászán, és ez alatt a néhány másodperc alatt, míg keresztülmegyek, oly sok mindenre gondolok: töltőtollra, korcsolyára, csizmára, társasjátékokra, de hamar túljutunk a boltíves folyosón, a

mélyedésekben nem árusítanak a parasztasszonyok se parnyicát, se ostyepkát, általában erősebben fúj a szél, huzat van, sokkal hidegebbnek érzem ezt a helyet, a kövek szűrős leheletet fújnak ránk, jeges karok, kezek, ujjak nyúlnak ki felénk, mintha nyirkos polipkarok tapadnának ránk. A Vörös Rák gyógyszerháznál kilépünk a folyosóból, enyhe áramlás kering, melegebb lesz, ezt a patikát 1322-ben alapította Róbert Károly, anyám most nem megy be Fizély nénihez a migrenin porokért, elfelejtette migrénjét. Látom a hócsizmás lábakat, ahogy mennek lefelé a kaptatón, sok-sok csizma, láb, mintha összeszűkülnének a lépések, egymás nyomába taposnának, összegabalyodnak-érnek a talpnyomok homlokai. Átmegyünk a tömzsi román stílusú kapun, és kitáruul előttünk az utca. A néhány lábból, lépésből rengeteg lesz, egyből öt, tíz, száz hónyom, láb, tűz, fény, ember, ragyogás, csóva, szikraeső... Oldalt lépünk, felnézek a címerre a kőpajzsban, a Duna, Tisza, Dráva, Száva, a három domb a kettős kereszttel, rajta a korona, mindig felnézek, felnézünk rá, „Maria Theresia renovavit” – olvasom. Hogy maradhatott ez itt? Anyám is ezt kérdezheti, mindig ezt kérdezem magamtól. De szóttanok maradunk. Jobb oldalon a Bástya utca, a sikátor, ahová félttem bemenni, bal oldalt a Lakatos utca, kovácsoltvas cégérekkel, kulcsokkal, kolompokkal. A karácsony felnyitja előttünk minden üzlet ajtaját, kitáruulnak maguktól, nem kell lenyomnunk egyetlen kilincset sem, a kirakatok üvegén beléphetsz, nem törik el. „Iluci, Iluci, ez a ti üzletek! Mennyi szövet áll összegöngyölve hengerekben, szövetek, posztók, ragyogó ezüst-, aranszálakból szöve, beboríthatnám velük a házakat, a Mihály-kaput, Kőszegi tisztelendő úr kiugró fedett erkélyét, felöltöztethetném az utcákat, a várost, kiválaszthatnám a legszebbet, a színes szálú visszatükrözött, felöltöztethetnél te is, Iluci, fénylő ruhákba... meg én, s így járnánk, lépdelnénk, szökdelnénk, táncolnánk az utcán...” Fornheim bácsi leterítené elénk, gurítaná bokharáit, szmirnáit, színes szőnyegeit, milyen séta volna ez. Štozicky úr kirakatában megszólalnának a kották, kottafejek, Bach, Händel, Mozart, karácsonyi énekek, gyermekdalok, oratóriumok, Štozicky úr kijönne az üzletből,

kezét dörzsölgetve és simogatva azt mondaná: „Mein Heer, mein Heer, miracel...” és kopasz feje, kissé bandzsító szeme ide-oda mozogna, „csodá, csodá, Vundr, miracel, miracel...” – felnézne az égre, intene, és egy mozdulatra a kirakatában megszólalnának a harangok a csöngő helyett, kondulnának magasan, mélyen... „miracel, csodá, csodáá...” Éder mézeskalácsos ajtaja, ha kinyitom, muzsikál, nemcsak karácsonykor, édeskés illat száll, dió, mandula, mogyoró, mazsola, rum és sok egyéb keveréke, füzérek lógnak az üzletben, füzéreket akasztanak a nyakamba, karomra, fejemre koszorú kerül, füzérek repkednek, úsznak, lebegnek a levegőben, lábamra tekerőznek, körülölelnek, sok-sok kigyóként rám tapadnak. Állok ott, és egyre szállnak a füzérek. Csak Éder néni mosolya marad szabadon közöttük, szemüvege, arca, félig nyitott szája a fehér fogakkal, a pénztárban ül görnyedt alakja, mindent ellepnek a füzérek, s illatuk, az az édeskés mézizű áthatol az emberen, tárgyakon, a Jancsi és Juliska mézeskalácsszívű házára gondolok. Anyám vesz fél kiló habkarikát. Kilépünk ebből a Walt Disney-meseországból, a házakon ragyognak lluciék arany, ezüst, zöld, kék szövésű anyagai, a sárkányölő Mihályról lecsúszik a fény, kinyílnak a kirakatok, ajtók, ablakok. Így megyünk lefelé. Könyvek mozdulnak meg, önmagukat lapozgatják, a sok mese, regény, folyók hömpölyögnek, tengerek hullámoznak, földrészek követik egymást, állatok, elefánt, zsiráf, víziló, kenguru futnak egymás után, sisakrostélyos vitézek harcolnak, indiánok mutatják skalpjukat, s megindulnak a tűzoltóautók, villamosok, vonatok Rózsa Soma kirakatában, mozog, nyüzsög a három nagy kirakat, s én benyúlhatok, igazgathatom a jelzőlámpákat, elindíthatom a lóversenyre előállt lovakat, Rózsa Soma mosolyog, ő a nagy varázsló, hagyja, igazgassak, rendezgessek, trombitáljak, áll, talán szuggerál, mit tegyek. Rendületlenül rakosgatom a szürke, piszkos színű ólomkatonákat, elhelyezem az ágyúkat, durr, megszólal egyik, aztán egy másik, harmadik, egész tűzérség, Rózsa Soma nem mozdul, nem fél sem az ellenségtől, sem tőlem, ő a várúr-kapitány, mozdonyvezető, valamennyi katona, az egész hadsereg,

trombita, villamos, tűzoltó, állomásfőnök, mozdony, kocsisor, alagút, szemafor, ő a sín. Anyám indiánert rendel nekem a Stürzer cukrászdában, kávé indiánert, ő ismert eszik, bécsi módra készült ribizlidzsemes ismert, tejszínhabbal. Stürzer bácsi odajön hozzánk, kezét csókol anyámnak, kristkindlicsomagot ad át, tudom, ezek amolyan Mozart-golyófélek. Mindig megállunk a Pillangó selyemáru-boltnál, anyám meg-símogatná a krepdesint meg a kedvencét, a lila bársonyt, a bőrsnél hosszabb ideig időzünk, kopott az iskolatászkám, kellene brieftasni, pénztárca. Ez a séta az enyém. Anyám értem teszi meg – tízszer, hússzor – ezt az utat. Popper cipőkereskedő boltjánál a csizmák kimásznak a kirakatból lábainkhoz, ott sündörögnek, Weinstabl ékszerészhez érünk. De a platina, arany, drágakövek nem ragyognak szikrázva, anyám szeme fénylik csodálatosan, odavetett pillantásában minden rubin, smaragd, rászáll anyám vállára, karjára, és csakhamar kihuny.

A Roland-kútnál rá lehet látni Jakab városbíró középkori házára, a városházára meg a pellengérre, meg a jezsuiták templomára. – Wintermärchen – szól anyám. Igen, téli regé az egész, a tér, az épületek, az út... A Dunáról már egyre erősebben fúj a szél, a szűk utcában szelíden kergetőzik. Schlesinger bácsi – Samuel Goldenberger a Kiállítás képeiben – ilyenkor már nem ül petróleumos hordói közt, mint valami Héphaisztosz. Következik a porcelánok tánca, rokokó meghajlásokkal... a pásztorlányka egy forrásnál ül... A színház előtt a Ganümedész teknősbékák kútja előtt magasodik a mindenki karácsonyfája. Itt a szabad térségben megragadna a szél, jeges vízszag csap le ránk.

Mindenki karácsonyfája: óriás fenyő, égbe nő, hatalmasan a színház fölé, a város fölé, a Duna fölé terebélyesedve, a dóm, a négytornyú vár fölé nőtt és nő mindenki karácsonyfája. Százhuszezer ember fája, színes körtékkel, csillagokkal. Előtte egy vasmackó mozgatja jobbra-balra fejét, alatta persely, ahova zörögve hull a pénz. Anyám mindig bedob egy koronát. S én, én elindulok, felmászom a fára, a leghatalmasabb karácsonyfa ágain mint létrák fokain mászom, kapaszkodom, egyre kisebb lesz

alattam minden, a mackó, a kút, a házak, a színház, anyám, mászom rendületlenül a magasba, a magasságokba, város, a Duna, domb, hegyek fölé, s ott fent a fenyő csúcsán csillagnak képzelem magam, betlehemi csillagnak, és szórom, hajigálom le Iluci arany, ezüst szötteseit. Fornheim bácsi szőnyegeit, a mézeskalácsokat, karikákat, vasutat, állomást, szemafort, indiánert, habostortát, rubintot, gyémántot, könyveket, országokat, Schlesinger bácsi petróleumos hordóit, gyertyát, selymeket, szórom, hajigálom az ajándékokat, melyek lebegve szállnak, fennakadnak háztetőkön, tornyokon, járdákon, köveken, aszfalton, külvárosok, gyárak kéményein. Karácsony, karácsony van. A vasmackó ingatja fejét.

A vörös hajú Lujzi

- „Vörös kutya, vörös ló, vörös ember egy se jó.”
- Miért, a te nagybátyád nem vörös?
- „Vörös kutya, vörös ló, vörös ember egy se jó.”
- És a másik bácsikád? Edi, Eduard?
- De te vörös vagy, vörös a hajad, a képed, és vörös szeplők pontozzák arcodat.
- És a nagybátyáid? Ők nem szeplősek? Mint a pulykatojás. És még hozzá az egyik, mint a másik, mint két mecklenburgi ló...
- Mindegy. „Vörös kutya, vörös ló, vörös ember egy se jó.”
- Neked is vörös a tarkód, és pattanásos, vörös pattanásokkal, és az arcod is pattanásos, tele van pattanásokkal, a tested is valószínűleg olyan.
- „Vörös kutya, vörös ló, vörös ember egy se jó...”
- Ide figyelj, apád, nagybácsikád mind vörös hajúak és képűek és nyakúak.
- „Vörös kutya, vörös ló, vörös ember egy se jó.”
- Ha Lujzi, azaz Alajos bácsikád kiállna a sétatérre vagy a Firsnáléra vagy akárhova, vörössége bevilágítaná az egész várost. Ehhez mit szólsz? Vörös hajnal, vörös nappal, vörös délután, vörös alkonyat lenne...

- „Vörös kutya, vörös ló, vörös ember egy se jó.”
- Új égitest tűnne elő, gondolnák az emberek.
- „De ő nem megy oda, se a sétatérre, se a Firsnáléra, sehová, tesz neked egy nagyot.”

- Akkor bevilágítja az alagsorotokat, a pincéket, vörösre festi haja, képe azt a sok pókhálós vacakot, falakat, lakásotokat...

És ez így megy tovább... így dialogizálunk, Szilvi meg én. Ő az udvarról kiabál fel hozzánk az első emeletre, én az ablakból le az udvarra. Máskülönben jó barátok vagyunk. Magömléseinket meg az onanizálásunkat is megbeszéljük, együtt építünk bódét a kertben. Valóban, vörös hajamat, az olykor élénk színben égőt nem tagadhatom le, nem akarom befesteni, sok bajt okoz az iskolában a lányoknál... s ki tudja, talán a mondás igazat mond.

Haas Szilveszter és Haas Alajos nem mindennapi nevek, apjuk, Eduard bácsi testvére, a kályhás meg azt mondogatja, hogy Bendegúz szeretne lenni, ahogy németesen szólítanák: Endeguth...

Adamec úr és a többiek

Korcsolyapályák. Alig lehettem négyéves, amikor anyám elvitt a jégre az Atlon mozi mögé, de ez a pálya nemsokára megszűnt, kép maradt róla. Ott állok a deszka-korlátnál, hatalmas fehér gyapjúsál átlósan, keresztben a mellemen, hátul valószínűleg biztosítótűvel odaerősítve, korcsolyám befele fordul, egy kissé megszeppenve nézek, de mosoly bújkál arcomon, a fénykép hátlapján dátum: 1930. január, Atlon. Elemi iskolánkna volt korcsolyapályája. Kurucz bácsi fellocsolta az udvart, és az rendszerint hepehupásan megfagyott. A tornaterem előtti szűk lejárati lépcsőházba padokat hoztak, ott szereltük fel korcsolyánkat a cipőre, bakancsra, kulccsal jól meghúztuk, hogy le ne essen, ne lötyögjön, olykor a fűtő, Gábris segített. Emlékszem vastag zöld csillagos harisnyámra. Komor háromemeletes falak, ablakok között korcsolyáztunk a trapézos udvaron, nem

szólt zene, nem volt melegedő kályhával, teával, szigorú
rendben, kettes-hármas, legfeljebb négyes sorokban – de
akkor már kényelmetlenül – követtük egymást körbe-körbe
egyhangúan, itt nem lehetett futni, szárnyalni, figurázni,
soha nem éreztem szelet, hideget, azt, hogy kimelegszik a
láb, fej, test, csak köröztünk mint a varjak, egymás után
szótlanul. Kurucz bácsi kinézett az ablakon, megszámolta
minket, s ha sokan voltunk, mosolygott, de figyelt, vigyázott
ránk mindig ugyanabból a földszinti ablakból. Az udvar
három oldalát az épület vette körül, a negyediket magas
falkerítés választotta el a Blaho Pál utcától, de kintről soha
nem hallatszott semmi zaj, sem szó, szófoszlány, muzsika,
autó – igaz, ritkán járt arrafelé –, hallgatott a környék, mint
az iskola. Ahogy róttam a köröket, közömbös egyformaság-
gal minden magát mintázta, az épület, a tárgyak, a percek,
az idő, a szürkés fények, és mi is, a némaság pólyája
tekeredett az egészre, a jég olykor sercegett, ez volt a
kivétel. Hányszor korcsolyáztam körbe? A kör, körök jelen-
tették a bizonyosságot... körök... Mintha nem is létezett
volna más, mintha örökké ezt kellett volna csinálnom,
mintha itt, ezeken a körökön gyerekekből felnőttek,
felnőttekből öregek váltunk volna, ezek a körök meghatá-
rozták létünket, nem is mi alkottunk, korcsolyáztunk, a kör,
körök fordultak velünk. Mozdulatlanul álltunk és vártunk...
vártunk, amíg a kör megáll... Hány kört írtunk le, hányszor
fordult velünk a kör... és hány kör volt még hátra...? Lámpa
híján besötétedett mindig. Körök... örökkévalóság ez a
korcsolyázás, szinte összeszűkültek felettünk a falak, egy-
máshoz közeledtek, bezárulnak majd, gondoltam, összezsu-
gorodik az égbolt, egymásra csúszik, összeolvad a fény.
Lent, pöttömnyi mozgó alakok perpetuum mobiléjában mi
pedig másztunk, mászkáltunk, vonszoltuk magunkat. Az
ablakokban megjelentek a tanítóink, Kovarik úr, Rajter bácsi,
Szilárd néni, Zettel, a tornatanár, óriás az arcuk, hatalmas
a homlokuk, hatalmas a fejük, óriás a mosolyuk, mindez
merev és határozott. Kurucz bácsi kinézett az ablakon, neki
is hatalmas a feje, bajusza, homloka, óriási a koponyája és
a mosolya, mely rád taposott, ahogy emelted a lábad,

mindenhova elkísért, kezében nagyra nőtt, hatalmas kulcs, a kulcs kérdőjel, felkiáltójel, nem mozdult, akárcsak a kar, test, merev, mint a tanítók. Mi csak korcsolyáztunk, köröztünk, mindig azt vártam, hogy azt mondja, parancsolja hatalmasan visszhangzón: „no, mára elég volt, befejezni, nincs több kör”. Azt vártam, megmozdul, emberméretűvé válik, a kulcs is kisebb lesz kezében, odaadja nekünk: „csavarjátok le korcsolyátokat” – hangja szelíd, halk, és mi levesszük korcsolyánkat, megigazíthatom zöld csillagos gyapjúharisnyámat, arra is gondoltam, hogy beterelem bennünket az osztályokba, teát ígér... melegedünk, s tanítóink megjelennek majd tálcákkal a kezükben, süteményeket hoznak, az osztály is olyan, mint a jégpálya, csak barátságos... a táblákon rengeteg krétavonal, körök, körök, korcsolyáink karcolatai, amit lent hagyunk az udvaron. De Kurucz bácsi ránk zárta az ajtót, és odakint megolvasta bevételét, dörzsölte kezét, hangosan felnevetett, hangja végiggurult a folyosón, az osztályok-cellák előtt pedig őrt álltak a tanítók, az első osztály előtt Kovarik, a második előtt Rajter bácsi, a harmadik előtt Szilárd néni, a negyedik előtt Porubszky úr, a festőművész, az ötödik előtt Zettel, és az udvaron elolvadt a jég, Kurucz bácsi ismét felloccsolhatja azt a trapéz alakot...

Mi meg csak korcsolyázunk a múltból a jövőbe... Milyen más ez a Vazov és a Pray utcában! Itt nincsenek házfalak, ablakok, emeletek, se osztályok, se tanítók, se pedellus a kulccsal, itt szabadon nyargalászhatunk, a szél, a szabadság egyenes görbéje nem ütközik semmibe és senkibe... Krikszkrakszok, ábrák, jelek, rajzok a jégen és a mennybolton, mert az ott fent, mint valami óriás tükör, mása a lentinek... Mintha széthúznák az eget, kifeszítenék, simára, fényesre csiszolnák. Horpadt, benyomott kedélyünk kisimul.

Mindig szól a zene, megafonokból harsog ránk a Suppé Könnyűlovasság, a Fučík Marinarella, az Aida bevonulási induló... rohanunk, száguldunk, mint futamok a zongorán, rohanhatunk, száguldhatszunk – az íram, sebesség rokonok –, palánkok vesznek körül, de a palánkok mindig visszahúzódnak, ha közeledünk feléjük, a jég lök előre, űz, meg

a szél, a zene, a fények. Itt kíséreltem, tanultam meg a kadettugrást és az egy lábon való siklást, amikor is másik lábamat hátra kinyújtom, előredőlök testemmel, fejemmel belefűrődöm a levegőbe; két kezemet széttárom: vitorla vagyok, rohanó kereszt, repülőgép, hajó; magasra ugrom és megfordulok közben, akár egy spirális... Kigyulladnak a lámpák, egy, kettő, három, négy, tíz, húsz színes körte, füzérek, a magasból fényszórók világítanak. Kurucz bácsinál mindenki egyforma sűrke ruhában korcsolyázott, nem volt dísze... A Vazov utcában piros, kék, sárga, zöld sálak kergetőznek, viháncolnak, tekerőznek egymásra, szoknyák lobognak, évődnek egymással, óh, azok a szoknyák, hogy libbennek, ringanak, felugranak, kikandikálnak a bugyik, a kékek, rózsaszínűek, villannak a harisnyatartók. Már nem tekerem kulccsal korcsolyámat, cipőre szögelt zsekim van, amikor megyek-jövök, vállamon függ büszkén. A melegedő gőzeivel, american heating kályhával, illatos teákkal vár, szendvicsekkel, rétesekkel, tekerccsekkel. A fiúk vadak: Laco, Janik, Sperl, Gogolák, Andrej, Spácel... hokisták. Muffos hölgyeket bosszantanak. Elkezdődik a mérkőzés: a játék. Botokkal korongot vezetve futkosnak, egyikünket sem döntik fel. A muffos két hölgy ijedezik, előttük, utánuk cikáznak a hokisok, perdülnek, fordulnak. A Kék Duna keringőt játsszák, nem igazán ideális zene mérkőzésre. A palánkok mögött egyre többen nézik a mérkőzést, talán szurkolnak is a fiúknak. „Do toho!” – kiabálják. Én is produkálni akarom magam. Felugrom a levegőbe, magasan megállok, lebegek, látom a két muffos hölgyet fentről, picik, laposak, de Nórá-t is észreveszem, tekintetünk találkozik, ajka kifestve, karja, nyaka fehér porcelán, a fiúk száguldoznak alattam, így maradok, lebegve, a reflektorokat rám irányítják, a mérkőzés-re nem figyel senki, Nóra piruettezik, forog-forog, de csak engem néznek, milyen nagyszerű, csodálatos... Az egyik muffos rám kiabál: – Jöjjön le! – felém rázza muffját. – Jöjjön le, azt hiszi, mindent szabad! Hívom Adamec urat! – Fogalmam sincs, ki az az Adamec. Nóra piruettezés közben felkiált: – Gyere le, mert jön Adamec – fejét nyakára csavarja és forog tovább. – Igenis, szólok Adamecnek – ez megint

a muffos. Anya, lánya, lánya, anya... – gondolom... – Ki is ez az Adamec...? – A hokisok játszanak, a korcsolyázók közt cikáznak, látszólag nem törődnek velem, de a palánk mögött mindenki engem néz. Még mindig a Kék Dunát harsogják, aztán a közönség, a szurkolók közül egy elkezd: „Adamec” – és kórusban szól: „Adamec, Adamec, Adamec...” Nóra felszól: – Látod, mondtam... „Adamec”, Adamecnek szurkolnak. „Adamec, Adamec.” Sperlák, Gogolák, Laco, Spácel csak a koronggal törődnek, őket nem érdekli Adamec. A két muffos elégedett, bógniznak ügyetlenül... Nem várom meg Adamecet. Lehuppanok a jégre. Néhány másodperc telik el. Fölöttem a hokisok lehajolva, a muffos hölgyek, Nóra arca, mind engem bámulnak. Csönd. Elhallgatott a zene. Feltápászkodom. Látom, hatalmas fenyőt hoznak a jégre. – Későn jött, Adamec úr – szól az egyik muffos. Báránykucsmában, bekecsben, halinacsizmásan azt mondja egy bajszos: – Boldog ünnepeket kívánok mindnyájuknak. – Ez csak Adamec lehet.

„Éljen Adamec! Éljen Adamec!” – kiáltják a palánk mögül. A fenyőt odaállítják a jégpálya közepére. A hokisok ráakasztják a korongot meg a botokat, és levonulnak. A két muffos, anya meg lánya kihúzza a kezét végre a muffból, és a muffokat a fenyő egyik felső ágára húzza, nehezen megy, minden korcsolyázó tesz valamit a fára, sálak lógnak a gallyakon, mint boák, kesztyűk, sapkák. Szeretnék valamit én is ráakasztani. Mit akasszak rá? – kérdem magamtól. Nórára nézek. Ő elkezd ismét forogni. Odaakasztom bérletemet, fényképpemmel, nevemmel. Nóra elpiruettezik a fához, ragyogást szórva szét, ezüst szikrákat villogtat fel ruhája, megállítja mozgó bérletemet, megnézi fényképpemet, nevemet – mert nem ismer. Most már tudja, hogy hívnak, hány éves vagyok – kisfiú hozzá képest –, forog, forog tovább, meg nem áll, felpiruettezi magát a fa tetejére dísznek, csillagnak.

A Pray utcába is bérletem van. Ha a Pray utcáról beszélek, mindjárt eszembe jut Évi, Nánássy Éva osztálytársam. Hogy miért hagytam ott a Vazov utcát? Őszintén szólva, nem tudom. Csak utólag magyarázom sok mindennel, lehet,

azért mentem az új pályára, mert akkoriban tanultunk a legrégebb fennmaradt magyar nyelvű szövegemlékről, a Halotti Beszédről és Könyörgésről. „Latiatuc feley m zumtuchel Sermo supra sepulchrum, mic vogmuc. ýsa pur es chomuv uogmuc. Menyi milostben teremteve eleve mív isemucut adamut. es odutta vola neki paradisumut hazóá.” Büszke voltam, hogy városunkban elneveztek Prayról utcát. De akkoriban már jártam órákra a Pray utca 2-es számú házába kiváló tanáromhoz, Gasparek Tibor hegedűművészhez, fent lakik a második emeleten, ahonnan egy fatelepre látni, a sárga színű deszkákra, lécekre, felfűrészelt fákra, ahogyan egymáson fekszenek hasábokban, amikor nyitva az ablak, felkúszik a sokféle illat: fenyő, bükk, nyír, tölgy... Nem, nem... Évi miatt lettem hűtlen a másik korcsolyapályához. És csakhamar rájöttem, hogy a Pray utcai sokkal méltóságosabb, szebb az elhelyezkedése, park veszi körül sétányokkal, hatalmas fák, platánok karjai nyúlnak fölé. Tulajdonképpen a parkhoz, a Schiefbeck-parkhoz tartozik, azt a drótkerítést bármikor könnyűszerrel el lehet távolítani. Igen, azt hittem, ez jobban illik hozzám(nk) Évivel, mint a Vazov utcai a bódéjával, rikító színeivel, lámpáival, külvárosi közönségével, az egész már vásárinak, cirkuszinak tűnt csinnadrattájával. Pedig itt is ugyanazok a zeneszámok szólnak, oszlopokról erős fények világítanak, mintha ismerős arcok, lábak tolongának a jégen. Teát iszunk a melegedőben, az american heating kályha mellett, s a palánkok mögül emberek állnak, figyelnek minket.

Márta és Nuni is ide járnak korcsolyázni. Fölöttem jár mind a kettő a gimnáziumban. Márta folyton elesik, botladozik, fel kell emelnem, ügyetlenül egyensúlyoz két kezével. Persze hogy produkálom magam a három lány előtt. Nyolcasokat rajzolk a jégfelületre, remekül megy a kadettugrás meg a mérleg, a féllábbal való korizás, tudásom egész arzenálját bemutatom nekik. Azt hazudom, hogy a hokicsapat tagja vagyok, mesterem Sladkovics, a műkorcsolyázó, komolynak, szakértőnek tüntetem fel magamat. Sonja Hennie-ről, Jacksonról beszélek, elmondom, mi a kür, mit is jelent a dupla Lutz, a Rittberger, a hold...

Ám Nuni mindent és mindenkit ismer, általában ő fejezi be magyarázataimat. Márta szerint Nuni stréber, főokos, ő az osztály, de talán az iskola legjobb diákja. Márta már unja az egészet, a jeget, a korcsolyázást, a Sonja Hennie-ét, a dupla Lutzot, a polkákat, indulókat, a forró teát. Egyszer, amikor felemeltem, azt súgta: – Ki nem állom ezt az Annát – mármint Nunit –, az okost, a mindentudót, az első eminens... gyere fel hozzám... – Jó – feleltem halkán. Zarah Leanderre, Lil Dagobertre hasonlított. A legtöbbször Nunit kísértem haza a Vigadó mögötti utcába, megengedi, hogy beléje karoljak, hozzám is bújik, megkérdezi, milyen könyveket olvasok. Gárdonyi, Mikszáth, Móricz a kedvence, és sorolja a szerzőket, a műveket, a tartalmukat. – Látod, neked komoly korcsolyád van, cipőre szögelt, és te hegedülsz – mondta, homlokon csókolt, és eltűnt a kapuban.

Az iskolában egészen más Nánássy Évát ismertem meg, vagy két Nánássy Éva létezik, vagy még annál is több... Éva, a titokzatos és méltóságteljes, a Pray utcai park platán-gyertyán-vadgesztenyefáival, bokraival kőpadjaival... elővillanó meztelen nyak, váll... az ösvények, utak, kanyargós nyomok rejtelsei. Hátnál, szinte láthatatlan, egy klasszicista stílusú ház, kis palota áll oszlopaival, zsugáteres szobáival, fűtetlen termeivel, sötét csillárai-val, talán régen, amikor még nem bömböltek a hangszórók, valaki Chopint, Schumann-t zongorázott ott: Éva... És Éva: a ház, a termék... ő a lehangolt zongora, sötét csillár... Éva: josefini ruhában... Ő az élő és szobor... Éva sose csókolt homlokon, sose hívott fel magához, nem olvasta el könyveimet. Kék rakott szoknyájában, fülvédő sapkában, norvég pulóverében, egyujjú kesztyűjében, kulcsos, csavaros korcsolyájában ott áll a jégen, a Pray utcai korcsolyapályán... Lehet, hogy kamaszos képzeletem marad, legendám. Haja sötét, mint a mögötte elterülő csönd, a park... mint az a sok mozdulatlan erdei fenyő a Kárpátokban, mint bezárt korcsolyapályák álló árnyai... Sose kísérhettem haza. Várták a palánk mögött. Évi lecsatolta korcsolyáját, és elment azzal, aki mindig eljött

érte... távoli vagy közeli rokon, kénypadot is megjárt grófnő... így jár az időtlen időben, hogy elvigye őt, vigyázzon rá. Nálunk nincs műjégpálya. S a korcsolya-szezon rövid ideig tart.

Magyarország ékessége*

Vörösmárvány sírköve ott áll mementóként a Városi Múzeumban. 259 évvel ezelőtt született Bél Mátyás. Bél Mátyás enciklopédikus nagyságához mérhető szellemi lény s alkotó nincs nálunk e korszakban. Felvilágosult magatartása egy szellemi fejedelemé. Ismeri az ország titkát: Magyarországot földi gazdagsággal és szellemi műveltséggel lehet ismét nagyvá tenni, békéjét biztosítani. Ő a „magnum decus Hungariae”. Hazaszeretete szépségét értelmivé teszi a szellem bizonyosságával, ezt a felfogást képviseli kora ifjúságától fogva, jövőbe átsejlő morális erővel. Életműve példa nélküli a században, „legnagyobb alkotása a föld- és nemzetleíró tudománynak”, ahogy Szekfü Gyula vallja. Egy rendszerető, tervező, adathalmozó és elrendező ihletnek fanatikus álma, amelyben Magyarország török hódoltság utáni első leltározásának gondolata létrejön. A Notitia Hungariae az újabb kori Magyarország történelmi-földrajzi-etnográfiai leírása: úttörő munka, országleírás, felmérés, egyedülálló koncepció, a magyar tudomány egyik legfontosabb forrása. Nemzeti leltárt írni annyi, mint az olvasó fantáziáját szinte országépítésre serkenteni. És ez rangot, tekintélyt szerez idegenben. Mindent le akar jegyezni, amit csak lehet, ami jelentős, érdekes, minden jelenséget meg akar érteni a kirabolt, füstölgő romok között lassan ocsúdó hazában. A középiskolák után az egyetem vándorutat jelent számára. Bél teológiát végez, de párhuzamosan pedagógusnak, természettudósnak, filozófusnak, orvosnak is képezi magát. Valóságos polihisztor. Az ösztöndíjak lehetővé teszik a hallei tanulmányokat, Bél itt öntudatos követe

* Szándékosan használom Szalatnai Rezső kifejezéseit.

a megalázott, megtépett hazának. Németország fényes ígéretekkel ott marasztalja, de ő hazatér. Tudomásul véteti a haza érdemességét a hűségre és szeretetre. Az a nemzedék, mely vele nő fel, felszabadító bátorítást, önértet kap tőle, az új nemzedék anyanyelvét, becsületét, reményét és beteljesülhető vágyát: a hazát. Az írást terjeszti a nyelvvel. Magyar nyelvtanában olyan leveleket ír példaként, melyekből erővel tör fel a nyelv közvetlensége, zamata, létjogosultsága. A magyar hangtan egyedülálló mivoltára s összehasonlítására az európai nyelvek hangtanával Bél hívja fel a fiatal Kempelen Farkas figyelmét. Magyar nyelvtana a század legjobb nyelvtankönyve, és népszerűsége töretlen a 19. század első felében is. Bél következetesen szolgálja az egész országot: magyarokat és nem magyarokat egyaránt. A legtipikusabb hungarus író: munkásságával az ország három nagy népcsoportjának, a magyarnak, németnek és szlováknak igyekszik részrehajlás nélkül szolgálni. Mindhárom nyelvet egyenlőnek tartja, a nyelvi sokaságot dicsőségnek tekinti. Munkássága a magyar, a szlovák, a német hazai irodalom értékes része és öröksége. Megvédi az ország létalapját: a patriotizmust. Bél, a kuruc idők krónikása a népben találja meg a lényegét, a lehetőséget munkájának, országépítő kedvének és tudásának szakszerű és pontos felsorolásában. Távol áll tőle minden pongyolaság, szólam, görögtűz... Ő a megtestesült adatszerűség és hitelesség.

Sokszor megállok vörösmárvány sírköve előtt. A temető ugyanis, ahova a történetírót és prédikátort 1749-ben elhantolták, régen eltűnt. Eltűnt a szülőháza is. Nincs róla anyakönyvi feljegyzésünk sem. *Magnum decus Hungariae*. Magyarország ékessége.

A teraszon

Itt ülök a Mudrony úton egy teraszon. Alattam a város, jobbra a vár, körülötte a házak, tornyok. Amott a folyó kanyarodik Magyarország felé, milyen parányi a híd, mint egy gyufaszál darabkája. Csönd van. Áttetsző

pára borítja a messzeséget: a macskahátú hegyet, szelídke dombokat, ilyenkor nem látni el Rajkáig. Hátradőlök...

Terasz: tört kék-fehér-piros-fekete lapokból köszönyeg. Perzseli a nap, verdesi az eső, csigák másznak rajta reggelente, fölötte madarak szállnak el, verebek, fecskék... Egy asszony vadvirágokat szed a kerítésen kívül, fel-felnéz... rám... Terasz: teraszlétezésének értelme talán a sok-sok kőszilánk, a cement meg az öt lépcsőfok... Terasz: teraszbizonyosság, teraszok evangéliuma, teraszéj-nappal, napernyő, székek, székek, asztal, nyugágy... kártyaparti, dévényi ribizlibor, cigarettafüst... terasz-mosoly-sikoly-kacagás... teraszrómeók-júliák, teraszmagánhangzók, terasztitkok, suttozás... Itt ülök... nincsen ház, és nincsenek szobák... elfelejtették megépíteni, s a kőművesek elmentek rég...

Jön Lajcsi, spriccert hoz meg sóskiflit. Beszélgetünk...

Út, utak, keresztezések...

Ez az út is odavezet, ez az út, amely omló, puha magányba vájta sárga homoktestét. A pára szűrős sörtéibe feküdt ösvény is odavisz, az ösvények mind itt a dombokon, melyekből a felhőtrapézokat markolják a kőhányos karjai. Letérhetnék jobbra a Vöröshíd felé, földbe süppedt, eldobott fazekak, töltött tegnapok üres konzervdobozainak halmán, salakján a szétszórt parazsaknak... Mehetnék balra a Bimbóházak irányába, arra, amerre nemrég pöttyös labda gurult. Egyenesen kanális szálkás torka, málló sorvadt kőínye tátogat... Merre...? Merre...? Minden út odavisz... Megyek lassan, szabályos lélegzéssel. Te is erre mentél, vagy erre jössz majd... mégy más utakon...? Igen, ez az út is odavisz... Fenyők tűlevelei megkarcolják a szeleket, valaki eldobta, papírlap tócsában, elárvult merülő betűk fuldokolnak... Mehetnék más úton is... Utakon... mehetnék taposatlan ösvényeken, én volnék az első... Mehetnék erre-arra... Utcákon, hol villamoscsengők csilingelése összeakaszkodnak, párbajoznak egymással, mehetnék fogatlan öregasszony-utcák kaptatóin, mehet-

nék az utcákon – Kórház utcán, Duna utcán – benzíngőzsállal a nyakamban, ott liánként befonja értelmem, agyam, rám csavarodik plakátok ígérete, tubusok, Kalodont reklám, krémesek mosolya, altató, induló á la carte lámpa csókjával érint este a város... Utcák, utak – gyárkémények magasán az égbolt gomblyukára tűzött napunk, hullanak a korom, olaj pernye-füst ejtőernyői, kavicsszínű délutánokon, alkonyok gitárpengetésében, dárálthús hajnalok által hidakon, lépcsőházak fokain, folyosón, utak, utak... Az országutak is odavezetnek, a kocsik, szekerek, vonatok, expresszvonatok szerelvényei, lépések, lépéseim, lépteink... Száz méter, ezer méter, tízezer lépés, százezer lépés, lépcső, aszfalt, százezer kilométer... fényévek – örökkévalóság... Ez az út is most odajuttat, ez az út, amely omló, puha magányba vájta sárga homoktestét. Mindegy merre. Mehetsz Dévény felé, Récse felé, Nagyszombat felé, Somorja, Szenc felé, mindegy merre... Ne is szólj, ne mondd ki, nem fontos, nem is kell a szó, csak érezd a moccanást, a villanást csupán, a pillanat áramát, ha MAGADHOZ értél, megérkeztél MAGADHOZ, TE HOZZÁM, ÉN HOZZÁD, EGYMÁSHOZ: EMBEREK... Aztán menj tovább. Mindegy merre. Stupavára, Malackyra, Somorjára... ugorj fel autóbuszra... szeretődbe, hitvesedbe, gyermekedbe karolj, menj tovább. Mehetsz balra, fordulhatsz jobbra. Füttyöréssz, gyűjts rá egy cigarettára, küldj koszorút ravatalra, igazítsd meg nyakkendőd, idd meg söröd, írd verset, pisilj... és menj, menj tovább: várnak az utcák, utak, ösvényeid...

Rapszódia Ilonkáról

A késő délutáni gimnáziumi folyosón élém torpanó kamaszlány kíváncsisága hajol türelmetlenül a magától értetődő válasz, ígéretetek fogódzója felé...

A gimnáziumi folyosóról lépcsők visznek a tornaterem meg a szertárak felé. Harminchét lépcsőfok a kitömött madarak, a formalinba merevedett hüllők, a gipszcsontvázak közé, Ilonka leszalad a lépcsőn...

Fent maradtam a második emeleten, ahová galambok meg verebek hordják fel az uzsonnát. Hallom, ahogy a huszonötödik lépcsőfok után elhalnak Ilonka nyírfaág-léptei. Csönd lesz.

Valódi csönd: a tantermek csukott ajtói a római számokkal, a kopott kőkockák, a záródó perspektívák, folyosók, geometriai formák, kamaszszag.

Táncolni kezdek a végtelenbe, a pillanatok elé. Ilonka kartonruháján tizenöt pipacskéve ég, meg a többi virág, rétek, mező, az ablakba kitett cserepes virágok, a Hegyipark fűszálai, ösvények el nem taposott szüzessége.

Mindig is gyöngé voltam a táncban, elvétem a keringő lépéseit. Rálépek Ilonka lábára. Szégyenemben leszakadnak a lampionok, közöttük ugrándozom, félek, hogy beleakadok és elesünk.

Ilonka sötétbarna farkocsa jobbra-balra bujkál. Száraz nyarak előtti majálisok, málnaszörpökrok, szendvicscsónakok... Zaj, zene, szó... szó, zaj, zene... És bizsergés, bizsergő suttogás, fölöttünk csillanó szellőboronák. A diák a nyárba remeg át, a lány tavaszi oldódás.

A karikák Ilonka lábai alá gurulnak, hangkarikák, fénykörök, girlandok, füzérek... rátekerőznek, rám: szelíd szédület karikái: az ajka, szája, a mozdulat ritmusa.

Ilonka szemembe néz. Mélyvizű tó partján állok, átlátszó mélységek felett. Csontszínű kavicsok, sziklák, kövek... Semmit sem tudtam a pszichológiáról...

A cirádás korlátnak támaszkodik, pattogatott kukoricát eszik. Most, így látom meg igazán, valójában Ilonkát.

Mi ketten: Ilonka meg én ismerjük a gőzgép szerkezetét, a Wimhurst-gép működését.

A tornaterem felett, a második emeleti fiúvécé ablakából lelátni az öltözőbe. Ilonka vetkőzik, alsóruhája fehér. Komoly, nehéz ott fent a recsegő és billegő vécédeszkán, és a tékozlás végtelen, mint a bárányfelhőkön túl a kékség, melyre támaszkodom.

„Ugyebár, kislányom... mint a hímszarvas, kit vadász sérte nyíllal fut... folytassa kérem... fut sötét erdőbe sajgó fájdalommal, fut hideg forrásnak enyhítő vizére.” Ilonka

oldalról rám néz. „Fut hideg forrásnak enyhítő vizére, jaj, de a forrásnak kiszáradt az ágya...” Nem súghattam, nem ordíthattam, padok, padsorok, méterek, méterek, tűz-húsz, száz méter volt közöttünk, falak... „És ezerjófüvet tépni a sebére... ugyebár, ugyebár... Jaj, de a forrásnak kiszáradt az ágya...” Kiszáradt a torkunk. Ilonkái meg az enyém. Az ezerjófüvet sehol nem találja.

Ilonka hóna alá szorítja táskáját, a kövezetre néz. Megyünk szóltanul. Üres a csend, lyukas, rozsdás szitáján áthullanak a léptek. Befordulunk a Malomligeti útra, ahol már repedezik az aszfalt, csörögnek az apró kavicsok, megrekednek a tócsák – mint törött tükör darabjaiban az ég szilánkjeiba botlunk. Ilonka ügyetlenül belém karol. Keresztbe fekszik a sorompó, a szél papirost göngyölget a sínre.

A ruhaanyag alatt Ilonka testének véznasága. Az arca hosszúkás, sápadtan sötét, szivárgó olaj a bőr. Lassan összezsugorodik a délután. Szögletes, csontos, szálkás tapogatózással. Naftaszag terjeng. Jön egy iparmozdony, homlokán lámpaszeme. Olyan, mint Polüphémosz. Eltolat, hosszú lomha szerelvényt, tartályokat húzva maga után. A vagonokban Odüsszeusz és társai lapulnak. Felhúzzák a sorompót. A Malomligeti úti sorompón túl még másfél kilométer az út, mosogató-léfakó a külvárosi palánklétezés.

Megcsókoltam Ilonkát. A hexameter kicsúszott a táskájából. Az eposz, a vastag könyv. Egy rövidke epigramma volt a csók. A Malomligeti úton felgyulladnak a lámpák. S ebben a sápadt, véznán világító néhány amperes tejútrendszerben indulunk tovább. A bogarak rég alszanak, lampionos majálisokról álmodozva. Krumplipaprikás tányérjában áll a bakterházikó. Egyszerre lépkedünk, Ilonka meg én, felgyorsítva lépteinket: zám-zám-zám-zám-zám-zám-zám-zám... Hazakísérem Ilonkát. – Siess, mert vissza talál jönni az a Polüphémosz – mondja, nevetése forgácsokként hull szét, és Ilonka besurran a házba. Az olajtartályok úgy állnak, mint aszfaltból formált gyurma-hegyek, melyekkel óriások dobálóznak. Rettenetes

hosszúnak, végtelennek látszik az út. Nem akarom, hogy leeresszék előttem a sorompót...

Kémények

Az Apolló-olajfinomító még a cérnagyár kéménye a legmagasabb. Ők szoktak beszélgetni egymással ott fent. A többiek csak hallgatóznak. Képzeletem kötelét kifeszítem a két óriás kémény között. És lépdelek büszkén oda-vissza, oda-vissza...

Elvonulnak...

Elvonulnak sorban a kanonokok, papok, Végh úr, Fülöp atya, báró Jeszenák Gábor, Kőhegyi József, három kapucinus... Mindegyikük magasra emeli az oltáriszentséget, Végh tisztelendő úr hatalmasan szinte mozdulatlan, Jeszenák Gábor aprókat csoszog, feje inog jobbra-balra, mintha le akarna esni, szája állandóan mozogva motyogja: „sancto spirituo”, Kőhegyi József azt ismételgeti, hogy Szent Polikárp, Szent Polikárp, kezével csapkodva hozzá, mint a madár, óriási szélmalomkerékre emlékeztet karja, Agnus dei, qui tollis peccata mundi... ki elveszed a világ bűneit... füstbe lebegnek Hieronymus, Ágoston, Tamás, Péter, János, Gergely tanítványai.

Rabbinusok jönnek, kaftánba hajló vénnek, pajeszos varjak... két egymásra fektetett triangulum csilingeli Dávid király reményét, bölcsességét, a rabbinusok kezében citrom, azon egy kisebb rabbi... rabbinusok citrommal, piciny rabbinusokkal, minden rendben...

„Tebenned bízunk eleitől fogva...” Zsinóros köpenyben Szabó Béla református esperes, vele menetel a kálvinista templom tornya csillagával, meg Lelkes bácsi. Zsoltároskönyveket hajigálna az egyházfű, de csak viszi őket feltornyosulva maga előtt...

„Ein fester Burg ist unser Gott... Erős várunk nekünk az Isten...” Ez az evangélikus nagytemplom négymanuálos, több ezer sípos orgonája, Közép-Európa legnagyobb ilyen

hangszere, pedálján mint óriás cápa fogakon egyensúlyoz lábaival Günter Ramin. Hullámos szénfekete talárban, nyakukon a kétágú mózesi jellel lépked Pröhle Henrik, Ratz Gusztáv, Ludwig Aurél szoborcsoporthozata, mint megannyi Bél Mátyás, barokkos méltóság a járásuk, kézfejük nyugszik a lutheránus Biblián, Endreffy János szavalja Gusztáv Adolf svéd király csatadalát... Lemennek a lépcsőn...

A szép Ignác és a bolond Ludwig

„Schöner Nazi” – így hívja mindenki. Lakkcipő, kamásli, csíkos szürke nadrág, zsakett, bal hajtókáján fehér virág, szegfű vagy rózsa, rendszerint galambpuha mellény, no és keményített kezelő a villogó mandzsettagombokkal, nyakkendője csokorszalagokból, bodorított, brillantinozott fénylő, fekete haj, oldalon elválasztva, kezében ezüst fejű sétatálcá, pöller, ha hideg van, hosszú szürke prémgalléros kabát, gomblyukában az elmaradhatatlan növényi képződmény pompás példánya: ez ő. Így masíroz végig a városon, mindig másutt és másutt felbukkanva. Két karjáról fénylő színes zsinegeken csomagok lógnak, sétatálcáján, vállán is az átkötött kisebb-nagyobb holmik laza csomója, mindenki odaakaszthatja ajándékát. Ignác mosolyog, köszönget jobbra-balra, enyhe szantálillatot lebegtetve maga körül, szikrázó szeme, kunkorodó bajusza csak fokozza az eleganciát. Mindenki ismeri: itt a szép Náci, a gigerli, a piperkőc, a divatmajom. – Egyre több csomag lóg karján, vállán, botján, a ruha-, a kabátgombjaira is csomagokat akasztgatnak, Ignác izeg-mozog, valóságos karácsonyfa, szertartásosan lépked, kissé kimértek lépései, rövidekre szabdalja az utcát, a korzót. „Náci, Náci” – kiabálják utána a gyerekek, szeméből különös, büszke fény villan elő, brillantinozott haja sejtelmesen kígyózik – nem tudom, hogy csinálja ezt. Naponta parádézik, s amikor már végképp nincs helye rajta az ajándékoknak, rövid időre eltűnik valahol... egy kapualjban, kápolnában, kávéház végében... s kevesebb csomaggal folytatja sétáját. A Lörinckapu utcán, a Carlton előtt általában megfordul, átmegy a színház felé,

keresztülvág a passzázsra, vagy egyenesen a Goethe utcán a Luxor irányába tart... Ignácnak több van egy kerékkel, Ignácnak több van két kerékkel, Ignácnak sok kerékkel van több, rengeteg kerék forog az agyában... Ignácnak kevesebb van egy kerékkel, kevesebb két kerékkel, Ignácnak sok-sok kerékkel van kevesebb. Ez a vélemény róla. De Ignác mosolyog, befele is bölcs mosollyal, kifelé megejtő mosollyal, hadd higgyenek, amit akarnak, ő megerősíti, hangja kecses, kesztyűs mozdulatai – mert kesztyű nélkül sose látni – összhangban vannak egymással, mosolya irányításával minden pontosan, szabályszerűen, szükség-szerűen működik... a szerkezet teljesíti a parancsot. Ignác a városhoz tartozik, ha ő megszűnné, olyan volna, mintha összedőlne egy torony, egy ház, nem járna egy villamos, bezárna egy kávéház. Ha ő nincs, elsötétedik a Zöldszoba utca, nem szól a harmonika a piactéren, nem árulnak ostyepkát, parenyciát a sokszoknyás parasztasszonyok a Vörös Rák gyógyszertár előtt, a bolthajtásban. A ficsúr, a divatmajom, a piperkőc Náci, Ignác naponta megjelenik, és végigjárja a várost. Pozsony elidegeníthetetlen része. Olyan, mint egy szobor, kút, kapu...

Hazamegy, levetkőzik, olykor elgurul celluloid körgal-lérja, kényelje, lefekszik a díványára, a mennyezetet nézi és gondolkodik, brillantin meg szantálillat lebeg. Mindig megjelenik arcán az a két mosoly...

A bolond Ludwig csak a Szárazvámra sétál, lehetőleg a Kék golyó előtti részen, itt lakik. De elmegy a Szenthá-romság térig, a Pipa vendéglőnél legtöbbször visszafordul, ennyi jut neki a városból. Ha messzebb merészkedik, eljut a Konvent utca sarkára, megijed, a falnak dől, és szégyen-kezve, osonva teszi meg azt a néhány métert hazáig. Mielőtt elindul, a kapuban körülnéz, borostás arcával álmosan fürkészi az utcát, a forgalmat, mintha tétovázna, elinduljon-e, érdemes...? Megindul, de mindjárt meg is torpan, előredugja fejét, hallgatózik, az udvarról jövő zajokat figyeli. Még sose ment vissza, csak vár, ez a várakozás hozzátartozik a lélektanához. Általában ebéd után indul el a napi penzum

megtételére. Ház mestere távolabbról figyeli – ezért is fizeti. Ludwig a málló, hámló vakolatos falon tapogatózik, biztonságát jelentik az ujjak, a fal, lépésről lépésre lopakodik előre, ezt hívják prepromenádnak, elősétának. Ez olykor jóval meghaladja a valódi séta idejét, de igen fontos a funkciója. A kimerészkedés a biztonságos odúból megváltoztatja a bizonyosságot, a félhomály kitágul, a dimenziók megnyúlnak, óriásokká változnak a hangok, suhognak körülötte, mint nagy lepkék, hatalmas pillangók... elvigyorodik, meghosszabbodnak a borotvátalan szőrök, szőrszála az arcán, orrában, meg a nyakon, a füle alatt. Elbődül, hosszú, artikulálatlan hang tör elő szájából, bugyborékoló, a bizonytalanság átvált biztonságba, nyála is megindul, belekapaszkodik nadrágjába, ilyenkor meg kell fordulnia tengelye körül – először –, aztán még egyszer, talán háromszor, csak aztán hagyja el a házat, kilép az utcára. Érti maga alatt a járda keménységét, lépeget, nem tudja, hányat, ismét megfordul az óramutató járásával, tehát jobbra, nagy az ív, megvan a kör, csodálkozik, hogy sikerült, tesz még egy kört... „buáhhha, buáhhha, buáhhahhha” – megtorpan, rendszerint nézik, ő is nézi a többieket, „sikerült” motyogja, fontos, hogy sikerült, mindig sikerül, „buáhhahhha, buáhhahhhaha” – boldog, folytatja útját, sose számolja meg lépéseit, nem is fontos ez, a körre, a fordulatra kell koncentrálni, megint az következik, ezt rendszerint a nagy kirakat előtt csinálhatja, a színes fonalak, pamutfonalak, orsók előtt, az üvegben meglátja saját magát, behemót testét, karját, lábát, melyen forog, a fejét, a mosolyát, a mosoly óriásivá tágul, csillog a kirakat felületén, áttör a keretén, beugrik a kirakat belsejébe, „buáhhahha, buáhhahha, buáhhahha” ez visszhangzik a falakról, a lakásokból, ablakokból, mindenünnen, az emberek ott állnak egymás hegyén-hátán vagy félkaréjban, nézik az attrakciót, „buáhhaha, buáhhahha, buáhhahhha” mondogatják kórusban és biztatják. Ludwig boldog, négyszer fordul meg egymás után, majd folytatja útját, a tömeg szétnyílik előtte. Már nincs sok hátra, néhány lépés, tornyok, két torony néz le rá, „buáhhahha, buáhhahha, buáhhahha”, sárgán merednek rá, sárgán ha-

jolnak le hozzá, sárga a hangjuk, a torkuk... ismét diadalút ez. Visszaindul. Ma megint remek formában van. Bolond Ludwig eltűnik a kapualjban, nyelvével nyaldossa ajkát, otthon a tükör elé áll: „buáhhahahaha, buáhhahhhahmbuáhhahhha, buáhhahha...” Elnyúló ez a kiáltás. Borostás állát, arcát simogatja, „buáhhahha, buáhhahha, buáhhahhha”. Valahonnan messziről visszaverődik, hatalmasan, úszik felé, beléütődik, rázúdul: „buáhhahha, buáhhahha, buáhhahha, buáhhahha”, nyála csöpög a mosdóba, a mosdó alá, elé, a földre, ez a teljes felszabadulás, megkönnyebbülés. Holnap folytathatja, megismétli a bolond Ludwig ezredszer, sokezsredszer...

A Szárazvámon

A Szárazvámon, a Szárazvámon a bolond Ludwig jó... A Szárazvámon, a Szárazvámon a bolond Ludwig jó. A Szárazvámon, a Szárazvámon meg-megfordul Ő... A Szárazvámon, a Szárazvámon meg-megfordul Ő... Forog, forog a tengelye körül, Forog, forog a tengelye körül, forog... Buáhhahhahaha, buáhhahhahh, buáhhahhha, buáhhahhahaha. A Szárazvámon, a Szárazvámon a bolond Ludwig jó...

Clementi-szonatina

A Haader lány Clementi-szonatinát játszik. Nem Mozartot, hanem Clementit. Jobb szeretném, ha Mozartot zongorázna, de ő Clementit játszik. Ei-ne, zwei-e, drei-e, vie-re, ei-ne, zwei-e, drei-e, vie-re... Klimpírozik. A Clementi-szonatina mást érdemelne. Igaz, nem Mozart. Mégis... A Haader lány játszik-játszik. Hallgatom. Verebek csiripelnek a fákon. Pozsonyban rengeteg veréb van. Azt mondják, Ausztráliában a papagáj a veréb. Azok ülnek a fákon. Zöld papagájok. Éktelenül rikácsolnak. A Haader lány Clementi-szonatinát játszik. Nehéz ez a zenemű? Valószínűleg könnyebb, mint Mozart. Sokféle papagájt ismerek: hullámos, rózsa-, nimfa-papagájt. Ei-ne, zwei-e, drei-e, vie-re, ei-ne, zwei-e, dreie, vie-re, ei-ne, zwei-e, drei-e, vie-re... Mit szólna Clementi,

ha hallaná a Haader lányt? A szonatina kis szonáta. Mondanivalójában és felépítésében a szonátánál kisebb és változatosabb zenei műforma. Tehát: Haader lány, szonatina, Clementi, Mozart, papagájok, szonáta... Nem tudom, miért hagytam ki a verebeket...

Bubci (rapszódia)

Bubcinak hívják, valódi neve Král Pityu. Mondogatja is, valamennyi királynál nagyobb, erősebb, hatalmasabb király, királyok királya: mefisztó, a leghatalmasabb úr, s valóban, mindnyájunk mefisztója ő. A gondolkodása, ítéletei, magatartása, beszéde, ahogy csellózik, Rilkét szaval., magyaráz, fenyegetőzik, parancsol, megsértődik, cinizmusa... A szellentés királya is, ahogy ő fejezi ki eufemisztikusan, a flatuszé, flatulálásoké: a halk, erős, dübörgő, ordenáre, hosszúkás, rövid, tömör, elnyújtózó, burdonos hangú, nehézkesen rotyogó, suttogó, dadogó, ordító, dörömbölő flatuszoké, az egyenként kiröppenő-tóduló, sorozatban gépfegyverként kattogó, végtelen hosszúnak tűnő, véget nem érő flatuszoké, melyek kígyóként rád tekerőznek, körülfonnak, megfojtanak, mint a boa constrictor, Laokoon kígyói... alattomosan, kedvesen, nyájasan kúszó, lépegető, mélabús, búbanatos, monoton bélgázok, akusztikájukban mennyi hangszert utánoznak, hány regiszterben szólalnak meg... ha az orgonára gondolok. Nagy hatásúak, a végtelenségig erősítheti őket az ember – Bubci –, nem akarnak megszakadni, szürke menetelés az alkonyatban, aztán lebegő, meglepetést keltő robbanó többfejű tűzijáték-rakéták a mester interpretációjában. Bubci műsort állít össze remekműveiből, szabályos koncertprogramot. Lassú andante, adagio után a menüett, majd a virtuóz befejezés. Általában nem maradhat ki a danse macabre, a gyászinduló. De a légtornász meg a tűzifecskendő sem. Nagyon szereti a népdalokat, az airt, a szeszélyes parókás úrnő selyemsuhogtató capriccióit. Pityu azt mondja, harangozni fog: akkor ez a campagnile variációkkal; mint valami Quasimodo elkezd izegni-mozogni, összezsugorodik, lóg a kötélén... és megszólalnak a haran-

gok. Először egy – lehet ilyen vagy olyan –, rendszerint magasabb hangon, majd jön a többi, rángatja a kötelet, jobbra-balra mozog a teste, háta, fenéke, és szólnak a harangok – zúgó detonációk – mefisztó lóg a toronyban, vigyorog, vigyora nagyobb, mint a szoba, a ház, a kert a vigyora, gömbölyűen gurul ide-oda labdaként, nekiütközik a tárgyaknak, bútoroknak, tótágast áll, beleakad a lámpába, szólnak a harangok megállás nélkül, a kerület valamennyi harangja, a város harangjai, rángatják a kötelet, messze visszhangoznak, visszatódulnak, mint hullámok, ár, s Bubci a kötélén: Cipolla, a varázsló, a démon, a mefisztó. S mi nézzük, hallgatjuk... igen, félreverték a harangokat, az emberek kitódulnak az utcákra, terekre, Pityu vigyora ugrál át vörösen egyik háztetőről a másikra, tornyok lökik tovább, felszalad a dombokra, legurul, ugrándoz az utcákon mint valami Till Eulenspiegel, s ez a vigyor belevilágít az arcokba, valamiféle összefüggés van a harangok zúgása, zenéje ritmusa és a vigyor mozgása közt. Bubci vigyora és harangja... és megértjük, tudjuk mindnyájan, nincs szabadulás, álmélkodva csak nézzük, bámuljuk, hallgatjuk... És talán egész éjszaka szól eszeveszetten, talán reggelig ugrándozik ez a vigyor, gömbje átrobog-gurul – ki tudja, hányszor – a tájon.

– Mennem kell – jelenti ki Pityu –, olvassatok valami Rilket, a három requiem közül az egyiket – megint vigyorog –, jól van, jól – mondja Bubci, s egy óriásit flatulál. Ez a vége, nincs tovább.

Birtokviszony

– A prépost háza a hóhér háza – mondja Hansi barátom. Mindenesetre ez a legrégebbi ház a városban. Épült a 12. században. Csak azt nem tudják bizonyosan, vajon a prépost lakott-e benne először vagy a hóhér. Egyesek szerint a kettő ugyanaz a személy. A prépostból lett hóhér, a hóhérból prépost. Minden lehetséges. Egy időben űzte mind a két foglalkozását. De ha a prépost lakott itt először, akkor ő adhatta át a hóhérnak a házat. És fordítva. Mi fontosabb a városban? A hóhér vagy a prépost? Melyikre van előbb

szükség? Semmi írásos feljegyzés a levéltárban, sehol. Mende-monda, szájhagyomány. A városiak ragaszkodnak a két személyhez. Román stílusú, egyemeletes épület a Káptalan utcában, a várdombba cövekelte magát. Ma is laknak benne. Hátul, már a kertcskékben teregetik a fehérneműt. Rádió szól az alacsony helyiségekben, általában nyitva az ablakok. A stílusra jellemző ívek a házfalon. Kis kiugró a kapu mellett. A lakókat nem érdekli a prioritás. Köztük is megoszlanak a vélemények: prépost háza, hóhér háza. Csupán a birtokos jelzők cserélnek helyet. A birtok nem kétséges. Olykor nyomokat látnak az udvaron, két lábnyom, a hegybe igyekszik, de mindig eltűnik... A prépost háza, a hóhér háza. A kettő ugyanaz.

....

Fricó, a tudóvésztes csellista is itt lakik a Káptalan utcában a szeretőjénél, a hatalmas, sárga hajú nőnél, aki állítólag minden reggel, délben és este megköveteli, hogy szeretkezzenek vele. Kiszívja Fricó életét. Fricó ezért teljes ellátást és lakást kap, csellózhat, amennyit akar, Boccherinit, Bachot játszhat, a Dotzauer-etűdökkel bemelegíti magát. A nő sört is hoz neki a Stein pivovarból, pongyolában megy ki az utcára. Nem zavarja, ha Fricó olykor szárazakat köhög, csak a skálázásra megy ki a konyhába.

A város glóriájában

„Az Önök városának és közönségének örökké hálás maradok, mert itt, Pozsonyban dőlt el a sorsom” (Liszt Ferenc).

A gyermek Liszt kilencéves, amikor először lép fel Pozsonyban Esterházy Mihály palotájában, a Ventur utcában, nem messze a Mátyás király alapította Academia Istropolitana épületétől, néhány lépésnyire attól a háztól, ahol a hatéves Mozart hangversenyezett 1762-ben.

A város a zene valóságos gyűjtőlencséje. Itt működik Haydn, a Grassalkovich-palotában mutatják be *La canterina* című operáját, a Káptalan utca a muzsika tusculanuma; itt

születik J. N. Hummel, Beethoven 1796-ban meglátogatja a várost, Klein Henrik vendége, növendéke lesz Babette Keglevich, neki ajánlja később Es-dur Op. 7. zongoraszonátáját pozsonyi tartózkodása emlékére; Johannes Brahms többször járt Pozsonyban, a dómmal szemben lakik évekig Mahler Gusztáv, Richard Strauss Mascagni operáját vezényli a színházban; a város szülöttje Dohnányi Ernő, a Klarisszák templomában orgonál a diákmiséken Bartók Béla, a mellette levő főgimnáziumban érettségizik, és itt kell döntenie, hova menjen. Rubinstein, Nedbal, Erkel László... és még sokan mások Pozsonyban működnek, szerepelnek. Igen, századok zenei és intellektuális sugarai egyesülnek a városban.

Szerteszóródnak, kisugároznak...

Liszt Ferenc tizenhatszor járt Pozsonyban. Visszatér barátaihoz, a zenekedvelő családokhoz, a postaigazgató Vrabelyhez, Palugyaiékhoz, gyönyörű, nagy méretű, rézkarcos arcképe ajánlásával az Albrecht család lakásának a falán, jó barátja a művészetrajongó mecénás, városi levéltáros Batka. Zongorázik, dirigál, bemutatja műveit. Részt vesz az adakozásban, nagy pénzüsszeggel és hangversennyel járul hozzá Johann Nepomuk Hummel szobrának elkészítéséhez. A pozsonyi polgártól sohasem idegen az egészséges lokálpatriotizmusból fakadó hagyományápolás. Erre predesztinálja a város történelmi, kulturális, földrajzi fekvésének adottsága, múltja és jelene. A Liszt-kultusz már több mint egy évszázada jelen van, gazdagítja a város kultúrtörténeti életét, tulajdonképpen Liszt és a város legelső találkozásától kezdve fennáll. Tisztelet és hódolat ez, de több annál. Liszt gyermekkori szereplése még csak zártkörű zenei est az Esterházyaknál, elragadja a jelenlevőket, lelkesíti néhányukat pártfogolásra, sejtik a zsenit... de a második, 1839. november 18-i pozsonyi látogatás már óriási esemény, kollektív ováció, városi, megyei, nemzeti felbuzdulás. Pozsony ekkor már tudatosan keresi a baráti kapcsolatok elmélyítését a mesterrel. E barátság sokoldalú ápolásából mind a világhírű zeneszerző, zongoraművész, mind a város sokat merített, mindkét fél önzetlenül cselekedett. Pozsony a gyakran odalátogató zeneművészt nem csupán tisztelőként, rajongó-

ként és passzív zenehallgatóként fogadja. Muzsikusai, zeneegyesületei, a Szent Márton-székesegyház énekkara és zenekarai magas színvonalon interpretálják Liszt műveit, a polgárok között akad néhány lelkes kultúrpropagátor, zenetudós, esztéta. A városi Liszt-kultusz megalapozója Batka János városi levéltáros. Személyes kapcsolata a zeneművész-szel, nagy, horizontális európai műveltségének, széles körű szervező munkájának és propagálásának köszönhető, hogy a város érdeklődése a művész iránt sose lankad – még Liszt Ferenc halála után sem. A Batka-féle örökséget átvette a város, őrzi, ápolja. Már 1873-ban volt Pozsonyban egy Liszt-klub. Az ötvenéves jubileum és Liszt Ferenc budapesti megünneplése végett s az akkori országos lázas előkészületek hatása alatt alakult. Pozsony a régi Magyarország egyetlen városa, ahol Liszt műveit 1872 óta rendszeresen előadták, s azok azóta is állandóan műsoron vannak, a pozsonyiak mindig ápolják a magyar zene nagy mesterének emlékét.

Magyarország legészaknyugatibb sarkában, Rajka község gótikus templomában emléktábla őrzi, hogy a faluban halt meg Liszt név szerint ismert legrégibb apai felmenő rokona, a dédapa, és ott született a nagyapa. Rajkáról szinte belátni Pozsonyba, szép időben közel kerül a négytornyú vár a dombbal. És innen a várból meglátni Rajka templomtornyát. A szülőfalu, Doborján (a mai Raiding) Ausztria területén nincs messze Pozsonytól, légvonalban alig negyven kilométer. Háromszög ez a három helység.

Egy pozsonyi muzsikus barátom azt mondta nekem, hogy a város zenei vérkeringésében Liszt zenéje az oxigén.

Bronzszobra szerényen húzódik meg a pozsonyi dómhoz vivő lépcsők egyik mélyedésében. Alatta vaskottavonalakon, vashangjegyekből Koronázási miséjének taktusai... Sokszor elnézem, ahogy arrafelé sétálok, eldúldogatom...

A kanonok

Véletlen találkozások... litániák, körmenetek előtt, után...

Végh kanonok úr mindig megsimogatja édesanyám arcát.

– Hogy vagy, Dórikám, kislányom?

Ő volt az orsolyáknál az igazgató, már legalább nyolcvan éves, gömbölyű arc, fehér haj, ujján hatalmas zöld gyűrű.

– Legjobb tanulónk, az egész iskolában nem találtunk jobbat...

A mennyiségtant meg a fizikát tanította.

– Színjeles, végig kitűnő...

Algebra, az imaginárius számok, egyenletek, Toricelli, Lavoisier, ebonitrudak, Helmholtz-féle gép.

– Emlékszel még, Dórikám, a másodfokú egyenletekre? Általános alak $ax^2 + bx + c = 0$, akkor a megoldás általános oldóképlet...

– $x = \frac{-b \pm \sqrt{b^2 - 4ac}}{2a}$, atyám.

– És a számtani sorozatra?

– Olyan számok sorozata, ahol bármely elemből az előzőt kivonva állandó d különbséget kapunk – feleli anyám.

– Bene, bene, jól van.

– $a_n = a_1 + (n-1)d$ $S_n = \frac{n(a_1 + a_n)}{2}$.

– És a dinamika alaptörvénye? Newton három törvénye?

– Az erő arányos azzal a gyorsulással, amit létrehoz
 $P = m \cdot a$ 1 Newton = 1 kgm/sec² 1 poul = 981 din —

– In aeternum amen.

Mindig megáldja anyámat, homlokára rajzol egy picit keresztet. Magasra emeli a monstranciát, magasan zeng a hangja: saecula saeculorum. Mint valami istenség, kiemelkedik a tömjénfüstből. A lila ornátus nő, egyre nő. Anyám meg ilyenkor átalakul tizennégy-tizenöt éves kislánnyá: arca alabástrom, gesztenyebarna haja varkocsban, rajta szalag visszacsúsztatva, feloldódik az időben, finom anyag, pára, lidérc, fehér ruháján meissen minták, amik a porcelánokon, a csészéken, cukortartón, apró kék virágok, kacsok, levelek... kezében imakönyv, mint első szentáldozáskor. Az

orsolyáknál szigorúan vették a fekete cérnahasnyát meg a fekete fűzős cipőt, olyan feketét, mint a tábla, amelyre felírta a képleteket krétával, az irracionális számokat, és mindig kissé lehajtott fejjel oldalra fordulva mondta a leckét – szemölcsse plasztikusan kidomborodott.

Ezen a feltámadáson Végh kanonok úr hiányzik.

Az algebra számai, betűi lelógnak a tetőkről, mint csúszotti cserepek, beleakadnak az ereszekbe, szétesett egyenletük, képletük...

Már évek óta tart a háború. Bellum. Bellum, bellum, belli, bello, bello. Háború, háborút, háborúnak a, háborúnak, háborúval. De bello Gallico... De bello Gallico... Háborúcska, háborúcska volt.

Pozsonyi Diák

Beszámoló a pozsonyi állami magyar gimnázium Arany János önképzőkörének 1941–42. évi működéséről

Összeállította az önképzőkör választmánya
Bratislava – Pozsony, 1942.

A választmány:

Vezető tanár: Szalatnai Ráchel Rezső

Elnök: Horváth László VIII. o. t.

Alelnök: Miklóska Anna VII. o. t.

Főtítkár: Niederhauser Emil VIII. o. t.

Títkár: Hentz Zoltán VII. o. t.

Főjegyző: Kázmér Miklós VIII. o. t.

Szalatnai Rezső köszöntőjéből:

„Örömmel állítottuk össze ezt a füzetet, immár a másodikat az Arany János Önképzőkör munkájáról. Emlékezetül mindnyájunknak arra a műhelyre, amelyben egy éven át forgolódtunk boldog mámorban, mint a régi kézművesek, akik ügyes szerszámmal a kezükben áhítattal hajoltak a készségek anyag fölé, hogy meglessék a titkát és előszólítsák belőle a szépséget és az életrevalóságot. Majd ezután egyszer eszetekbe fog jutni egy-egy óra, amikor

önfeledten mindnyájan egyik voltunk, semmi test, csak Lélek, semmi hiány és hiba, hanem csupa teljesség. Ennek a kis körnek első hivatása, hogy a pozsonyi diák megtalálja benne önmagát... Tehetségkutató és tehetségmentő mozgalom vagyunk egy középiskolában, egy kis kör, ahol minden diák megtalálja a maga helyét. Mily öntudatot láttam azoknak az arcán is, akik egyszer sem szerepeltek, csak meghallgatták a társaikat, értő, bíráló és lelkes szenvedéllyel. Történelemből, zenéből, költészetből, érzelmekből és okos szökből állottak össze önképzőkörünk falai. Előttünk az egész magyar irodalom, a nemzeti lételmélet kútforrása, válogathatunk benne. Aminthogy a történelmi példákból összeállíthatjuk eszményeinket és életigazságainkat. Ez a mi pedagógiánk itt és mostanában. Önmagunkhoz való hűségben kívánunk dolgozni, saját rendeltetésünk szerint műveltekké válni. Óvatosnak és bölcsnek is kell lennünk; láthatátok, mennyire fontos ez. A vakbuzgóságot, a kritikátlan rajongást mint méltatlant, el kellett utasítanunk első jelentkezésétől kezdve. Nem hozzánk tartozó ez, átszálló utasok balga világa. A miénk ekkora történelmiségben: a nyugalom, magatartásunk és műveltségünk élése. Az alacsony lélek itt sohse válhat úrrá. Kiküszöböltünk mindent, ami értéktelen és nevetséges. Magasra vettük magunkat. Jól kellett válogatni, kinek és minek adjunk hangot és szerepet az önképzőkörben. A diákok között is fel lehet ismerni a vasárnapi műkedvelőt, a gyöngé utánzót az igazi tehetségtől. És a kritikus hangja is tüstént elárulja a belső biztonságot vagy bizonytalanságot. „Hát alacsony lelked törvényünk hogy lenne? Eredj, szégyenülj meg alacsonyságodba!” – kiáltottunk fel mi is Besenyeivel. Szépen, könnyedén, szinte művészi mozdulatokkal tudtunk szabni törvényt és ha így fogtok dolgozni... Ebből csináljunk hagyományt!... Nehéz időkben élünk, a nevelés és vezetés ma sokkal nehezebb, mint valaha is volt... De kérlek mindnyájatokat itt is, amire nem egyszer kértelek, a tudás és tökéletesülés: mélyebb hitet, józanabb egyszerűséget, lelkesebb szívet, alázatosabb társaslelket hoz létre... Vigyétek magatokkal ti is, ki-ki hajlamai szerint a legszebb emléket a közös munka anyagából. Vigyétek magatokkal

önképzőkörünk szellemét, ezt az átélésből kerekedő világ-
nézetet. Vigyétek magasra az életet. Segítsetek a tökélete-
sülésben...”

Egy év krónikájából:

A pozsonyi állami magyar gimnázium Arany János
önképzőköre 1941. szeptember 27-én tartotta meg alakuló
közgyűlését az 1941–42. iskolai esztendőre. A tavaly meg-
szűnt állami magyar tanítóképző Móricz Zsigmond Ön-
képzőköre, mellyel két esztendőn át a mi önképzőkörünk
együtt működött, ezidén már nem újult meg.

Az év folyamán a tizenöt műsoros ülésen 1531 láto-
gatónk volt tagjaink köréből! Elhangzott 21 irodalmi és
tudományos előadás, 3 elbeszélés, 8 szavalat, 25 bírálat,
háromszor lépett fel két tagunk saját költeményeinek elsa-
valásával, muzsikus tagjaink 25 zeneszámot adtak elő. Egy
tagunk kétszer lépett fel saját kompozíciójával. Önképzőkö-
rünk életét azonban nem csak a műsoros ülések jellemzik.
Állandó készülődés, tanulmányozás és munka folyt itt egész
esztendőn át. Üléseinket, nem lévén megfelelő helyiségünk
az iskolában, a Kat. Kaszinó nagytermében tartottuk meg.

Üléseink:

I.	Széchenyi-est	1941. szept. 27.	jelen: 119 tag
II.	Gazdasági kérdések	1941. okt. 11.	jelen: 84 tag
III.	Babits-est	1941. okt. 25.	jelen: 121 tag
IV.	Természettudomány	1941. dec. 6.	jelen: 102 tag
V.	Reményik-est	1941. dec. 13.	jelen: 118 tag
VI.	Karácsonyra	1941. dec. 20.	jelen: 90 tag
VII.	Város és falu	1942. jan. 17.	jelen: 108 tag
VIII.	Természettudomány	1942. febr. 21.	jelen: 111 tag
IX.	Pozsonyi-est	1942. márc. 7.	jelen: 124 tag
IX.	Pozsonyi-est	1942. márc. 8.	jelen: 178 tag
X.	Szavaloverseny	1942. ápr. 11.	jelen: 115 tag
XI.	Zenei verseny	1942. ápr. 2.	jelen: 99 tag
XII.	„Emlékezzünk...”	1942. máj. 1.	jelen: 93 tag
XIII.	V. osztály estje	1942. máj. 22.	jelen: 72 tag
XIV.	Kossuth-est	1942. jún. 13.	jelen: 85 tag
XV.	Rákóczi-est	1942. jún. 20.	jelen: 90 tag

Pályázatok:

Irodalmi pályázatok:

1. Egy eredeti elbeszélés.
2. Egy lírai költemény.
3. Elmondom, amit a diákéletről tudok.
4. Miért nem indul a mai diák ideálokkal az életnek?
5. Mit adott a magyarság a világnak?
6. Az 1914–18. világháború és a magyar irodalom.
7. A magyarság Szlovákiában.
8. Hogyan képzelem el a falu és a város, a parasztság és polgárság viszonyát?
9. A sport jelentősége a nemzet szempontjából.
10. A sakkozás hatása az emberi lélekre.
11. Pozsony szerepe a kurucháborúk korában.
12. Hogyan tágitotta ki világunk ismeretét a modern fizika?

Festészeti pályázat:

1. Egy tetszés szerinti eredeti tájkép.
2. Arckép.

Bíráló bizottsági tagok: Szalatnai Rezső, Schleicher László, Peéry Rezső, Kerner Pál, Csemiczki László...

Bartók nyomdokain

Az út

Elindulok én is azon az útvonalon, ahol Bartók Béla járhatott naponta diákkorában. Kórház utca 4., második emelet: Bartókék lakása. Itt lakott Bartók Béla húgával meg édesanyjával. Az ablakokból lelátni a Kőpiacra, ahol télen-nyáron virágokat árultak, különleges, hosszú szárú szegfűket, muskátlit, sötétlila pöttyös árvácskákat. A lépcsőházban szürke egyhangúságban követik egymást a fokok, kopottak, de erősek, a korlát vasból, círádák díszítik. Az öblös kapualjból az udvarra látni, málladozó falakra, tűzfalra. Kilépve a házból, mindjárt ott a Szent László-temp-

lom, fölötté balra a Heyduk utca. Nem kanyarodom oda, továbbmegyek a sarokra, innen belátni a nagy és hosszúkas teret, fent az emelkedő tetején a Szentháromság gyönyörű, kéttornyú temploma. Duna-barokk stílusban épült, méltóságteljes, valóságos katedrális. Onnan zúdul le a kárpáti szél, olykor hevesen szembe szórva az esőt, havat, itt mindig érezni a széljárást, kánikulai forróságban is, amikor semmi se mozdul, azt mondják, a morvai Aeolus nyugtalan természetű, átlomagol, átsomfordál, átlebeg szelíden, könnyedén, bohókásan, szinte észrevétlen, kedvesen cirógat, selymesen, száz alakja van, alaktalan...

Folytatom utam, átmegyek a tér másik oldalára, ahol a zöldségesek piaci elárusítóhelyei sorakoznak – a standovkái – kora reggeltől délutánig: hagymával, káposztával, parajjal, fokhagymával, babbal, répával, cseresznyével, eperrel, almával, egressel, somorjai körtével, dunaszerdahelyi szilvával, malackai üveges meggyel, dévényi ribizkével. Idenyül az irgalmasok temploma, de lefogja kétoldalt a rendház meg az ispotály, mely sebesülteket fogad két évszázad óta. Nagy a sürgés-forgás, ez a város legforgalmasabb helye. Mehetek egyenesen tovább, vagy befordulhatok az Orsolya utcába. Bartók Béla, ha sietett, az utóbbit választhatta. De a Mihály-torony irányába se sokkal messzebb. Betérek most az orsolyák felé, kereszteznek a régi városfalak maradványai a középkorból, erős kő, szikla és téglá keveréke egy-egy kisebb-nagyobb kiugróval, vízköpővel. Az orsolyák zárdája impozáns kétemeletes épület, valahányszor tatarozzák, mindig sárgára festik. Vele szemben egy lakótér szorításában Nepomuk Hummel zeneszerző, zongoravirtuóz, Mozart-tanítvány érintetlen, bájos rokokó szülőháza. A Prímáspalota tetején hatalmas széles kőalap: az esztergomi hercegprímás jelképe, tükörtermében írták alá a pozsonyi békét, mellette parányi földszintes ház, itt dolgozott Paracelsus. Átmegyünk a téren, ez Pozsony legszebb része. Valóságos ékszer a firenzei reneszánsz stílusban épült városházudvar, árkádjaival, oszlopaival. Donatello, Michelangelo, Giotto jut eszembe. Alig másfél méter széles kis síkatoron jutunk tovább, a mélyből felhallatszik a po-

zsonyi gályarabok, a negyven prédikátor imája és zsoltáros éneke, lent a föld alatti börtöncellákban mindig csöpög a víz, sosincs fény. Kiérek a városháza elé. Ha jobbra nézek, három lépcső visz a jezsuiták torony nélküli templomába, melyet a lutheránusok emeltek, de az ellenreformáció elvette tőlük. Hálaadó Mária-oszlop emlékezik róla ott. Azon túl a pozsonyi Auerbach-pince, bazini meg szentgyörgyi zöldszilvánival, kövek, házak, történelem... A Mirbach-palota, a korai gótikus ferencesek temploma, a köpellengér a vasakkal. Kicsiny park, parányi sétányokkal, a Roland-kút, hol éjjel-nappal csobog a víz, s a páncélos vitéz vigyáz a városra. Itt Rubinstein lakott, ott Mozart zongorázott. Be kell fordulnom jobbra a Nyerges utcába. Gótikus kapualjak, boltzatok, üldökék... Kiszélesülve a város fölé terebélyesedik a magyar országgyűlés palotája, a diétáé. Itt szónokolt és ajánlott fel pénzt hídra, vasútra, akadémiára Széchenyi, itt körmölt Petőfi a szálkás asztalra görnyedve, innen sietett barátjához a Hajó utcába, hogy villantak Kossuth szavai, itt replikázott vele Štur a szlovákok jogairól, innen üzentek Bécsbe a császárnak; itt, az épület előtt várta Crescence a legnagyobb magyart, s mentek a Boltíven át, ezen a alacsony, homályos alagúton, mely tulajdonképpen az épület, az országgyűlés palotája alatt húzódik, két oldalából rabok szoktak kinézni a rácsok mögül, mormogásuk elkísér a világosságig... Megérkeztem. Szemben a hajdani királyi katolikus főgimnázium. Ide járt három évig Bartók Béla, itt maturált. Az iskola túlsó oldalán a Klarisszák utcája, a 12-es számú házban lakott Dohnányi Frigyes tanár úr és fia, Ernő. Innen szokott átkiabálni a tanár úr a gimnáziumba, oly szűk az utca. És állítólag sokszor az egyik osztály ablakából kérdezte meg feleségét, mi lesz ebédre. Bartók Béla ebben az iskolában kötött életre szóló barátságokat Dohnányi Ernővel, Albrecht Sándorral és Kossuthányi Istvánnal. Domb emelkedik a Káptalan utca felé.

De Bartók meg én mehettünk volna másfelé is az iskolába. Fel a kaptatón a Mihály-toronyig (a piactérről), onnan folytatva az utat tovább a Kapucinusok utcáján a Széles lépcsőig. Leszaladva rajta a klarisszák utcájába érek,

a főgimnázium bejáratához, a nehéz tölgyfa kapuhoz. Harmadik lehetőség: a Mihály-kapu erődrendszerén a Bástyá utcán át – kissé kacskaringósan bár – ugyancsak a Klarissza utcába jutok. És végül, negyedik alternatívaként: végigmenni a Mihálykapu utcán a Segner-ház meg a Hét Sváb söröző mellett a Boltívig és tovább...

Vajon hányszor járta végig a nagydiák Bartók Béla ezt az utat, és vissza 1897–1898–1899-ben?

Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus...

Az iskolai ünnepély

Tornaterem. Bordásfalak, bőrbakok, gyűrűk, kosárlabdafal hálóval, korlát. Diákok állnak, ülnek, csüngenek, lógnak a szereken, előttük az első sorban az igazgató meg a tanári kar. A pódiumon zongora és három kotta-állvány. A jobb oldalon tábla a szöveggel: Iskolai ünnepély Polikeit igazgató úr névnapja alkalmából. Szónoklatok, szavalat... az ötödik szám Bartók Béla gimnáziumi tanuló zongoranégyese. Előadják: Terebessy János hegedű, Ótocska Péter brácsa, Ótocska Pál cselló, valamint a szerző... Óriási siker. Az előadás után az igazgató úr, a tanárok Bartókhoz sietnek és gratulálnak. A szerző szerényen áll a dobogó mellett, félszegen mosolyog. A diákok ütemesen tapsolnak. Meg kellene ismételni az utolsó réteit. De erre nincs idő. Bartók Béla osztálytársai odarohannak a szerzőhöz, vállukra emelik, és a többiek vastapsa mellett kimasíroznak a nézőtérrel az udvarra. „Vigyük ki az iskolakapun! Vigyük ki az utcára! Vigyük a Boltíven át! – kiáltozzák. – Vigyük ki a Nyerges utcán, a Lörinckapun át... Éljen Bartók Béla!” És masíroznak önfeledten. Egy diák közben a táblához megy, letörli és felírja: Éljen Bartók Béla! Éljen a szerző!

Választás előtt

Öt óra múlt. A dombról a Kórház utcáig legalább húsz perc. Ilyenkor októberben már rövidek a délutánok, s a

lámpagyújtogatók egyre korábban indulnak, hogy felkattintsák a gázlámpát. Ezek a sápadt, hideg fények már gyulladnak a városban. A hegyi utakat már majdnem bepólyálta az este. A keménygalléros, nyakkendős nagydiák lépéseibe kapaszkodik és az ismerős kövekbe, kavicsokba, hajlatokba, amikor elhagyja a levelek, fűvek fanyar illata, tudja, hogy lejjebb ért. Átvág a négytornyú vár irányába, kissé balra tart, úgy rövidebb. Holnapra még tanulnia kell. Földrajz, fizika, magyar, torna, latin – gondolja. Latinból holnap dolgozatot írnak. „Clarorum virorum facta moresque posteras tradere...” „Kiváló emberek tetteit és jellemét az utókor számára megörökíteni szokás, ez az, amit még ma sem mulaszt el kortársaival szemben egyébként közömbös nemzedékünk akkor, ha egy nagy jellem diadalmasan felülke-rekedett azon a fogyatékoságon, amely a nagy és kicsiny közösségekben egyaránt megvan...” „Ignorantium recti et individuum... az igazi érték nem ismerésén és az irigységen...” Igen, „clarorum virorum facta moresque posteras tradere...”

Teljesen besötétedett. A keménygalléros nagydiák tudja, amott a macskahátú hegyen túl Ausztria... Kétfejű sas, erre néz, arra néz, mindenhova száll, hegyes kör-mével, karmaival. „Kiváló emberek tetteit megörökíteni...” Túloldalon kezdődik a síkság, beláthatatlanul, végtelenül. A szem nem botlik semmibe... Itt a hegyekhez biggyesztve lapulnak a házak, a dóm, becövekelte magát a város a hegyekbe, időbe, történelembe. Megint Tacitust idézi... – Kossuthról kellene szimfóniát írni! – majdnem felkiált. A keménygalléros nagydiák megáll. – Igen – mondja félhangosan –, Kossuthról. – Egyedül van. – Mi ez a zsebemben? Egy vadgesztenye! – Kitapogatja gömbölyűségét. – Egy vadgesztenye. Egy hang. Egy fölösleges hang? ... De mit csináljak vele...? Elhajítom. A négy világtáj felé bárhova elhajíthatom. Merre hajítsam?... Egy vadgesztenye. Felesleges hang? Egy kiáltás? Egy vadgesztenye. Gyöngye a karom, a testem, de arrafelé hajítom, arrafelé célzok, amerre utam, amerre fordulnak lépteim... Magyarország felé... amerre bizalmam, érlelődő elhatározások... talán jövőm...

A keménygalléros fiú, Bartók Béla érezte, ezek már kövek, bazaltkockák: a város.

Sárga agyaggolyó

A mindig rövid és szűk drótkeretű szemüveg mögül sose látta a messziséget, horpadt cúgos cipő, a térdnadrágon folt: ez volt Ervin. A mosókonyha gőzétől nedves négy lépcsőfok után vécészagtól szurkált ajtó: itt lakott Ervin. S hová a tűzfalak egymásra dőlt árnyékán keresztül teknőnyi lyukat vájt a fény, az udvaron állt, az ecetfánál, s nézte a zöld, piros, kék agyaggolyóim. Így ismertem meg Ervint. Tömött neszű nyárvégi délután. A kövek közt tetován utat keresve a lefolyóhoz sietett a víz. Ervin kezében sárga golyó. És elkezdtünk játszani. Nem állt meg senki az ajtóm előtt. Az ágyamnál hunyorogva hámló skarlátos karomhoz hajolt: ilyen bátor volt Ervin. A Rákóczi-indulót dobolta ujjaival a széken, kuplét énekelt: „Én vagyok a Frau von Weiss, az úriasszony...” Capitalyt hozott nekem, országokkal, városokkal, a papírpénzek egymáshoz vándoroltak. Múltak a hetek, hónapok: Ervin háromszor csöngetett. Kint az ecetfa vesző fanyarságára a mosóteknőnyi égből kormot áztató eső szitált. Furcsa bábukat faragott, ragasztott össze: katonát, a szomszéd fűszerest, bohócot, Vilit, azt mondta, ládadeszkákból csinál egy hegedűt, valamit dúdolt hozzá, s ujjaival futkosott a levegőhúrokon. Aztán enyvért, ráspolyért ment, s többé nem jött vissza Ervin. A tűzfalakon nehéz zúgások másztak le az udvarra, az ecetfa testéhez hurkolt köteleken mosott ingek és lepedők lógtak. Elment Ervin. A mosókonyha gőzét szétszakították csinnadrattás barnaszájú indulók, bömbölt a rádió, s az alagsori ablakokra arcok, képek, zászlók kerültek. A szobában, ahol a ráspolyt, enyvét s a fűrészt tartogatta Ervin, furcsa szerszámok álltak. Nem láttam Ervint sehol. Mondják: vagonok vitték el messze... sárga agyaggolyóm színét varrták kabátjára... de azt is, hogy egy műhelyben él, s a fakó bádoglapokon nézi magát... százszor, ezerszer belenéz arcába... Mondják:

kerékpárra ült, s – talán füttyörészve – elkeringőzött a hegyek felé, mintha krumpliért, zsírért menne: Ervin.

Haasné körmei

Haasné mindig az ablakunk alatt vagdossa körmeit. Ott ül egy hokedlin, egyik lábát felhúzza a másikra, lábujjai combján nyugosznak. Ha kinézek az ablakból, hasába látok, izgat is ez a látvány, lehet, hogy Haasné mindezt sejtí, ezért is ül oda. De talán nincs is összefüggés a körömvágás meg az én nézelődésem között. Haasné apró kis körömmollóval végzi a műveletet, biztos mozdulatokkal kanyarítja le a szaruanyagot, a benőtt részeket ügyesen kipiszkálja. Ilyenkor beszélgetni szoktunk. Azt magyarázza, hogy a hosszú köröm nem egészséges, gátolja az embert a járásban, be is gyuladhat, egyszer volt körömágygyulladás, csak orvosi beavatkozással szabadult meg tőle, hosszan tartó gyógyulással, amikor is nem húzhatott cipőt, de ő nem volt hajlandó otthon maradni, mezítláb ment az utcára... Na meg aztán a hosszú köröm kilyukasztja a harisnyát. Felmosolyog kacéron, nyakát hátravetve: – Bizony, a körömvágás fontos dolog, esztétikai, higiéniai, gazdasági feladat – mondja –, no meg politikai is. – Lábát cserél, ugyanolyan pózban ül, talán csak hasa, combja kissé máshonnan kapja a fényt. – Miért politikai feladat a körömvágás? – kérdem. Huncutul mosolyog. – Nem találja ki... Pedig maga művelt, okos diák. – Miért lehet a körömvágás művelete politikai kérdés? Nem tudok rájönni. De nem is nagyon engedi, hogy gondolkodjam. – A dolgok összefüggenek egymással – jelenti ki. – A legjelentéktelenebbnek látszó a legkomolyabbal... Meg kell nyernünk a háborút. És meg is fogjuk nyerni a háborút. – Ollójával hadonász, villogást, talán villámokat szórva szerzetét. – És azzal, hogy rendszeresen levágom a körmeimet, hozzájárulok én is ehhez. – Megint huncutul mosolyog, kissé jobban szétnyílik lába köze. – Mert ha én nem vágom le a körmeimet, esetleg fájni fog a lábam, beteg leszek, és ez akadályoz a tevékenységemben, hogy segítsék így-úgy, ebben-abbban a rengeteg mindenfélében a győzelemhez. Ha

nem vágom le a körmömet, kilyukad a harisnyám, a pamut is, a selyem is, a Kunert is, és manapság ez nagy luxus, nem érünk rá vacak harisnyákkal foglalkozni, harisnyákat gyártani. Másra kell az erő, idő, ember, anyag. Fegyverre, konzervre, hogy ellássuk katonáinkat. – Megértettem. – És különben sem viselek már Kunertet, selyemharisnyát, jó nekem minden, ha kell, befáslizom a lábamat. Ezt már elszántan mondja, dacosan felnéz rám. – Bizony, és flanell-meg barhentbugyit hordok. – Egyáltalán nem mosolyog. Ülő Walkür, a dárda hiányzik a kezéből. – A fene a selyembe, a flancba. Meg fogjuk nyerni a háborút. – És vágja tovább a körmeit.

A gondolkodó (őrült) vagdosásai (vázlat)

Rengeteget gondolkodom és töprengek. Rengeteget gondolkodom és töprengek... Elvágom a toronyóra nagy- és kismutatóját, s a városban megáll az idő. Mindenki tudja – én is –, csak a toronyóra pontos, sohase késik, nem siet egy másodpercet sem, a Mihály-toronyhoz igazodik az idő századok óta. Megáll az idő tehát, megszűnik az idő. Bizony. Erős ez az olló, éles, nagyon erős. Csak be kell dugnom a hüvelyk- meg a nagyujjamat az ollóba, sz-sz-sz-sz-sz-sz-sz-sz-sz-sz... elvágja a mutatókat, mint a papírt. És valamennyi óra megáll, megbénulnak a toronyóra nélkül a karórák, az ébresztőórák... Elvágthatom magát a tornyot is. Minek a torony óra nélkül? A torony egyetlen értelme a számlapokon körbejáró mutatók... Ha most vágom el a mutatókat, pont fél három: ez az utolsó idő. Sokat töprengek, sokat gondolkodom... Ha elvágom a vasúti síneket, mert ez az olló vágja az acélt, akkor, akkor nem közlekednek a vonatok... se Zsolna, se Kassa, se Brno, se Bécs, se Budapest felé, sehová, visszafelé sem. Nem jönnek, mennek az utasok, nem szállítanak húst, baromfit, lisztet, tojást, burgonyát, gépeket, semmit... Feleslegessé válik az állomás a főnökkel, feleslegessé a váltóőrök, jelzések, szemaforok, a jegykiadók... Nem tudom, milyen olló ez. Miféle anyagból készült. Elvágom a hosszú testű lámpapóznákat, a kandelábereket,

a drótokat, zsinórokat, s az utcákon, tereken, lakásokban nem lesz fény, s nem csengenek a telefonok. Játszi könnyedséggel elvágom a zenészek húrjait. A zongoráét, a gitárokét, a bőgőkét, a hegedűkét, csellókét... s elvágom a vonókon a szőrt, de elvágom a fuvolákat, klarinétokat s egyéb fúvóshangszereket, elvágom a kottafejeket a szártól. És megszűnik ez a sok csimm-bumm, nem létezik Beethoven, Brahms, Liszt, Dvořák, se tangó, se angolkeringő, se cigányzene. Nem lesz himnusz, zsoltár, induló...

A fák ágait a tereken, sétányokon, a parkokban valamennyi gesztenyefáét is lenyesem, meg a törzsüket, de ha kedvem támad, levágom a gyökerüket a mélyben. Aztán meg a fűszálakat, virágokat, minden növényt elvágok. A kalászosokat, a rozst, a búzát, az árpát... Nagyon éhesek leszünk, megismerjük, mi is az éhség. Sokat töprengek, gondolkodom... Keresztülvágom a csöveket, a kanálisokat, a folyókat, patakokat, a hegyek vonulatát... Vágok, vagdosok... A drótokon nem himbálóznak szelek, mert nincsenek drótok, de elszabdalom a fény szárnyú szeleket, felhőket, egünket, mint puha pléhet felvágom, darabokat metszek ki belőle, szabályos, szabálytalan köröket, négyszögeket, téglalapot... Elvágom a fény ütüjét. A napsugarakat, magát a Napot is darabokra vagdosom, mint valami narancsot. Nem ismerjük azt a feketeséget, fényteleniséget! Feketeség, időtlenség, hangtalanság... Ilyen ez az olló. Ez az ol-ló...ol-ló...ol-ló... Elvághatom a mondatokat, szavakat egymástól, elvághatom a szavakat, a szótagokat... Hangok gurulnak, mint fűrtjüktől megfosztott értelmetlen szemek... hangok, melyek feleslegessé lesznek, összezsugorodnak, szétesnek. Megszűnik a beszéd... az ítélet, vádaskodás. Néma-ság lesz, csönd, süketség. Sokat töprengek, sokat gondolkodom... Összekuszálódnak agytekervényeim. Persze, elvághatom őket is. Nem lesz töprengés, gondolat, lázadozás, csak gondolat, fej gondolat nélkül felesleges: dísz, dísztelen mozgás, rángatózás, tapogatózás, botladozás, botlás, céltalan bukás... Fej nélküli szentek és hősök állhatnak az utcákon, tereken. Ha fejem levágom, még olyan sem lehetek, mint a kettévágott Mihály-torony: csonk, kettétört felkiáltó-

kérdőjel. Ezzel az ollóval sok fejet levághatok. Sokat. Mindenkiét. Levághatok karokat, lábakat, nyakat, levághatom karomat, lábamat, csak a fejemet nem. Az olló gondolat, mely bennem van, s ha nincs fejem, megszűnik olló lenni. De addig, addig olló vagyok én magam: olló. Gyermekkoromban kaptam egy zöld hálót, a hálóval kimentem a Vöröshíd mögé pillangókat fogdosni. Pillangókat és lepkéket. Lepkék: lepidopterák: van búcsújáró, éjjeli, nappali, fecskefarkú, gyapjas, halálfejes, szürkületi, tarka lepke. A pillangók a lepkék rendjébe tartozó sárga vagy fehér alapszínű nagyobb rovarok családja: Papilionidae. Ezeket a kifejezéseket később tanultam, Rédey tanár úr szemléltetően magyarázta hatalmas tablókkal. Megfogtam, preparáltam, odatűztem őket a kartonlapra. Egy mozdulat: egy lepke, egy mozdulat: egy pillangó. Sajnáltam az első lepkéket, pillangókat. De aztán belejöttem. Csak elkezdeni nehéz. Igen, az első suhintást, az első mozdulatot... az első vágást. A többi aztán mindinkább könnyebb. Egyszerű mozdulat. Mozdulatocska... Nyisz-nyisz, nyisz-nyisz... Könnyű mozdulat, elegáns mozdulat... akármit vágok: megszokottság, játék, beidegződés... Megszoktam én, megszokta más, tudomásul veszik... a barátom, a város, a tárgyak... Barátom, Ákos ugyanezzel az ollóval bizonyosan elvágná Béla karját, hogy ne tudjon hegedülni, hogy előreülhessen egy pulttal. És elvágná Gyula karját, lábát, hogy megint előbbre ülhessen egy pulttal, hogy szólamvezető lehessen a zenekarban, és elvágná a koncertmester karját, lábát, nyakát, hogy hangversenymester legyen, és elvágná az összes hegedűs nyakát, az egész zenekarét, egyedül hegedülne, egymaga ülne a pódiumon.

És elvágná a kétezer hangversenylátogató nyakát, a bérletesekét, az ügyeletes rendőrtisztét, a büfésnőét, a ruhátárosét... ő maga lenne a karmester, a zenekar, a közönség... És elvágná a kottaállványokat, a kottákat, valamennyi zeneszerző fejét, hogy ő legyen a muzsika. Ha sejtené, hogy nálam az olló, ellopná! Addig nem nyugodna, míg el nem lopná. Én lennék az első, Béla, Gyula előtt, a szólamvezető, a koncertmester előtt, mindenki előtt, akinek elnyisszantaná

a fejét. Nem teketóriázna. Nem töprengene, nem gondolkodna... Rengeteget töprengtem, gondolkodtam... Ostobaság! Elég! Elég! Még nem késő! Elég ebből a beszédből, ebből a monológból! Elindulok, mint akkor a rétre a zöld hálóval. Lepidopterák, papilionidaek... Csak elkezdeni nehéz... Az első lepke egy káposztalepke volt vajon?

Nosztalgia egy olló ürügyén...

Ez az olló a katona ollója. Elvágja a puskák csövét, az ágyúk csövét, a gépfegyverekét, a szíjakat, a hernyótalpakat... ez az olló a katona ollója. Elvágja az acéllemezeket, sodronyköteleket, a szögesdrótokat, a torkolattüzeket, kondenzcsíkokat, átvágja a lövészárkokat, pontonhidakat, fényszórók kötegeit, repeszek ívét, a nehézkedési erőt, bombák zuhanását, szirénák felvijjogó egyenesét... Ez az olló a katona ollója. Levágja a zubonyról a gombokat, a rangjelzéseket, szétvágja a köpenyeget. Házikabátot vesz fel, a levágott zsinaggal átköti. Leül a székbe. Ez az olló a katona ollója, emlékezik. Régen kapott anyjától egy hasonló szerszámot, mely idővel megfeketedett, később már nem volt éle, ki is csorbult, aztán meggörbült a hegyénél. És nőni kezdett a körme, nőtt-nőtt-nőtt. Olyan lett, mint Péter a Grimm-mesében. Rágni kezdte a körmét, de az úgy látszik, meggyorsította a növekedés folyamatát. Elfelejtette, hogy olló is létezik a világon! Sose jutott eszébe az olló. Inkább rágta a körmét? Pedig az olló az ember egyik igen fontos felfedezése. Két egymáson fekvő éles pengéből álló nyíróeszköz, mely fogantyú segítségével egy tengely körül szétnyitható és összecsukható.

Te ergo quaesumus

Fent állok a karzaton – tizenhétévesen –, előttem a zenekar, a karmesteri pulpituson Németh István László.

„Te deum laudamus, te Dominum confitemur. Téged Isten dicsérünk, téged Urunknak vallunk.”

A Szent Márton-székesegyházat mindenki csak dómnak hívja. A szó a latin domus deiből származik, a rövidítése a D. O. M. Deo optimo maximo: a legjobb és leghatalmasabb Istennek.

„Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus Deus Sabaoth. Szent, szent, szent a seregek Ura Istene.”

A templomot 1222-ben kezdték el építeni, de csak a 14. században készült el a mai, háromajtós istenháza. Corvin Mátyás uralkodása alatt, 1461–1480 között alakították át az eredeti kis szentélyt nagyobbá, a maivá.

„Te gloriosus Apostolorum chorus, Te Prophetarum laudabilis numerus, Te Martyrum candidatus laudat exercitus. Téged az apostolok dicső kara magasztal, Téged a próféták lelkei dicsérve áldnak, Téged dicsőit imádva a mártírok sokasága.”

Családok, városok, országok címerei a szentély ívein: Mátyásé, feleségéé, a cseh királyságé, Olmütz városáé, Ausztriáé, Zrínyié, Dóczyé, Pozsony városáé, Hunyad grófjáé, Luxemburgé, Szlovákiáé, Dalmáciáé, Ország, Bánffy, Czobor nemzetségé...

„Patrem immensae majestatis, venerandum tuum verum et unicum Filium, sanctus quoque Paeaclitum Spiritum. Téged áld ó véghetetlen nagy fölségű Atyaisten, s egyszülött fiadat áldja, kinek tisztelet és hála és a vigasztaló Szentlelket is.”

Sírok, sírkövek... Az északi falban Pálffy Miklós gróf, a győri episcopus Pethe de Hetes vörösmárvány emlékműve, a szürke márványrelief a nagy kardinálisé, Pázmány Péteré.

„Tu Rex gloriae Christe! Tu Patris sempiternus es Filius. Te, dicsőség királya, Krisztus! Te az Atyának örök Fia vagy.”

Itt koronázták a magyar királyokat, az elsőt 1563. szeptember 9-én, az utolsót 1830-ban. Mind Habsburg volt.

„Tu devicte mortis aculeo aperuisti credentibus regna coelorum. Halál fullánkját elvetted, megnyitád nekünk a mennyet.”

Donner Rafael alkotása: Szent Márton magyar huszáregyenruhában karddal levág egy darabot mentéjéből, a felét, és átadja egy koldusnak.

A legendával szemben, a túlsó oldalon Alamizsnás Szent János kápolnája a kapujával, 1732-ből. A székesegyház főoltára többszöri átalakulás után 1724-ből származik.

„Judex crederis esse venturus. Te ergo quaesumus, tuis famulis subveni, quos pretioso sanguine redemisti. Hisszük, hogy mint világ bírása jössz ítélni e világra. Téged ezért kérünk, légy oltalmunk, légy vezérünk, kiket drága véreddel megváltottál.”

Schomberg György prépost sötétvörös márványsír- emléke titkokzatosan dereng a Szent Anna-kápolnában. Mint rövidnadrágos fiú, ott ültem a súlyos fapadokban... és mintha megmozdult volna, elindult felém, az arcát néztem, megfejthetetlen arcát, s a perselyben szárazon zörgött a pénz, mint köhögés. Dóm: titkok, csodák, csodatevők, művészek, királyok, királynék, fejedelmek emlékeinek őrzője...

„Salvum fac populum tuum, Domine, et benedic hereditati tuae! Tedd üdvözültté népedet és áldd meg örökségedet és igazgasd őket és magasztald fel őket mindörökre. Et rege eos et extolle illos usque in aeternum.”

A szentély alatt járatok, kripták, 13. századi csontok, Fejérkövy herceg és Christian Augustini nyugvóhelye...

„Et laudamus nomen tuum in saeculum et is saeculum saeculi Dignere, Domine, die isto sine peccato nos custodire. És dicsérjük nevedet örökké és örökkön örökké. Méltóztassál Uram, azon a napon bűn nélkül őrizni minket.”

Felzengett Haydn Nelson miséje, Beethoven Missa solemnise, Krisztus hét szava... Palestrina, Schütz, Mozart, Händel, Schubert. Liszt saját maga vezényelte itt 1867-ben Koronázási miséjét.

„Miserere nostri, Domini, miserere nostri! Könyörülj rajtunk, Uram, könyörülj rajtunk! Fiat misericordia tua, Domine, super nos... Legyen irgalmad, Uram, rajtunk...”

A torony tetején az aranyozott korona, messzire szórja szét csillogását, visszaverődik az égről, felhőkről...

1943 májusa. Elhangzott Kodály Zoltán Te Deuma és előtte Németh István László Missa Posoniensis a pozsonyi Bartók Béla Dalegyesület és zenekara előadásában.

Nem tudom, mi vár rám, ránk, mindnyájunkra kint a dóm előtti téren. Talán gumibot, talán kapukulcs, talán vízsugár, tűzoltófecskendő, talán farkaskutyák.

„Te ergo quaesumus, tuis famuli subveni...”

Amen.

Beethoven a pincében

Minden vasárnap délelőtt és csütörtökön délután kamarazenélésre jövünk össze Hansi barátomnál. Vasárnap Smarda úr, a város légvédelmi parancsnoka a primárius, csütörtökön Oscar Luzzena, a kis köpcös hegedűművész, aki a párizsi conservatoire-ban tanult Vieuxtemps-nál. Smarda úrral általában „papa” Haydnt játszunk, olykor Mozartot, Beethovent, Oscar Luzzenával nehezebb darabokat, Brahmsot, Debussyt, a szünetekben verseket olvasunk, Ril-két, Adyt, Hölderlint, Goethét, filozofálunk, idézzük Spinozát, Kantot, Schopenhauert, és Luzzena úr Bergson német fordítását hallgatjuk. Die Schöpferische Entwicklung der Weltet... Ilyenkor szolgálják fel a cukor nélküli teát. Tudjuk, hogy Bartók Béla többször megfordult a házban, és sokszor a kisházban pihent, aludt, bizony filigrán testalkatának elég volt az alköv, Rossini bezzeg nem fért volna el benne hatalmas termetével. Albrecht Sanyi bácsi azt mondta: amikor egy Mikszáth-film, a Szent Péter esernyője forgatásáról volt szó, a sok helyszín közül ezt a házat és udvarát választották ki – Mikszáthért még az ágyát is odaadja, ha kell, lemegy a kertbe aludni.

Ma délelőtt Beethoven op. 132 a-moll vonósnégyesét játszottuk. Smarda úr szokásához híven igen diszkréten magának ütögette lábával a taktust, Bubci, Král Pityu arcán a szokásos fölényes mosoly, kihúzva derekát, hogy magabiztosnak lássék, úgy csellózott, Hansi kissé meggörnyedve, fejével dirigálta a művet, én nagyon ügyeltem arra, hogy ki ne essek a ritmusból „akkor játszottam először ezt a kompozíciót”, féltem Pityu durva megjegyzéseitől: „Du Trottl, te marha, állat...” Az első tétel befejezésénél tartottunk, amikor megszólaltak a szirénák. Befejeztük a tételt. Nem

tudom, kinek jutott eszébe, hogy folytatnunk kellene a művet a pincében. És levonultunk oda, ki-ki a hangszerével, kot-tájával, az állványával, folytattuk a muzsikálást. A lassú tétel lyd hangnemében árnyékunk ott imbolygott a falakon. Összeért, meghosszabbodott, mozdulataink, karunk mozgá-sa, alakunk, fejünk levetítődött, mint valami negatív kép az égő kanócok sárgás fényében, lassú árnyéktánc rajzolódott ki, a zenének megfelelő koreográfiával. Nem tudom, átrepültek-e felettünk a liberátorok – zúgásuk megakadt a fel-színen, elnyomta a zene... –, egymás arcát láttuk, csillogóbb pupillát, erőteljesebb vonásokat. Mikor fújták le a légiriadót? Mert mi játszottunk tovább a mélységben, sötétben, időben, időtlenségben, talán rég leégtek a gyertyák is... nem hagytuk abba soha...

Beethoven mondja: „Nem ismerek magasabbrendű em-beri tulajdonságot a jóságnál. Ahol a jó emberek laknak, ott van az én hazám.” Lehetséges ez...? Jó lenni? Így élni? Most és bármikor? Mint teknősbéka a páncélját, magunkkal vihetjük a védelmet szolgáló burkot, moralitásunkat...? De ez a jóság, szeretet, kitárulkozó valónk kisugárzó erő is lehet, s éppen mert védtelen, védelem: így is lehet élni, dolgozni, alkotni. Csodákra képes...

A völgy

Annák, az elhagyott Annák könnyei gurultak az úton, a Jiringer utcai cseléd lányokéi. Sramlizene szólt, könnyeztek a sörhabos polgárok, s Kócián, a kolibrifejű pincér körözöttet tett az asztalra. Mély és meredek az út a völgyben. Ide szökött a matematikaóráról a kamasz. S mialatt Jánoska tanár úr békafojtos köpenyben vigyázón sétált a padok közt a negyedik á-ban, a kamasz itt az úton a citerapengető csendből szőtt valami különöset, kimondott valami először költészetet. És ide, az útra hullt, mint gerelyív, a szó: szeretlek, szeretlek, Gabriella... Rákkonzerv címkéjének pi-rosa gyúlt ki az arcon. S ahol sramlizene szólt, s az elhagyott Annák, Aničkák könnyei gurultak az úton, egy kocsi ment

majdnem lépésben... lassan távolodott. Valahol a városban talán éppen dolgozatot írtak a diákok matematikából, amikor a hídnál a kocsi megállt. Megszomjazott a két gumikötényű egyenruhás. Citerapengető volt a csend és sörhabos az ég...

Hatvan liberátor alatt

A hatvan liberátor szétszabdalta felettünk az eget, de bomba nem hullott reánk, s végigballaghattunk a folyosón. Gaudeamus igitur, juvenes dum sumus... A falon néhol lecsurgott a festék. Okkersárga folyosó: hosszú és egyenes, hosszú kanyarokkal. A kopott köveken visszhangzott a járás: tovább, tovább...

Egymásba is torlódtak a léptek – miként a csobbanások. Folyosó kockái, kongó kövezete... xilofon... a haláltáncot taposta a láb...

Hóesésben Jancsival

Alighogy megérkeztem Jancsiékhoz, elkezdett havazni.

Barna Bösendorfer, cserépkályha, két szék, fotőj, asztal, kottaállvány, széles üvegablak, lent a város. Havazik. Ez a domb az állomásra térdel, meg a Mély útra, a másik oldalon a vár, a Miklós-torony, amely éppen csak kikandikál a hegyekből. Még sohase jártam itt, a Sonina utcában, Jancsiék nemrég költöztek ide. Nincs közel a centrumhoz.

Jancsi teát hoz, süteményt, kezeimet dörzsölgetem. Beszélgetünk arról, milyen körülményes ide feljutni. Uzsonna után előveszem hegedűmet, meggyantázom a vonóm, sárga áttetsző a kolofonium, mint az akácméz, hangolok. Jancsi a zongoránál figyel engem. Elkezdjük. Mozart C-dur szonáta. Erőtelmes akkorddal indul. A falon Jancsi olajportréja zöld vadászkalapban, mellette ugyancsak olajból csendélet: erdei táj, hosszú fasorral. Sűrűn havazik, sárgás, füstös a hó, a Zergehegy felől alacsonyan szállnak a felhők, belebeleütődnek a fába. Az utolsó tételt előadtuk az önképzőkörön, a vezető tanár úr gratulált. Arra gondolok, hogy Jancsiéknak van cukruk, mi szacharinnal isszuk otthon a

teát. És milyen omlós ez a teasütemény, a pöstyéni Ružový mlynből származik, Ede bácsiéktól. Egyre hull a hó. Eljátsszuk a második szonátát is. Jancsi zongorázás közben kinéz az ablakon. Az állomás odalent csupa gőz, füst, de a hó bepólyálja az épületeket, mozdonyok, szerelvények jönnek, mint kicsi játékvonatok. Abbahagyjuk, a P betűtől ismételjük a tételt. Már negyven perce játszunk, körülbelül egy óra óta hull a hó, sűrű kárpáti hó. – Hóvihar lesz – mondom. – Már az – Jancsi tölt a kancsóból. Veszek néhány kekszet, szopogatom, finom ez a síre, síre, elolvad a szájban. Szonátázunk. A harmadik műnél jobban oda kell figyelnem, lapról játszom. Jancsi sohasem esik ki a ritmusból, szinte visz, magával ragad a zene. Apró állatok vándorognak alant, a vár négy tornyát meg a Miklós-templomot alig látni. Ezt is eljátszottuk, pihenünk, azaz csak én, mert Jancsi Schubertet zongorázik, énekel hozzá, az Erkönyt... „Wer reitet so spät durch Nacht und Wind.“ Nem is vettük észre, besötétedett, észrevétlenül a havazástól. Lámpát gyújtunk: ötágú csillár, a polcon a könyvekre csorog a fény. Goethe, Schiller... – Folytatjuk? – kérdem. – Hát haza akarsz menni ilyen hófúvásban? – Folytatjuk. Sorrendben a negyedik szonáta következik. Az ablakot, a szobát megrázza a szél, rázza, ráncigálja... Mozart... Hóvihar. Már nem látni semmit kint. Jancsinak arcizma se rándul, odatapad a kottára, keményen, elszántan ütögeti a billentyűket, összeráncolja homlokát, ezek tizenhatodok... Erősen rázza az ablakot a szél. Abba kell hagyni. Jancsi feláll, lehúzza a redőnyt. – Most már nem fog ki rajtunk – mondja. Megint teát iszom. – Micsoda zseni... – Jancsi mosolyog, boldogok vagyunk. A szél kopog a redőnyön, megmarkolja. – Hogy fogsz hazamenni? – Szorongani kezdek. Hogyan? Szélroham, lökések... – Hát majd eljátsszuk egymás után az összes Mozart zongora-hegedűszonátát. – Nagyszerű ötlet. Mit nekünk a hó, a szél, a vihar... De utána hogy megyek haza, utána is haza kell mennem. Jancsi kitalálja gondolataimat. – Sok még a szonáta, addig elállhat, eláll. – Te, miből van több, Mozartból vagy szélből, hóból? – Folytatjuk. És dörömböl, veri a szél a redőnyt és már a zenét is. játszunk, teát iszunk,

játszunk, immár nem is tudom hányadik szonátát, fogy a zene, idő... Kint havazik...? Nem látjuk... Még 12 oldal van hátra. „Hogy fogok hazamenni, innen lejutni a hegyről? Ha legalább kilátnék”, de Adagio... Menüett... Allegro... Presto... Jancsinak izzad a homloka, koncentrál, vöröses a bőre, plasztikusak a pórusok, a ráncok, a faggyúmirigy-nyílások... becsukom a kottát. Vége. – Nincs tovább – mondja. – Ez aztán a teljesítmény! Isteni. – Az – motyogom. – Neked haza is kellene menni – kinyitja a bejárati ajtót. Csak ki szeretné, nyomja, tolja, nyomja... nem megy, eltorlaszolta a hó. Lassan, lassan, ketten kinyomjuk a havat, ki akar tépni a szél, megragad, félméteres hó, hómező, alig tudjuk visszahúzni az ajtót. Jancsi rám néz, én rá... – Itt maradsz, punktum – jelenti ki –, itt alszol. – De otthon nem fogják tudni, hol maradtam... Ezen most nem segíthetek. Haza tudsz menni? – Nem... nem... lehetetlenség, hegedűvel... Legfeljebb leszánkázom a tokon a völgybe... – Belém karol, indulunk vissza. Teát tölt. – Kezdjük előlről? – Mit? – Hát Mozartot! – Legyintek. – Ne tréfálj! Nincs hozzá idegem... – Megértem. De, de eljátszottuk valamennyit!... – Valamennyit – ismétlem.

És havazik, havazik, sose akar elállni... sose áll el... esik, esik... nagy pelyhekben a kárpáti hó, a szél összekavarja, rakódik mindenre és mindenkire... emberre, házra, zenére.

És én játszom Jancsival, játszom tovább ebben a hatalmas, soha el nem álló havazásban... ott ül az egyre emelkedő hóban a zongoránál, én hegedülök... játszunk, csak játszunk... havazik, havazik, már csak hó van, szél és zene: Mozart... Fehérség és zene, eláll a szél, de havazik, vakít a fehérség, szól a zene... hó van, Jancsi meg én meg Mozart... végtelenség... Ott maradok Jancsiéknál a hegyen, és nem álmodom semmit...

A gázlámpa alatt

Öt évvel ezelőtt, 1939-ben ennél a gázlámpánál álltunk: Babusik Tibor, Kende Tamás (Gaál Franciska unokaöccse) meg én, mindhárman osztálytársak. Emlékszem, véletlenül

találkoztunk itt. Babusik Tibor megkérdezte, hogy ki nyeri meg a háborút. – Természetesen az angolszászok – felelte Kende Tomi. – A szövetségesek – mondtam én. – Ki más nyerheti meg? – Azt hiszitek? Soha! Soha! Csak a németek győzelmével végződhet. Victoria! – így Babusik Tibor. – Fogadjunk – szölt Tomi. – Jó, fogadjunk – feleltem. Babusik Tibor odanyújtotta karját. Mindketten rátettük kezünket. – A németek, az angolszászok, a szövetségesek – mondtuk egyszerre. És ezzel el is intéztük a dolgot. Három irányba mentünk. Tibi a Téli kikötő irányába, Tamás átvágott a színháznál a vár felé, én pedig a Mihály-kapuhoz igyekeztem. Tizenhárom évesek voltunk. És barátok: pressburgerek.

A gázlámpába a lámpagyújtogató kattintotta fel a lángot, hosszú rúddal járta az utcákat, sápadtan, kékesen világítottak a fények, aureájuk nem volt, legtöbbjük – a cirádás öntöttvas-kar – a falakból nyúlt ki, de ahol kellett, lámpaoszlopokat állítottak, testükön a városi címer, a három toronyból álló kapu. Ma alszanak a fények, nem jár a gyújtogató, elsötétítés van.

Babusik Tibor sokszor járt nálunk, jól sakkozott, apámmal játszott néhány partit, valahányszor jött. Messze lakott, a vasúti töltésen túl, az Apolló-olajfinomítónál, a gyárnegyedben. Szerettem arra járni, egyszemű alacsony tolatómozdonyok – Polüphemosznek hívtam őket –, ócska vasak, sínek, drótok, salak- és sóderdombok közt, furcsa szag terjengett, a finomítóé, egymás mellett álltak az ezüstös hengerek, a tartályok, gyárkémények meneteltek, ecetfák árnyéka hűvössé, félhomályossá tette a járda nélküli utat, palánkzsilipek árnyékokat vetettek, a tócsákban olajfoltok sokszínű hártája. Hajók bűgása ondolálta a levegőt, gépek duruzsoltak, vasak kolompoltak, mint egy furcsa elvarázsolt világban ödöngtem ott, s mindig betértem Babusik Tiborékhoz a vakolatlan téglabordás házba. Szeretettel fogadtak.

Kende Tomiék nem messze laktak tőlünk, csak fel kellett menni a Kecske utcán, s mindig járt náluk lehettem, a kétemeletes hatalmas bérházban, melynek kapuját copf stílusban díszítették. Felszaladtam a lépcsőn. Tomi nagyon hasonlított édesanyjára, szeplők pontozták az arcát, vörös

haja lángolt, mindig harmonika hallatszott a lakásban, öccse Böhm-hangszeren játszott. Innen az ablakból rá lehetett látni az óvárosra, a házakra, a tetőkre, a várbástyákra, a falakra.

Az osztálytablón együtt vagyunk lefényképezve, Tomi áll mögöttem, az első sorban guggol Tibor.

Aztán Babusik Tibor önként jelentkezett a német hadseregbe, senki se tudja, hogy történt, eltűnt, kimaradt az iskolából 1943-ban, akkortájt fogták el a csendőrök Kende Tomit Dunaszerdahelynél, senki se tudta, hogy elszállították-e valahová. Egyiküket sem láttam másfél év óta.

Babusik Tiborról egy tábori levelezőlap jött: értesítés, elesett északon, állítólag a leningrádi fronton. Ki nyeri meg a háborút... a fogadást? Én...? Az élő vagy a holt... Tibor hitt abban, amiért harcolt...? És Tamás...? Miért akart visszajönni szülővárosába...?

Olyan ez a gázlámpa, mint egy obeliszk, rajta epitáfiumként három név... A szűk utcákban sötét gázlámpák fényévei gombolyítják lépéseimet... Hová?

Az iskolatábla

Az iskolatáblát mindig Kirschoffer Laci és Vida Zoltán díszíti fel, a két legjobb rajzoló az osztályban. Laci inkább plakátszerűen fest és rajzol, Zoliban több a művészi véna, s már gyermekkorában is nagyszerű portrékat készített, nagyon rövid idő alatt engem is lerajzolt szénnel Álló Gyula tanára műtermében a Káptalan utcában, in vino veritas jelisével önképzőköri pályázatot nyert Other vendéglős bajuszos arcképével, rajztanárunk leonardói tehetségnek nevezte, hatalmas tablói – Csokonai, Petőfi, Arany, Balassi, Reviczky képmásai – díszítették a halászkapui nagytermet, az Elite filmgyár híradójában is szerepelt. Mindez nem zavarja Kirschoffer Lacit, nem akar versenyezni vele, szerényen festeget az ifjú titán árnyékában, képeit alig mutatja meg valakinek. Nos, a karácsonyi és húsvéti szünet előtti utolsó tanítási napon ők ketten teljes egyetértésben dolgoznak. Már korán reggel bemennek az iskolába, visznek

magukkal színes krétát meg egyéb kellékeket, ami éppen kell az ünnephez. Zoli rajzolja a táblára a betlehemet a királyokkal, az állatokkal, vagy a nyuszt, nyusztikat, csibéket, barikákat, tojásokat. Miközben dolgozik, alsó ajkát mindig jobbra húzza, mesteri a kompozíció. Laci írja föléje cirádás betűkkel a Boldog karácsonyi ünnepeket, Boldog húsvéti locsolást, alája meg: a IV., az V., a VI. és a VII. osztály. A díszítés is Laci feladata: fenyőgallyak, boa, lametta, gyertyák, üvegdíszek-figurák, villanyégők, vagy frissen szedett virágok, fű, csokoládétojások kerülnek a táblára. Gyorsan kell dolgozniuk, alig másfél, két óra áll rendelkezésükre, a becsöngetésre készen kell állnia a mesterműnek. Általában alá is írják: V. Z. + K. L. monogrammal. Ilyenkor már nem kell félni a feleléstől, és dolgozatot sem írunk. Plesa Pityu a főceremóniamester, ő állítja össze a műsort. A legszigorúbb tanár, Marton professzor úr is megenyhül, és keresztbe rakva lábát, hagyja, csináljunk, amit akarunk. Imre szaval, gyönyörű az orgánuma, betölti a tantermet, a Három királyokat mondja el József Attilától, nagyon szereti Gyóni Gézát, Kosztolányit, Babitsot, rengeteg verset tud betéve. Plesa Pityu hetet-havat összehord, mindenfélét kitalál, hogy ne vessünk. Például utánozza a tanárokat, de ebben Klimsch Nándi utolérhetetlen, különösen Orbán Gáborként és Tóth Franciként. Az előbbi, ahogy kilenceseket osztogat ötösök helyett, 99-est, 999-est, 9999-est, „bújj le te vadállat, o, is, is, imus, itis, éerunt... cingo, cingis, cingit, cingimus, cingitis, cingerunt...”, vagy azt, hogy „nagy a jó Isten állatkertje, s te vagy benne a legnagyobb patás”. Tóth Franci, az „ugyebár” tanár úr egy óra alatt 87-szer mondta az ugyebárt. „Ugyebár kislányom, mint a hímszarvas, kit vadász sérte nyíllal, ugyebár, fut, ugyebár, sötét erdőbe sajgó fájdalmival, ugyebár...” Boráros Jóska, Bori, az énekes-karmester-színész-imitátor minden énekest ismer, Giglit, Pertilét, Saljapint, Cebotarit... Patakit, Buriánt, fantasztikus a memóriája, operaáriákat dúdolgat még az órák alatt is, a múltkor eldirigálta a Liszt-rapszódiaát. Odaállt a katedrára, karmesteri pálca a kezében, az asztal mögött gramofon, és megszólalt a zene a vezénylessel: volt Toscanini, Kleiber, Furtwängler, Krauss,

Sabata. Azt hittük akkor, ő lesz a legnagyobb dirigens a világon, na meg persze énekes is. Ormai Gizella átengedte matematikából, Schleicher „Füles” tanár úr latinból, micsoda fergeteges véget csinált abból a rapszódiából, igen, nem a zenét, gramofont kísérté, ő hajtotta, kényszerítette a muzsikát, vonósokat, fúvósokat. Ilyen osztályba járok. Ahol együtt lehetek a jövő nagy ígéreteivel. Zoli: Murillo, Rembrandt, Munkácsy; Imre: Törzs Jenő, Somlay, Stroheim; Bori: Toscanini, Gigli, Baur, és még mennyi tehetség, Frédi, Ervin, Karcsi... egy Marconi, Bell, egy Lavoisier, egy Pasteur, egy Mistinguette...

– Te következel, Paganini – mondja Pityu, és rám mutat. Felállok, és eljátszom Rubinstein Melódiáját, Schubertet, Mozartot, Bachot, Händelt. A lányok osztogatják a süteményeket, szívet, karikát, háromszöget, mézeskalácsot, mindenkinek jut, diákoknak, tanároknak, valami teát iszunk szacharinnal, a pedellus felesége hozza be a nagy kannát.

32-en vagyunk, és mindig megszólal a csengő. A tábla ottmarad feldíszítve, nem törli le senki.

A tábornok avagy a tábla

Elhallgatott a gépfegyverropogás, megszűntek a sorozatos lövések, hirtelen csönd lett. És visszatért a tábornok a városba, az iskolába, ahol ötven évvel ezelőtt tanult...

– Erre a táblára én egyszer felírtam valamit. Egészen biztosan, igen. Jelentkeztem, és fel kellett írnom a táblára azt, azt hogy... Azt írtam fel, azt írtam... Ej, persze, régen volt, nagyon régen. Kicsi voltam és apró növésű, lábujj-hegyen is alig értem fel a tábla középső harmadáig... Sokszor irkáltam én erre a táblára. Mondatokat, szavakat, rajzoltam fejeket, karokat, figurákat, karácsonykor színes krétával betlehemet, a szünetben disznóságokat a lányoknak... A negyedik padban ültem, a bal oldalon. Frédi ült mellettem, a vízfejű pápaszemes. Hátam mögött Schmidt Szilveszter csúzlizott a padok alatt... Mit írhattam fel vajon?... Mi lehetett?... Ott, ott a költő képe lógott a falon, azon a helyen meg egy meszes szög kandikált ki. Olajozott volt a padló,

meg ceruzaforgácsos... Ez a tábla a régi. Nem változott. Itt maradt, és ugyanazok a méretei, hosszúsága, szélessége, kerülete. Mit írhattam én akkor erre...? Az ember a gyermekdolgoktól olykor érzékenyül, emlékszik, keres, kutat, nosztalgiával... de komolyan is veheti, mint valami titkot, amely felnőtt korában válik érthetővé, lényegessé. Amit ide akkor felírtam, annak bizonyára valami értelme van... egy aprócska mozaik az ismeretekből. Lehet, hogy haszontalanság? Jelentéktelen, ostoba dolog... Valami... Egy mondat? Alany, állítmány, határozó, jelző... Ötven évvel ezelőtt. Gömbölyűen írtam, szinte rajzoltam a betűket, az á-t, a b-t. Ma is szép az írásom. Mondják, az írásban az ember jelleme, egyénisége... hűsége saját magához. Mit írhattam én akkor erre a táblára? Mit kellett felírnom?

És a tábornok felírta a táblára: Tábornok vagyok! Mindig győztem! Sosem vesztettem! Visszajöttem!

– Hülyeség! Igazán nem úgy viselkedem, mint egy felnőtt. Olyan vagyok, mint valami kíváncsi gyerek, aki konokul ragaszkodik az elképzeléseihez, bolondságához, és addig nem nyugszik, amíg nem teljesül a kívánsága. Mondhatom, ötletes, szellemes játék ez magammal, a gondolataimmal, emlékeimmel, az iskolával... Hatalmas fekete táblán a kérdőjel... Játék? Játék?... Itt vagyok ebben a teremben – győztes hadvezérként – mint aki hazatért... és valamire kíváncsi vagyok... Fontos ez... Miért fontos ez...? Játsszom, játszom... játszom magammal... játszanom kell... Miért kell? Ha nem jövök ide, nincs ez a muszáj, vagy másutt játszom, erőltetem agyam. De én most itt állok egy tábla előtt, a tábla előtt... és felelnem kell!! Ha nem tudom meg, nem ismerem meg a felírt mondat tartalmát, az felér egy vereséggel. Itt nem a tartalom a lényeges, a fontos – lehet semmitmondó, valószínűleg értelmetlen, céltalan – hanem... Lehetetlen, hogy ne emlékezzem egy mondatra. Bármilyen is, amikor annyira kíváncsi vagyok rá, amikor annyi mindenre visszaemlékezem. Mindenre szinte. Több ez, mint kíváncsiság, sokkal több... Városok, falvak, hidak, hegyek, országok, tankok, repülőgépek, hadseregek... Egy vacak mondat, egy silány mondat... Egy mondat... Igen.

Amit tudni akarok, meg akarok találni! Nem győzhet le engem! Ha kell, kibányászom összes ismereteim közül agyamból. Ha nem jövök rá, akkor ez az egyetlen mondat fontosabbá válik talán, mint az összes többi – szavak, fogalmak, könyvtárak, emeletes tudás... S nem lesz nyugtom. Nem. Tehát több, mint egy mondat. Amíg nem ismerem, erősebb lehet mindennél, ez az ismeretlen kiemelkedik, eltakarja előlem a világot... Szinte minden mozzanatra, tettemre emlékszem. Feladatokra, az előkészítéstől a befejezéseig. Folyamatok, jelenségek, tárgyak, személyek, könyvek, iskolai feladványok, ábrák, képek, írott, elolvasott parancsok, sok-sok ezer oldal, információk... Amire emlékezni akarok, a fejemben van. Arcok, brosztük, díszek, póznák, falak, barátok, gyermek-, kamasz-, felnőttkorom... Elraktároztam, s akkor nyúlok hozzájuk, amikor szükségem van rájuk. Mint megbízható dossziékat elővehetem. – Féllelmetes a memóriád – mondogatta anyám, s ezt becsülték talán a legjobban: a megbízhatóságom, emlékezőtehetségem. Jóformán sohasem kellett tanulnom, mert amit egyszer elolvastam, megjegyeztem. Erre a különleges képességre rá lehet bízni egy hadsereget, mondotta a tisztaváton a tábornok nagy úr. Egyszer belelapoztam egy telefonkönyvbe. Idegen város, idegen nevek... Hajnalban arra ébredek fel, hogy dűnnyögöm a számokat, a neveket. És amikor ellenőriztem a telefonkönyvben, egytől egyig, név, szám, lakcím egyezett. Igen! Önmagam legyőzése ebben a játékban, ha megtudom, mit írtam fel akkor, tízéves koromban erre a táblára. Legyen olyan, mint egy bonyolult hadművelet – jelekkel, ismeretlenekkel, előre nem sejtett akadályokkal –, nem nyugszom, míg meg nem találom azt a néhány betűt. Hadat üzenek! Akaratommal, szívósságommal, jellememmel, agytekvényeim egész arzenáljával a parányinak, mely ledönthet és... és kidolgozom a stratégiát, hogy markomban legyen a mondat: itt ragyogjon túszként a táblán!

És a tábornok berendelte az iskolaigazgatót.

– Azért hívtam, hogy elbeszélgezzünk az iskoláról, az iskolánkról. Itt töltöttem gyermekkorom egy részét. Ezek között a falak között. Alig változott az épület. Csukott

szemmel is eltalálnék innen a tornaterembe, megtalálnám a vécét. Tizennégy lépcső visz az alagsorba. Ez az iskola szembetalálkozás magammal. Akaratlanul is sok minden megmozdul bennem, idézőn. Pedig nem szabad érzelmesnek lennem. Sebezhetővé, kiszolgáltatottá teszi az embert, befolyásolhatóvá. A valódi katonában alig van líra. Az emlékezés... Egyszerűen emlékszem. Arra például, hogy ott ültem a negyedik padban, a bal oldalon, az első Á-ban. Tizennégy éves voltam, mikor elkerültem innen... Rendkívül érdekel a régi tananyag. Az ötven évvel ezelőtti. A tényleges, a hiteles, a pontos... Nem emlékszik... Persze... Nem is volt a világon, megváltozott a tananyag...

A tábornok felhozatta a régi könyveket, jegyzeteket, dolgozatfüzeteket, naplókat a pincéből.

– Személyes ellenőrzésem alatt át fogjuk vizsgálni az anyagot.

A katonák felhordták a könyveket, füzeteket, a rengeteg könyv, füzet egymáson magasodik a katedrán.

– Át kell fésülni a terepet! A parancsot teljesíteni kell! Én végzem a hadműveleteket... Megnézek minden könyvet, füzetet, jegyzetet...

A tábornok felemel egy könyvet, elolvassa a címét, belelapoz, leteszi. Ezt többször megismétli.

– Nem érdekes... nem érdekes... nem érdekes... A konyha művészete, szakácskönyv. – Összecsapja a könyvet, ledobja... – Nem szeretem a padlizsánt... A cse-csemőápolás tudnivalói. Cecilnek szeretettel születésnapjára. Miféle könyvek ezek?... A bukméker, totalizátor... Ezek meg ponyvák. Véres fogkefe a temető falán. Hogy kerültek ezek ide? – A tábornok dobálja a könyveket. – Egy évkönyv. Szertárunk állománya, az oktatással kapcsolatos szemléltető és kísérleti eszközök. Három bagoly, két macska, egy sas, négy mókus... Engem minden érdekel, hogy megtaláljam azt az első Á-t. A vele kapcsolatos dokumentumokat. – Kötegeket emel fel, szétbontja. – VIII. B., VII. C., V. C., VII. B., VI. A., IV. C. – Kihúz egy-egy füzetet, szűrőpróbát tart. Húsz évvel ezelőtti évfolyam. VII. C. – Sárga dolgozatfüzetek. Mi

kék füzetbe írtunk. – Az egyik füzetből kihull egy cédula. A tábornok felemeli, olvassa: – „Mély vízű tó partján állok, olyan mély, mint szemed. Belenézek, megtalálom tiszta tekinteted. Este 7-kor várlak.” Fűzfapoéta! Hogy hívják ezt a... János... Vajon találkoztak? Lehet, hogy a tanár elől dugta el a cédulát. Én, hála Istennek, sose írtam verset. Amikor szerelmes voltam, akkor sem... VI. C... IV. B... Érettségi dolgozatok. – A füzetkötegek egyre fogynak. – A tábornok belelapoz egy füzetbe. – Az emberi eszmény példaképe... Barna füzetek. Okkersárgák, huszonhét, huszonnyolc, harminc évvel ezelőtti évfolyamok. II. A... III. B... I. A... VI. Nevezetes év. 1914... – A tábornok idegesen dobálja a füzeteket. – Ezek már lila füzetek... VIII. A., VI. C., IV. A. Negyven, negyvenkettő, negyvenhárom éves évfolyamok!! – Izgatottan dobálja a füzeteket. – Közeledünk, közeledünk... II. A., III. B., III. C., II... – Diadalmasan kiabálva – negyvenöt, negyvenhat, negyvenhét... I. A., II. B., III. C., IV. B. – Ordítva: – Negyvenkilenc, negyvenkilenc... VI. A., VIII. C... Nincs több füzet! Nincs több... – A tábornok szinte megmerevedik. Hol az I. A.? Hol az I. A.? Eltűntették! Elszabotálták...? Hol az I. A.? Tudni akarom! Éppen ez hiányzik? Nem érdekel semmi más! Semmi! Csak az I. A. Mi volt ez? Szellemidézés... Igen... és mint aki hosszú utat tesz meg, hogy megérkezzék, és az orra előtt becsapják az ajtót. De nem énelöttem! Nem énelöttem!! Eltűnt? Eltűntették? Tűzeltek vele? Elhordták? Felhasználták a szobafestők, a mázolók, a takarítónők? Hulladéknak? Zúzdába vitték? Elhasználták WC-papirosnak? Megloptak! Megloptak! Megloptak engem! Kerítsék elő! Nem érdekel, honnan, kerítsék elő! Mert ha nem, elégettetem az egész könyvtárat, máglyára dobatom az udvaron! Pedig már úgy örültem, úgy örültem, hogy megtalálom... nyomára bukkatok, megtalálhatom a dolgozatfüzetek közt... Keresek egy mondatot, egy mondatot, amit annak idején felírtam erre a táblára... Nem jut eszembe... Azt hiszik, kíváncsiság ez? Egyszerű kíváncsiság? Megbéklyóz, tehetetlenné tesz, kiszolgáltatottá... Szitává lehetném ezt a táblát... miszlik-

be... Egyszer, egyszer felírtam én ide I. A.-koromban valamit. Valamit... egy mondatot...

A tábornok sírva fakadt.

– Mielőtt ide jöttem, elégedett voltam, és mindenre emlékeztem... Annak ismerete nélkül azonban felborulnak ismereteim. Megsemmisülnek. Az egész tudásom... Azt mondják, amit nem ismerek, kár törődni vele. Az ismeretlen lehet jó vagy rossz. Ha jó: minek nyugtalankodni. Ha rossz: ismeretlen rossz, kár nyugtalankodni. Ez logikai fogás! Szókratészi bölcselkedés! Tudni akarom! Tudni a-ka-rom! Kíváncsi vagyok rá! Jogom van hozzá! Nekem: Európa urának! A győztesnek! A hatalmasnak! A legyőzhetetlennek!... De ez csak egy játszma volt. Ütközetecske... Bekerítjük a rögeszmét... ennek a játéknak, háborúnak, úgy látszik, sok a résztvevője. Társasjáték...

És a tábornok megparancsolta, hogy hozassák ide a tanárokat. A nyelvtanárt, a történelemtanárt, a természetrajztanárt, a matematikatanárnőt, mindet, aki még él, létezik, megtalálható, nem menekült el...

Mindegyik beszélt, a tábornokkal dialogizáltak...

A történelemtanár így fejezte be:

– Jól emlékszem a tananyagra, tábornok úr! A büszke szabadságérzés, amely a görögöket áthatotta... A rabszolgasággal keveset törődtek. Jól bántak a rabszolgával, mert értékes munkagépet láttak benne. A kis hellén államokban mindenütt kifejlődtek a demokráciák. Isteneik eredetileg természeti jelenségek, hegyekben, folyókban, forrásokban laktak. Isteneik erről a világról valók. A keleti önkényuralkodók magukat tették meg isteneknek, a görögök éppen ellenkezőleg: isteneiket tették meg embereknek. A görögök emberi eszményképe nem az, aki fejfel kimagaslik a többi közül, nem a győzelmes hadvezér, próféta vagy politikus, hanem az egyszerű ember, aki hőssé válik. A hős nem az erő, a csodaszülött, a mindenható, aki félelmet nem ismer, de az ember, aki leküzdi félelmét.

A földrajztanár hazája hegyeiről, folyóiról, tavairól, kincseiről, szépségeiről beszélt. Elővette a térképet, a nagy gurítható térképet, a táblára akasztotta, és megmutatta or-

szága határait, a régít és a mostanit, a békeszerződés utánit. De a tábornok kivette kezéből a botot és helyesbített: nem tudja, mi lesz a határ, azt még eldöntik, ő is részt vesz a bizottságban és a konferencián, ám minden bizonnyal sokkal hátrább kerül, beljebb a határvonal észak-keleti irányban. Visszaadta a botot a földrajztanárnak.

A természetrajztanár tablókat akasztott a táblára, egyiket a másik után. Az élettelen és élő világról beszélt. Az őszállatokról, a sárkánygyíkról. Aztán rátért a majomfajtára, amelyik a fákon ugrált, lemászott róla... felegyenesedett. Magyarázott a felegyenesedés következményeiről. Szabaddá vált az állat mellső lába, és ez fogásra képesítette. Követ, botot vett a kezébe, szerszámokat készített. A kéz azonban nem lett ügyesebb önmagától. Az agyvelő irányította. Egyre fejlettebbé tökéletesedett a kéz használata, és fejlődött az ősmajom agya. Három-négy millió év után kialakultak olyan lények, amelyek már nem egészen majmok. Arcuk majomszerű, testük szőrös, koponyájuk kicsi, karjuk hosszú, lábuk rövid és görbe. Élőlények, melyek szerszámokat használtak. Megismerték a tüzet. A sült húst nem kellett olyan erősen rágni, mint ahogy a nyersét. A gyengébb rágóizmok lehetővé tették, hogy a koponya csontjai vékonyabbá váljanak. A koponyacsontok elvékonyodtak, és így több hely maradt a koponyában az agyvelő növekedése számára. Az agyvelővel elkezdődött a gondolkodás... művészete. És ez az ember vált a Föld urává, bár teste, összehasonlítva a nagy állatokkal, nagyon gyenge. A gondolkodás legyőzte az erőt. A gondolkodás védekezés, hódítás. Ismeretlen állatok bukkantak elő: közáporral, éles lándzsákkal, bunkókkal... Az emberek barlangokban laktak. Barlangokba hozták az elejtett vadat. A tűz körül kuporogtak. A nagy éhezések idején a tűz tartotta bennük a lelket. A tűz. Ha kialszik a tűz, az a legnagyobb szerencsétlenség. A fellobbanó kicsi láng titokzatos, varázslatos jelenségnek tűnik. Hisz a láng mintha élne.

A tanterem az alkonyatban barlanggá változott. Kintről, messziről tompa lövések, sorozatok hallatszottak.

A természetrajztanár befejezte:

– A barlangi embernek mindig keze ügyében a lándzsa, fegyvere, mert minden pillanatban megjelenhetett a rettegett óriás, halálos ellensége: a barlangi medve. Fenevad. Az ember eltörpül mellette. Hatalmas mancsain rettenetes karmok, szájában hosszú, éles fogak. Ütése halálos. Harapása összeroppanthatja az ember koponyáját. Betör a lakásába, ki akarja űzni az embert, meg akarja ölni... A fenevad még akkor is halálos csapásokat osztogatott, amikor testéből már tüskeként álltak ki a lándzsák, és fejét betörték a balták csapásai. Sokan meghaltak ebben a harcban, és előfordult, hogy az óriás vadállat győzött.

A nyelvtanár azt mondta: – Igen, előfordult.

A történelemtanár azt mondta: – S a kiűzött emberek pedig kínlódva kutattak más barlang, menedék, otthon után.

A természetrajztanár folytatta: – De többnyire az emberek győztek.

A matektanárnő így szólt: – S ha alul is maradtak a küzdelemben, nem lankadtak soha, felkészültek a harcra a betolakodó ellen.

– Felkészültek, igen – mondták többen.

– És győztek! Az életüket jelentette ez. És a harc után megsiratták azokat, akik meghaltak, és eltemették a tűz közelében, mert a tűz: szimbólum, a szeretet, az összetartozás, az emlékezés volt.

– Tűz, tűz, tűz, emlékezés...

– Azt hitték, hogy a tűz melege továbbra is meleggé teszi a testet, a halott így valami módon tovább él... A legyőzött óriás vadállat fejét levágták.

– Levágták, igen, levágták – mondták.

Egészen közelről éles csattanások, puskaropogás, lövések hallatszottak.

– Bevitték messze, a barlang mélyébe, ahová nem mehetett be senki. És őrizték, kőfülkébe tették.

– Elég! Elég! Elég! – kiáltotta a tábornok. – Megértettem! Meg! De nem emlékszem. Nem juttatták eszembe. Együtt maradunk ebben a barlangban... Gyűjtsák meg a lámpát. Önök sok mindenről beszéltek. Athénról, a szabadságról, a tirannusokról, országról, határokról, városokról, embe-

rekról, állatokról, szörnyetegekről... A tananyagról. Kiválóan alkalmazzák. Arról beszélnek, ami a könyvekben van, ami előírás, szabály, amit tanácsos megtanulni. Önöknek is, mindenkinek, hogy meg ne bukjanak. Ez a törvény. Amit fölötteseik előírnak, a tanfelügyelő, az oktatói tanács, a minisztérium. És valóban. Önök mind kitűnő pedagógusok. Komolyan veszik hivatásukat, nagyszerűen fogalmazzak, eszközeik szemléltetők, világosak, ragyogó a fantáziájuk. De engem nem érdekel most sem Athén, sem a demokrácia, sem az eszmény vagy antieszmény, küzdelem, hős, árlás... Nem érdekel, mit kell jól megtanulni, hogy az ember érvényesüljön. Törvény, példamutatás, fölötteseik, a kitűnő pedagógia, hivatás, küldetés, szakképzettség, módszer, kifejezés. Fűtyülök rá! Én mindent jól megtanultam és elvégeztem. Készültem, érvényesültem. Engem nem érdekel, hogy jó-e vagy rossz, hogy kiváló-e, silány. Nem! Követendő-e avagy el kell taszítani magunktól! Engem az érdekel, ez az egyetlen, amit el kellett volna mondaniuk, amivel meg kellett volna érinteniük, amit nem tettek. És most én osztályzok, én minősítek, csak én. Önök megbuktak mindnyájan. És ez, ha akarom, kedvem van, végső bukás. Elégtelen. És ez, ha akarom... Nos, nincsen pótvizsga, osztályismétlés. Beírhatom a nevük mellé az osztálykönyvbe, a könyvükbe: nincs tovább. Mindaz, amit elmondtak, felesleges. Más leckéből feleltek. Nem abból, ami fel volt adva. Önök egyszerűen nem készültek a mai órára. És ez a mai óra, ha akarom, ha úgy tetszik, vizsga, utolsó, végleges – az érettségi, az összes szigorlat, államvizsga, doktorátus utáni utolsó feladat, felkészülés számadása, elszámolása, elszalasztott lehetőség. Egy áthúzott vonal a diplomán. És mindaz, ami eddig érvényes volt, érvénytelen: saját maguk. Nincs több vessző, pontosvessző, folytatás, lehullottak a kérdőjelek, a felkiáltójelek. Pont következik. Az! Az utolsó a papíron, a könyvben, a táblájukon, a gondolatok, a házak, fák, iskolájuk, városuk után! Nézzék!

A tábornok elővette pisztolyát:

– Minden golyó egy pont, és jut pont mindenre, mindenkire, ha akarom.

A Széles lépcsőn

„Sau Jud, fangt's im ab...” – kiabálják.

A Kapucinusok utcájából a Széles lépcsőn lehet lejutni a klarisszákhöz meg a Boltívhez. Érdekes konstrukció. Valamikor a középkorban épült, tulajdonképpen két lépcsőszár, egymástól körülbelül tíz-tizenkét méternyi távolságra. Közöttük a senkiföldje meg vaskorlát. A kopott és kivájt kőtömbökből álló lépcsőfokok lejjebb aztán találkoznak, és egymásba torkollva már egyetlen lépcsőként visznek tovább. A Széles lépcsőt házak falai szorítják két oldalról, az emeleti ablakokból rálátni, lent barokkos ívű, tágas kapualj öble ásít az udvarral, ahova csak ritkán, késő délutánonként járogat el a fény, kicsap az áporodott hűvösség meg a szappanosvíz-szag, mindig szól a rádió, harmonika, fűrészelnek... Vége a lépcsőnek, horpadt macskaköves járda és úttest a folytatás.

„Sau Jud, fangt's im ab... Bűdös zsidó, fogjátok el!”

Ungvári úr a szemközti lépcsőn szalad lefelé. Ungvári úr mindig Ovidiust és Catullust szaval, latin mondásokkal ékesíti beszédét, a francia nyelvet is szereti, meg Párizst, Franciaországot. A rádió bemondójaként olykor monoklit visel, híreket olvas, ő a „spaecker”, ott ül a kerek mikrofon előtt, és messze száll a hangja az éterben, zeneszámokat is konferál, bemutatta Gézát mint zongoraművészt.

„Fogjátok el...”

De Ungvári úr gyorsabb, mint üldözői, már a lépcső legalján jár.

„Fogjátok el...” Most zúdulnak el mellettem. „Fogjátok el, fogjátok el!”

Ungvári úrnak talán kissé megtévesztő az arca, különösen profilból. Nusi felesége a nyári műkedvelő előadásokon mindig magasra csapkodja lábait, ilyenkor villog a reflektorban a harisnyája, csillog sejtelmesen, lecsúszik róla a fény... Hogy ordít a szám végén a fémfogú zöldségárus, hogy ordítózik: „Brávó, még, még egyszer!” Mi is kiabálunk, tapsolunk ütemesen, s jön az ismétlés, ráadás.

„Sau Jud, fangt's im ab...!” – szól letről, elhaló, dühöngő léptekkel.

Ungvári úr eltűnt. Merre futott? Merre futhatott? A lámpagyújtogatóknak most nincs dolguk, elsötétítés van, a gázlángok nem égnek, a lépcső két végén kéz nélküli cirádás vaskarok nyúlnak ki a falakból, félhomály tápáskodik, sötétség terpeszkedik... Ungvári úr elfuthatott balra a sikátorba, a Bástya utcába, eltűnhetett a gőzfürdönél...

„Sau Jud, fangt's im ab...” – hallatszik elhalóbban, fáradtabban, kikopogva a csöndet, ez a tehetetlenség bele nyugvása.

Ungvári úr nem zsidó. „Aurea prima sata est aetas que vindice nullo...”

Csönd van és sötét.

Vajon hányan mehettek fel s le a lépcsőn? Bartók is itt járhatott, meg Petőfi, Széchenyi, Kossuth, Jókai, Reviczky...

Albérlóink

Apám halála után kiadtuk albérletbe szobáját. Első lakónk Bobušova kisasszony, a statisztikai hivatalban dolgozott a Štefánik utcában, Myjaváról jött Pozsonyba. Jól emlékszem sötétbarna bársony öltözkéjére, amely elől szét nyílt. Jozsó kétnaponként meglátogatta, s amikor elment, Bobušovának mindig égett az arca, különösen plasztikusnak hatott ez a pirosság, mert szeplői mintha izegtek-mozogtak volna benne, a rúzs olykor nyakára kenődött, fülére, de eljutott más régiókba is, ahol jobban érvényesültek a színárnyalatok. Egyszer akkor igazította meg harisnyáját combján, amikor kinyílt az ajtó. Rövid ideig lakott nálunk. Következő lakónk, Vadas úr orvostanhallgató, hosszú ideig járhatott már egyetemre, amolyan örökös diákként, cseléd-könyves, mondogatta. Szerintem már rég ledoktorálhatott volna, harminckét-öt éves benyomását keltette, s valóban, a bejelentkezési lapon kiderült, nem sokat tévedtünk. Ez az öregdiák mindig nagy zacskókkal tért haza, bennük élelem, gyümölcs, nem kosztolt se menzán, se vendéglőben,

rezsónkon melegített ételt, bár a szobát konyahasználat nélkül értékesítettük 150–200 koronáért havonta. Vadas úr kisebb műtéteket is végzett női betegein, műszereit forró vízben sterilizálta. Még Bobušova korában elkezdtem leskelődni. A két szobánkat elválasztó ajtót függöny borítja, a mi részünkön még egy tölgyfa ebédlőszekrényt is eléltünk. Nos, erre a bútorra másztam fel, és egy láthatatlan lyukon – amit ügyesen álcáztam – kitárult a másik szoba, albérlőnk szobája. Vadas úr két nőt hozott fel aznap. Az egyik a díványon feküdt, széttárt lábbal, felhúzott szoknyával, a másik az ablaknál állt és cigarettázott. Orvostanhallgatónk kigombolta nadrágját, odament a díványhoz, de ekkor a cigarettázó nő megfordult és eléjük állt, a hátát láttam, meg azt, hogy simogatni kezdte a pán doktor hátát. Áthallatszott, hogy szlovákul beszél hozzájuk. Az egész tíz percig tarhatott. A cigarettázó nő elnyomta a csikkjét. Vadas úr lelépett az ágyról. – Jól megmasszíroztam a hátadat? – kérdezték tőle. – Jól, jól – felelte cselédkönyves szobaurunk. – Ezért én is megérdemelnék valamit, doktorka. – A másik nő most tápázkodott fel. – Maga csak maradjon, pihenjen – szólt rá Vadas úr. – Hát, ami azt illeti, szólhatok a háziúrnak. – Ekkor lemásztam a szekrényről. Valóban szólt nekem másfél óra múlva, invitálva engem. Megkérdezte, legközelebb nem szállok-e be. – Tudod, a küret ezután következett... – magyarázta. Nem érdekelték többé Vadas úr ügyei. Különben is még a nyár előtt elköltözött – hogy vizsgáira készüljön falun...

Jött a német diák Bazinból. Szülei jómódú szőlősgazdák. Horst bőrröndöstől, csomagostul begurult hozzánk. Megállt anyám előtt, karját előrelelendítette – Heil Hitler! – mondta. Megijedtünk. Fogalmunk se volt, kit vettünk házunkba, de visszacsínálni már nem lehetett. Apja vette ki a szobát. Beköltözött, s az ablakban libazsírral és májjal töltött kövér befőtt üvegek, húsos szalonna, kolbászok a ládában. Jól tartották Dundit a szülei. Barátjától hallottam később ezt a becenevet. Ide jöttek hozzá lakmározni. Mi titokban „Pluncniwurstnak” hívtuk, ami kövér virslit jelent. Fehér harisnyát viselt, ördögbőrnadrágot, olykor felkerült

karjára a horogkereszt. Féltünk tőle. Az érettségire készült. Ahol csak lehetett, elkerültem, de beszélni, beszélgetni is kellett vele. Behívott a szobába, udvariasan leültetett, megkínált sok finomsággal, amit mi már régóta nem láttunk, csak elképzeltük valódiságát, ábrándoztunk róla, anyám a receptjüket mondta. Horst azt magyarázta, hogy a német zene az első a világon. Nem vitatkoztam. Meg a festészet. Szóltan maradtam. Az egész művészet, tudomány, technika, minden, minden felsőbbrendű, ami germán. – Például ez a titán: Goethe. Nemde? – Kétségtelen, Johann Wolfgang Goethe óriás – bólintottam, és sorolni kezdtem műveit, a Faustot, a Hermann és Dorotheát, az Egmontot, a Vilmos Mestert, a Költészet és valóságot, a balladáit, maximáit, a Westöstlicher Divant. Ragyogott a szeme, látszott, büszke, hogy ezt mind ismerem. Aztán elhallgattam, s halkán azt mondtam, hogy Tolsztoj is az: titán. – Was? – reccsent rám. – Tolsztoj, Lev Tolsztoj? Kvaccs! – kiáltott fel – Bolsevik! – Az nem lehetett – feleltem. – Tudom – kiáltotta –, tudom, nem vagyok barbár. De kvaccs, vagyis semmi az a Lev, egy Goethehez meri hasonlítani? Maga bolsevik! Maga – és rám mutatott. Nem védekeztem. – Na jó-jó... natürlich... – és már mosolygott. – Aki így ismeri a mi Goethénket mint maga, nem gondolhatja komolyan, persze. – Levágott egy jókora libamáját, a tányéromra tette. – És tunkoljon – szolt –, tunkoljon! – Nem vitatkoztam, jóllaktam. Dundi kitűnőre érettségizett, aztán jelentkezett a frontra.

A kereskedelmi ügynökről nem tudtuk, kicsoda, amikor bejelentkezett. Szárazon köhögött, és fogkrémét mindig otthagya a mosdó szélén, de mentolszagú fehér pépcsomókat másutt is találtunk. Hengerdugattyúkkal kereskedett, mutatott néhány prospektust is, Mahle Kolben felirattal. Elég későn kelt, kilenc-tíz óra tájban, déltájt ment el hazulról. Éjszakáit gyakran nem töltötte otthon. Megfigyeltem, Odol-szagú bőrtáskával tért vissza ilyenkor, ebben hordozta pizsamáját, fogkefét, a szappant, alig szolt hozzánk, majdnem csupán köszönésre szorítkozott, azt mondta: „danke”, szürke kalapját megemelte, sohase mosolygott, mint egy gépezetben egy parányi csavar, rugó, kerék... ez a szokványos hasonlat

jutott eszembe róla, nem is nagyon érdekelt a személye, jött, ment, köhögött, távozása azonban felkeltette a figyelmet. Két férfi jött el hozzánk, valamiféle igazolványt mutattak, bejelentették, hogy elviszik Sauter úr holmijait, mivelhogy ő már nem tér vissza, el kellett utaznia. Udvariasan megkérdezték, mennyivel tartozik. Kiegyenlítették a számlát, két heti felmondást is fizettek, azaz 100 koronát. – Auf wiedersehen – mosolyogva távoztak. Ezek nem a Kolbe-cég ügynökei, gyanítottuk. Sokáig éreztük a falakba ivódott fogpaszta mentolos szagát.

Papp Zoltán vagy Zolo Papp elektromérnököt tanár úrnak hívtam. Családtagunk lett. Szobáját csak alvásra használta, lakásunk lett otthona. Együtt étkeztünk, segített a tanulásban. Bártfán született, abban a kelet-szlovákiai barokk városban, ahol először mondogatták: „Musztafa, Caraffa és az akasztófa”. Kopottas, repedező barna bőrkabátján megmegakadt a fény, tenyérenyi világosabb foltok látszottak rajta, sokszor kibomlott cipőfűzője, így járt napokig. Ha nagyon jókedvű volt, mindig valakit üdvözölt: „Tiszteltetem X. Y-t, köszöntöm barátodat, vagy Mitacskót, a tejes üzletest, vagy Riedl nagybögős társadat.” A tanár úr, amikor leült és rám nézett, tudtam, szeretné, ha hegedülnék neki: a Monticárdást, a Rubinstein-melódiát vagy mást. Egyszer elvitt az ipari iskolába, ahol tanított. Nagy csönd mindenütt. Szombat délután, senki se tartózkodik az épületben. Üres folyosók, tantermek, szertárak, ahol egymás mellett sorakoznak a számomra ismeretlen műszerek, gépek, készülékek, tekercek, huzalok, kapcsolótáblák. A tanár úr magyaráz Ohmról, Wattról, feszültségről, bekapcsolja a Wimhurst-gépet, szikrák villódnak, a morzegépen jeleket, rövidebb és hosszabb impulzusokat továbbítunk, aztán telefonálunk egymásnak, ő felmegy egy másik helyiségbe, felhív, azt mondja, üdvözlöm Bellt, tiszteltetem Marconit. – És te? – kérdezi. – Én? Tiszteltetem Galvánt! – Átadom – jön a válasz. – És Faraday meg a többiek? – Csókolom a seggüket! – Nagyszerű! Mi is az Ohm törvénye? – Nem felelek. – Hát $V = I(R_k + R_b)$. Mi legyen Ampère-rel? – Kösse fel magát Lyonban! – Játsszadozunk nagy komolyan, mint a gyerekek. Alkonyodik,

egy kapcsolótáblán megnyom néhány gombot. Nagy suhogással, mintha útra kelne velünk a szertár, a folyosó, az iskola, felemelkedünk és szállunk, szállunk, alattunk az elsötétített város szorongásával, félelmével, sehol egy fény, elmenekülő fénybogár, csak a mi fényeink világítanak, pislognak titokzatosan. Egy mozdulatra megszűnik ez is. A tanár urat behívták katonának.

Zsákok kerültek apám szobájába, három darab. Albérlőnk szabályosan bejelentkezett, és végezte munkáját, reggel ment, késő délután jött, estefelé ismét eltávozott. Egyik kibontott zsákjában megnéztem a borsszemeket. Belemertem tenyeremmel, pici, ráncos fekete bogyók, erős szagot árasztottak, felemeltem kezem a világosság felé, ekkor láttam, hogy színük árnyaltan barna is, ez a messzi Távol-Keletről, Ceylonból, Indonéziából vagy máshonnan származó fűszer régóta hiánycikknek számított, az ezzel való kereskedés busás hasznot hajtott, így hát úgy néztem rá, mint valami drága, megfizethetetlen portékára, valóságos kincsre, fél pohárnyit loptam is belőle anyámnak, aki azonnal elzárta rejtekhelyre. A kereskedő felhozta a nőjét, aki rendszerint ott maradt vele reggelig, amikor is diszkréten távozott. Elneveztük Feketebors-hercegnőnek. De ez a gyarmatáru mentette meg albérlőnk életét. Razziaszerűen minden házban igazoltatták a lakókat hajnali két óra tájban. Jött két gárdista meg egy altiszt, odaadtuk a bejelentőlapokat, a két gárdista bement kereskedőnk szobájába, azonnal megéreztek a bors intenzív szagát, a zsákok fölé hajoltak. Bérlőnk kínálta őket: – Vegyenek az urak, vegyenek csak... – S így, hálóingben, zacskókat vett elő, és megtöltötte fekete borssal. – Gárdista urak, ez az én ajándékom, igazán megérdemlik, ilyen felelősségteljes éjszakai műszakban dolgozni... – s már nyújtotta mindegyiküknek az árut. Az egyenruhások meghatódtak. – Örülni fog Vlasta – mondta egyikük. – Jó lesz a disznóölésben meg a kocsonyában. – Kereskedőnk szerény alázattal állt előttük. Nem sejtették, hogy zsidó.

Hazai Pisti elegáns, világos krémszínű nadrágban, mosolyogva lépett be hozzánk. – Csókolom a kezét, asszonyom. – Levette pörge kalapját. – Szevasz – szólt nekem. Elfoglalta

szobáját, holmiját később hozták fel. Két férfi, akinek borra-
valót adott. Zakója mellényzsebében mindig zsebkendő.
– Parancsolj – mondta, amikor kopogtam. Cigaretta-
zott, il-
latos Virzsíniát, Memphist. MAC-fiú, vagyis a Magyar Aca-
demia Club tagja. A Szepességből származott, Iglóról vagy
Késmárkról, apja orvos, ő is annak készült, ötödéves. –
Kérlek, nem akarsz beszállni a partiba? Bridzs, preferánsz,
tarokk? – Nem kártyáztam. – Ja, te még süldő vagy – mondta,
amikor meglátta kabátom hajtókáján a szentelésen kapott
zöld szalagot. – Maturáns, baccalaureatus... tudod, a magad
korabeli lányok ebben a korban már inkább nem az abi-
turienseket szeretik, hanem az univerzitásokat, érthető, azok
jobban imponálnak, a szemeszteresek. Úgyhogy, ha van
ilyen problémád, reménytelen, hihetsz nekem... – Elegáns
doktorjelöltek jártak fel hozzánk, meg medikák, meg Glória,
a testvérhúga. Mikor meglátta zongoránkat, mindjárt odaült
és Chopint játszott. – Romantikus anyyalka – mondta Hazai
Pisti. – Parki sétány, holdfény, bokrok, fák, bokrok... – Ez
a mallorcai prelűd – szölt Glória –, esőcseppek, George
Sand – poétikusan zongorázott, testével tetszetős mozdula-
tokkal átélve a zenét. Aztán albérlőnk is odaült a zongorához,
agyonpedálozva a dallamot, magát kísérte, énekelt: „Sárgul
már a kukoricaszár”. Glória befogta fülét. Azon a télen
doktorjelöltünk elvitte húgát a nagy eseményre, melyet éven-
te Meszi bácsi, Mészáros tanár úr szervezett a Vigadóban.
Glória és Pista a megnyitó palotásban is szerepeltek. Ez
volt az utolsó pozsonyi magyar diákbál.

Örök

Az örök ott állnak az épület előtt, a lépcsőházban, a
folyosókon, az ajtók előtt, a szobákban, a padláson s a
pincékben, örök pánccsisakban, kezükben géppisztoly, a
kabátjukon, zubbonyukon a jel, a nyakukon, a karon és
fejükön a jel, mozdulatlanok, várnak, nem mehetnek el
innét, reggel van és nappal és délután és este és éjszaka,
nekik mindegy, napfény vagy lámpa vagy fényszóró világítja
meg arcukat, termetüket, csizmájukat, öröktől fogva itt

voltak, és a végtelenségig itt lesznek, a két ör, a négy ör, a negyvennégy ör, 444 ör, a 4444 ör, a 44444 ör... vigyáznak a házra, a szobákra, a padlásra, a pincére, vigyáznak a lelkiismeretre, a lelkiismeretükre, valamennyiük lelkiismeretére, minden ör lelkiismeretére, a házban 4444444, 4444444444 ör lelkiismeretére, mert csak örök vannak, senki más, aki nem ör, nem is létezik, s ha létezett, megölték, meg kellett semmisíteni a nem öröket, ezt a szabályzat előírja, csak örök lehetnek, miután elpusztították azokat, akik nem voltak örök, elpusztítani és vigyázni a lelkiismeretükre, ez a parancs, ha nem ölték volna meg a nem öröket, nem kellene vigyázni a lelkiismeretre, hiába állnának itt, a pusztulás, a pusztítás egyenlő lelkiismerettel, no nem az ő lelkiismeretükkel, a megöltek lelkiismeretével, minden ör tudja, sose felejtí el, kit és hányat ölt meg, azért állhatnak itt örökké, így állhatnak örségben a ház előtt, folyosókon, szobákban, padláson, pincékben, hatalmas a ház, megszámlálhatatlan szobákkal, emeletekkel, pincékkel, s a szobákban mindenütt kis rekeszek vannak, minden rekeszben egy lelkiismeret, az öröknek ismerniük kell a rekeszeiket, nem felejthetik el, nem téveszthetik össze, máskülönben megszűnnek örök lenni, egy másik ör, örök azonnal végeznének velük, lelkiismeretük rekeszbe kerülne, s örök vigyáznának rá, a megsemmisítésre kivezé nyelt ör, örök, de ilyesmi, ilyen abszurd dolog nem fordult még elő, elő nem fordulhat, soha örből nem lett még lelkiismeret, ez a legnagyobb szégyen, hazaárulás, önmaga örmivoltának megtagadása, ör-lelkiismeret egymással ellentétes fogalmak, csak elméletben lehetséges, nem érinthetik egymást, ez a valóságban soha, még gondolatnak is szörnyűséges, nincs bent az alkotmányban, a lelkiismeret is csupán a múltra vonatkozik, az alkotmány 2. cikkelye kimondja, lelkiismeret mint hordozója megszűnt, múltbeli kísértet se lehet, ezért kell őrizni, ezért a két ör, a 22 ör, a 444 ör, 4444 ör, 44444 ör, 444444 ör, 444444444 ör, valamennyi ör, az örség őrei, az őrlétezés... az alkotmány kimondja még, hogy csak örök vannak, mindenki tehát ör kell hogy legyen, lelkiismerete rekeszekben... ÉN is ör vagyok, mert látom, nézhetem az öröket...

Karácsony lesz, a karácsonyfára is felakaszthatom az örök lelkiismeretét – persze csak teoretice –, mondhatom, hogy gloria in excelsis Deo, igen, dicsőség az öröknek, boldog, békés karácsonyt nektek, örök. Persze azt a karácsonyfára való lelkiismeret-akasztást csak elgondoltam, elképzelhetem, nem is rossz, nem tiltja meg az alkotmány, de a lelkiismeretnek rekeszben a helye, én is azért őrzöm a házat, helyem a 335. emeleten levő jobb hármashoz 48. szobájához...

Imádság

„Mi Atyánk, ki vagy a mennyekben! szenteltesd meg a Te neved, jöjjön el a Te országod, legyen meg a Te akaratod, miképp a mennyben, úgy itt a földön is, a mi mindennapi kenyerünket add meg nekünk ma, és bocsásd meg a mi vétkeinket, miképpen mi is megbocsátunk az ellenünk vétkezőknek, és ne vigy minket a kísértésbe, de szabadíts meg a gonosztól... szabadíts meg a gonosztól, aki itt van a szobámban és mindenütt a házban... szabadíts meg a gonosztól, aki itt settenkedik körülöttünk, az utcában, a városban, szabadíts meg a gonosztól, ahol ő van, mindenütt gonoszság van... a tornyokon, a tereken, a hegyeken, a dombokon... az emberekben, az állatokban, a tárgyakban és mindenben... a képekben, az asztalban, a széken, ágyainkban... szabadíts meg a gonosztól, mert ahol gonosz van, ott gonoszság van... a felhőkben, a napfényben, a beszédünkben, énekünkben... szabadíts meg a gonosztól, mert ahol gonoszság van, gonoszság anyám mosolyában, apám sírkövében... idő gonoszsága, századok gonoszsága, fény, sötétség, a reggel, a nappal, az éjszaka gonoszsága, magasság, mélység gonoszsága, a térfogatok, dimenziók gonoszsága, lehelet gonoszsága s a beszéd gonoszsága, a néma gonoszsága, s aki ordít, a gonoszsága, a vaké, a bénáé, süketek gonoszsága... szabadíts meg a gonosztól, mert ahol gonosz van, ott gonoszság a holnap, s gonoszság a mában, ott gonoszság a múlt, ott gonosz a jelen, jövő... szabadíts meg a gonosztól, szabadíts meg a gonosztól, mert ahol gonoszság van, ott gonosz a csecsemő, gyermek, felnőtt,

írta az előszót. Néhány mondat belőle: „Miként a kertész, ki szomorúan, néhány magányos társával vitázva jár-kel a kertben, tűnődve elillant virágokon, emlékezve büszke, telt üvegházakra és nemes fákra, s most váratlan remek rózsatőre akadva s boldogan görbülő bimbókat látva megtelik fénnel és mosollyal, úgy hajolok e versekre. Fény nélkül születtek, de íme fényesek, mert saját fényük világít. Szépségükben az ifjú erő sajátos fegyelmező mértéke és formaosztó aránya bujkál. Mindnyájunknak különös öröm, hogy e formakényes ihlettel szőtt költemények itt fakadtak, Pozsonyban, a költők régi városában, s a fiatal költő, költőjük itt született, és itt nőtt fel... Ez a magából táplálkozó, szinte tárgyaltalan költészet, mely fanyalgó kereséssel áll meg a történeti Európa irodalmi kútforrásainál, ifjúságát is oldalról nézi, s érzékenyen a zenére fülel, ez a líra jogot és igazságot érvényesít, és életünk értelméről is beszél. »Fény nélkül...« A mottója Voltaire Candide-jából: »... mais il faut cultiver notre jardin«. Olvasom a verseket, Az alkonyati dalt, a Ritornellt, a Himnusz a télhez című költeményt, milyen tökéletes szonett a Tomi rabjához, szereti ezt a formát, ilyenek: Apámról, Szeptemberi hajnal, Sappho és Alkaios, Solveig bölcsődala, Peer Gynt tanítása, az örök Kedvesről, aki tisztán vár ránk minden piszkos utaink végén, szonettek, mennyi szonett: Seherezád, Jób, Pozsonyi szonett, Szonett a szonetthez, Narkissos, A serdülő lány szonettje és Hamlet (a tépelődő meg az örült). Minden verse fény nélkül borzong... »avar lesz erdőkön, mezőkön, a szív ma érzi megremege: ősz jön!«

Két nyári intermezzo (1944)

Elindulunk a nagy és nem veszélytelen kirándulásra. Először Pöstyénbe megyünk Tolnai Ede bácsiékhoz, felveszük Marikát és Verukát, s aztán folytatjuk utunkat Zsolna felé. A cél: a regényes szulyói sziklák, a völgy, a szoros. Néhány napra tervezzük a túrát. 1944 nyarán azonban kockázattal jár az ilyen vállalkozás. De hát fiatalság, merészség és kíváncsiság nem nagyon törődik az esetleges kellemetlen következményekkel. Vonaton, gyalog, autó-

busszal tesszük meg az utat. Zsolna békés kisvárosnak látszik, innen már csak per pedes apostolorum, vagyis gyalog közlekedhetünk, partizánveszély miatt megszüntették a buszjáratokat a sziklás szorosba. Nekiindulunk hát a hegyeknek hátizsákjainkkal, a pokrócokkal, a teljes felszereléssel meg a gramofonnal, mert hanglemezzajszót is viszünk magunkkal, nem His masters voice típust, öreg, ócska gép, sokáig kell tekerni, kurblizni, amíg felhúzzuk, de megszólal, teljesíti feladatát. Gondosan becsomagolt lemezeket is viszünk magunkkal, ezeket felváltva cipeljük. Két meredek csipkézett sziklafal közt visz utunk, mellettünk sebes folyású patak kísér, jobbra-balra kanyarog a szoros. Fel-felnézünk a hegyes sziklákra, bizony egyikünk sem vállalkozna arra, hogy felkapaszkodjon bármelyikére. Valamiféle táborozásra alkalmas helyet, tisztást keresünk, a térképen megjelölték a chatákat, kunyhókat is, már jó négy órája gyalogolunk, átugorva-mászva a sziklatömbökön, megmártózunk a patak kristálytisztá hideg vizében, amikor végre egy kunyhóhoz érünk. Körülötte üde tisztás, fenyőfákkal, az egész elkerítve, az ajtaja nyitva. Senkit sem találunk, a berendezés mindössze néhány deszkából eszkábált ágyszerűségből, láb nélküli asztalból, leszakadt polcból meg kemencéből áll, nekünk összkomfortos szállodának számít az egész. Elhatározzuk, hogy ott maradunk. A nap már lebukott a sziklák mögé, megnyúlt árnyékok telepedtek a tájra, minduntalan nagyobb-nagyobb területet vesznek birtokukba az erdőből, kövekből, sziklafalakból. Berendezkedünk hát éjszakára, rendbe hozzuk a kunyhót, már ahogy lehet, vizet forralunk, elővesszük a pótkávé, cukorpótló szacharint, a konzerveket, kenyeret vágunk, hagymát, szalonnát, katonadarabkákat, a pokrócokat ráakasztjuk a léckerítésre. A patakhoz igyekszem éppen, hogy megtöltsen a kulacsokat, amikor megjelennek a partizánok. Mintha a földből, a sziklából bújtak volna elő, kezükben géppisztoly, puska, lehetnek vagy tízen, civil ruhában, katonazubbonyban, körülveszik a házat, a kerítésen kívül állnak. Mi felemeljük kezünket. Egyikük megmotosz minket, bemennek a házba, körülnéznek bent, kint. – Fegyver van? – kérdezi egyikük, de a kérdésben benne a

válasz is, bizonyosság is. – Csak késünk, cserkészés – feleli Laci. – Tegyék le a kezüket – szólnak. – Mit keresnek erre? – Kirándulunk – mondom én. – Három kisasszonnyal – egészítik ki nevetve. Valóban, a három lány: Marika, Veruka és Ildikó. – Foglalkozásuk? – Student – vágja rá Laci. – Student... éppen erre kell sétálniuk? Nem tudják, hogy ez hadterület? – Nem, fogalmunk sem volt – így Géza. – Itt harcok vannak és lesznek – mondja nagyon határozottan alkalmasint a vezetőjük, mert valamiféle rangjelzés van sapkáján, karján szalag –, veszélyes, mi nem garantálunk semmit – folytatja –, de maguk nem szlovákok. – Nem – ez megint Laci. – Magyarok – mondja halkan Marika. – Magyarok, megérik a pénzüket, de nem ellenségek. – Egyikük aztán megszólal magyarul: – Én is az vagyok, rozsnyói, innen a hegyekből nem zavarnak ki minket soha! Itt használhatatlan a tank meg a repülőgép. – Együtt vacsorázunk. Hármójuk őrt áll. Nekik odavisszük az élelmet. Sligovicával kínálnak. – Ez a mi termésünkéből való – magyarázza az egyik. Nem mutatkoznak be, aztán kezet fogunk. – Mi láthatatlanok vagyunk, és anonymusok – szól a karszalagos. Megértették? – A kérdés, felszólítás ott lebeg a félhomályban. Eltűnnek a leszálló párában. Beszélgetünk. Laci, aki amolyan polihisztornak számít, azt mondja, hogy a partizán alabárdra emlékeztető, széles, lándzsaszerű hegygel bíró szűrőfegyver is. Csendőrök rohannak elő, fegyverüket nekünk szegzik. Kiabálnak. Fényszóró gyullad ki vakítóan, odaállítanak, ahol az imént álltunk, végigmozognak, a lányok szoknyája alá nyúlhatnak, röhögnek, lámpákkal imbolyognak, farkaskutyákat vezetnek pórázon, mintha egy egész hadsereg szállta volna meg a völgyet. És záporoznak a kérdések. – Maguk kicsodák? Mit keresnek itt? Miért járnak erre? Összejátszanak a bűnözőkkel? Élelmet szállítanak nekik? Diákoknak álcázzák magukat? Felesleges a hazudozás! Gyerünk, ki vele! Pofázzanak, az istenit! Mert magukba eresztünk néhány golyót! És mindnyájan megkeféljük a kisasszonyokat! Kurvák, partizánprostik! – Egy katona jelenti, hogy fegyvert nem talált. – Persze, ez csak trükk, csalás. Nincs fegyverük, mi? – ordítózik a tiszt. –

Minek is lenne? Beszéljenek, mert van elegendő golyónk, maguk nem szlovákok. – Magyarok vagyunk – jelenti ki Laci, ez az első megszólalásunk. – Magyarok, büdös, rohadt magyarok... mindenképpen rohadtak, disznók, itt is, az oldalunkon is, ott is, mert van közöttük elég magyar disznó, de most kinyírjuk magukat, legalább néhányval kevesebben lesznek, nem fertőzik meg a levegőt – és a sziklába ereszt egy sorozatot. Visszhangzik, mint valami hangkígyó, nyújtózik a messzeségbe. – A magyarok mind disznók és árulók... Láttak itt partizánokat? – fordul felém. – Nem – felelem. – Tehát nem láttak – és a hang nyugodtabb lett. – Másfelé nem mehettek – szól egy rekedtesen. A tiszt legyint. – Méhetnek azok mindenfelé, még a sziklákon keresztül is, átkozottak, már harmadszor csúsznak ki a kezem közül, mint a kámfor, eltűnnek. Tehát nem jártak erre a banditák... – Rágyújt. Ekkor látom meg hegyes arcélét. – Ha hazudtak és félrevezettek, megjárják – fel s alá sétál, csizmáján por, karcolások. – Amit mondtam, az érvényes, és érvényes marad mindörökre... Magyarok – elhajítja a cigarettáját, parázs az íve, parabola. – Követni kell őket – kiabálja – addig, amíg nem találjuk meg! Rajvonal... indulj, éjszakai átfésülés, kettős fedezékekkel – dübörög utánuk a föld. Laci felkapja a gramofont. – No, akkor menjünk mi is. Fel a hegyre! Sic itur ad astra! – mondja. Én viszem a lemezeket, libasorban kapaszkodunk a sziklákon, aztán egy kő laposára Laci leteszi a lemezejátszót. Kinyitja a fedelét, beleteszi a kulcsot, és kurblizza, addig, amíg megakad. Ráteszem a lemezt. Serceg, serceg... aztán megszólal a zene, Beethoven IX. szimfóniája. Hatan ülünk ott szűkösen, kuporogva. Váltom a lemezeket, alattunk a mélység, felettünk a csillagok, szinte összefogdoshatnánk őket. „Über den Sternenzelt muss doch ein lieber Vater wohnen...” Távolról, nagyon távolról tompán, mintha lövések dörültek volna.

Báró Sipeky Amália

Júliusban Laci barátomnál töltöttünk néhány napot Trencsénteplán. Átvitt bennünket a borsici kastélyba Amália néni-

hez, a keresztanyjához. Onnan már látni a Vlára-szorost, közel a morva határ. Nyírt bokrok, francia park, szobrok a sétányokon, aprócska tó, hatalmas fák, platánok. Amikor belépünk a kovácsoltvas kapun, Amália néni jön elénk a fehér köves úton, apró termetű, ezüst hajú, szeme élénk, fekete botjára támaszkodik, mesebelinek tűnik, a melléig ér Lacinak. – Nagyon örülök művész barátaidnak – mondja, kezet fog mindnyájunkkal, Gézával, velem, Jancsival, szemügyre vesz, aztán belakarol Laciba. Így megyünk a barokk kastélyba, a halljába, amely valójában fogadóhelyiség pannókkal, fából készült keretszerkezetbe foglalt, mélyített mezőkből álló falburkolattal, a kereteket festmények, tükrök, falfelületek töltik ki, azonnal észreveszem a cirádás korlátú két lépcsőt, amely az emeleti körbefutó könyvtárba visz. Rengeteg – több ezer – könyv a mennyezetig érő szekrények polcain, a napfény megcsillan a piros, zöld, sárga, kék szattyánbőr kötéseken, az aranyozáson. – Szereti a könyveket? – szól a baronesse. – No de ez csak természetes, a homo musicus homo literatus is kell legyen. A művészet triumvirátusa... Remélem, a képzőművészettel is így van? – Bólintok. – Menjen és nézze meg, menjen, én már nehezen járok a lépcsőn a 87 évemmel. – Még mindig állok a környezet, a könyvtár bővületében, megbénult a lábam, odacövekeltem magam, oda-tapadtam. – Menjen csak – szól a hang, már parancsolóbban hangzik. Felszaladok a lépcsőn. Ott állhatok egyedül, szemtől szembe a könyvekkel... német, francia, angol könyvek, Descartes, Voltaire, Montesquieu, Rabelais, irodalom, történelem, földrajz, tudomány, a könyvek egymás mellett mint billentyűk, szeretném megérinteni őket, megszólaltatni. Körbejárom az emeletet, előlről kezdem a kiinduló helyemről, furcsa szaguk van a könyveknek, a napfény is halad lassan, más-más sor világosodik ki, ilyenkor plasztikusabbak lesznek a könyvek, kiemelkednek hivalkodón, domborodva, szinte mozdulatlanul továbbsiklik a fény – visszasüllyednek, kialszanak megbékélve a többivel, a nap szelíden, halkan, finoman végigzongorázik mindegyiken, haladva előre megszabott útján, a könyvek engedelmeskednek neki, ez a napi gyakorlat (etűd), kigyullad egy ideig, szól lobogva a könyv, majd kialszik, elhamvad, némaságba huny... nem tudom, meddig álltam ott. – Gyere már le –

ez Laci hangja. – Úgy van, á table, uzsonnázni... vagy nem éhes, gyermekem? – szól a bárónő. – Utána felmehet... – Lemegyek, megfogódzkodom a korlátba. Tálalnak. A szlovák lány hozza ezüst tálcán a kakaót, tejszínhabot, kalácsot, dzsemet, vaját, süteményeket, felvágottakat. – Dobre, dobre Anička – magyarázza báró Sipeky Amália –, pánovia sú umelci, az urak művészek – a bama copfos lány mosolyog. Juhász Gyula jut eszembe, a közeli Szokolca, Anna... Anička... Kint ülünk a verandán, kék mintájú meissenai porceláncsészből iszunk. De báró Sipeky Amália nem iszik, nem eszik semmit. Egy modernebb stílusú karosszékben ül, kissé hintázik, mert a szék alja úgy van kiképezve, néz minket, és mintha várna valamire... A park élénk zöld színeiben kontúrosan hat a fák árnyéka. Anička igen figyelmesen kínál: „Nech sa páči pánovia” – parancsoljanak az urak. Az uzsonna után Géza odaül a zongorához – mert előre kitolták a verandára a sötétbarna bécsi mechanikájú Bösendorfer. Schubertet játszik. Az As-dur impromptu-t. Amikor befejezi, megtapsoljuk. Amália néni botját a veranda padlójához üttögeti. – Szép a billentése, fiam – mondja –, csengő, valósággal kiemeli a hangokat. Bécsben mindig elmentem hangversenyre. Konzertvereinsaal... – Utána én következem. Dvořák szonatináját játszom, Géza kísér. – A második tétel indián altatódal, ugye? – kérdi a bárónő. Ismét Géza következik Mozarttal. Laci elszaval egy Baudelaire-verset, A romlás virágaiból, meg Heinét. – Tusculánumot szerettem volna itt összegyűjteni, híres művészeket. De annyira kiesik a hely, messze is van. Ha városban élhetnék, pah, tudjátok, mindig művész akartam lenni – egyszerre elkezdett tegezni minket. – Művész. Festegettem, zongoráztam, írogattam, naplót – legyint –, ha már nem sikerült más, valószínűleg nem volt tehetségem. Legalább ez a tusculánum sikerült volna...

A júliusi délutánok hosszúak, de mintha már lopakodna, settenkedne egy-két meghosszabbodott, elnyúltabb árnyék.

– Találkoztam Mikszáth Kálmánnal, meglátogatott minket. Nagyszerű író. – Felsorolja néhány művét. – Hogy ismerte ezt az országot, a Felvidéket, a tótokat... Beszéltem Juhász Gyulával. Nem itt, hanem Szokolcán, ahol a Gvadányi-ház, s hallottam Teplicen Bartók Bélát meg a Végh-vo-

nősnégystä. Bartók látszólag szikár, puritán alkat – óriási hatással volt rám –, európai barbár. – Nevet, megigazítja vállkendőjét, zsabóját. – Öreg lettem. *Ars longa, vita brevis*. De azért még olvasok, másfél dioptria a szemüvegem, olvasok magyarul, szlovákul, németül, franciául... – Anička zöld likőrt hoz. – Azért olykor *tusculánum* ez, *tusculánum*... Mint most, gyermekeim.

Készülődünk. – Na, valamivel szeretnék megajándékozni benneteket, hogy ne felejtsetek el, s emlékezzetek az öregasszonyra, erre a délutánra. 87 múltam, ki tudja, találkozunk-e még... S itt van ez a háború is. Én optimista vagyok, optimista mindig. – Megéri keresztanyám a 100 évet – teszi hozzá Laci. – 100 évet? – kérdezi Amália néni. – Kevés nekem, kevés. Ilyen keveset adnál nekem? Hogyisne! – kiabálja. Aztán hirtelen elhallgat. – *Guerre, guerre* – motyogja – az egész élet...

1944 júliusa. Megajándékoz egy első kiadású francia könyvvel, Montesquieu Perzsa leveleivel, gyönyörű zöld szattyánbőr kötésű könyv. Elkísér a kapuig. – Látom, tetszik neked Anička – mondja Lacinak. – Rendes lány, hagyd békén. *Au revoir!* – Botjával ütögeti a földet, utánunk néz, amíg eltűnünk. Rajtam marad a tekintete... „Azért olykor *tusculánum*” – mondogatom magamban. És büszke vagyok nagyon.

Alagút

Amikor megszólal a sziréna, rohanunk édesanyámmal az alagútba, közel lakunk hozzá. Így is nagyon kell sietni, közel a front. Egyre gyakrabban riasztanak, a környékünkön a lakosság kilencven százaléka ezt a nemrég megnyílt óvóhelyet választja, valóban tökéletes biztonságot nyújt, hisz felette magasodik a várhegy sziklatömbje, a legnagyobb bombázás sem tudná megsemmisíteni a vájatot. A háború második évében kezdték el építeni, no nem ilyen célra, hanem hogy megrövidítsék az utat a Dunához. Harmincezer ember fér el benne. Mindenki viszi legföltettebb értékeit, azt, ami két kezében elfér. Amíg messzebb volt a front, a

rádió jó előre figyelmeztetett: „Achtung, Achtung, kommen Lichtspiele, Krokodil gross...” tudtuk, mikor kell készülödni. Hetven, nyolcvan, száz kilométeres távolság azonban lehetlenné tette ezt, és szinte a riasztással egy időben jelennek meg a repülőgépek. Igaz, ezek már szovjet raták, nem angol, amerikai bombázók. Mi az alagút egyik oldalsó kijáratához igyekszünk, amely a Védcolöp úton, az evangélikus kórháznál található. Az építkezés több aknát létesített, megfűrták az alagút oldalát, ez is tulajdonképpen amolyan aknalyuk. Csomagjaink készenlétben állnak. A villámzáras táska két rattlerkutyánk részére (a hosszanti cipzár két végén egy-egy lélegző nyílás, melyből kikandikálhat az orruk). Felbődul a szomszéd ház tetején a riasztásra szolgáló készülék, és két kutyánk – Pipi meg Médi – már be is ugrik a szatyorba, csak a zárat kell összehúzni. Fogom hegedűmet, anyám a kezításkáját néhány megmaradt ékszerével, papírjainkkal, és kutyáinkkal rohanunk az alagútba. Olykor már az úton halljuk a repülőgépzúgást. A bejáratnál mindig nagy a tolongás, kettes sorokban engednek le bennünket, lassan lépkedve haladunk előre, a keskeny, vak út állandóan lejt, míg a mélybe nem érünk. Nem tudom, hány méter is ez a távolság az egyenesbe, sokáig eltart, legalábbis úgy tűnik. Lent aztán már megnyugodva, gyorsabban haladhatunk.

A sziklákból fejünk felett csöpög a víz, és csordogál a földön tovább. A két oldalon emberek ülnek, az alagút felét még nem képezték ki, a szemek mintha a falból néznének, kidomborodik a gödör, a pupilla meg a szája, az orr, az arcokat benyomták a hegy anyagába, asszonyok, gyerekek, férfiak, formák elmosódnak, elemlámpák gyulladnak ki, karbidlámpák hosszúkás lángja mögött árnyékok ugrálnak, imbolyognak... Megyünk, megyünk az emberfalú folyosón, tócsákba lépünk, arcunkba, nyakunkba hullanak a vízcsöppek, egymás mellett lépdelünk, vagy én elől, anyám utánam, két kiskutyánk lapul – egyetlenegyszer sem ugattak, morogtak, nem nyüsztettek –, mintha tudnák, állatot tilos az alagútba vinni. Legtöbbször túlmelegyünk az alagút felén, kétharmadán, a túlsó vége is dereng néha,

hallom a légvédelmi ágyúk tüzelését, bombák robbanását, száz méterre a kijáratától a polgári légvédelem emberei nem engednek tovább. Általában állunk anyámmal a falhoz támaszkodva, sose ülünk le, nem viszünk magunkkal összecukható székecskét, a légiriadó ritkán tart sokáig. Amikor lefűjják, mindenki rohan felszabadultan, kíváncsian, egymást tapossák az aknánál. Hogy tolongnak, rajzanak, imbolyognak, gomolyognak a mélyből elő, ellepik az üres utcákat, házakat, otthonokat, egyszerre milyen fontosnak tűnik a felszínen minden, nekitámaszkodnak a kályhának, meggyújtják a tüzeket, lámpákat... Az jutott eszembe, hogy lent maradok egyedül, bolyongok, hallgatózom, találkozom a hegyi szellemekkel, leülök közéjük, földarcom, földszemem, földkarom, földtestem lesz, földruhám, a földalatti vizek hozzám csurognak, megtalálom a mélyben, a föld testében a sok-sok folyosót, alagutat, melyek egymásba futnak, egyik a másik folytatása, kereszteződése, földi termekbe kerülök, földi szobákba, földi ajtókon be- és kilépve földi erdőkbe, mezőkbe jutok, földfák, földbokrok, földágak, földlevelek közé... visznek az utak lent a rétegeken keresztül... nincs idő, csak mély, nem tudom, nem is akarom tudni, merre megyek, hova, nincs irány, észak, kelet, dél, nyugat, csak a mélység: akaratom, eszmélésem, gondolatom, lehetőségem és egyetlen bizonyosságom, az, ami befogad és soha nem enged a felszínre... De anyám hív, sétáltatni kell a két kiskutyát, hónom alá veszem hegedűmet, megyek, igen, megyek...

Mellhártyagyulladás

Julikával volt randevúm a hídnál. Mindennap találkozunk az iskolában, de az más, tudják valamennyien, hogy kettőnk között valamiféle kapcsolat van, ezt nem lehet, de nem is akarjuk letagadni. A valódi együttlétet az jelenti, ha kettesben vagyunk, bárhol. Nemrég megnéztük a Carment, az első emeleten ültünk, jobbközépen, a harmadik sorban. Amikor Don José leszúrja Carment – mert tönkretette életét, becsületét, beleszeretett Escamillóba, a torreádorba –, Julika

elővett egy tût, és belém akarta szúrni. Ezt később tudtam meg, már előadás után, amikor hazakísértem a híd feljárójáig. – Le akartalak szúrni – mondta. – Meg akartál bökní, hogy neveltségessé tegyél – feleltem. – Féltem, hogy felordítasz és botrány lesz. Miért? Carmen is leszúrhatná Don Josét! – Az más, te nem vagy Carmen, s én nem Don José. – Miért nem lehetek Carmen? – Lehetsz, persze, hogy lehetsz, igaz, nem vagy kurva... – Carmen nem volt utcalány. – Ahogy vesszük, s te azt mondtad nekem, hogy mindent megteszel értem, még az iskolát is abbahagyod, hogy elvegyelek feleségül... Igen, elég nagy már a botrány, apám is be akar jönni, beszélni fog az osztályfőnökkel. – Hát, ami azt illeti, nekem ugyanazt jelenti az iskola, mint Don Josénak a katonaság, ő kilépett a katonaságtól egy nő miatt, te az iskolából miattam... fifti-fifti... – Ezt a szót szerette Julika. – Hány éves vagy? – kérdezte. – 18, tehát nagykorú. – Valójában csak 17 voltam, s a nagykorúság szerintem nem a 18-at, hanem a 20-at jelenti. – Jól van, Julika, előbb-utóbb úgylis elveszlek feleségül, azért azzal a tûvel nem volt korrekt dolog. – Nem szúrtalak meg. – Képzeld, felugrom és felordítok. – Éppen ezért csak elképzeltem, a dráma csúcspontján. Jó nagy darab tû volt, hosszú varrótû. És Carmen nem aljas, szeret, s ezért Merimée szerint meghalni is képes. Meghálnál értem? – Hagyjuk ezt. De meg kell hagyni, az ötlet azzal a varrótûvel nem tehetségtelen. – Hát persze: zseniális. – Remek rendező volnál... – Vagyok olyan Carmen, mint te Don José. – Értettem, mire célzott: – Mondd Julika, te kit szeretnél? Don Josét vagy a torreádort? – Ezt Julikától kérdezted vagy Carmentől? – Tőled. – Jó, akkor majd választok és döntök. Felelhetek egy kérdéssel? – Nem bánom. – És te Don José vagy Escamillo lennél? – Ez meglepett. Én kérdeztem először, de éreztem, gyenge az érvem, Julika fölénybe került. – Mégis, fej vagy írás? – Neem, a kettő nem ugyanaz. – A hídhöz értünk. – Nem válaszoltál – szólt Julika. – Beszéld meg Prosper Meriméeddel. – Nem válaszoltál... jó, majd megmondod holnap vagy máskor, lesz idő gondolkodni. – De te is... – Én bizonyosan választok – s elindult felfele a hídhöz a kaptatón, elővette igazolványát...

„Carmen vagy Julika, Don José vagy Escamillo” – mondtam magamban. „Nem is könnyű...” Eszembe jutott nemrég a célzás a színházi előadás előtt egy héttel. Találkoztunk, vadul csókolóztunk, elhatároztam, hogy olyan helyre viszem Julikát, ahol zavartalanul folytathatjuk a csókolózást. A Vigadó hátsó eldugott folyosóra mentünk, az egyik félkör alakú folyosóra, mely összeköti az emeleti páholyokat a hátsó kijáratú lépcsőházzal, tudtam, itt alig tartózkodik valaki, ha nincs előadás, ismertem a járást meg a terepet. Az oldalkapun mentünk be az alig kivilágított liftrácsozat mellett, gyéren, sárgán, sárgásbarnán biztosító lámpák égtek a félhomályban, így lépkedtünk a még homályosabb lépcsőfokokon. – Hová viszel? – kérdezte Julika. – Ne félj, ismerem a járást. – Mégis... A moziba? – A mozi mögé, azért, mert nagyon szeretlek, Júlia szép leány... – átöleltem, csókoltam nyakát, haját – milyen illatos... – Ez az, amit tőled kaptam, bolgár rózsaoaj-eszencia... – Balassi Bálint Júliája, Rómeó Júliája. – Shakespeare-é – igazított ki. – Jó, akkor Shakespeare-é, övé és Balassié... – Na, és még kié? Csak kettő? – kérdezte. – Az kevés – mondta kacéran. Nem jutott eszembe harmadik név. – És még kié? – Csókolgattam... – Te kis bolond, kié, kié? Az enyém! Az enyém – kiáltottam. – Nem bánom, elfogadom. – Húztam, vonsoztam a folyosóra, belekapaszkodtam. – Te vad Balassi Bálint. – „Szerelem s Júlia egymás mellett állva reám szikráznak vala, gerjeszt mind a kettő, mert mindenike lő, nagy mindenik hatalma.” – Te, a hajam! Kitéped!... – „Egyik szép szemével másik nagy szemével erejét rám támasztá” – kezem szoknyája alá bújt, éreztem, a harisnyáján siklik fel az ujjam, aztán a harisnyakötő gumiján, és szavaltam: – „Ily veszedelemben a csalárd szerelem szép szóval szóla nekem” – Ne, ne, kérlek... – „Add meg, mond magadat, hatalmam látod, csak kár, hogy visz ellenem” – Nem, nem! – Ujjam már a bugyiján tapogatózott felfelé, egyre feljebb. – „Mert kezembe akadsz vagy ugyan itt meghalsz, lám régen ismersz engem!” – Éreztem gömbölyödő hasát, de azt is, hogy eltévedtem... – Te,

az a köldököm! – kiáltotta Júlia. Megdermedtem. Júlia kihúzta magát. – Igen, a köldököm. – Elszégyelltem magam. Szótlanul mentünk le a lépcsőn.

Már húsz perc óta vártam. Fújt a hó, zúgott a szél a Duna felől, csapkodott, átgázolt rajtam, le akart dönteni. Hófúvás... Fel akart emelni, mint valami nehezéket, le akart taglózni. Egy ember se volt az utcán, senki sem igyekezett a hídra, a túlsó oldalról sem jött át senki. A téren villamos csikordult, ment az állomásra, fázott a lábam, átázott a kabátom, hajam, sapkám, orrom, szájam, arcom tele lett hóval. Egyre sűrűbben kavarogva havazott. A korlátba kapaszkodtam. Csakhamar ráfagyott kesztyűm. Már harminc percet álldogáltam ott, aggódni kezdek Júliáért, de mindjárt megnyugtattam magam, mindig eljön, „ha zsidógyerekek potyognak az égből, akkor is”, azt mondta, hogy a nációk sem akadályozhatják meg ebben. „Júlia, Juliette” – motyogtam. „De marha vagyok, hát persze, Brunszvik Júlia, ő lehetett volna a harmadik, Beethoven szerelme, nem jutott eszembe, ő, aki Giuccardiní gróf felesége lett, az esküvőjükön a mester orgonált, bezárkózott a templom karzatán, és boszszúból gyászindulót improvizált, micsoda pompás elégtétel, Beethovenhez méltó... Beethoven, Brunszvik, két B, két név, alliterál... Juliette, Julikám, jöhetnél már, úgy fázom... megfagyok, betemet a hó... Gyere már, drága, szibériai ez a hideg... Juli, Júlia, micsoda hófúvás... Schneewetter – mondom németül. – Fene a nációkba, miattuk fagyok meg. Már negyven perce várok, s érzem, hogy egy farkas, hófarkas belém harap, aztán egy másik, harmadik, negyedik, marcangolják testem, jókora darabkákat szakítanak ki belőlem, egy egész farkascsoroda, nem látom a hidat... hófúvás, szürke-kék-fekete hófúvás, hó, hó, hó, a lámpákat kiszakítja a szél. Egyedül vagyok. „Júlia, Julika...”

– Pleuritis – hajol fölém az orvos, szőrös arcával mellemen hallgatózik –, pleuritis, úgy van... és sajnálom, pneumónia is, kezdődő jobb oldali tüdőgyulladás... – szőrös arcával továbbmegy, ugrál mellemen, megfordít, fázom, vacogok, a hátamon ugrál vörös arca... ezt érzem... visszafektet... – Hát igen, elég veszélyes... tüdő + mellhártyagyulladás, az utóbbi már kifejlődött... – fülembé dugja a krómcsövet – plusz középfülgyulladás, mutassa a torkát... – Áá,

áá, áá, áá – mondom –, áá, áá, áá, áá – nyögöm, émelygek, hányingerem van. – Plusz tonsilitis, komplett dolog ez, így, négy itis, ritkaság... – Anyám jön a vizes borogatással. 40 fokos láz, 39 fokos láz, 38 fokos láz... Ipecacuana, ultraseptyl, sibrumin bromoforminum köptető... És jön Berlin doktor is. Azt mondja, valószínűleg csapolni kell a vizet... De jön Csáder doktor, és azt ajánlja, várjunk, felszívódik majd. És nem csapolnak. Anyámé volt a döntés. Berlin doktor, Csáder doktor, Bustin doktor, az utóbbi felszúrja fülem, és Raffaello Athéni iskolájáról beszél. – Fel fog szívódni – jelenti ki Csáder doktor –, aztán majd megröntgenezem. – A három doktor közt megjelenik Júlia, egy rózsát hoz celofánban.

– Vártalak, vártalak, Julikám, majdnem egy órát.

– Ezért fázott meg, ezért lett beteg – mondja kissé dühösen anyám.

– Mi legyenek, Juli? Don José, Escamillo...? – Megigazítja párnám.

– És én? Carmen? Mindennap elhozom neked a leckéket. Jó?

– Köszönöm... Még nem döntötted el... én sem, de vártalak a hídnál...

– Igen, eldöntöttem, s a múltkoriért ne haragudj, úgy szégyellem magam. A németek kettős őrséget állítottak a hídra... Valami történhetett... Valamitől tartanak... Lehet, hogy nem mehetek az iskolába... De a leckéket elhozom... – mosolyog.

A rózsza sokáig áll éjjeliszekrényemen.

Pleuritis, pneumonia, tonsilitis, otitis... Balassi, Shakespeare, Beethoven, Brunszvik, Carmen... Don José, torreádor... Júlia, Julika, nem jöhettél többet.

A fonnyadt rózsát becsomagolom, és elteszem a megmaradt gyógyszerek mellé a szekrénybe...

Havazott...

Havazott, elfeküdt a fehér kín meg nyugalom... Nem voltak utak, sehol a járdák, a városón csak a lámpák maradtak.

Az éveim dőlt póznaként a völgybe hullottak mögöttem: Egyre havazott, éreztem: utolsónak jöttem, ez a csönd...

Majd visszhangtalan hördüléssel, mintha egymásra torlódnék, hőkkenve megakadt a csend, ez a csend: valahol az éjjel kettétört.

Havazott, tudtam, tovább, előre megyek, fűtőkben lóg a füst, a képzelet, fölöttetek, nem is oly messze...

Egyre gyakoribbak a lélek havazásai... Havazik, havazik, mindent beborít, fehérség csöndje, a csönd fehérsége, a nyugalom fehérsége, a fehérség nyugalma... Nyugalom, csönd, fehérség... Behavazott képzelet. Anyám csöndje és nyugalma, apám fehérsége és csöndje, barátaim léptei... nyomok, egy város hull hópelyhekben... lassan... míg eltemül... utcák, terek, házak, tornyok, templomok, lépcsők rendje... nyomtalanul...

A padlásokon gyermekek állnak és imádkoznak. Varjak szállnak: az imák...

A dolgozat

Orbán tanár úr mögött becsapódik az ajtó. Kezében tornyosuló sárga dolgozatfüzetek. Hangosan, hadarva beszél, és dobálni kezdi a füzeteket. Általában pontosan céloz, mindenki megkapja égi postán a füzetét.

– Gyorsan, gyorsan, vadszamarak, vízilovak, orangutánok. – Dolgozatot, dolit írunk... Kapjátok el a füzetet... Repül a nehéz kő... Márk, mint Máté evangélista, nem Lukács... Tódor Torodovics... Baranyai i nélkül vármegye... Gyorsan, gyorsan, repüljön a füzet, szálljon... Czipra, te Názó... Vadas, óh bűnbánó Magdolna, s Szalontai Nagyszalonta, messze van Szalonta Jeruzsálemtől... Altdorffer, az apád nem Cranach... Gyorsan, gyorsan, mert száguld az idő. Szecsányi Szecska, Flórián, Flóra, nem Céresz... Nagy a jóisten állatkertje, te vagy benne a legjámborabb patás, örménypatájú őssel... Nos... tehát... Milyen gondolatokat ébresztenek bennetek a Germánia szerzőjének kezdő sorai?

„Germania omnis a Gallis Raetisque et Pannoniis Rheno et Danuvio fluminibus a Sarmatis Dacisque mutuo metu aut montibus separatur”, vagyis Egész Germániát Galliától Raetiától és Pannóniától a Rajna és a Duna folyó, a szarmatáktól, a dákoktól pedig hegyek és kölcsönös bizalmatlanság választja el. „Mutuo metu montibus separatur.” A hangsúly a bizalmatlanságon! Vigyázat, nemcsak leírás! Írjátok le bátran, igazmondóan gondolataitokat. Germánia! A szimbólumrendszerbe fogódzatok, vadnyulaim, legyetek rókák, kígyók... Az állatkert rácsai között. Germánia! Ez a téma, ez a feladat! Gondolataitok, fantáziátok, igazságok kioson, kilopakodik a rácsaitok közül. Én bibircsókos, állatszeliidítő, lódoctor, elfogadom kukorékolástok, üvöltéstekek, szárnyalástok, sziszegéstekek, rikácsolástok, drága menazsériám... Olyan világot élünk... ahol, amit... kifejezhet a bizalmatlanság. Germánia! Juhok ne legyetek, aki juh, béget egy nyájban, az kilencest kap, kilencest, a kilences, kilences kijavíthatatlan, kilencvenkilences, kilencvenkilences... bukás, igen, mert nálam a kilences bukás, tudjátok... A kilences elégtelen, a kilencvenkilences elégtelenebb, a 999-es legegeltelenebb... a legelégtelenebb a bégetés... Aki juh, az béget, az 999999, kijavíthatatlan... Ciripeljetekek, zizegjetek... egyetlen sort, valamit... azt is lehet, szabad, megengedem. Elég! Írjátok meg a dolgozatot. Anno 1944, anno 1944... A fő az, hogy megírjátok! Gyorsan, gyorsan, mert csöngetni fognak megint, nem is csöngetni, hanem dobolni, dübörögni, vijjogni... És még ki kell javítanom a dolgozatokat, ki akarom javítani a dolgozatokat...

Állomás

December 23-a. Kikísérem Ildikót az állomásra. Nyirkos, szűrös pára szitál. Az elsötétítés miatt az alacsony gombalámpák szórnak pókhálós fényt a kövezetre. Az állomás épülete előtt eszembe jut, hányszor jöttem el ide apámmal, hogy nézzük a vonatokat, beültünk a restibe egy pohár pilseni sörre, málnaszörpre, töpörtyűs pogácsára. Itt vártuk Rudi bácsiékat Pestről, innen utaztak el barátaink

Csehországba, Hamburgba, néztem a mozdonyokat, a tolattyújukat, nagy és kis kerekeiket, hengertestüket, a rajtuk futó csöveket, hallottam a gőz moccanását, szelepek rikoltozásait. És eszembe jut, hogy itt, az épület falánál, amely most dermed szürkésfehéren, itt gyülekeztünk, a cserkész-csapat tagjai – Didi bá, Cosi bá, Sanyi bá, az őrsök, rajok, a Sas őrs, farkaskölykök – teljes felszereléssel, kulacsal, hátizsákkal, csajkával, nadrágszíjunkon a lilomos köszöntés: légy résen!, körülöttünk szüleink, nekem anyám, kórusban mondtuk a fogadalmat, és fegyelmezetten énekelve négyes sorokban elvonultunk a három tehervagon felé, hogy elvigyen minket Rózsahegyre, táborozásra. Mindez négy évvel ezelőtt történt.

A szélhuzatos peronon sétálunk fel s alá, alig van utas. Ildikó felszáll, megmoccan, lódul a sötétben a még sötétebb szerelvény, kioson az állomásról. Az utolsó kocsi pirosasugorodik, kialvó zarátnok. Magam maradok. Lépteim koppannak a peron kövezetén. Megállok. Teljesen eloltották azt a néhány elsötétített lámpát is – most már gyakoribbak a légiriadók –, állok, hallgatózom... A vágányok sínjei megmozdulnak... hüllők, kígyók nyüzsögnek alattam. Feltornásszák-gyűrűzik magukat a peronra, nedvesen, hidegen körbefonnak, rám tekerednek. – Ez az utolsó állomás – mondom magamban –, nincs több végállomás. S a szerelvény Ildikóval hiába fut a Kárpátok közé, a Vág völgyébe, nem áll meg, nem állhat meg sehol, nincsen hol, robogni fog behavazott tájaikon, visszhangozva, szikrasövényt lobogtatva, megy magasodó hegyek közé, nem szűnik meg a sötét éjszaka, éjjel, sötétnél még sötétebb szerelvény... A kígyók hemzsegnék körülöttem, a kijáratí táblára is feltekeregnek, a zárt büfésbódéra, a poggyászkocsira, a peron tetejéről csüngnek alá... Visz az út, vakon, úttalanul, céltalanul, egyre messzebb, egyre északabbra, keletebbre, és nincsenek, nem lehetnek állomások, ez az utolsó állomás, végállomás, igen, ahol én állok, tipegek. Ildikó nem fog megérkezni soha haza, a mozdonynak nem fogy el a tüzelőanyaga, eléghe-tetlen, kifogyhatatlan a tüze, átfut a hidakon, szurdokokon, völgyeken, olyan a hegyek sötétsége, mint ez az éjszaka,

csillagtalan és hideg, múlhatatlan, változhatatlan bizonyosság. Már mindent ellepnek a kígyók, az állomást, az oszlopokat. Nem indul és nem jön több vonat, Ildikóval elment az utolsó szerelvény. Hazamentek a vécésznénik, a pincérek, lefeküdhetnek a vasutasok, a váltóőr, olajozó, a kongató, s pihenni tér az állomásfőnök, Burian úr, rajtam kívül már senki sem tartózkodik itt. A kígyók engednek, megyek a peron végébe és vissza, oda-vissza, oda-vissza... – *Boa constrictor* – motyogom, érzem hűvösségüket, jegességüket, de testem állhatatos 36 fokos melege átadja értelmét húsnak, sínnek, anyagnak, kígyónak, sötétségnek. Angyal száll a szerelvényre... s ide az állomásra is, ugyanaz az angyal mindkettő, szárnya, mosolya... fehér tehén meleg párája, göze... Ott maradok a végállomáson...

Hölderlin és Mozart

Hölderlin válogatott művei. Összeállította és kiadta Paul Smolny. Feldpostausgabe, vagyis Tábori posta kiadás, 1944. Tartalma: versek, *Hyperion* vagy *Eremit Görögországban*, *Empedoklész halála*, *Oidipusz a tirannus*, filozófiai töredékek, levelek... „Meinem jungen Freunde Tibor zur staten Erinnerung von deinem Fritze” – Fiala Tibor barátomnak állandó megemlékezésül a te Ferencedtől... Dátum: 24. 12. 1944, 1944, XII. 24. Fritz, a kedves Fritz ajándéka... Nem tudom, hogyan, hol, mikor találkoztunk, talán csak hozzám szegődött, mint valami kóbor kutya. A háború végét csak sejtjük... Mindig azt mondja: Vége lesz már, vége, „verdammt”... átkozottak. Teát iszik, sehonnan és senkitől sem kap levelet tíz hónap óta, Düsseldorfban lakott a Lichtstrasse 47-ben, ennyit tudok róla. El fog menni hamarosan – közeledik a front –, ennyi marad utána: ez a Hölderlin, a Himnuszok a csalóányhoz, Franziska Hohenheimhez, a természethez, az emberiséghez...

Wolfgang Amadeus Mozart levelei vászonkötésben, tizenhat képpel és két nagy fakszimilével, Insel kiadás. „Életünk megmentéséért az alagútba szaladunk, lelkünk

megmentése a jó könyv, azért olvass fiam, sokat, de csak jót. Pozsony, 1944 háborús karácsonyán szeretettel Anyád."

Hegedűtok

Hegedűtok a karácsonyfa alatt. Titkon azt reméltem, hegedű lesz benne, az, amit kinéztem Kubescha mesternél a Ventur utcában. Beszéltem is vele róla, mert most egy gyenge, fahangú hangszeren játszom, furcsa vöröses a máza, ezt nem szeretem, tokja papírmaséból, rajta foszladozó ragasztott szalagok, hámlik a külseje, belül nincs bélelve, repedezett. Ezért is kértem újat. Felnyitom az új tokot... olyan ez így, mint egy koporsó, mint egy bölcső, játszol, üres uszály, óriási kalucsni, hosszúkás völgy... Belseje sárga nemezpapír. Nézegetem. Becsukom, kinyitom... Becsukom, hónom alá veszem, ujjaimra akasztom, és eszembe jutnak a mesterhegedűk, Stradivari, Fecit in Cremonensis, Amati, Maggini, Tononi, Guarneri meg a stájeri készítők, Partl Ignatius... És eszembe jut sok minden... Mosolygó, síró kisdedek a bölcsőben, játszolban. Krisztus urunk, mellette Mária... a folyóban sárga gabonával teli uszályok, sárban cuppogó kalucsnik harisnyákkal, lábujjakkal... felhő, köd, eső elnyúló völgyeken... Hegedűtokot kaptam, kívánságom teljesült. Nénikém vette. Harangozni kezdenek, először egy harang, aztán kettő, három, több. Sok-sok tokot látok egymás mellett, olyanok, mint az enyém. Csönd lesz... Valahonnan hangokat hallok... messziről, egy bezárt fekete tokból jönnek elő melódia nélkül.

Templomok, kávéházak...

Az orsolyák és a ferencrendiek temploma a leghidegebb és legsötétebb, és sötéten zörögve hull a perselybe a pénz.

A kapucinusoknál, mint valami uszodában a gőz, mindig lebeg a tömjén, lebegnek a szentek, Szent Konrád s a többiek, s az oltárképből kilép lebegve Szent Imre zsinóros dolmányban.

A Szent Lászlóban a diákmisék énekei visszhangzanak, hangok bújnak elő a falakból, repedésekből, tódulnak, gomolyognak, a bőrfűjtató szagát érzed, s nyikorog az orgona pedálja.

Szent Erzsébet: a barokk pompa cirádái kezeden, karon, lábadon, válladon. Barokk csigákba szédül tekinteted.

A virág völgyi a szeleket kapdossa el tornyával, öszszegyűjti őket, tömlőkbe zárja mint Aeolus, megszelídíti, kint őrjög, kavarog a hó, vihar, bent nyugodt lehetsz: biztonságban vagy...

A szentháromságéba lépcsőn mehetsz fel méltóságteljesen, kitárulkozik, elmozdul, szétnyílik a templom, tágul a tér, a falai távolodnak egymástól, megállás nélkül, és húzzák a kupolát, egész területén óriásra, magasságossá, mélyé gömbölyödik, s ebben a folytonos átváltozásban te maradsz az egyetlen fix pont a triangulum alatt.

Az irgalmasok templomában a kék ég befolyik az ablakokon, rácsurog mindenre, orgonára, gyóntatószékre, vidám sípok hancúroznak egymással, kergetik egymást.

A jezsuitákéban gályarabok köhögése lépked, meg az elfáradt kínlódás, kipréselt veritékcseppek, egyhangúan...

A dómban királyok, királynék sorakoznak, Ferdinánd, Leopold, Mária Augusztá, Ferenc, Mária Terézia, Lipót s a többiek, tizenhatan, akiket itt koronáztak. Körbejárkálnak a sötétbarna padok közt, így járkálnak állandóan, megállás nélkül, díszben, koronával a fejükön, mindegyikük fején ugyanaz a korona a ferde kereszttel, kezükben a jogar, országalma, és mindegyikükön a Szent István-i palást. Járnak századok óta, jól látom őket. Szent Márton elvágja karddal a mentéjét, lenyújtja mindnyájunknak, nekik, neked, nekem, és szól a Missa solemnis, Beethoven, Liszt, Mozart, Haydn Nelson miséje együtt...

Minden templomban felállítják a betlehemet a jászollal, állatokkal, háromkirályokkal, pásztorokkal, és minden templomban megszületik századok óta és századok múlva a kisded.

Regina kávéház, Savoy kávéház, Carlton kávéház, Redoute kávéház, Berlin kávéház, Múzeum kávéház, Lux

kávéház, Erzsébet kávéház, Stefánia kávéház, Dax kávéház, Palace kávéház, Liga kávéház, Metropol kávéház, Stahl kávéház, Corso kávéház, Baross kávéház, Grand kávéház... kávéházak városa: Pozsony. De a kávéházak ma mind korábban bezártak, hazamentek a pincérek, pincérnők, főzőnők, tulajdonosok, és csönd ül az asztaloknál, a Thonet székeken, az ablakoknál, biliárdgolyókon, dákókon. Az alkonyból kilépő est készülődik, a magány meg az időtlenség rátelepszik a tárgyakra... Megállok a Regina kávéház alatt, felnézek, és magamat látom az egyik asztalnál, az ablaknál nézem a Mihály-tornyot, a sárkányt, tekintetem végigcsúszik a tetőkön, kéményeken, melegedő galambokon, az egykori csigák helyén a hosszúkás vájt lyukakon, a hídon, a benőtt vizesárok helyén, odatapadt köveken, kimállott fugákon, mohán, a mélyben felgyülemelő piszkokon, Szent Flóriánon, aki vigyáz a tüzeinkre. Látom letről arcomat, ahogy babusgatón mosolyog, szelíden ringatná városát, az évszázadokat, történelmét... megpihen jussán, mint nemrég született gyermek anyja ölében... nézem, nézem, bámulom, csodálom magamat... aztán hirtelen kiszakítom magamból horganyzó tekintetem, s megyek tovább...

Ösztöndíjak

Két ösztöndíjam is van. Az egyiket Tiso István úrtól, a másikat Grüneberg Károly úrtól kapom. Tiso István a szlovák nemzeti bank igazgatója és Jozef Tiso államelnök testvére, Grüneberg Károly pozsonyi kefégyáros, evangélikus presbiter. Apám halála után nagyon szegények lettünk, így tehát a két ösztöndíj valóságos csodaként jött. Majdnem egy időben. Tiso úrnak meghalt a fia diftériában, én hegedültem a családi gyászmisén a trencséni román stílusú vártemplomban, arra is emlékszem, az orgonafűtató mögé rohantam pisilni, galambok tanyáztak ott, megjelenésemmre felrebbentek. A requiemet uzsonna követte. Akkor ajánlotta fel Tiso István hálája jeléül a havi ötszáz koronát, ikonok lógtak a falakon, fekete madonnák, szentek, Krisztusok, valóságos múzeumnak

hatott a lakás. A stipendiumot minden hónap első vagy második napján felvehetem a bank első emeleti helyiségében, általában ugyanaz a kisasszony adja át borítékban. Grüneberg úrnak az volt a véleménye, hogy a fiatal tehetségeket támogatni kell, tőle is havi ötszáz koronát kaptam, azzal a kikötéssel, hogy az összeget személyesen adja át gyárában. Ilyenkor mindig megkérdezi, hogy vagyok, szükségem van-e valamire, tanulmányaim felől érdeklődik, és kilátásba helyezett egy komolyabb ösztöndíjat Bécsbe vagy Budapestre. Sokat, nagyon sokat jelent nekünk ez a két ösztöndíj. 1944 karácsonya előtt mind Tiso úr, mind Grüneberg úr megduplázta az ösztöndíját. A banki kisasszony sejtelmesen mosolygott, amikor átadta a fehér borítékot, lecsúszott kombinéja pántja, elpirult, éreztem kölnijével keveredett testszagát. Grüneberg úr, mint mindig, felállt íróasztala mögül, előrejött, ősz haja jobboldalt elválasztva, elegánsan kétsoros sötét-kék ruhájában, átadta a pénzt. Kezet fogott velem, aztán hellyel kínált. Süteménnyel, innivalóval, cigarettával vendégelt meg. – Hát nem iszunk, nem cigarettázunk, ennyire absztinens? – kérdezte. – Én ebben a korban már füstöltem, szivaroztam, és nem vetettem meg se a konyakot, se a bort, se a sört. – Kikérdezett. – Na nem baj, nem baj... nálunk nem érvényes az a mondás: „Inter arma silent musae”. – Kivillantak nikotinos fogai. – Így van – feleltem. Töltött magának. – Nagyszerű ez a modori zöldszilváni. Nem kóstolja meg? – Egy hajtásra kiitta az egészet.

A két ösztöndíjnak egyetlen feltétele: amíg tanulok, folyósítják a pénzt. De...

Hallom, Tiso úr evakuál. Grüneberg úr fel s alá sétált íróasztala előtt. A kefégyárral szemben a virágvölgyi templomtorony cövekelte oda magát, ha szelek fújnak, a galambok mélyebbre húzódnak a falakról, a torony körül meg arcok repdesnek mint papírsárkányok, mindennek arca van, a háztetőknek, ablakoknak, fának, padoknak, villamosoknak odalenn... Grüneberg úr azt mondta: Isten önnel.

Alma mater

Pozsonyi magyar gimnázium. Benne tovább él a hajdani evangélikus lyceum és a királyi katolikus főgimnázium szellemisége. Ez az iskola hordozója, nevelője, folytatója Pázmány Péter, Bél Mátyás, Toldy Ferenc eszményeinek, magyarságtudatunknak, közép-európai elhivatottságunknak, a kisebbségi sorba taszított nemzeti identitásunk bizonyosságát hirdetve híd akar lenni magyar és német, magyar és szlovák között. Minden, ami ebben az iskolában történik, nevelőinknek és városunknak útravaló ajándéka, intelme számunkra. Valami eszményhez akarunk hűek maradni, amit megtanultunk itt a végváron, a pozsonyi ember méltóságát akarjuk felmutatni nemzedékek örökségeként. Ragaszkodni a régihez, megtartani szenvedélyesen, amíg lehet, belekapaszkodni földbe, tájba, ajtóba, küszöbbe, folyóba, hegyekbe, madárrepülésbe, sírokba, temetőkbe... Megmaradni a mezsgyén, ragaszkodni hűséggel az élethez, népszokáshoz, otthonhoz, dallamhoz, történelemhez, jusshoz... igen, ezt akarjuk. És büszkék vagyunk, hogy a pozsonyi magyar gimnáziumhoz tartozunk. Iskolánkat nevezhették akárminek, mert többször változtatott nevet, költöztethettek bennünket bárhová – a Kecse utcába, a Madách utcába, a Védcsölöp útra, a Grössling utcába, az Apácapályára, dobálhatnak ide-oda viszontagságos körülmények közepette –, a legnyugatibb alma mater. Ebben az iskolában volt pedagógus, szellemi vezetőnk Szalatnai Ráchel Rezső, ahogy mi neveztük: Richelieu. Itt tanított dr. Orbán Gábor, a kiváló nyelvész, Tóth Ferenc, Limbacher Peéry Rezső, Bió tanár úr, Arany Albert, Kovács Endre, Thern Károly, Mészáros György matematikus, Pfeiffer Ferenc nyelvész, Marton István, Antalfy Vilmos orgonaművész, karmester, világhírű filológus, görög-tanár, Schleicher László, az Éneklő Ifjúság mozgalom, a Kodály Zoltán vegyeskar megalapítója és még sokan mások, kiváló pedagógusok, akiknek eszményeinket köszönhetjük.

Néhány adat a pozsonyi gimnáziumról:
1942/43.

Az iskolai épület:

Az intézet ebben a tanévben is a Madách utca 2. szám alatti házrészben kezdte meg a délelőtti tanítást. Ezt az épületet azonban szept. 21-én az állami ipariskola építészeti osztályainak kellett átengedni, s az intézet az I. áll. szlovák gimnázium Grössling utcai épületébe délutáni tanításra költözött át. Az új iskolában, a volt kir. kat. főgimnázium Lechner Ödön építette palotájában az intézet tágas tantermeket kapott, de a délutáni tanítás, különösen télen, amikor korán sötétedik, s villanyfény mellett kell tanítani, mind a tanulókra, mind a tanárookra roppant fárasztóan hat. A tanítást megnehezíti a taneszközök teljes hiánya.

• Kiállítások, filmek, látogatások:

A Szent András temetőben Szalatnai Rezső megmutatja a történelmi sírokat.

1942. november 15–30-án a VII. osztály tanulói Schleicher László tanár vezetésével osztálykiállítást rendeznek Mivel foglalkozom szabad időben? címmel.

1942. december 17-én a VII. osztály tanulói megtekintik az Indiai síremlék című filmet.

1943. május 30-án az intézet vegyeskara, szavalókórusa, továbbá Nemes Ilona (zongora), Ország Mária (hegedű), Mungy Gertrúd és Szabó Klára (szavalat), az V–VII. oszt. leánytanulók táncsoportja vendégszerepelnek a Vigadóban a szegénysorsú magyar lányok nyaralására rendezett matinén.

1943. június 2-án a Toldy Kör Mórícz Zsigmond-estjén Szalatnai Rezső vezetésével a Vigadóban szavalattal és elbeszélések felolvasásával szerepelnek az intézet diákjai.

1943. június 17-én a VII. osztály megnézi Harry Baur filmjét, az Egy élet szimfóniáját.

Rádió:

1942. október 20-án a Szlovákiai magyar műzsa című egész műsort Szalatnai Rezső szerkeszti, közreműködnek a magyar gimnázium költői: Szabó László, Hentz Zoltán és Stelczer Endre.

December 1-én a rádió finn-órát rendez. Intézetünk énekkara a műsor keretében finn népdalokat és többszólamú vegyeskari feldolgozásokat ad elő finnül és magyarul. Vezényel: Schleicher László.

December 8-án Szalatnai Rezső tart Pázmány Péter-emlékórát a rádióban. Pázmány műveiből Demszky Melinda olvas fel.

Önképzőkör:

Az önképzőkör 1942. okt. 4-én megkoszorúzza a pozsonyi dómban Pázmány Péter síremlékét. Tóth Ferenc tanár mond beszédet. A decemberi vitaestet Arany Albert dr. tanár vezeti.

Éneklő ifjúság – zenei élet:

A Kodály Zoltán gyermekkórusnak hatvanhat tagja van. Sok a fellépés. Műsoron: Bach, Kodály, Halmos László Hála-miséje. A gimnázium 105 zenélő növendéke közül 51 tanul zongorát, 38 hegedűt, 2 éneket, 14 más egyéb hangszert: csellót, bőgőt, fuvolát, klarinétot, s 70-en tanulnak magánúton, 31-en a városi zeneiskolában, 4-en az állami zeneakadémián, konzervatóriumban.

Mindennek ellenére az intézet Zenélő Ifjúságának igazi kialakulása elé is a délutáni tanítás gördíti a legnagyobb akadályt.

Ifjúsági könyvtár:

A könyvtár állománya: 1690 mű 2929 kötetben. Vásárolunk 71 új könyvet. Ha most ehhez hozzávesszük még a volt pozsonyi ág. ev. líceum önképző körének a konvent határozata alapján gondozás fejében rendelkezésünkre bocsátott kettős könyvtárát és a volt állami reálgimnázium magyar párhuzamos osztályainak a régi kir. katolikus főgimnázium könyvtárából megmentett maradványt, együttesen 3047 mű, 8015 kötet, elmondhatjuk, hogy ifjúsági könyvtárunk az iskolai év végén összesen 4737 művel rendelkezik, 10 944 kötetben.

Ösztöndíjak, segélyek, jutalmak:

Gutwill Mária-alapítvány

Csász Endréné-alapítvány

Herberstein-féle alapítvány

Sokan kapnak állami segílyt, 500 koronát. A Magyar Párt iskolaügyi osztálya is segíti a szegény tanulókat. Jutalmak: 250, 200, 480, 300 korona.

Működik a Biblioteca pauperum.

A Segítő Egyesület az elmúlt évben is az alapszabályok által meghatározott keretben folytatja működését, tankönyvkészpénz, villamos- és autóbuszbérlet-segélyeket nyújt a diákoknak, összesen 9825 Kcs összegben. A menzán ingyen ebédet kapnak a rászorulóok.

Tanulók száma:

1941–42-ben az év elején a tanulók száma 371. Ebből pozsonyi diák: 207, nyitrai, mátyusföldi, csallóközi: 123.

1943/44.

November 23-án átköltözünk a Grössling utcai állami szlovák gimnázium épületéből a magyar kereskedelmi akadémia és a Tolsztoj utcai magyar–német evangélikus elemi iskola épületébe. 1944. február 7-én már a javító érettségi vizsga. Az iskolaköteles tanulók evakuálása következtében az iskolaügyi minisztérium elrendeli, hogy az alsóbb osztályokban ápr. 29-én meg kell szakítani a tanítást. A VIII. osztály évváró vizsgáit április 17–22-én tartjuk meg.

Vallási élet:

Diákmisék és exhortációk a Szent László templomban.
Missziós mozgalom.

Lelkigyakorlatok.

Két Mária-kongregáció: fiúk részére.

Szent Ágnesről elnevezett kongregáció: lányok részére.
Ünnepélyes reformáció emlékűnnepély.

Önképzőkör:

Liszt, Erkel, Zrínyi Ilona, Szent László, Prohászka, Tóth Tihamér-émlékgyűlés.

Pályázatok: képzőművészeti, zenei, irodalmi.

Szép kiejtés verseny.

Szavalóverseny.

Fényképészeti pályázat.

Sakk-verseny.

Éneklő Ifjúság, zenei élet:

Magyar Jövő vegyeskar.

Kodály Zoltán-gyermekekórus.

Zenei verseny.

Ifjúsági könyvtár:

1943/44. tanév végén 1868 mű 3118 kötetben. Új beszerzés 80 mű 89 kötetben... 4915 mű áll az ifjúság rendelkezésére, 11 133 kötetben.

Ösztöndíjak, segélyek:

Gutwill Mária-ösztöndíj.

Janovic-alapítvány.

Herberstein-alapítvány.

Tanulók száma:

Az 1943/44. év elején 520-ra emelkedik. Néhányan kilépnek, elköltöznek, az év végére marad: 511 fő. Ennyien jártunk a tulajdonképpeni utolsó iskolaévben a gimnáziumba.

1945-ben megszűnik a pozsonyi magyar gimnázium.

Sztálin-orgonák

Tizenkét kispapot szentelnek pappá. Ott állnak az oltárnál a jobb oldalon. És szólnak a Sztálin-orgonák, „Shshshshshshshsss...”

Kyrie eleison, kyrie eleison.

Tizenkét kispapot szentelnek pappá. Középre indulnak egyenként. „Shshshshshshshsss...shshshsss” – hallatszik egyre erősebben.

Gloria in excelsis Deo, gloria in excelsis Deo.

Tizenkét kispapot szentelnek pappá. Az oltár előtt áll letérdelve mind, magasan az ostya. „Shshshshshshshsss...shshshshsss...shshshshsss” – egyre közeledik, egyre erősödik.

Credo in unum, credo in unum.

Tizenkét kispapot szentelnek pappá. „Ez az én testem, ez az én vérem.” „Shshsh, shshshshshs...shshshsh”. Egész közélről szól.

Hostias, hostias.

Tizenkét kispapot szentelnek pappá. Feláll a tizenkét, összekulcsolt kézzel, lejön a lépcsőn. „Shshshshsh, shshshshss, shshshshss.” És vadul rángatják a harangkötelet. És szól a harang, és szólnak a Sztálin-orgonák.

Sanctus, sanctissimus.

Tizenkét kispapot szentelnek pappá. Tizenkét fénykoszorú lebeg. „Shshshshshss, shshshshss, shshshshss, shshshshss...”

Benedictus, benedictus.

Laudetur dei... Tizenkét kispapot szentelnek pappá. „Shshshshshss, shshshshshss, shshshshshshss”... Dona nobis pacem... „Shshshshshss, shshshshss, shshshshshss, shshshshshss...”

Agnus dei, agnus dei.

„Shshshshshshss, shshshshshshss, shshshshshshss.” Kyrie eleison. „Shshshshshshshss, shshshshshshss.” Dona nobis pacem. Tizenkét kispapot szentelnek pappá. És szólnak a Sztálin-orgonák: ezernyi billentyű, ezernyi pedál, meg ezernyi erő, ezernyi torok... Dona nobis pacem, dona nobis pacem...

Csend lett.

A Szentháromság tornyára visszaszállnak a galambok.

A tizenkét kispap felszentelve lőn.

Elhallgatnak a Sztálin-orgonák.

Vörös répák

A pincénk három részből áll: a lejárati lépcső a középső első helyiségbe visz, ezt nevezzük „hallnak” tágassága, szélesége miatt, innen, a lépcsőtől jobbra nyílik az ajtónyílással elválasztott, valamivel kisebb pinceszakasz a légókijáratral. Mindkettő a kapualj alatt húzódik. A „hall” másik oldalán néhány (kettő vagy három) lépcsőfokkal kezdődik a keskeny és hosszú folyosó a szenes-fáskamrákkal. Ez fekszik a legmélyebben a

földben (tulajdonképpen ez a legbombabiztosabb), fölötté vasság téglafalak, téglabordák, emelettestek.

Ide jöttünk le, amikor már közel került a front. Tizennyolcan öt napot töltöttünk itt együtt. Édesanyámnak és nekem a „hallban”, a lépcsőház alatt jelölték ki a helyet, ez a rész állítólag azért veszélyesebb, mint a többi, mert egy esetleges repülőbomba a lépcsőházban alig találna ellenállásra, zuhanhat egyenesen ránk. Tehát a nem lépcsőház alatt ülők valamivel nagyobb biztonságban érezhetik magukat. – Így vélekedik Tima úr, a posztókereskedő, akinek üzlete van a piactéren. Ezért is osztották máshova a kisgyermekes családokat (szám szerint egyet: Timáékat). Persze, ha bomba zuhanna ránk – a lépcsőházon keresztül –, s lent robbanna, valószínűleg mindenki elpusztulna – ezt is Tima úr mondja. Weiss úr nevet Tima úr elméletén, legyint – Menjen, ahova akar – mondja. A „hallban” rajtunk kívül Weissék (négyen), a házmesterék, Stroblék (ketten) meg Haasék (négyen) tartózkodnak. A vészkijáratnál hatalmas szürke gyapjúpokrócokba bugyolálva ül a Tima család: Kálmán bácsi, kontyos felesége, Liselotte meg a két gyerek. – A Timadinasztia – mondogatja Weiss úr. Emeleti szomszédunk, Haki úr (a villanyszaküzlet tulajdonosa) kijelentette, hogy ő csak a vészkijáratához közel hajlandó tartózkodni, más pincerészbe nem megy, oda is tette kis, összecsucskható székét Timáékhoz, leült és nem mozdult egy tapodtat sem. Nem szólt senkihez, csak ült magába roskadva, hamuszürkén a félelemtől, olykor ezt mondta: – Na ja...ja-ja... Mellette édesanyja, az egykori híres Haki, később Stefánia kávéház tulajdonosának lánya, még ide is elhozta horgolnivalóját.

Néhány napra való élelmet, ivóvizet meg kofferban értékeket minden család hozott magával, csak Weissék voltak kivételek. Weiss úr nem hozott le semmit, és a családjának se engedte meg, hogy bármit lecipeljen. Csak legyint. – Hogyisne, csak nem bolondultam meg ide lehozni a menázsit meg a cuccokat... Maradjanak csak a helyükön, elég mélyen van az is... Az alagsorban, a mosókonyha mellett laktak. Felment a lakásukba az ennivalóért, főz is ott. Hozza le a gőzölgő ételeket, meg-megkínál velük... Kétségtelen, Weiss úr a legbátrabb közöttünk, többször felmegy a kapualjba,

kapuba, lépcsőházba, a padlásra is, körülnéz. Kint járt az utcán, az udvaron.

A szükségét ki-ki ott végzi, ahol akarja, pontosabban három hely közül választhat: vagy a sajátjában (ezt az emeleti lakók közül senki se tette), vagy az alagsori két egymás mellett álló vécé egyikében (a jobb oldaliban mindig folyik, sístereg a víz), ezeket Haas úr és unokatestvére, a szeplős Edi bocsátja a rendelkezésünkre, vagy pedig elmegy a hosszú pincéfolyosó mélyébe (elég messzinek és elhagyatottnak tünik ez akkor a mélyben), ahol lapátot is talál. Haki úr azonban nem mozdul el a helyéről, megszállottan, konokul ül – én legalábbis nem emlékszem vissza, nem tudom, hogy csinálta ezt.

A pince „halljában” (melynek egy szakasza, a már említett „veszélyeztetett” rész a lépcsőház alatt húzódik) a hátsó falnál deszkákkal felmagasított, elkerített homokpad van kiképezve. Štrobl házfelügyelő vörös répát tárol benne. Kétségtelen, hogy a frontig a pincének ez a része, de az egész pince is Štrobl úr használati tulajdonának számított. Štrobl úr mindig tudta, ki megy le a pincébe. Vigyázott Cerberuszként a répáira, mindig ott leskelődött az ajtó ablakán.

Nos, erre a homokpadra ültem le véletlenül (a székeket, ülőalkalmatosságokat előtte helyeztük el), Štrobl úr odaugrik hozzám, megfog két karjával, és mindenki előtt ráncigálni kezd, előre-hátra, beleütöm fejem a bolthajtásba. – Hé, maga... maga – kiabálja – a vörös répáim... – és ráz kíméletlenül – hé, maga, tudom kicsoda... tönkre akarja tenni a répáimat... – libegi, tájézkodik, s odavág (illogikusan) a homokba. – Maguk... maguk... maguk mind – ismétli anyám felé. Weiss úr felhúz a homokból. Štrobl úr átmegy Hakiékhoz.

– Vörös répa, vagyis cékla – hallom Tima úr hangját, Haki néni imádkozik.

Kintről egyre közelebbről hallatszanak a gépfegyverropogások, géppisztolysorozatok.

1945. április 4-én harcok után elhagyják Pozsonyt a német csapatok. Bejönnek az oroszok: a szovjet hadsereg. Kaukázusiak, ázsiaiak...

A Vadember

Megérkezett a Vadember, homlokára tolt sapkában, három katona kíséretében, cigarettára gyújtott, a gyufaszálat eldobta a szobában, körülnézett, először azt mondta, lefoglalja az egész lakást, aztán csak két szoba kellett neki, nézegette a bútorokat, kinyitotta a szekrényeket... – Jól van, jöhetnek – szólta a katonákhoz. A katonák elmentek. A Vadember fel s alá sétált a szobában, mindent szemügyre vett, az apró emléktárgyakat, poharakat, csészéket, figurákat, a képeket, a terítőt, függönyt, felnyitotta a zongora fedelét, a billentyűkre magasról ráütött, a polcról kivett könyveket a földre hajította, elnyomta cigarettáját az üvegasztalon, a csikket otthagya. És jöttek a katonák, az a három meg még öt, teljes felszereléssel, mind a nyolcnak hasonló volt a bajusza, lekunkorodott a szájszöglet alá. A Vadember ránézett még a padlóra: – Itt most én parancsolok! Ott is – mutatott a másik szobára, ahová bevonultak a katonák. – Itt is, ott is! A parancsnok én vagyok! Itt senki más nem parancsolhat, csak én! – Katonái gúlába rakták fegyverüket a szoba közepén. A Vadember sétált, megint rágyújtott, s mint azelőtt, a gyufaszálat eldobta a szobában... Meg-megállt nagyapám olajfestménye előtt, a mennyezetet nézte, s mindig ráütött a billentyűkre, tetszett ez neki. Katonái téglákból tűzhelyet csináltak a parkettán, krumplit, hagymát hámoztak, a hulladékot a sarokba hajították. A Vadembernek megmutattuk, hol a fürdőszoba meg a vécé. Azt mondta, ha akarja, úgyis megtalálja mind a kettőt, ha nem, hát nem, és a katonái is; különben is, ha úgy parancsolja, hogy a katonák használják a fürdőszobát meg a vécét, használni fogják. Kiáltott, és a szobából megjelentek a katonái. Mondott valamit, és a vécére mutatott. Erre nagy röhögve a katonák megindultak, sorban álltak a vécé előtt, sliccüket gombolgatták. – Na látják, felesleges az aggodásuk – mondta a Vadember. – Persze az ellenkezője is megtörténhet. – A katonák közül egyesek felálltak a vécédeszkára, úgy vizeltek a csészébe (és mellé), húzogatták a láncot, rángatták. Szinte játszottak, mint a gyerekek. Játszottak a láncsal, meg a

vízöblítéssel is. Az egyik a kezét is megmosta a vécében. Egymást fröcskölték, paskolták. – Én is használni fogom, ha akarom – mondta a Vadember. Leheveredett a díványra. Egy katona bort hozott. – És eljön ide a kislány... – szolt később a Vadember. Nevetett. Kivillantak nikotinos fogai. – Bizony, velem fog itt lakni. – A katonák már mind visszamentek a szobába. Szájharmonika szolt, énekeltek. A Vadember egy ideig hallgatta, aztán felugrott, bevágta az ajtót. Vizet kért. A borotválkozáshoz kellett neki a víz. Szappanból habot dúsított, rákenete arcára, és a késsel gyorsan lehúzta. A szappanhabot az ebédlőszekrényre hajította. Odaállt a tükör elé. Nyomogatta, simogatta arcbőrét. A lakásbejárathoz katonákat parancsolt, díszőrséget: két katonát. Amikor megjött a „kislány”, hosszú kék ruhában, lakkcipőben, furcsa, erős, édeskés illatokkal, kezében aranyozott táska, a Vadember azt mondta, maradjak ott, szüksége lesz rám. Mindjárt azt akarta, hogy a lány üljön az ölébe. A lány évődött vele, az asztalnál állt. A Vadember elkezdte kergetni, kergetőztek, a lány táskájával ütögette a férfit. Érdesen hördült a Vadember, elkapta a táskát, s a lányt csuklójával magához rántotta. Ekkor a lány már nem védekezett. A Vadember, két kezében tartva a testét, magasba emelte, így körüljárta néhányszor az asztalt. A lány visongott, kibomlott haja. – Olga, Olga – mondta a Vadember. Ezt ismételte sokszor. Majd a lányt ráfektette az asztalra. – Bort! – kiáltotta felém. Odaadtam neki a palackot. A Vadember végiglocsolta a lányt. Szájához emelte az üveget, ivott. – Bort! – kiáltotta ismét, és eldobta az üveget. A demizson nehezebb volt. A lánynak innia kellett, a szája széléről, az ajkáról csurgott le a bor a nyakára, ingére, testére, ruhájára, az asztalra, a földre... A Vadember visszaadta az üveget. – Önts! – Le kellett öntenem őket. – Még! Még! – kiabálta... Tócsákban állt a bor alattuk. – Önts! Önts! – A demizsont már rájuk öntöttem. Közben a Vadember hörpölte, itta a bort a lány szájáról, nyakáról, ruhájáról... az asztalról. A tócsákból folydogálni kezdett a bor, csordogált... A Vadember lezuhant a földre, szája egy tócsában, úgy maradt mozdulatlanul...

A Vadember sokszor állítatott öröket, díszörséget az ajtónk elé, mindig két katonát. De a Vadember ritkán járt ki a vécére, éjjel sosem, belevizelt egy vázába (legtöbbször a lila üvegvázánkba), otthagya az asztalon, vagy kiöntötte az udvarra.

(A Vadember történetének folytatása, avagy a Búgócsiga)

Anyám rosszul érezte magát, ruhástól leheveredett az ágyra. Sósbornyos borogatást csináltam neki a fürdőszobában. Amikor megfordultam, egy bajuszos katonát láttam anyám előtt az ágynál. A katona nézte anyámat, aki behunyt szemmel feküdt. A katona aztán lehajolt, kissé oldalt fordult, nem vett észre engem, gyors mozdulattal felhúzta anyám ruháját a hasáig. Anyám felült. A katona hátralépett, és elkezdett vihogni. Vihogott, úgy állt ott, nekem rettenetes hosszúnak tűnt ez a vihogás, egyfolytában vihogott, az volt a szeme, tompa orra, szája, bajusza. Megindultam. A katona ekkor vett csak észre, kiszaladt a szobából a konyhán keresztül. Rátettem anyám homlokára a sósbornyos borogatást. Odaültem az ágyra. Még mindig azt a vihogást láttam, sokáig...

Elmondtam a Vadembernek. A Vadember felordított (azt hittem, felháborodásában). Még egyet ordított. – Gazember! Aljas rágalom! – Elém állt. – Ezt megkeserüli! Gazember, így megrágalmazni... engem. Jegyezze meg, engem rágalmazott meg... engem! Ellenség! Ezt merészelte mondani! De ha megtette volna is... Na és? És ha megtettem volna? Gazember! – A pisztolyát az asztalra dobta.

Nem mehettem ki a házból.

A Vadember összehívta a törvényszéket, a katonai bíróságot: segédtsíztjét, az őrmestert és a katonát, aki bement anyámhoz.

Az előszobában kellett várakoznom. A Vadember kiordított: – Jöhet!

Beléptem a szobába. Ott ültek az asztalnál hárman, a katona kissé távolabb.

– No, ismételje meg azt, amit állított – mondta a segédtsízt. – Gyerünk! Ki vele!

– Hadd halljuk! – szólt az őrmester.

Csak álltam, nem szóltam egy szót sem.

– Rágalom, aljas rágalom! Megrágalmazott minket. Engem! – kiabálta a Vadember.

– Nos? – kérdezte a segédtsízt.

– Nem beszél, pedig tudja, mit mondott! – A Vadember a katonára mutatott. – Őt rágalmazta, minket, valamennyiünket. Kell is neki az a nő!

A katona megint vihogott. Ugyanúgy, mint ott, anyám előtt, az ágynál. Bárgyú vihogás volt ez. Telt vihogás.

– Hazudott!

– Hazudott! – mondta a katona. – Igen, hazudott... – vihogott továbbra is.

– Miért nem beszél? – kérdezte a segédtsízt, benne volt talán valami szájalom irántam.

Én csak azt a vihogást láttam, egyre tágult az arc, a bajusz, a vihogás... nőtt, nőtt, dagadt... óriás lett... Semmi mást nem láttam.

– Kitalálta!

– Hazugság! Rágalom!

A vihogás megduplázódott, két arcot láttam vihogni, két ugyanazt az arcot... a kerektségben furcsa kampó a tömpeség...

– Ide figyeljen! – A Vadember pisztolyával hadonászott. – Szitává löhetem! Érti? Megtehetem! Ebben a lakásban, házban, ahol én parancsolok. Én! Személtáda! És megásat-hatnám magával a sírját is!

A két vihogás előttem lebegett, duzzadt, fúvódott, tágult, mint egy ballon, egymásra vihogott... Két vihogás, két vigyor, négy szem, négy szem, két orr...: a katona.

– Nem csináltam semmit, nem is léptem be oda...

– Na és... ha belépsz... Beléphetsz! Mindegyikötök beléphet! Azt csinálnak, amit akarnak! Amit akarunk!...

Ez visszhangzott bennem: amit akarunk!

– Majd megtanítjuk mi magukat! – A Vadember megint hadonászott pisztolyával. – Ripityára lövök itt mindent! Amit akarok...!

A két vihogás, vigyor összeakaszkodott... egy lett: egy arc, szem, száj, orr.

– Takarodjon! – ordított rám a Vadember. – De a házat nem hagyhatja el! Csak engedélyemmel!

Kiszaladtam a szobából. Le az udvarra a lovak, szekerek közé. De ott a lófejek is mintha mind vihogtak volna, nyerítve...

...

Másnap reggel az ablaknál álltam, és azt mondtam halkan, hitetlenkedve: – Elmentek... Elmentek... Elmentek – mondtam hangosabban. – Elmentek – hangom átforrósodott. Igen! Elmentek! El! El! – kiabáltam.

Az udvaron lótrágya, szalma, piszok...

Végigrohantam a középso meg az első szobán, a konyhán... – Elmentek! El! El! – És végigszaladtam többször a lakást. Szalma, piszok, ételmaradék, hulladék, égett foltok a padlón... – Elmentek!

Kiszaladtam a vécébe. Zuhogott a víz. De elmentek...

Ezt az egy szót ismételtam, daloltam ujjongva: – Elmentek! Elmentek!

– Nézd, mit hagytak itt! – mondta lelkesen anyám. – Egy bűgőcsigát.

Visszafordultam. – Bűgőcsigát?

– Azt... Hát nem olyan? – s anyám már kezébe vette volna.

– Hagyd! Ne! Ne nyúlj hozzá! – kiabáltam.

És jött Weiss úr, aki felemelte óvatosan a tojásgránátot. Levitte az udvarra. – Bűgőcsiga – mondta, és nevetett.

– Bűgőcsiga – szólt halkan anyám.

– Bűgőcsiga... bűgőcsiga... – ismételtam magamban. Vajon ez volt az ítéletem?

A Vademberről azt hallottam (egyik katonája mondta), hogy nemrég lefokozták.

Nyitva voltak az ablakok, minden ablak.

Ítélet

A kassai kormányprogram kimondja a kollektív háborús bűnösségre vonatkozó tételeit. A kassai dekrétumot végre kell hajtani. Bűnösök lettünk valamennyien – magyarok –, kiszolgáltatottak, jogfosztottak... állampolgárság nélküli hon-talanok... Azt csinálhatnak velünk, amit akarnak.

1945. július 5-én elhagyom a várost... anyámat, barátaimat, a falakat, házakat, utcákat, tereket... ahol születtem: Pozsonyt. Új honfoglalásra indulok, indulunk... ezren, sok ezren, százezren... Elindulok az ismeretlenbe kis bőrdörm-mel, hangszeremmel, az emlékekkel. Elindulok gyalog, vonaton, át a Dunán, úszva, csónakon, teherautón, elindulok egyszer, kétszer, huszonzétszer... Budapestre megyek. Eszembe jutnak élők meg halottak: Haki úr, Tima úr, latintanárom, Gabriella, Haasék, Štróbl házmester, a katona sorozattal a mellében a várdombon, mellette katonakönyve fényképével... nevek, tárgyak... És eszembe jut a De bello Gallico... elmosolyodom, háborúcska, szerény kis háború... szeretném tudni, hány háború volt a világon... Elmenekülök? Nem. Elhagyok valamit? Nem. Megtagadtam valamit, vala-kiket? Nem. Csupa nem. Csak azt tudom, megyek, megyek, órák, napok, hetek, hónapok óta... ALAGÚTBA érek... Menni fogok... Megérkezem... Megérkezem vajon?

III.

Jób könyve

(1945–47)

Pozsonytól Rajkáig

...gyalog teszem meg az utat huszonkét kilométer hilda egy darabon elkísér találkozunk a jakab városbíró téren délután három órakor hilda azért kísér el hogy biztonságosabban jussak ki a városból így kettesben kevésbé feltűnő legalábbis gondolom a kishatár-engedély amit unokatestvérem szerzett protekcióval csak tizenöt kilométeres körzetre szól legfeljebb ligetfaluba érvényes mihelyt átjöttem a hidon pozsonyba itt-tartózkodásom szabálytalan... rajka... hányszor mentünk át a faluba nyaralni apámmal anyámmal ott lakott andrás bácsi a község főjegyzője alma néni két unokatestvérem bandi meg irénke... rajka... a zsemlyeszínű hegyes orrú tacskó szlipi a zöld óriás fésűje a zsilip a gát mögött az ódon templomtorony mely annak idején római erődítménynek épült... rajka... tikkadt nyári melegségek teknője lila bogáncsbuzogányok hatalmas ráncos lapulevelek stadler úr hűvös kocsmahelyisége a málnaszörpökkel és sósikfikkal a kis repülőhadnaggal aki lezuhant gyakorlatozás közben győr fölött... rajka... hoffmann bácsi tuss bácsi tuss néni ringbauer bácsi az állatorvos evangélikus pap a verandával hol vékony nyakú kancsóban sárga bor állott... alma néni mindig bezárt éléskamrája a befőttes üvegek álmaival sötét szilvalekvár szemek birsalmaszájak ágnes rakott szoknyája alól kikandikáló kombinészl fogpaszta-reklám gótikáját idézte ágnes a fausti kérdés szeret nem szeret szeret nem szeret szeret nem szeret szőke varkocsára tűzték a feleletem vadászfegyverek vasa csillogott a zsalukkal zárt szobában lelőtt állatok keringtek neszezőn minden évben egyszer a találkozáskor... és az óriás terebélyesedő szederfa a jónás melyre akire felmásztam fehér ünneplő matróruhában... rajka cirádás padsorok a templomban, ahol dörögve visszajött a pap hangja keringve körülöttünk ránk tekeredett modiano doboz itt tanultam meg nyakkendőt kötni dohányszagú délutánok zöld nemezalátétú locsogások poros rinocérosok országútja a kuglipálya meséi almás és diós rétesek tovadöcögő gúnárnevetések... rajka... oda indulva úgy szálltunk fel a ligetfalusi állomáson mintha világ körüli útra indultunk volna limonádés üvegekkel szendvicsekkel rántott csirkével uborkával hogy meg ne éhezünk

a negyven perc alatt az ablaknál állva bámultam hallgattam a kerekék csattogását rá tátá rá tátá rá tátá rohantam a talpfák létráján előre belém szegeződtek a kattogások a szél megragadta hajamat kaleidoszkópszerűen vonult el a táj tisztelgett is a jegenyefa elsöpörték a felhőket a horvátjářfalusi állomáson mindig savanyú uborka és promincliszzag fogadott rámpák párhuzamosa kerekeskút meredt rám mint valami középkori kínzóeszköz majd tágulni kezdett megint a látóhatár a mozdony fehér gőze belehasított jókorákat kitépve belőle így jutottunk el oroszárra a kastély falkeřítése odacövekelte magát térben és időben elképzeltem mögötte tejüvegtestű lányok suhannak fehér kövecskéken valahol fent zongora fehér billentyűk fehér harangok jelezték a delet mert mindig délben érkezünk oda a kapuban a kastély fehér ásitása fehér kétkerekűeket fehér lovak húztak apró fehér madárpöttyök ragadtak az égbe de akkor már mentünk is tovább szétrebbentek a távoli erdők kiáltozásokkal egyegy idetévedt hang suhogás a kukoricásba bújt lassított fékezett a vonat az állomásfőnök mellett andrás bácsiék vártak az egész család következett a bevonulás s nekem mindjárt írnom kellett haza hogy szerencsésen megérkezünk... .. hildát két év óta ismerem fodrászlány gömbölyű mellére simult pöttyös sötétkék szaténruhája csillogott a testén anyagán csúszkorászott a fény aprócska fémcsermelyek a gumon gyár keřítésénél álltunk a celofános alkonyban kémények az apolló-olajfinomító hengerei tápászkodtak rita hayworth mondtam neki és két tenyerembe fogtam mellét hátrahúzta fejét láttam a carotis lüktetését megvonaglott letérdepeltem elé a földre a járdára nekidült a keřítésnek fejemet hasára fektettem így maradtunk akkor éreztem először a női test párolgását a hormonok illatát lassan feljebbkúszott homlokom arcom szám s úgy a ruháján keresztül csókolgattam ágyéka domborulatát valamit suttogott átme gyünk a hídon szóltanul belém karol innen ránézhetek a várra profilból keményebb a sziluettje elszánt felkiáltójai falak bástyák alatta alázatosan térdel a dőmtemplom meg a város a víz sodrását érzem hallom ahogy nekivágódik a pilléreknek sísterez őrvényeket képez beszippantana a fel

színt kinyúl érte de hömpölyög tovább a kanyar felé ahol eltűnik a téli kikötőn túl lejt az út kissé megdől egy rendőr cigarettázik ez már ligetfalú a földszintes ház zárva azelőtt régen a kontyos cukorkaárus mosolygott itt lilihiteket árult friss hideg tejet ihattam papírpohárból a híd alatti futball-csatákról jövet meg is moshattam kezemet és zárva a színház egykori díszletraktára csupaszon meredezik vörösfekete tégláival talán a tosca kulisszái hevernek a földön balra térünk a sportpályák következnek a pte aztán az sk bratislava távolabb a lebontott maccabi tribünjei rajtunk kívül alig vannak az utcán megyünk hildával a határ felé mely még nagyon messzinek tűnik megyek haza hazulról megyek hazulról valahová valahonnan sehová sehonnan haza hazulról haza hazátlanságból hazafelé hazátlanságból hazátlanságba valahonnan valahová sehová hova hova hova honnan honnan... a szótlanság olykor többet árul el lényünkről beszédesebb a beszédnél hol ő karol belém hol én belé már keresztülmentünk a földszintes külvárosi házak során mikor jössz ismét kérdezi hilda nem tudom felelem talán nyáron írunk egymásnak valahányszor hazajövök mindjárt felkereslek a malomligeti úton nem fognak kitelepíteni az apja aki szlovák mindig ott üldögél egy hokedlin a konyhában fejét maga előtt lógatva ha elveszi a lányom elviheti mondta de én többet nem adhatok felesége betuszkolt a szobába ránc zárta az ajtót egy öreg kétlámpás telefonon rádió áll az üvegesszekrény tetején hangszórójában fényképem mélabúsan lenézek a szobára az ágyra hilda egyszer ruhát cserélt kibújt szoknyájából pulóveréből úgy állt előttem kétszeresen a tükör előtt melltartóban bugyiban tükörbeli mása hívogatott de mind a ketten másként viselkedtek ott ültem a széken s ugyanaz a test a fehérneműjével mást mást akart hivalkodó elutasító nyílt zárt engem kívánva tiltakozott a mozdulatok is ilyen kétértelműek voltak igen nem igen nem igen az arca a szeme a karja a lábai valami enigmatikus kettős erő áradt belőle s ez a kettős magatartás nem is magatartás játék édes és szenvedélyes és hűvös és kitárulkozó és elmerevedő csak állt a tükörnél talán csak beleképzeltem az egészet hildába a lányba mögötte játszott játszott aztán be-

lebújt foszforeszkáló ruhájába és megszűnt a varázslat pedig most is csillogott ragyogott fényeket szórt szerteszét évődtek a színek szálak miért nem jöttél hozzám csiklandoztak simogattak kunkorodtak belém szurkálva miért nem jöttél pedig levetettem ruhám hogy lásd milyen vagyok bekapcsolta a rádiót majd máskor máskor schubert zene rosamunda rosamunda hilda de ez az alkalom soha nem ismétlődött meg csak az apja ült mindig egykedvűen a kis támla nélküli széken és anyja tuszkolt be ugyanolyan puha simogató mozdulatokkal a szobába... kiérünk az országútra innen már nem lehet eltéveszteni az utat egyszerre lépkedünk zám zám zám zám aprókat nagyokat lépkedünk megállunk futunk és nevetünk ne fussunk mondja inkább nagyon aprókat lépdeljünk persze megértem de így nagyon nehezünkre esik a járás a magány és az alkony bepólyál minket és az árnyékunkat földek földek repedező aszfalt elmondunk egymásnak mindent már ismételtetünk egyedül fogsz visszamenni mondom nem félek feleli tudod mit elkísérlek vissza hát persze én is elkísérlek vissza én megyek veled te jössz velem én megyek veled te jössz velem hildám leonórák én megyek veled te jössz velem megállunk négyen leszünk csizmás lábát előretolja négyen határon innen és határon túl egyikünk átmegy egyikünk itt marad egyikünk átmegy egyikünk itt marad átölelem de úgy állok hogy nem látok visszafelé az úton így megfordulunk ő háttal ahonnan jöttünk én már előre nincs búcsú ez a megfordulás az ez az egymásból való kioldódás elindulok tudom hilda ott marad mozdulatlan zsugorodva zsugorodva zsugorodva... belemosódik a leszálló párába ködbe csak néz néz előre egyre kisebb amikor megfordulok csaknem pont felemelheti kezét mint egy szemafor szabad utat jelez nekem magának az útnak a ködnek a sötétnek mely ráomlik elnyeli s már nincs sehol 1947 december 30-a megyek háttal előre csoszogok lépkedek két sarkammal kitapogatom az utat hildának egyedül kell hazamennie ezen a hosszú úton ezt ígérted neki elkíséred persze persze azt ígértem elkísérem elkísérem motyogom de hátha ott marad mozdulatlan mozdulatlan vár várni fog vár várni fog azt is mondta hogy elkísér elkísér

elkísér nevetett neveltünk vár mozdulatlanul elkísér elkísérem elkísérem visszakísérem azt ígértem ígértem s ő is ígérte erőteljesen lépkedek az országúton meg akarom nézni hány óra de nem nézem meg egy bódé áll a határon nyitott ajtaján kilövell a fény bent kártyáznak kopogok az ajtón még egyszer kopogok belépek mint valami kísértetre néznek fel rám az asztal mellől hárman vannak csehszlovák határőrök cigarettáznak egy altiszt két katona hova ilyenkor kérdi egyikük ilyenkor gyalog a másik rajka felelem no jó beütik a pecsétet a papirosomra siessen és boldog új évet boldog új évet felelem siessen egészen besötétedett besötétedett s mint valami kísértet kilépek a bódéból, hallom hogy töltenek a borból elindulok a parányi fény ferde sörénye kicsapódik az ajtón befekszik a ködbe eltűnik a senkiföldjén állok... köd és csönd és est csupa csend csupa köd csupa est a csendre csend rakódik a ködre köd rakódik az estre est rakódik köd csend est és ködre csend rakódik és csöndre köd rakódik és estre köd rakódik és ködre csend rakódik csend köd est est csend köd est mélysége köd csönd est rétegei csend csöndek születése köd ködök pöröse est estek bizonyossága nincs más csak ez a csönd ez a köd ez az est csend köd est lényege csend est köd lényege csendek halmozódnak ködök halmozódnak est halmozódik ködcsöndest hármasoltára csöndestköd tripartituma csend köd est térfogata magassága szélessége mélysége geometriája ködcsöndest ködcsöndest virágzása ködcsöndest száráról hulló ködcsöndest levelek estcsöndköd pelyhei csöppjei permetje ködestcsönd csöndestköd áradása estcsöndköd hömpölygése ködcsöndest tócsái köd csönd est estcsöndköd puhasága lélegzése tapogatózása csönd est köd estcsöndköd lehelete estcsöndköd párái csöndestköd forrósága estködcsönd hűvössége ködcsöndest olvadása csöndestköd keménysége kihűlt csönd köd est csendek táviróoszlopai köd oszlopai est tornyai hegyei ködcsöndest szelvények érkezése indulása köd est csönd kopogása csönd est köd léptei est csönd köd csöngetése ködcsöndest galambjai csöndködestfák bokrok ködcsöndest társai társaim csöndködestbölcsők ködestcsöndkoporsók ködszemek

csöndhomlok estarcaszáj ködcsöndesthalmazok csöndsejtek
ködök agya teste ködszobrok csöndszentek csöndestkőd
mosolya ködestcsönd gyóntatói csöndködest kikiáltói köd
csönd est köd est est est csönd köd csöndek ölelése ködök
szenvedélye est értelme ködestcsönd fogalmai csönd köd
est köd est csönd ködestcsönd szakadéka csöndestkőd fé-
lelme csönd est köd tízszeres csöndködest százszoros köd-
csöndest ködtömbök csöndkövek estsziklák ködkavicsok
csöndtörmelék esthomok „Lőn pedig egy napon eljövének
az istenek fiai, hogy udvaroljanak az Úr előtt, és eljőve a
Sátán is közöttük. És monda az Úr a Sátánnak: Honnét
jössz? És felelé a Sátán az Úrnak és monda: Körülkerültem,
és át meg átjártam a földet. És monda az Úr a Sátánnak:
Észrevetted-e az én szolgálmat, Jóbot? Bizony nincs hozzá
hasonló a földön, feddhetetlen, igaz, istenfélő és büngyülőlő.
Felele pedig az Úrnak a Sátán, és mondá: Avagy ok nélkül
féli-e Jób az Istent? De bocsássad csak rá a te kezedet,
verd meg mindazt, a mi az övé, avagy nem átkoz-e meg
szemtől szembe téged? Az Úr pedig monda a Sátánnak: Imé
mindazt a mije van, kezedbe adom; csak ő magára ne
nyújtsd ki kezedet. És kiméne a Sátán az Úr elől... köd est
csönd csönd köd est csöndek gurulnak lapátolják a csöndet
köd estcsönd ködforgácsok ködök tolongása ködök vonulása
ködök tülekedése köd köd köd est huzalai est füzerei est
lampionjai fényévei est galaktikája ködestcsönd ködestcsönd
károgása csöndködest húrjai estködcsönd szonátája... s én jób
ki oszkár és dóra fia ki a jacobik és ébertek fia oszkáré dórée
vilmosé wilhelminée emíliée ármin utóda szászország cseh-
ország morvaország szászok csehek morvák osztrákok olaszok
zsidók magyarok erdély leszármazottja „Akkor felkele Jób,
megszaggatá köntösét, megberetválá a fejét, és a földre esék
és leborula. És monda: Meztelen jöttem ki az én anyámnak
méhéből, és meztelen térek oda vissza. Az Úr adta, az Úr
vette el. Áldott legyen az Úrnak neve...” s én jób elindultam...
csöndek és csöndek ködök és ködök estek és est köd csönd
est az értelem ködje csöndje estje a hús csöndje estje köde
az idegek estje köde csöndje... csöndcsöndest sikolyok lábak
estje csöndje köde karok köde csöndje estje oszkár csönd-

estköde dóra estködcsöndje vilmosé wilhelmináé emíliaé
árminé jános csendje éva csendje péter estje kázmér estje
anna köde krisztián köde apám csöndködestje anyám köd-
estcsöndje nagynyámé nagyapámé dédanyámé dédapámé
ükapámé ükanyámé szépanyámé szépapámé mindenkié!
mindenkié! ez a csönd ez a csönd ez a köd ez az est enyém
és mindenkié enyém és mindenkié ez a köd ez a csönd
ez az est csöndködest ködestcsönd ködbe tapogatózom
csöndbe bújok estbe süppedek ködcsöndesttömbök körös-
körül a ködre estre csöndre támaszkodom a ködben csönd-
ben estben hallgatózom a ködcsöndest hallgatózik a köd a
csönd az est vezet mutatja utam ködkabát estuji csöndjel
mint medúzák szállnak úsznak ködest csönd lebegnek im-
bolyognak így születtem meg mint köd est csöndködcsönd-
esthajó ember lény... köd csönd est... „Monda pedig az
Úr a Sátánnak: Észrevetted-e az én szolgálmat, Jóbot? Fedd-
hetetlen, igaz, istenfélő, büngyülőlő. És felele a Sátán: Bört
börért, de mindent, a mije van, odaad az ember az életéért.
Monda pedig az Úr a Sátánnak: Imé kezekben van ő, csak
életét kíméld. És kiméne a Sátán az Úr elől és megveré
Jóbot undok fekélyel talpától fogva a feje tetejéig. És vőn
egy cserepet, hogy azzal vakarja magát. Ha már a jót elvettük
Istentől, a rosszat nem vennők-e el...?” ... csönd köd est...
hallgasd a csöndet és a ködöt meg az estet figyelj oda
hallgatózz tapogatózz hallgasd az estet a csöndet a ködöt...
ez a csönd most eszmélése... meg az est köd... csöndek
párolgása köd illanása est moccanása érezd a csöndet szí-
matolj a csöndbe fogd meg a csöndet a ködöt az estet...
menj így lettél ködcsönd est... „És szóla Jób, és monda:
Vesszen el az a nap, a melyen születtem, és az az éjszaka,
a melyen azt mondták: fiú fogantatott. Az a nap legyen
sötétség, ne törődjék azzal az Isten onnét felül, és világosság
ne fényljék azon. Tartsa azt fogva sötétség, és a halál árnyéka,
a felhő lakozzék rajta, nappali borulatok tegyék rettenetessé.
Az az éjszaka! Sűrű sötétség fogja be azt. Az az éjszaka!
Legyen az magtalan, ne legyen örvendezés azon. Sötétül-
jenek el az ő estvéjének csillagai; várja a világosságot, de
az ne legyen, és ne lássa a hajnalnak pírját. Nincs békes-

ségem, sem nyugtom, sem pihenésem, mert nyomorúság támadt reám!"... est köd csönd csönd köd est est köd csönd csönd köd est... amikor vége lett a háborúnak igen dona nobis pacem beteljesedett amikor vége lett a háborúnak mikor is hagytam el a várost(?) 1945 július 5... elhagytam el kellett hagynom a várost nem önként hagytam el szülővárosomat... volt akit kitelepítettek bár akkor még nem kezdődött el hivatalosan ez a művelet volt akit elhurcoltak sokfelé idegen helyekre kiszakították őket ősi környezetükből volt aki „visszahonosodott” reszlovakizált megtagadta múltját és jelenét a „jövőért” kétszázezer áttelepült... igen magyarok a duna másik oldalára magyarok a duna másik oldalára kiabálták és harsogták a lapok elkezdődött egy nemzeti exodus sajátos formája... éjszaka körülvettek gépfegyveres osztagok falvakat a csallóközben meg másutt és bevagonírozták őket irány a szudéta-vidék morvaország északi csücske szilézia csak a kutyájuk macskájuk maradt otthon ötakilós batyuk húszkilós batyuk így mentek el csak azért mert magyarok nagyon kellett azoknak a föld a ház a kert a bútorzat akik nem is oly rég ugyanezt tették a zsidókkal csehekkel csehek gyalog prágába ez volt a jelszó kirabolták a cseheket aztán a zsidókat lengyeleket kisoroszokat aztán a németeket magyarokat emlékszem urbanec úrra az iskolaszolgára fekete egyenruhában hősieskedett szaladgálva ide-oda bojtos sapkában és szalutált hordta a rengeteg porcelánt szőnyeget ezüstneműt függönyt amit itthagytak a gázkamrába vonulók urbanec úr azt kiabálta csehek zsidók egy-kutyák rohadt polyákok polyák kupecok és csak hordta a bálákat szövetekeket selymeket csizmáját közben magasra csapta énekelve a fekete indulót járta a házakat utcákat fáradhatatlanul egész negyedet fosztott ki az apácapályától a mihály-kapuig... és amikor vége lett a háborúnak másnap urbanec úrral találkoztam a kapucinusok utcájában szürke kalapján széles vörös csík kabátja gomblyukában vörös virág vörös szalag mindkét karján akkor még megismert hány zsemlyét kifizettem tőle az óraszünetekben a tanári szoba melletti kuckóban urbanec úr mosolygott sunyin kisfiúsan csak a csizma a régi a lábán kezét fogtunk no jó ilyen a

világ kérem mondta nemsokára urbanec úr ismét hősieskedett szaladgált rendelkezett targoncával vitte timáék siposék reichék ludwigék holmiját a régiségeket kezét nem lendítette magasra a lábát nem dobálta fel mint régen a gárdában ökölbe szorulva keze világ proletárjai egyesüljete egyesüljete arannyal ezüsttel szmírnákkal bokharákkal bőrökkel bundákkal urbanec úr targoncája sokszor fordult a lakása és a lakások között akkor már nem ismert meg én is elke-rültem ahogy csak tehettem nehogy eszébe juttassam meg-állnia ajtónk előtt nem sokkal később a bejelentőlapokat ellenőrizték volt akinél aláhúzták a nemzetiségi rubrikát ezt követte hogy behívták a körzeti katonai parancsnokságra a coburg-ház mellé kezembe nyomtak egy rózsaszínű cédulát az elbocsátó levelet nem volt szükségük ránk se a hadse-regben sehol másutt ön magyar mondták hangsúlyozva tehát jogfosztott senki semmi mehet ahova akar ezt ajánljuk vártuk a kitelepítési végzést rettegések kaskai szorongások rémké-pek marhavagonok szögesdrót farkaskutyák géppisztolyos katonák parancsszavak csattanások auschwitzi víziók felri-adások éjszaka álmatlan órák az utcán falak mentén oson-tunk szégyenkezve alázatosság és várakozás várakozás hosszú várakozások végtelensége hatodrangú állampolgár-ként még úgy sem hisz paragrafusokra akasztották méltó-ságunk jelöletlenek lettünk semmiféle jel sem homlokunkon sem szívünkön sem karunkon semmi semmi a semmi ki-szolgáltatottjaiként lézengtünk a hiábavalóság búrájában vá-rosunkban majd megindultak az első szerelvények ezt sut-togták mindenfelé a transzportok vezérszó orgonapont ideé fix ez a szó belehatolt mindenbe tárgyakba agyadba tájba szólt mindenünnen állandóan transzport transzport transz-port örülésig szótagolt énekelt muzsikált ordított suttogott hörgött motyogott a létezés ígéje a mindenség zsoltára ho-vatartozásod himnusza transzport transzport várnod kellett gúnyos megjegyzések nyála köpete körülöttünk rajtunk szomszédok sajnálata nincs megalázóbb mint a sajnálkozás reménye gyengédsége sajnálkozások simogatása mégis mi-lyen jólesett ez a néma beszédesség ez a ritka szánalom a magabiztosok biztonságban levők szájából mintha százezer

urbanec járkálna az utcákon mintha mindenki mégis urbanec volna mintha urbanecek tekintenének mindenünnen rád gyanúsan hosszan mintha szemek nézésében felnyársalódnál íme egy magyar egy magyar akit elkaptam aki lapult gyáván szemek nézése befonta testedet összekötözött gúzsba kötötte lelkedet létezésed urbanec szemei s ezek a szemek néztek ki a házakból a falakból a kapualjakból a tetőkről a tornyokról az égboltozatról rengeteg szem megszámlálhatatlan szemek szemek láthatatlan szemek szemek periszkópok követtek fordultak feléd belédakaszzkodott lencséjük várni az ítélethirdetést és a végrehajtást várni és várni ez volt az eszmélésed a század eszmélése megismertük a kassai memorandumot a törvénycikkeket a 33. §-t meg a többit magyarnak nincs helye a republikában vigyétek csináljatok vele amit akartok magyarnak nincs helye sehol se a duna mellett sem a garamnál se a hernádnál se az ipolynál sehol sehol sehol ez visszhangzott sehol sehol... búcsúztam kövektől házaktól utcáktól temetőktől magamtól idegen lettem száműzött helyemre és másutt helyein s a századok a történelem mintha elengedett volna megtagadott ott ahol én jelentettem a várost meg az időt és az idő a város engem anyámat apámat történetiségemet... leültem a duna partjára közömbösséggel néztem a folyót felmentem a várba s hagytam hogy lebegjek zuhanjak valahová beleessem a szakadékba... örvények szakadékok lebegés szárnyalás a hegyi parkban a fákat fűrészeltem tekintetemmel kitépdestem a bokrokat lapátoltam a hegyeket dombokat csermelyeket patakokat semmisítettem meg dobtam beléjük a törmeléket köveket sziklákat homokot bolyongásaim közepette bolyongásaim után csak ez a bolyongás maradt hűségesen bolyongani bolyongani a bolyongás lettem az akarata értelme lélegzése ocsúdás bizonyosság hogy vagyok bolyongásként mentem és vártam mentem és vártam... „Vesszen el az a nap, a melyen születtem, és az éjszaka az éjszaka, a melyen azt mondták: fiú fogantatott. Az a nap legyen sötétség, legyen a sötétség, ne törődjék azzal az Isten onnét felül és világosság ne fényljék azon. Világosság ne fényljék azon. Tartsa azt fogva sötétség és a halál árnyéka a felhő lakozzék

rajta nappali borulatok tegyék rettenetessé. Az az éjszaka! Éjszaka! Sűrű sötétség fogja be azt. Az az éjszaka! Legyen az magtalan, ne legyen örvendezés azon. Sötétüljenek el az ő estvéjének csillagai... Nincs békességem, sem nyugtom, sem pihenésem, mert nyomorúság támadt rám... Nyomorúság... nyomorúság..." múltak a napok hetek hónapok egyre többen kerültek ligetfalura a duna túlsó oldalára a gyűjtőtáborba a rozoga házakba viskókba ahol hiányzott hely ágy asztal szék... magyarok... és nem mehettek vissza többé a hídon át a városba otthonukba ott zsúfolódtak mint döglődő halak a pléhasztalon tanáraink ismerőseim barátaim ősi pozsonyi lakosok polgárok meghalt csecsemők gyermekek... ha sütött a nap vagy felhős volt az ég esett ott sétáltak évszázados fák alatt elmerengve egy város glóriáján beszélgettek tóth tanár úr meg haaderék meg spalekék meg orbánék meg gábrisék meg sándorék meg szolgálaiék meg schreinerék meg baltiék meg tolnaiék meg tízen százan ezren nem tudták mit hoz a jövő odaát szóltak bömböltek a megafonok az indulók a város hozzászólt már a nagydobokhoz kisdobokhoz kétnegyedes négyegyedes marsokhoz pochodokhoz csattogtak a dévényi kapun áttörő szélben a nemzetiszínű és vörös zászlók transzparenszen feltűntek a mámorító győzelem jelszavai világszabadság világszabadság sok sok transzparens egymás mellett csillagokkal csillagkoszorúkkal a mondatok betűk homlokán csillagképletek egy új igazságos világ domborodó ígéreteivel mint ama nagy forradalomban a szabadság testvériség egyenlőség melynek minden egyes szava jelentéstartalma gondolata minden egyes betűje aztán a guillotine alá vonult hogy lefejezzék megöljék fűrészpóros kosárba folyjon ki értelme vörös zászlók vörös transzparenszek hogy tárgult ki anyaguk színük meséjük becsületük hogy lobogtak égtek a fényben a túlsó oldalon eltakarták a házakat tornyokat a várat a várost csak ők voltak a kezdődő kis-kárpátok északra futó terjeszkedő dombjain transzparenszek zászlók kihímezve csillagokkal az augusztusi éjszaka égbolt csillagai hullottak le oda sziporkázva önnön fényükből ragyogva az örökkévalóságig és szólt bömböltek harsogtak a győzelem indulói felszabadulás

felszabadulás szakadatlan orgiákat szült a város ittasulva tobzódott gyűlölet megalománia bosszú hazug átlényegülés s akik ott lézengtek a ligetfalusi parton támolyogva szürkén fásultan magukba roskadva borostásan kendőkbe burkolózva gyermekeikkel karjukon csecsemőjükkel a föld alatti börtönökből kilépett vakok rabok nyomorúságos tapogatózó kórusa... hallgatták a zenét a zenét idegen lett a város a bölcső a temető megtagadta eldobta őket saját magát... az egyenruhások hagyták nézzék hallgassák csak a várost ott sétáltak közöttük... a duna régi hömpölygéssel vonult lefele medrét érezte a folyó... a transzparenszen olykor elmosódtak a betűk meg a csillagok az elűzöttek ilyenkor azt olvashatták vae victis vae victis ezt motyogták tovább... „Vesszen el az a nap, amelyen születtem és az éjszaka a melyen azt mondták, fiú fogantatott. Az a nap legyen sötétség, legyen sötétség, legyen sötétség... ne törődjék azzal az Isten onnét felül, és világosság ne fénylik azon. Világosság ne fénylik azon... Sötétség és a halál árnyéka a felhő lakozzék rajta nappali borulatok tegyék rettenetessé. Az az éjszaka! Éjszaka! Legyen az magtalan, ne legyen örvendezés azon... Nincs békességem, sem nyugtom, sem pihenésem, mert nyomorúság támadt rám... nyomorúság támadt rám, nyomorúság támadt rám... nyomorúság nyomorúság...” egy volt a bűnünk csupán magyaroknak vallottuk magunkat magyarnak vallottam magamat bűnbakok lettünk bűnbak lettem... ki a magyarokkal át a dunán az aki a magyar nemzeti határokon kívül rekedt az számoljon azzal hogy előbb utóbb kitelepítik szülőföldjéről internálják hogy fait accompli elé állítsák a nagyhatalmakat fait accompli ligetfalu szögesdrótok dunaszerdahelyen deportálások a mátyusföldről megmásíthatatlan tény a tehervagonokban elszállított parasztok komárom környékéről a jelek nélküli ezrek menete a tiszta rein állam reich birodalom fogalma évszázadokon keresztül minden rendszerváltozás együtt jár a nemzeti kisebbségek üldözésével fizikai megsemmisítésével mi ez (?) kísértetjárás 1945 Európájában a győzelem után skizofrén állapot nem volt még elég... talán még a halottakat is át kell dobni a határon mi ez (?) eszembe jut

a történelem megismétli saját magát (?) ugyanazok a jelszavak görögtüzes jelszavak fékevesztett nacionalista uszítás barbár európaiatlan balkanizált ázsiai eufória csehszlovákiában az egykori humanista államelnök masaryk feltámadt csehszlovákiájában beneš koncepciójában a kommunista gottwald zápotocký husák a demokrata lettrich és a többiek lihegő győzelmi mámore... nem volt elég a gyűlölet lovagjaiból nem volt elég a gyűlölet apokalipszisaiból... a kollektív bűnrészesség felelősség háborús felelősség a náciizmus tetemrehívása genocídium koncepció sírbatétel a béke a lelkiismeret a humanizmus a nagy mű a győzelem komédiája paródia... létezett egy fasiszta állam szlovákia a führer leghűségesebb legutolsó csatlósa az embertelenségek élvonalában ahol négy évvel előbb deportáltak és üldöztek gázkamrába ezreket tízezreket mint magyarországon ez a stát kollaborált a reichhel katonákat küldött a frontra minden lehetséges módon harcolt a szövetségesek ellen... és a jogi kontinuitás értelmében győztesként ítéletet mondhat olyan állampolgáraitól akik semmivel sem rosszabbak jobbak a többinél nem követtek el a közösségre nézve káros cselekedeteket nem loptak nem gyilkoltak nem uszítottak nem törekedtek az állam megsemmisítésére... csupán magyarok... akik bizonyítottan nem voltak németbarátok sőt... de kassán kimondatott az ítéletük mely bosszú gyűlölet... rejtőznöm kell magam elől rejtőznöm... rejtőzésem megtagadás megalkuvás... talán gyávaság szolgálni a megmászthatatlant... előttem az út... odahagyni anyámat és a többieket mindent és mindenkit... még nem tudom mit jelent ez a képzelet más... tizenkilenc éves vagyok azt hiszem csupán játék játék ezzel azzal így-úgy játék... cselekedni annyi mint a következők... olyan ez a nyár mint a többi talán kissé forróbb keveset esik ilyenkor jó hűsölni a strandokon a lúdón a dunában a kesmacher szigetnél vagy a lafranconinál az uszodákat szétrombolta a háború az egykoronásat is ahová nagyapám járt a drágábbikat is az eternitetőset ahol jurek volt az úszómester jurek aki pisztránggra hasonlított a grössling fürdő is kellemes szűk a hely igaz alig van zöld csak csempék kövek elmehetnék a téglamezőre is... két magas

trambulin emelkedik ott... eszembe jut a hét sárga dália a hetediknél a völgybe látni ahogy elmegy a hat mellett sok mindenre gondolsz de lehet még közömbösen darazsak szállnak aztán vörhenyes lesz a föld a hetediknél a völgybe látsz a mélybe fények ejtőernyőjén beteljesülve majdnem... állsz ott és sose lehetsz több e vak torpanáson túl nem juthatsz el soha hét sárga dália mögötted hét sárga dália mögötted... de „Vesszen el az a nap, a melyen születtem és az az éjszaka, amelyen azt mondták, fiú fogantatott. Az a nap legyen sötétség, legyen sötétség, ne törődjék azzal az Isten onnét felül, és a világosság ne fényljké azon. Világosság ne fényljké azon. Sötétség és a halál árnyéka a felhő lakozzék rajta, nappali borulatok tegyék rettenetessé. Az az éjszaka. Legyen magtalan, ne legyen örvendezés azon. Nincs békességem, sem nyugtom, sem pihenésem, mert nyomorúság támadt réám...” elindulok a halálvonaton úgy hívják 1945 július 9. három napig tart az út az a 196 kilométer vonat tetején padokon fülkében ütközőn földön csomagon állva ülve megállunk órákig vesztegelünk a nyílt pályán megállítanak és lekergetnek bennünket hangok lövések gépfegyverkattogások sorozatok kiáltások sikoly sikolyfutam káromkodások nyikorgások késfényű éjszaka lopakodó neszek árnyak tolulása kéz kar láb szeretkezés hagymaszag mögöttem megbecstelenítenek egy nőt szájába valamiféle kendőt nyomnak lihegés hurutos légzések és zokogás rózsafüzér asszonyunk szűz mária malaszttal teljes a szemek a padlóra szegeződnek átszűrják a kattogásokat valaki cigarettára gyújt mozart bölcsődala talpfák közé csákányozott kövek egymásba rohannak parazsak játszanak ultipartit derékszíz géppisztoly parazsak párosodnak ütközőkön fémhidegen ütköznek a másodpercek percek órák napok hetek évek szerelvénye moccan az idő zöldsapkasok jönnek jegenyefák égbe mártogatnak állomás állomások ivóvíz áthúzza a repedt zománcozott táblán zöldsapkasok megint dübörgés alatt lövés sorozatok innen már csak harminc kilométer elfogy az elemőzsiám uborkát eszem azt rágdicsálom... „Nincs békességem, sem nyugtom, sem pihenésem, mert nyomorúság támadt réám. Az a nap legyen a sötétség, legyen sötétség,

ne törődjék azzal az Isten onnét felül..." végállomás nyugati pályaudvar bőrröndömet egy katona izzadó derék gimnasztorka a kocsi alá dobja a túloldaltól kihúzza egy másik nem látni az arcot pillanatnyi guggolás máris rohan vele a bőrröndben alsó fogpép sovány tartalom könyv először járok itt köd csönd est sűrű massa lecsurog rólam mind a három sűrű ez a pép képlékeny érzem fejemen vállamon karomon testemen lábamon mintázza alakom érzem anyagát hidegét a sötétet talán a csönd gyúl ki rajtam foszforeszkálva végigtapogat hányszor is mentem át a határon feketén oda vissza ez alatt a három év alatt (?) huszonhétszer haza és vissza haza haza és vissza haza melyik a haza hol a haza... ez a csönd ég rajtam foszforeszkál melyik a haza hol van hol az otthonom eljöttem egy városból mely az enyém eljöttem egy városból mely már nem az enyém eljöttem egy városból a másikba pestre a kettő között az otthonom ez a járkálás ez a szökés ez a menekülés igen menekült lettem így neveznek ahol lakom ahonnét megyek haza tudathasadás tudathasadás meddig tarthat ez az állapot otthon haza és haza haza és otthon a teknősbéka viszi páncélját ez az otthona a hosszútávfutó lábaiban a táj mely elsuhan ez az otthona megyek cammogok mint a teknősbéka haza haza loholok futok mint a távfutó haza haza mindig haza vagy egyáltalán nem létezik már otthon haza csak szavak fogalmak képzelet kancsal pillanatok az egész délibáb s marad az út az út utak sivatagi út út utak salakos betonutak... anyámnak azt mondták magának nincs joga az életre száz-húsz korona kegydíjat kapott penészmazsolás szobára tüdővészre picit lázakra koplalásra elvették lakásunkat ki-dobták egy roskadozó vizes repedező házba ahol salétrom-virágok nőttek dohmolyok repkedtek győzelem igen vae victis de milyen legyőzöttek (?) az igazság mindig az erőseké azoké akik győznek a legyőzöttek gyengék igazsága nem igazság huszonhétszer lógtam át feketén a határon s én jób hallom az ígét hallgatom... „Imé boldog ember az, akit Isten megdorgál, azért a Mindenhatónak büntetését meg ne utáljad! Mert ő megsebez, de be is kötöz, összezúz, de kezei meg is gyógyítanak. Hat bajodból megszabadít és a hete-

dikben sem illet a veszedelem téged. Az éhségben megment téged a haláltól és a háborúban a fegyveres kezeztől, a nyelvek ostora elől rejtve leszel és nem kell félned, hogy pusztulás rád következik. A pusztulást és drágaságot neveted és a fenevadaktól sem félsz mert a mezőn való kövekkel is frigyed lesz és a mezei vad is békességben lesz veled.” de anyám félt félt a gonosztól imádkozott a kapucinusok templomában meg a dómban még a virágvölgyibe is elment rőtta az utcákat simogatta a köveket és virágot vitt szent antalnak szent konrádnak és zongorázott a dalibor pianónkon etette a kőbor kutyákat macskákat galambok szálltak le hozzá az ablakpárkányra kiment a temetőkbe a halottaival beszélgetni... „Ímé boldog ember az, akit az Isten megdorgál, azért a Mindenhatónak kezei meg is gyógyítanak...” ... győzelem jaj a legyőzötteknek győzelem jaj a legyőzötteknek győzelem vae victis a ködből kezek nyúlnak ki felém győzelem vae victis rengeteg kéz lerántánának megragadnának látom a szemüket mert szemük van a kezeknek sok sok apró pont a ködben és gödör a köd arca horpadt a homloka szemek láthatatlan szemek és gödrök pontok a ködcsarnokban ködtömeg ütemesen tapsolva kiáltják legyőzöttek ki innét legyőzöttek ki innét s valahol hátul a szétnyílt ködben az emelvény magasán mint valami szentélyben megint azok a gödrök szemek arcuk nincs csak karjuk kezük ütemesen tapsolnak kiáltanak legyőzöttek ki innen legyőzöttek ki innét hátul fenséges drapéria kigyulladnak rajta a betűk vae victis nem tudom milyen anyagból a betűk a fény a tűz a drapéria ködkeverék vae victis el kell vonulnom előttük szemek gödrök kezek karok és betűk előtt megindulok a karok visszahúznak halkul a taps kialszanak a betűk megértettem vae victis köd est csönd csönd köd est est köd csönd... „Napjaim gyorsabbak voltak a vetélőnél és most reménység nélkül tűnnek el. Emlékezzél meg, hogy az én életem csak egy lehellet és az én szemem nem lát többé jót. Nem lát engem szem, a mely réám néz; te rám veted szemed, de már nem vagyok. A felhő eltűnik és elmegy, így a ki leszáll a sírba, nem jó fel többé. Nem tér vissza többé az ő hajlékába és az ő helye nem ismeri őt

többé." ...ezek az én lassú lépteim itt a senkiföldjén két ország között kop kop kop kop kop kop kop... belekapaszkodom lépéseimbe kop kop kop, kop kop kop... menetelünk a duna-gáton estétől hajnalig vár a csónak kilencen beleülünk a folyó szintjéig merül ember és teher diákok menekülők 15 16 17 18 19 évesen kacatok egy két rongy írógép hegedű könyv konzerv kenyér szalonna figyelmeztető rakéták fényénél haladunk méterről méterre sodor a víz utánunk lönek a csónakorr nekiütődik a partnak viszünk magunkkal zsilettpengét inzulint otthon melegét hűséget hazát... átúsztam a dunát izsó és szőny között mint torpedó törtem előre hátizsákomat tolva magam előtt szélesen hömpölyög ott a folyó éjjeli méltóságában örvénypofák leskelődnek vigyorogva a fegyelmezett mozgás átlendít rajtuk szurkál ilyenkor a folyékony halmazállapot ahogy testednek feszül... „Emlékezzél meg, hogy az én életem csak egy lehellet és az én szemem nem lát többé jót. Nem lát engem szem, a mely réám néz; te rám veted szemed, de már nem vagyok...” anyám mindig várt valahányszor elbúcsúztunk széles keresztet rajzolt homlokomra s én jób mentem hazulról haza elindultam hazulról haza két hazában egy hűséggel szolgáltam szolgálni akartam... mindig csak mentem s emlékeztem „hogy az én életem csak egy lehellet és az én szemem nem lát többé jót, nem lát engem szem amely réám néz te rám veted a szemed de már nem vagyok...” a senkiföldjéről indultam s a senkiföldjére érkeztem a senkiföldjén voltam ide oda ide oda onnan ide innen oda kop kop kop kop kop kop kop „a felhő eltűnik és elmegy, így ki leszáll a sírba, nem jó fel többé...” pingitzer karcsi barátom orvosjelölt a nemzetközi vöröskeresztnél teljesített szolgálatot zsidó meg más deportáltakat kísért át a határon auschwitz treblinkai dachau mauthauseni haláltáborokból szabadult kopaszra nyírt tetovált nők férfiak gyerekek csontvázak élőhalottak igyekeztek haza románíába jugoszláviába bulgáriába görögországba egy ilyen csoportba tett be engem károly kalapomat lehajtottam német bakancsban csoszogva mentünk át a komáromi hídon hivatalosan barátom ott állt és számokat mondott 10 18 20 általában húszas csoportokba

verődve jutottunk tovább az állomáson már magyarországon szerelvény várt minket ez bevisz téged egész pestre küldetésem véget ért vissza kell mennem pozsonyba búcsúzott károllyal átöleltük egymást a deportáltak csodálkoztak de nem szóltak semmit felszálltam a kocsiba honnan jössz kérdezte egy kopasz görög lány csíkozott kabát volt rajta pozsony pressburg bratislava ott is volt láger (?) nem feleltem van elővette szájharmonikáját és valami bús édeskés dallamot játszott néhányan vele dúdolták „... az én életem csak egy lehellet és az én szemem nem lát többé jót nem lát engem szem...” a szerelvény még nem indult el valahonnan kintről sikoltozni kezdtek egy két sok sikoly berohantak hozzánk és utánuk feltűnt két orosz katona a vécéablakon át másztak be hogy zabráljanak gyerünk davaj davaj gyorsan és elszedték a deportáltak csomagjait ennivalóját davaj davaj gyorsan láger láger kiabáltak néhányan mutogatva magukra davaj davaj jeb tvoje maty és elszedtek mindent láger tovaris szóltam tifusz mutogatni kezdtem fejemre hasamra tifusz tovaris nagy keresztekert rajzoltam a levegőbe tifusz tovaris a két zabráló eldobta a csomagokat és rohant leugrott a szerelvényről s az a kopasz lány aki harmonikázott odajött hozzám magához szorított megcsókolta arcom zdenka mondta visszaült a helyére és játszani kezdett ismét egy ideig hallgattam elnéztem őt a dalolókat majd fojtogatni kezdett a levegő a fertőtlenítő émelyítő szaga meg az a sok furcsa test ruha kimentem még mindig nem indult el a szerelvény a vonat tetején is ültek felmásztam hozzájuk tompán hallatszott a harmonika végre meglódultunk aztán lassan nagyon lassan elindultunk... vajon hány napig hány éjszaka lesznek ezek itt a vonaton arra gondoltam hogy megszámlálhatatlan napokig hosszú ideig csak menni fognak szól a harmonika tájak jönnek egymás után erdők mezők hegyek folyók falvak városok menni fognak örökkévalóságig haza hazaérnek haza haza haza vajon magamba szívtam a levegőt behunytam szemem oly jó friss oly egyszerű volt mélyeket lélegeztem a mozgás átszűrte a levegőt így álltam nem tudom meddig mígnem ordítást hallottam és csattanást éreztem mintha levágták volna fejem és elgurult volna kalapomat

levágta egy drót két szemem kidülledt ilyen lehet amikor a fej elválk a testtől levágták az idegek még élnek jeleznek a szem is néhány másodpercig dermedten lát néz nem drót volt hanem a felső villanyvezeték bánhidánál... zdenka jutott eszembe „Emlékezzél meg, hogy az én életem csak egy lehellet és az én szemem nem lát többé jót. Nem lát engem szem amely reám néz te rám veted szemed de már nem vagyok. A felhő eltűnik és elmegy, így a ki leszáll a sírba, nem jó fel többé...” börtönök itt börtönök ott mert haza kellett mennem mert vissza kellett jönnöm... haza haza ipolyság léva pozsony krajský súd mosonyi utcai toloncház tutaj utca internálótábor... megbeszéltük az ipolysági plébánossal hogy ekkor és ekkor érkezünk s ő majd átvisz bennünket az ipolyon a határon a folyó ott nagyon keskeny az ember keresztülgázol benne a túlsó oldalra magyarországra veszemre táviratot küldtem paksy tisztelendő úrnak pozsonyból hogy várjon az állomáson valószínűleg szemmel tartották a paplakot mert mások vártak megérkezésünkkel de én azt hiszem már a vonatban is figyeltek bennünket amikor leszálltunk ipolyságon az állomás előtt máris letartóztattak a csehszlovák egyenruhások bekísértek minket a rendőrségre estig nem bántottak még enni is adtak egymás után kihallgattak mindnyájunkat ekkor már sötét volt hat óra fele járhatott az idő egy vörös nyakú nyomozótiszt felszólított valljam be hogy magyar kémek vagyunk mind a négyen magyar diákok igazítottam ki ne pofázz rivallt rám kém igenis kémek diákok vagyunk pesten tanulunk hazajárunk szüleinkhez élelemért élelemért zabálnivalóért az nincs odaát hah dögöljenek meg miért nem tanultok itt hah miért itt nem lehet hah legalább teli hassal tömködhettétek magatokba a tudományt itt nem tanulhatunk tudja mit tudok hah miért nem persze mert magyarok hát muszáj magyarnak maradni érdemes hah aláírás kérdése az egész egy firkantás student urak mit tanulsz kérdezte tőlem zenét meg jogot jó jó muzikant majd mindjárt kipróbálok mennyire vagy muzikant fejére tolta tányérsapkáját miért nem itt tanultok odamentek messze a francba mi van ott édenkert hah hah marhaság ott hegedülni fídlizni hah az a magas bölcsész

micsoda filozófus az még nagyobb marhaság hah hah hahahaha ilyesmit az ember manapság nem tanul okoskodtok mi ravaszak muzsikuskok jogász az a mitesszeres orrútele van vimmerlivel hah az a nagy melák tudálékos hah azt hiszitek beveszem ezt a mesét hah lecsapta az asztalra sapkáját nem tudom tulajdonképpen miért szólaltam meg maga olyan mint serlock holmes az micsoda kicsoda kérdezte hát serlock holmes a nagy angol detektív nem ismerem nem hallottam róla mondja még egyszer lassabban serlock holmes holmes jó és azt mondja nagy volt mint nagy tehetséges igen tehetséges elmosolyodott no jó erről még cseveghetünk későre jár majd máskor játszik nekem egy polkát vagy furiantot hah nézze akár kémek akár nem már csak magázva beszélt diákok hah át kell tennem ügyüket lévőre a bíróságra lévőre hah végeztünk visszavezettek a cellába ahol a falra nyolc nyelven írtuk itt raboskodtak magyar diákok dátum aláírások jól összefirkáltuk a szürkésfehér falat két nap múlva átvittek lévőre elosztottak minket laci külön cellát kapott miért nem tudom géza pötye meg én egy másikba kerültünk a közösbe ami jó volt chateaubriand szerint a magányt a legnehezebb elviselni a kihallgatásra átkísértek a bíróságra bačkor vizsgálóbíró nagyon udvariasan bánt velünk hagyta hogy elmondjunk mindent diákokként pesten tanulunk s hazajárunk feketén vallomásunkat egy kisasszony gépelte bačkor doktor többször megigazította szemüvegét bizonyos hogy nem hitte el a kémmesét még azt is elmondta nekem hogy a sorbonne-on tanult pári pári pári lelkesedett pári szinte kihúzta magát mosolygott pári ismételte büszkén mindkét vallomásunkat no meg azt a jelentést meg kell vizsgálni reméljük ennyi lesz az egész kár hogy fel kell terjesztenem pozsonyba az ügyet legyintett kezét fogott az ajtóig kísért átadott az őrnek archeopterixnek mindenfélét kitaláltunk hogy teljen az idő szegény lacinak nehezebb volt egyedül reggelente találkoztunk vele amikor kivittek bennünket a kicsi udvarra sétálni néha átkopogtunk neki a falon ő is vissza sajnos egyikünk sem ismerte a börtönmorzét a júdásablakon olykor benézett cellánkba archeopterix állami pénzen a felesége főzött nekünk ízletes

leveseket főzelékeket hússal tésztával ez a börtön tulajdonképpen nem is volt börtön néhány helyiségből állt talán négyből inkább amolyan szükségfogdának tűnt egyikünk az őrt elnevezte archeopterix litographicanak hát nem olyan mint egy őszállat kérdezte pötye archeopterix úgy mozgott mint valami őslény kissé lassúdadon meggörnyedve lomposan felénk biccentett úgy szólított pánovia urak persze fogalmunk sem volt milyen lehetett az archeopterix a madarak és hüllők közti átmenetet képviselő tollas gyíklarkú fogas csőrű őslény de emlékeztünk rá az iskolából a képere is talán nos beszélgetésünk egyik fő témája lett archeopterix litographica és börtönőrünk a pánovia uraim amikor csörrent a zár tudtuk itt az archeopterix hozza a reggelit ebédet vacsorát pincér archeopterix dalt is komponáltunk róla egyetlen szóból állott szövege archeopterix ezt énekeltük először egy szólamban aztán több szólamban kánonban lacit is beavattuk ő is rázendített a falakon túl és szólt zengett archeopterix archeopterix archeopterix (litographica) nem is tudom miért nem két szóból állott a szövege archeopterix litographica meg is kérdezte fogas csőrű őslény barátunk mit énekelünk miféle dal ez ő is velünk énekelte archeopteriksz archeopteriksz már több mint egy hetet töltöttünk archeopterix vendégségében szorongva arra gondoltunk mi lesz tanulmányainkkal az egyetemen a főiskolán mi lesz a félévvel valahogy értesíteni kellene őket amikor váratlanul megjelent börtönünkben zsuzsa bačkor úr felesége géza volt osztálytársa a gimnáziumban zsuzsika géza nyakába ugrott archeopterixnek kidülledtek a szemei pánovia motyogta harangozott a kulcsokkal aztán mindnyájunkat megcsókolt zsuzsa sok mindent tudott férjétől elmeséltük kalandunkat hoztam nektek ennivalót gézukám és archeopterix visszatért egy hatalmas kosárral benne csokoládé gyümölcs konzervek zsemlye bor (!) cukrászsütemény archeopterix letette az asztalra a kosarat pánovia motyogta fiúk este nálunk vagytok vacsorára jelentette ki zsuzsa hooogy kérdezte géza így pour diner á table valószínűleg a férjétől tanulta most vettem észre milyen csinos bomba nő ez a zsuzsa susanne a vizsgálóbíró felesége eljövök értetek au

revoir archeopterix szalutált neki becsukta cellánk ajtaját és estefelé amikor értünk jött zsuzsa az engedéllyel az ő megint tisztelgett nekünk is már természetesen lacit is vittük magunkkal kislattyogtunk a börtönből géza belekarolt én belekaroltam zsuzsába laci pötyi mögöttünk lépkedtek a kertkapuban dr. bačkor fogadott bennünket uraim elnézést kell kérnem ne haragudjanak quelle malheure fatális tévedés ugyan fatális véletlen igazította ki zsuzsa így jó ez remek izgalmas parancsoljanak az urak bačkor doktor mutatta az utat meghívtam a körorvost az állatorvost férjem barátait azonkívül még néhány előkelőséget itt lesz léva krémje zsuzsa rám nevetett a mai koncerteseményen soirée kivilantak elefántcsontszínű fogai fekete hajával carmenra emlékeztetett arany szálakkal mintázott bordó ruhájának rakott szoknyája csapkodott ide oda konyak whisky eau de vie sligovica valódi barackpálinka cigaretta szivar bačkor úr kínálgatott minket kényelmes fotőjökben ültünk a szalonban a sarokban barna piano fölött a vizsgálóbíró felesége olajban mint bermundesné zsuzsi persze sokkal szebb fiatalabb szexisebb és jöttek egymás után a vendégek léva városának notabilitásai dr. mundy feleségével dr. vadász úr halápy malecky úr jelinek krizsánné a kozmetikus beszélgettünk senki se tudta hogy le vagyunk tartóztatva és a helyi börtönből ruccantunk át zsuzsi főceremóniamesteri minőségben a szoba közepére állt uraim és hölgyeim kedves vendégeink pesti művészbarátaink most egy kis koncertet fognak rögtönözni nekünk taps dr. bačkor felemelte poharát rám mosolygott bágyadtan sápadt arccal ivott igen rögtönözniük kell képzeljék el a kottájukat is otthon felejtették meg a hangszerüket is no de gondolom ez nem okozhat nehézséget szereztem egy hegedűt taps átnyújtotta nekem nem stradivári honi munka úgy hallottam nagy a repertoárjuk géza rám nézett én rá taps következik tehát géza barátunk osztálytársam egykor taps és tiber belém karolt hát akkor mit játsszunk kérdezte tőlem géza te én kotta nélkül nem tudlak kísérni súgta oda nekem majd csinálsz valamit figyelj rám zsuzsa megszorította karom szinte magához húzott közelről fényes gömbölyű volt a mosolya éreztem parfümjét chanel

5 három hete nem volt a kezemben hangszer vecsey valse
triste-jét játszottam taps utána géza schubertet zongorázott
az as-dur impromptue-t taps hölgyeim és uraim elkészült a
vacsora fáradjanak át a másik szobába á table dr. bačkor
mellém lépett sajnálom nagyon sajnálom ha tudtam volna
most már késő fel kellett küldenem az aktákat a fővárosba
pozsonyba halkán beszélt sajnálom de kémkedéssel nem
foglalkozhatunk na jöjjön addig is mindent megteszek hogy
kellemesen érezzék magukat szemüvegéhez nyúlt megva-
csoráztunk entrée előétel főétel mellékételek saláták kaviár
halak rákok húсок pour boire vörösbor fehér rizling szilváni
sajttálon desszert kávé konyak pezsgő hamisítatlan francia
konyhaművészet ínycsalatok ezt a férjemtől tanultam zsu-
zsa a zongora előtt állt fényesen igézően sokáig maradtunk
együtt éjfél is rég elmúlt már amikor elbúcsúztunk az utolsó
vendég malacky úr elkísérem magukat szólt a vizsgálóbíró
vele meg zsuzsával visszamentünk a börtönünkbe alacson-
nyan ragyogtak a csillagok lassan sétáltunk zsuzsa illatosan
hozzám búj, jelzéseket adott ujjaival karjával csöngettünk
archeopterix pizsamában papucsban elemlámpával a kezé-
ben nem hitt a szemének paan bačkor paan bačkor zsuzsi
mindegyikünket arcon csókolt az enyémbe belenyalt éreztem
nyelve hegyét a bőrömön bačkor úr kezét fogott mind a
négyünkkel megint szemüvegéhez nyúlt holnap jövök fiúk
zsuzsi integetett parancsoljanak pánovia parancsoljanak ura-
im archeopterix kissé lehajolt udvariasan előremutatott jobb
kezével és mi besétáltunk cellánkba másnap jött zsuzsi este
nálunk vacsoráztok ezúttal bačkor nem kísért el telefont
várt prágából zsuzsa mindennap eljött kimentünk vele a
piacra bevásároltunk hazavittük a kosarakat és nála ebé-
deltünk vele töltöttük az egész napot egyszer délután géza
gyakorolt skálázott pötye és laci a könyvespolcnál nézeget-
tek pötyét érdekelték a jogi kiadványok jegyzetek kereste
milyen könyvekből tanult a sorbonne-on bačkor úr hátulról
hozzám lépett zsuzsa csókolj meg parancsolta nem tehettem
csókolj meg felszólítalak dobbantott egyet nem akarod nem
kellek neked (?) de zsuzsa zsuzsikám nem érdekel gyáva
vagy mégis semmi mégis kívánlak elém állt dacosan sose

láttam még ilyen kihívónak elszántnak szépnek megcsókol-
tam de ő nem engedett el még még még ujjai belém vájtak
lábát két lábam közé kényszerítette abbamaradt a zongorázás
pötye hangját hallottam még még harapj még a nyakam
zsuzsaa dadogtam nem érdekel semmi sem a férjem semmi
szétkenődött a rúzsra fogsz te még engem csókolgatni mert
akarom jegyezd meg géza megint gyakorolt megijedtem
egyedül mentünk vissza a börtönbe ha a férje megtudja
pötye lenézett a földre nem tudja meg nem látja meg feleltem
kellemetlen helyzet visszaélünk vendégszeretetükkel még a
feleségét is elfogyasztjuk röhögött laci ámbátor kissé mindig
raccsolt miért nem dob ki minket eresszen a fenébe s biz-
tonságban lesz a felesége szemet szemért ő minket te zsuzsit
akkor mondtam meg nekik eddig elfelejtettem hogy megjött
a végzés megérdemli hogy zsuzsi megcsalja bačkor rendes
ember jelentette ki pötye mi vagyunk pocsékok ne moralizálj
meg a felesége tette hozzá géza többször megszökhettünk
volna zsuzsi is segített volna ki tudja azt szeretné hogy
sokáig tartson az idill idill idióta nemsokára átszállítottak
bennünket pozsonyba a központi börtönbe bilincsbe verve
ültünk a vonaton négy ór között jó vicc az egész ezek
kiélvezték a helyzetet külön külön cellákba kerültünk 117
voit a számom defenzív osztály azaz kémelhárítás egy zsolnai
rablógyilkossal meg egy görnyedt gyomorbajos kefebajuszú
festővel kerültem egy cellába a zsolnai hatalmas tagbaszakadt
ember kopasz azt mondta a vágba dobálta a hullákat a
festő komoran ült és hallgatott elvittek a tervetlenítőbe be-
szórtak valami porral láttam milyen óriási ez a börtön eme-
letekkel folyosókkal hálókkel hogy az ember ne ugorhasson
le ne kísérelje meg az öngyilkosságot hiábavalóság regge-
lenként ugyanúgy mint léván sétálni vittek minket egy kör-
alakú udvarba cigarettát kaptunk megindult a menet egy-
mástól egy-másfél méternyire a rabok közül valaki hosszú
égő fáklyával futott mellettünk hogy meggyújtsuk cigaret-
tánkat a falak tetején őrség géppisztolyokkal az udvarból
kis résen át látni lehetett a szomszéd udvart ott sétáltak a
szlovák fasiszta háborús bűnösök tiso páter tuka és a többiek
csomagomat amit szabadulásom előtti napon kaptam meg

a kopasz zsolnai gyilkosnak ajándékoztam meg a festőnek szappant kalácsot sajtot fogkrémet kolbászt almát ez állt elbocsátó papíromon név születési hely év hónapok bizonytalan tényezők két dettó befogadó szerv szabadulás napja aláírás pecsét akkor engedték el gézát pötyét és lacit lent találkoztunk a megőrzőben együtt léptünk ki a hatalmas vaskapun együtt indultunk a városba haza haza és néhány nap múlva két hónap elteltével ismét nekivágtunk átszöktünk a határon ezúttal csónakon vitt minket maas úr dunacsúnynál „Vétkeztem! Mit cselekedjem én néked oh embereknek őrzője, miért tettél ki czéltáblául magadnak miért legyek magamnak is tehére? És miért nem bocsátod meg vétkeimet és nem töröld el az bűnömet? Hiszen immár a porban fekszem és ha keresel engem, nem leszek...” „Napjaim gyorsabbak valának a kengyelfutónál: elfutának nem láttak semmi jót. Ellebbentek, mint gyorsan járó hajók, miként zsákmányára csapa keselyű. Lelkemből utálok az életemet, megereztem felőle panaszomat, szólok az én lelkem keserűségében.” a keleti pályaudvar környékén sétáltam sose jártam még arra a murányi utcába tértem be alig tettem néhány lépést amikor a rendőrség nyomult be utánam ellepte a környéket körülvették a piacot azt mondták razzia a feketézőket keresték mindenkit igazoltattak majd betelereltek bennünket egy ház udvarára odaállítottak arccal a falakhoz piszkos tűzfalakhoz megmotoztak aztán az utcán felsorakoztattak s elindultunk a mosonyi utcai toloncházba gyerünk gyorsabban gyerünk gyorsabban gyerünk az istenit lódulj a keservit fűzfánfűtyülőjét rengetegen voltunk apró ablakokon rácsok az ágyak sodronyain feküdtünk ketten-hárman hamar rájöttünk jobb lesz ha felváltjuk egymást míg egy pihen a másik kettő vigyáz nehogy elvegyék a helyét mert nagyon soknak még hely sem jutott én egy szőrös mellű bazedovos férfival kerültem egy sodronyra úgy hívták bekecs vastag dús szőrzet a mellén folyton vakarózott ez a bekecs tetvek fészkelnek benne a kiralejzumát tőle hallottam először azt a káromkodást az isten bassza meg ezt minden vakarózás után elmondta ilyenkor mert felemelte karját jól látszott a tetoválás azt is sóhajtozta mancikám te nőtény aztán jött

egy harmadik be kellett fogadni csonka úr kerékpárjavító a csáky utcából olajszag áradt belőle fehér panamakalapot viselt persze már piszkosan két napig nem történt semmi bekecs vakarózott káromkodott a ládáit sajnálta mennyi dohányt kereshetett volna csonka úr állandóan egymásra rakta lábait és felnézett bizony ott leskelődtek a bombázók a stukák hogy rávessék magukat az emberre banánszínű foltok éktelenkedtek a falakon az agyonvert poloskáktól de éjszakánként jöttek hatalmas rajokban megszámloltam nyolctíz egymás mellett offenzívában köpök rájuk mondta bekecs már megszoktam a civileket de azért rácsapott egyre ezek sihederek laposak nem kell bemajrészni muhar az el nem mosott csajkákat egymásra állították így hozta be őket húszat harmincat egyszerre a rendőr cirkuszi mutatványnak is beillett mindenki rohant a csajkáért ha nem jutott már meg kellett várnia míg valaki miután megette adagját átadja neki a piszkos maradványokkal teli edényekbe öntötték a babvagy répalevest hozzá egy jókora kenyérszelet járt bekecs mohón szürcsölt mutatójával kikente a csajka oldalát aztán ujját is leszopta csonka úr arisztokratikusan evett az alját sose kanalizta ki a harmadik napon végre megjelent gölem a hatalmas tagbaszakadt civil megállj kiáltotta mert mind szaladt hozzá papirosokat osztott szét mindenki írja rá nevét születési helyét a dátumot meg a foglalkozását akinek nincs írószerszáma kérjen attól akinek van aki nem tud írni kérje meg azt aki tud írja töltsse ki helyette gyerünk majd visszajövök érte oszolj jobb lábát húzta maga után két nap múlva visszajött odaadtuk a papirosokat kivizsgálják mondta gölem és megint eltűnt akkorára már sakkoztam csonka úrral kenyérbélből figurákat formáltunk a királynő huszár bástya némely paraszt kerékpárolaj-szagú lett az újságtáblára én szerkesztettem a négyzeteket a feketét árnyaltam elkelt volna egy kevés bicikliolaj a hatodik napon gölem felolvasta azoknak a nevét akik vele mennek magam maradtam az ágyon csonka megölelt bekecs azzal biztatott nem berezelni ne szarj be schlesinger és kezét nyújtotta a piacon mindig megtalálsz a ládásoknál kiürült a helyiség nem értettem az egészet mit akarhatnak ezek egy menekült szegény diáktól

másnap megtudtam gölem szólított a toloncház udvarán csoportba állítottak lehettünk körülbelül harmincan elől két fegyveres rendőr hátul két fegyveres rendőr elindultunk végig a rákóczi úton a dohány utcáig ott befordultunk a guttmannál a zsinagóga előtt kiáltozni kezdtek a járókelők rohadt nyilasok rohadtak öklüket rázták felénk köpdöstek akasszátok fel őket a kiskörúton csődület támadt sokáig tartott az út míg megérkeztünk a tutaj utcai internáló táborba száználmas kerítés nyomorúságos őrtornyok rongyos egyenruhájú őrség betetereltek az udvarra emlékszem semitopulos nikolasra a görögre ideadta címét emlékszem arra a német katonára aki megszökött a szovjet lágerből megtett gyalog vonaton szekéren bújkálva kétezer kilométert s itt osztrák szülőfalujától néhány nyolcvan kilométerre elfogták és emlékszem a többiekre lengyelekre olaszokra de hogy kerültem én közéjük azért mert pozsonyban születtem azért mert a város csehszlovákia azért mert külföldinek számítok azért mert valószínűleg feketéztem és mindezért kitoloncolnak átadnak a csehszlovák hatóságoknak a határon örülség örülség micsoda ostoba tréfa örülség ezek meg vannak örülve elment az eszük rohantam a parancsnokhoz menekült vagyok menekült ha visszatoloncolnak börtön vár rám és egyéb beláthatatlan következmény ott maradt anyám anyám a kiszolgáltatott állampolgárság nélküli... nem én rendelkezem felelte én csak ennek a tábornak a parancsnoka vagyok de magyar magyar kiabáltam ön nem magyar állampolgár okosított ki itt nincsenek magyar állampolgárok csináljon valamit hogyan vállát vonogatta ez már magára tartozik magyar vagyok menekült hogyan kérdeztem magamtól az udvaron egy falmaradványnak támaszkodva semitopulos nikolas segített nézd van valami pénz valamim van kevés de minek mit érek vele pénz ez segíthet vegyek almát vagy kolbászt vagy zsemlyét vagy mit tudom én mit semitopulos mosolygott hát talán valóban venni valamit ezek itt mind csóró és az örökre mutatott csóró adsz nekik pénz bármelyikük szívesen elkísér a városba pénzért kevés pénzemért így jutottam el én is a városba öröm segítségével mindez szabályosan történt beállítottam lulu bácsiékhoz a mester

utcába akinek összeköttetései voltak megnyugtatót vissza-
felé megkerestem erzsébet néni pékségét három hatalmas ke-
nyeret kaptam egyiket az örnek ajándékoztam visszatértünk
a táborba nos fogadott nikolas talán elintézik látod a pénz
mi görög kereskedők ismerjük a dörgést a drachmának
nemcsak szőnyeg arany drágakő megvehetsz vele minden
ezt mitológiai isteneink is tudták hermész meg a többiek
másnap harminckilenc fokos lázzal ébredtem nem tudtam
nyelni rettenetesen fájt a fejem hánytam minden mozdulat
nehezemre esett vánszorogtam dr. fuchs német főhadnagy
orvos úgyszintén letartóztatott belenézett torkomba klasz-
szikus tonsillitis gennyes mandulagyulladás kellene valami
szulfonamid három nap alatt rendbejön lázálmaimban
anyámmal kirándultunk a bimbőházakhoz meg a zergehegy-
re sárga gyantaszagú ládák közé bújtam az udvar végében
grünhut bácsi promincli-ízével ébredtem fel dr. fuchs vizes
ruhával homlokomat törülgette csuklómon lábamon apró
borogatások magas láza volt negyven fok túl van a krízisen
hívtak a parancsnokságra jött egy határozat gyorsfutár
hozta ön szabad azonnali hatállyal sajnáltam dr. fuchsot
meg azt az osztrákot őket elszállítják innen messzire semi-
topulos nikolas elkísért a kapuig téged most kitoloncolni
innen a városba a pénz a pénz guba látod nagyhatalom és
elmondta a tréfát sztálin hitler roosevelt beszélgetéséről ki
nyeri meg a háborút a masse rasse vagy a kasse a kasse
pénz nevetett igaz engem is kitoloncolnak ingyen nekem
adta apró cédulára felírt címét úgyse vagyok sose otthon
nincs haza haza otthon csak pénz az a rendőr állt őrségben
akivel kint voltunk a városban szalutált felnéztem az égre
a láz nagyon elgyengített de siettem a mester utcába lulu
bácsihoz „Életet és kegyelmet szerzettél számomra, és a te
gondviselésed őrizte az én lelkemet. De ezeket elrejtetted
a te szívedben, és tudom, hogy ezt tökélted el magadban.
Ha vétkeztem, mindjárt észreveszed rajtam, és bűnöm alól
nem mentesz föl engem. Ha pedig felemelkednék az, mint
oroszlán, kergetnél engem, és ismét csudafájdalmakat bo-
csátanál reám...” megragad ez a kód egyre mélyebben húz
magához polipkarjai vannak rám tapad látom a kód szemét

fekete pont de ezek a csönd polipjai is meg az esté és nem egy polip óriás polip sok sok polip itt táncolnak körülöttem táncolnom kell velük mindegyikkel egyik a másikhoz lők táncolunk és ennek a táncnak sose lesz vége a ködök a csöndek az estek tánca ez így sodródom előre így taszítanak lassan mutatják az utat... 78-as volt a süllyedésem amikor megkaptam az eredményt nem tudtam hogy jó-e vagy rossz a laboratóriumból azonnal leküldtek a belgyógyászatra onnan a tudóosztályra tbc-re gyanakodtak meg röntgeneztek nem találtak semmit meg kell majd ismételni a vizsgálatot apró lázak gyúltak ki bennem éhes voltam éhes a menzakereséstől a gyaloglásoktól olykor reggel amikor felébredtem takarómon fehér hűvösséget tapintottam az üveg nélküli ablakon beosont hozzám a hő miközben egereim hancúroztak albérleti szobámban először két cipőpasztával fizettem aztán hárommal később marosvölgyiné szerint ez nem mehetett tovább odabújt hozzám húsos combjaival fohagymás leheletével azt suttogetta élvezzél kicsikém élvezzél sokat sokszor mert ő rengetegszer élvezett állandóan kielégíthetetlenül gyorsan kaptam tőle tejfölt meg mézet meg sajtot meg teákat meg húsleveseket ez mind jó a lázacskákra meg a hurutocskára fiacskám beszögeltette papundeklivel az ablakokat olyan színe volt mint barhentbugyiának és amikor elmentem kontrollra 8 lett a süllyedés tehát használt a kúra tévedés az előző lelet vagy összetévesztették másvalakiével de én marosvölgyiné előtt és után éhes voltam éhes éhes éhes maradtam sokáig málé sült tök bab és borsó málé sült tök bab és borsó meg a menzai dán koszt meg erzsi néni... „Az Isten mélységét elérheted-e avagy a Mindenhatónak tökéletességére eljuthatsz-e? Magasabb az égnél: mit teszel tehát? Mélyebb az alvilágnál. Hosszabb annak mértéke a földnél és szélesebb a tengernél. Mert ő jól ismeri a csalárd embereket, látja az álnokságot, még ha nem is figyelmeztet arra! És értelmessé teheti a bolond embert is, és emberré szülheti a vadszamár csikóját is. Ha te a szívedet felkészítenéd, és kezedet felé terjesztenéd! Ha a hamisságot, a mely a te kezedben van, távol tartanád magadtól, és nem lakozna a te hajlékodon gonoszság!”... taszítások polipok

köd est csönd adjatok át egymásnak ködnek csöndnek estnek
vezessetek a senkiföldjén tovább... a pozsonyból kitelepí-
tettek ligetfalun várták sorsukat ide került spalek a mate-
matika tanára és sok barátom néhányan öngyilkosok lettek
sokan nem bírták elviselni a megpróbáltatást meghaltak ott
temették el őket a duna túlsó oldalán a sírok közt spiclik
figyeltek mit mond a pap ismerős barát feljegyezték amit
érdemes volt múltak a hetek hónapok többen átszöktek
magyarországra ausztriába oda nehezebben ment mert szö-
gesdrótok és őrtornyok díszítették már a határt a pötsnihez
a holt duna-ág vizéhez az erdőbe kristofékhez ahol egykor
körözöttes liptait ettünk és sört ittunk oda már nem lehetett
eljutni onnan már jóformán beláttunk a szomszédos ország
szántóföldjeire meg a wolfsthal és hainburgi várba folyta-
tódtak a kitelepítések a csallóközben somorján dunaszer-
dahelyen és szinte valamennyi faluban városban gömörben
füleken losoncon egész fel kelet-szlovákiáig több tízezer
embert állítólag marhavagonokban csehországba szállítottak
hogy szétszórják őket és asszimilálódjanak az évek folyamán
közöttük voltak siposék meg lipcsey gyula osztálytársam
családjával az elhagyott házakba aztán jövevényeket tele-
pítettek be szlovákokat a hegyekből és magyarországról
békéscsaba orosháza szarvas környékéről megszületett ránk
kényszerítették a lakosságcsere-egyezményt benešek terve
szerint minden magyar tűnjön el a dunán túlra meg kell
tisztítani tőlük az országot hogy soha többé ne legyen nem-
zetiségi kérdés hogy ne piszkítsák az országot hogy ne
szennyezzék a levegőt hogy soha ne hangozzék magyar
szó a végrehajtás általában kegyetlen embertelenül hajtották
végre tele volt gyűlölettel sovinizmussal nacionalizmussal
megalomániával cinizmussal a jogfosztottság kiszolgáltatott-
ság az emberi méltóság meggyalázása íratlan kiskatéja ez
a művelet és mindez magasztos eszmék szavak ígérek
jelszavak a humanitás a demokrácia nevében ősi települések
otthonok házak falvak tűntek el változtatták meg nevüket
jellegüket megkezdődött a történelem átírása meghamisítása
s aki ott maradt ott maradhatott szerencsével vagy a vélet-
lennek köszönhetően választhatott vagy átvedlik vagy marad

magyarnak vállalva a teljes bizonytalanságot megszűntek a magyar iskolák újságok könyvtárak kultúregyesületek a pap nem prédikálhatott anyanyelvén lekerültek az utcákról házakról a magyar feliratok történelmi szavak kifejezések süketen vakon hallgatott a táj évszázadaival rejtőzködni kényszerült a múlt szégyellnie kellett magát az emberek halkabban beszéltek ha egyáltalán beszéltek suttogtak egymásnak olyan szavakat mint bölcső anyám temető madár felhő koporsó csinnadrattázó hangosbeszélők teherautók járták az utakat az új közigazgatás utasított parancsolt megparancsolt a közöny belenyugvás fáradás varjúi varjúcsapatai rebbentek és szálltak le nemzedékem történelmi ítélszéke egyhangúan mondta ki judíciumát a szabad a felszabadító győztes világ ujjongott tapsolt énekelt hurrázott saját magát ünnepelte lobogózta fel nem volt ideje a jelentéktelen mozzanatokkal természetes mellékterméknek tekintette mindazt ami velünk történik... „Mennyi bűnöm és vétkem van nékem? Gonoszságomat és vétkeimet add tudtomra. Miért rejtetted el arcodat és tartasz engem ellenségedül. A letépett falevelet rettegted-e és a száraz pozdorját üldözöd-e? Hogy oly sok keserűséget szabtál reám és az én ifjúságomnak vétkét örököltetted velem? Hogy békóba teszed lábaimat vigyázol minden én utamra és vizsgálod lábamnak nyomait? Az pedig elsenyved, mint a redves fa, mint ruha, a melyet moly emészt...” és megint azok az apró lázak lázacskák egyik ismerősöm azt mondta győrtött is adnak határsáv-engedélyt a magyar menekülteknek hogy hazamehessenek karácsonyra és valóban kaptam én is három napra 15 kilométeres körzetbe elindultam hát gyalog a medvei híd felé havazott egyszercsak kigyúltak bennem azok az apró tüzek zsarátokok de izzott hajtott kergetett az ünnep illata fénye egyre lázasabb lettem verejték öntött el lábaimat nehezen emeltem mintha nehezekek lógtak volna rajtam egyre merevebb tömbök keletkeztek hátamban elzsibbadtam és szédültem de mennem kellett haza haza haza haza nem ülhettem pihenhettem tudtam ha megállok képtelen leszek folytatni az utat álmokat cipeltem tagjaiban egyre súlyosabbakat magam is ólomná változtam az út a föld az ég a fák bokrok ez

az egy anyag létezett ólomtömbök ereszkedtek alá ólomfalak és ólomdarabok csüngtek az égboltról ezen az ólomtájon autó közeledett felém vánszoroghattam botladoztam tántorogtam el el akartam esni az autó előttem megállt segíthetnék valamiben kérdezte egy hang mert látom alig áll a lábán maga beteg bólintottam egy helyben topogtam de mozognom kellett máskülönben nem bírom tovább nem akarja hogy visszavigyük beugrunk györbe oda megyünk mi is nem köszönöm majd csak lesz valahogy feleltem és rázott a hideg nekem át kell jutnom ekkor szállt ki a kocsiból fest publi ürge mártá férje jól ismertük egymást a gimnáziumból mártá feleltem járt egy évvel és hűgának ilucinak udvarolgattam az ötórai teákon a tánciskolában egy mikulásestre bonbont is küldtettem neki a puttonyban iluci... elrevedeztem fest publi megfogta a kezem te beteg vagy ne marháskodj nekem be kell jutnom pozsonyba mondtam még ma örülség tiszta tüdőgyulladás muszáj publi motyogtam no jó úgyis visszajövünk hamarosan de így akarsz átmenni a határon még két és fél kilométer mosolyogtam csak beugrunk györbe utána elviszünk haza haza kérdeztem fellobbanó lelkesedéssel de akkor már beindították a motort fest publi integetett jövünk jövünk utolérünk „Az asszonytól született ember rövid életű és háborúságokkal bővelkedő. Mint a virág, kinyílik és elhervad, és eltűnik mint az árnyék és nem állandó. Ki adhat tisztát a tisztátalannak? Senki. Mert a fának van reménysége; ha levágják, ismét kihajt, és az ő hajtásai el nem fogynak. Még ha megaggodik is a földben a gyökere, és ha elhal is a porban törzsöke; A víznek illatától kifakad, ágakat hajt, mint a csemete. De ha a férfi meghal és elterül, ha az ember kimúlik, hol van Ő? Mint a víz kiapad a tóból, a patak elapad, kiszárad...” a határig még legalább négy kilométeres utat kellett megtennem szinte beestem a határvadászokhoz forró teát adtak leültettek egyikük szaloncukrot kötözött rázott a hideg fest publiék sehol vártam hagytak aztán elindultam a hídon zajlott már a víz kövér széles jégtáblák úsztak lefele ez hát az a híres híd belekapaszkodtam a korlátba a két part között alig volt különbség talán csak az hogy az egyik oldalon

jobban kiépítették kövekkel a hídfőt a csehszlovák határőrök is láthatták hogy beteg vagyok már vánszorogtam megkérdeztek segíthetnének valamiben trencsényi borovicskával kínáltak nem köszönöm reszketett a kezem ráütötték a pecsétet a határátlépőre egyikük még segített a lépcsőn láttam a hőmérőn mínusz négy fok ekkor értek oda pubiék beszálltam a kocsiba egy óra múlva otthon vagyok gondoltam befekszem ágyamba anyám hoz hársfateát mézes borogatást a mellemre hátamra tekeri lemeget a lázam meggyógyít mindig meggyógyított az ágy mellett ül fogja kezemet a falon az őrangyal ő is leszáll talán a párnámra a cserépkályhában pattog a tűz nézem az ablakon a nagy vadgesztenyefát csupasz ágait neumann úr raktárát meg a tűzfalakat ahol lenyomul mindig egyre lejjebb ereszkedve az alkonyat bágyadság olykor elválik egy hámló vakolatdarab a fény utánakap fest pubi fékezett megálltunk két határjárőr kérte az igazolványokat odaadtam nekik a papirost hova mennek kérdezte az egyik dobgeppisztoly a hátán pozsonyba felelte pubi ön is és rám mutatott nem szoltam szálljon ki kérem nagyon beteg visszük a kórházba tüdőgyulladás van magas lázzal fest pubi azt akarta hogy megsajnáljanak szálljanak ki a 15 kilométeres körzetet nem lépheti át megértette megértettem kérem az autóra támaszkodtam beteg segítsen adja ide igazolványát eljárást indítok maga ellen hogy külföldi állampolgárt akart becsempészní a fővárosba felírta a gépkocsi számát fest pubi nem tehetett semmit megöleltük egymást vigyázz magadra mondta mártá és én a járőr kíséretében visszaindultam medve felé a két határjárőr még egyszer figyelmeztetett a szabálytalanságra felhívta figyelmemet a következményekre és magamra hagytak ott álltam az országúton sehol senki merre menjek mit csináljak ólomcsapok ereszkedtek le ólomkarok nőttek ki ólomba csavarodott testem forró ólomba jött egy autóbusz és mellettem megállt hova kérdezte a sofőr hova is kérdeztem magamtól ha pozsonyba akkor szálljon be felkapaszkodtam helyet is találtam leghátul csak ne állítsák le megint és ne igazoltasanak nem az nem lehet elhessegettem a gondolatot mindegy mindegy többszöri megállás után begördültünk szülőváro-

somba az avionhoz leszálltam jegyet se váltottam a buszsofőr elfelejtette vagy én... három napra szólt a határsáv-engedély egy hétig feküdtem betegen csáder doktor adott egy orvosi igazolványt miszerint súlyos állapotomra való tekintettel beszállítottak ő kezelt felelősséggel tanúsítja nem hagyhattam el előbb az országot vis maior így hát csak nyolc nap múlva indultam útnak ismét busszal a határon el se olvasták az orvosi igazolást ismét beütötték a pecsétet nem kérdezték meg miért késtem udvariasan jó utat kívántak befagyott a duna a hídon eszembe jutott herakleitosz kétszer nem léphetsz be ugyanabba a folyóba igen de kétszer nem mehettem végig ugyanazon a hídon úton... „De most számlálgatod az én lépéseimet, és nem nézed el az én vétkeimet. Gonoszágom egy csomóba van lepecsételve, és hozzáadod bűnemhez. Még a hegy is szétomlik, ha eldől; a szikla is elmozdul helyéről. A köveket koptatja a víz, a földet elsodorja annak árja: az ember reménységét is úgy teszed semmivé.” ... meglátogattam richelieut szalatnai rezsőt egyáltalán semmit se változott emlékszem amikor első írásaimra verseimre azt írta nekem figyelemre méltó a pátoszod de vershez őszinteség kell akkor nem értettem egészen hisz én őszinte vagyok azóta már tudom mit értett őszinteség alatt ott lakik az elektrobioszkop mozinál a sétatér közelében a hosszú utca meg a ventur utca közt a nem is oly régen épült háztömbben ablakából rálátni az academia istropolitanára mátyás király egyetemére az erdődy palotára ahol mozart is járt ott adták elő gyermekkorában írt operáját nőra néni nyitott ajtót kedvesen fogadtak teával süteménnyel kínáltak kérdeztek mikor megyek vissza ők még egyelőre maradnak az sok mindentől függ de valószínűleg áttelepülnek nincs más lehetőségük magamról kellett beszámolnom meg volt tanítványairól gézáról miklósról csunyiról gazdag imréről meg a többiekről richelieu felállt sétálni kezdett lenni vagy nem lenni ez itt a hamleti kérdés a jobb karját kissé maga elé tolta így beszélt itt kellene maradnunk mindnyájunknak ez nem megoldás hogy megfutamodunk az ember nem hagyhatja el ősi földjét itt elhallgatott könyörtelen paradoxon kegyetlen történelmi szindróma menni maradni itt egyelőre reménytelen

a helyzet és kérdés lesz e kibontakozás tudod jártam novomeskynél laco novomeský régi barátja pesten született ott is járt iskolába az államfordulat után szlovákiába költözött tanító majd szerkesztő költő élenjáró kommunista írástudó... 1945 után a szlovákiai iskolaügyek vezetője a sarló és ő kapcsolatban állt egymással jól ismerte győry dezsőt fábrý zoltánt peéry rezsőt valamikor íróársak is voltak richelieu odaállt eléem azt mondta felszólított írjak le tíz nevet egy papirosra és azokat ő mentesíti a kitelepítés a deportálás alól tíz embert laco tízezret több tízezret tudod hogy ártatlanok feleltem nem szólt semmit egy ideig szótlanul ültünk egymással szemben nem ez volt a közös elvünk nem ezért harcoltunk együtt nem nézett a szemembe sajnálom mondta novomeský nem tehetek többet ha nem akarod nem teszed tétova mozdulatot tett tíz embert motyogtam tíz családot igazított ki garantálom no olyan ez mint a fordított tizedelés századolás ezredelés felírtam a neveket nehezen választottam tóth ferenc tanár urat és feleségét orbán gábort és feleségét meg fiát orbánt a masaryk egyetem egykori elnökét albrecht sándor zeneszerzőt bartók béla jóbarátját családotul meg a többieket minek soroljam iszonyatos volt rettenetes árulás a részemről a tíz névbe kellett volna sűrűtenem elbújtatnom százezreket magatehetetlenül írtam le szégyellem magam sanyi bácsiék akkor maradhatnak szóltam fellobbanó lelkesedéssel maradhatnak a káptalan utcában tóth ferencéket visszahozzák ligetfaluról novomeský aztán felállt kezét fogtunk örülök hogy tehettem valamit érted hangsúlyozta még annyit hozzátett és természetesen ti is maradhattok ha akartok... „Felele pedig Jób: Efféle dolgokat sokat hallottam. Nyomorult vigasztalók vagytok ti mindnyájan! Ha szólnék is, nem kevesebbednék a keserűségem; ha veszteglek is: micsoda távozik el tőlem? Hogy összenyomtál engem, ez bizonyság lett, felkelt ellenem az én ösztövérségem is, szemtől szembe bizonyít ellenem. Haragja széttépett és üldöz engem. Feltátották ellenem szájakat, gyalázatosan arcul csapdostak engem, összecsődültek ellenem. Adott engem az Isten az álnoknak és a gonoszok kezébe ejte engemet.” ... kop kop kop kop kop kop köd csönd est est csönd köd

kop kop kop kop kop kop a köd menetel velem a csönd
az est az est menetel velem a csönd a köd kop kop kop
kop kop kop kop kop széjjelhajlik előttem a csönd széjjel
a köd széjjel az est mint mózes előtt a hullámok a víz a
tenger szárazon viszi népét az ígéret földjére ígéret földje
létezel kop kop kop kop kop kop kop köd csönd est
csönd köd köd... a halászkapu utcában találkoztam bióval
most is félrecsapott szürke kalapja lehajtva a bohém mosoly
a jellegzetes biói járás kissé slamposan lépdel gyere igyunk
meg egy kávét invitált odaát a tükrös kávéházban a carl-
tonban ez itt a bezárt sötét szerkesztőség a szerkesztősége
ő is a kapuba néz én is a gárdisták meg a németek a
grenzbote követelésére betiltották a lapot a magyar sajtó-
orgánumot túlzottan pacifista nem áll ki a birodalomért a
partizánokkal szimpatizál hányszor jártam nála dróton lógó
villanykörtés szobájában az első emeleten kint kattogtak az
írógépek bió második gimnáziumban osztályfőnököm volt
egy fényképen a tanári karra egymás mellett áll a két rezső
peéry és szalatnai kovács endrével orbán gábor és arany
albert a kitűnő nyelvész előttük bió szerette a várhegyi
kurvákat de szerette bartókot józsef attilát franciául németül
angolul latinul csehül szlovákul beszélt micsoda európai
műveltség humánus micsoda reneszánsz magatartás micsoda
stílus beszéd elokvencia elegancia édesapja az öreg lim-
bacher a város nőgyógyásza jellegzetes pozsonyi polgár
rosariumot létesített a ligetfalusi parkban több tízezer ró-
zsával vitte is illatukat a szél átlebegtek a dunán kiterjesztette
a peéry-rózsát a kemény nagy fejű hosszú szárú sötétpirosba
alkonyuló virágot mellette körülötte a világ valamennyi lé-
tező rózsafajtája... leültünk a hatalmas tükrök beborították
a falakat a főpincér a herr oberst a pán hlavný nem félt
magyarul kérdezte mit hozzon a szokásosat intett bió pa-
rancsára szerkesztő úr s a főúr eltűnt most nem sakkoztak
a kávéházban mert itt mindig csatáztak nagymesterek mes-
terek polgárok amatőrök, hát kurváknak kell lennünk (1)
kérdezte bió vagy eliszkolunk persze van egy harmadik
lehetőség is megmaradni annak amik vagyunk voltunk tudjuk
mi vár ránk a példákban itt van ez az esterházy a korábbiak

haza meg a szent demokrácia háborús bűnösként halálbüntetéssel sújtotta azt az egyetlen volt képviselőjét aki annak idején megtagadta az igent a fasiszta haza alapvető törvényeitől bujdosásaink megszervezőjét sok-sok emberi sors megmentőjét a szíve gyökeréig hitler-ellenes politikust így mérte meg beneš eduard ez a politikai vadállat restaurált köztársaságának jogítélkezése nem az elítéltre hanem önnön magára zúdítva ezzel a vádat esterházy neve és sorsa azon kelet-európai antifasiszta politikusok mártíriumát idézi akik bátorságukért és kockázatvállalásukért a fasizmus felett aratott győzelem után szenvedést börtönt megaláztatást és halált kaptak cserébe az új rendtől a demokráciától normális értelemmel és erkölcsi érzékkel az antifasiszta magatartásnak ezt a fajta jutalmazását aligha lehet érthetőnek felfoghatónak elfogadni hát igen jog csak a győzteseknek van joguk és igazuk a győztes gyilkolhat tovább az igazság az övé mert győztes mohács rákóczi 48 trianon 45 és majd jön a többi ez a mi történelmi kontinuitásunk a nem sikerült háborúk vesztes forradalmak magyar jelenség és vajon lehet egyszer korrigálni a történelmet ha nem tanulunk meg politizálni végünk benešek metternichek tátarescuk masarykok kellenének nekünk nem teleki pálok széchenyik kossuthok rákóczik hanem bethlen gáborok martinuzzi fráter györgyök nem mártírokra van szükségünk már a történelemben hanem ravasz taktikus politikusokra az igazság felmutatása nem jelenti az igazság elérését ilyen marhaságokról beszélek most látod korrigálni nem lesz késő (?) és vajon mikor (?) herder jut eszembe téssék kává a főúr letette a márványasztalra a bő levű zaccos török kávé tudod mit mondott brenner márton rákóczi diplomatája ha gyöngének bizonyulnak javaink és életünk elvész, de ügyünk igaz voltának bebizonyításával legalább becsületünket megmentjük ennek a benešnek is megvolt az igazsága a hazugság igazul tudott hazudni és elfogadtatni azt mondom ha már pusztulni kell európaiként tűnjünk el legalább a pusztulás legyen méltóságos rangos értelmes csak ne ázsiai eh mit a pusztulás eltűnés halál sose értelmes egy marha azt mondta egyszer hogy ha értelmes az élet értelmes a halál a halál sose lesz

értelmes ivan iljicsnek értelmes volt vajon a halála legyintett még metafizikus transzcendens értelemben sem nos a legfontosabb feladat hogy legalább európaiak maradhassunk ott és itt ezt ne vegyék el tőlünk ezt ne veszítsük el európai identitásunkat mert itt a nyakunkon ázsia a zárt ötféle százféle titokzatosságával kétértelműségével elkorcsosult bizánci pravoszlavizmus gondolkodásmód magatartás ahol nem ismerik a nyitottságot a demokráciát őszinteséget az embert individuumot személyiséget csak a hatalmat despotizmust hatalmi klikket hierarchiát nómenklatúrát diktátort diktatúrát persze európa is produkált hitlereket és sok egyebet én Európán a görögséget goethét michelangelót bachot beethovent cromwellt montesquieut bacont kantot schopenhauert einsteint schweitzert értem és annyi annyi mást a fényt a hozzájárulást amiért érdemes volt lejönni a fáról kijönni a barlangból elhagyni trogloditaságunkat Európával visszakapjuk elvesztett történelmünket európa paradicsom elveszett paradicsom (?) hirtelen abbahagyta a levegőbe nézett bámult mereven mint egy tükörbe kissé sápadt volt arca árkok futottak szeme alól fáradtnak egyszerre nagyon fáradtnak látszott tanár úr akartam mondani drága tanár úr bió mihelyt feladjuk Európaiságunkat vége finita halottak leszünk mert ez főlény többlet juss igen ez a remény fogódzó az egyetlen lehetsz kurva elfuthatsz deportálhatnak átdobhatnak a háton ha európai maradsz mosolygott hatalmas arzenál erő talán legyőzhetetlen a fennmaradásban persze herdernek igaza volt van lesz minden más hazugság önáltatás élő történelmünk ostoba tagadása konzekvenciáival együtt hát igen történelmi dialektika ez és paradoxon azért prostituált nem leszek inkább elmegyek sopront néztem ki magamnak az olyan kissé mint ez a város azért szeretném ha itt temetnének el a várhegy oldalában eh ostobaság mindegy akár egy trágyarakásba és még valamit a történelemben ha egy népnek népcsoportnak igaza van lesz nem bizonyos hogy nemegyszer igazságot is szolgáltatnak a széchenyi képzet a magyar nem lesz mint azt többen oly gyönyörtelien álmodánk de rövid idő múlva egyedül a négy betű volt fogja illusztrálni valahai létét nos szívesen elmennék veled

most a kurvákhoz a csuka utcába talán utoljára elbúcsúzni... „Napjaim elmúlnak, szívemnek kincsei, terveim megghiúsulnak. Az éjszakát nappallá változtatják, és a világosság csakhamar sötétséggé lesz. Ha reménykedem is, a sír már az én házam, a sötétségbe vetettem az én ágyamat. A sírnak mondom: Te vagy az én atyám, a férgeknek pedig: Ti vagytok az én anyám és néném.” ... herder történelem trágaryakás európa bió temető kop kop kop kop igen persze körülöttünk mindig a győztesek kop kop kop kop mindig a győztesek vettek körül európa történelem bió tanár úr paradoxon dialektika deportálások paradicsom halott város halott bölcső halott fűszál halott történelem... dohnányi ernő írt rajter lajosnak amerikából ez az első episztola amit kapott tőle lajcsi meg is mutatta a levelet én nem németországból mentem el hanem mert féltem ázsiától de miért vagyok itt mi keresnivalóm itt (?) aztán két szót nagyon megjegyeztem soraiból desiderium patriae vagyis a haza óhajtása a haza utáni vágy desiderium patriae hol ez a haza ott vagy ott tengeren túl hol a hazánk létezik egyáltalán még megszűnt és megszűntünk vele együtt mi is hazátlanság háromszöge hazátlanság sok ötven száz ezer szögű idoma lehet hogy a patria megvan csak mi nem létezőnk már lehet mi még vagyunk köhögünk ödöngünk tapogatózunk feleslegesen s a haza nincs sehol desiderium patriae desiderium patriae... széplak utca mihály-kapu bástya utca zöldszoba utca káptalan utca ventur utca nyerges utca lörinckapu orsolya utca klarissza utca prépost utca köd csönd est vezessen át engem a ködön a csöndön az esten csönd vigyél át engem az esten és ködön est vezess át engem a ködön és csöndön... „Mert én tudom, hogy az én megváltóm él, és utoljára az én porom felett megáll. És miután ezt a bőromet megrágnák, testem nélkül látom meg az Istent.” ... vége a senkiföldjének előttem a határ túlsó oldala magyarország megérkeztem megérkeztem (?) megérkezhettem megérkezés ez (?) megfordulok s messze messze szétnyílik a látóhatár mintha elhúznának egy függőnyt a pozsonyi dombokon karácsonyfák gyulladnak ki egymás után 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 talán az angyalok gyújtották meg rajtuk a gyertyákat 11 12 13 14

15 16 17 18 19 talán fényes angyalsereg szállt 20 21 22
karácsonyaim csak állok állok a senkiföldje végén és hallom
a szent mártón székesegyház harangütéseit vivos voco mor-
tuos plango vivos voco mortuos plango kétoldalt őt áll a
köd az est a csönd 22-szer kondult meg néhány lépésnyire
a magyar határőrség odaadom a papírt cigarettafüst kolbász
borszag maga is jól kiválasztotta az időt innen rajka még
két kilométer igyekszem hogy minél előbb megérkezzem
unokatestvéremhez már nem látok semmit eltűnt a látomás
ez volt az utolsó karácsonyom otthon ott hon ott hon sietek
bizonyosan várnak vacsorával forralt borral megvetették az
ágyat hazaértem haza ha za ha za ha za h a z a h a z a
h a z a ...h ...a...z...a... egy h egy a egy z egy a ... egy
betű nélküli hang nélküli szó....

IV.

Epilógusok

I. Epilógus

Meditáció egy jelző naiv anatómiáján

Volt egyszer egy háború, ahol öreg katonák harcoltak egymással, öreg ágyúk lőttek, öreg tankok száguldoztak, öreg repülőgépek röpködtek öreg kondenzcsíkokat húzva maguk után, öregek voltak a bombák, a szögesdrótok, a vijjogás, az aknák, öregek a gépfegyverek, automatapisztolák, a tűz, a dörrenések, a marhavagonok, vezényszavak, egyenruhák. Volt egyszer egy háború, és öregek lettek a felhők meg az égbolt... A hegyek, a folyók, a kövek, kavicsok, a homok, az utak, ösvények, a városok, falvak, utcák, kémények, csatornák... öregek lettek mind, megöregedtek a percek, a napok, az évek. És beleöregedtek a dalok, a szó, a versek...

Öreg menetelések öreg útját tapossa lábam, öreg hetven centiméteres lépteim csoszogások, öreg dobogások ritmusa öreg kavicsokon, aszfalt öregségen, keménység öreg betonjain, tüzek öreg salakján, az öreg végtelenség véges öregsége: öreg nyomok pontjai.

Pedig jártam én már erre: a járdákon, kerítéseknél, a tűzfalak alatt, ecetfák fanyarságában, vágányokon át bukdácsolva, a nyersolajszagba ékelődve. A bódék falán apám vízhólyagai gurultak, meg a bütykei nőttek nikotinsárgán, de láttam a tulipánszárak járását körülötte: anyámat. Törökmézet szopogattam, karamellát, a csúzliról magamat röpítettem, léggömbök kergetőztek, sörhabos felhők gyülekeztek, virslifüzéreken morzsolgattam büntetlen penitenciám. De nem tudtam semmit. Azt, hogy a harmonikák tüdejében megöregszik a levegő, hogy lassúbb lesz az ének, öregebb, fehér botokkal kocoghat tovább, öreg billentyűkkel, öreg ujjakkal. Pozsonyi Duna-part, a vízkanyar, Ligetfalú, Zabos, és a másik oldalon a Téli kikötő, a gázgyár hengereivel... mind-mind öreg csillogás, tükröződés, öreg elnyújtózások, öreg mélységek felszínén...

Öreg füstök szállnak, öreg eső hullni készül, öreg ködök pólyálnak öreg tapadással, lámpák öregsége himbálózlik, fények karikái fognak kerékpározni öregem.

Öreg szaga van a júniusnak, csöndesség öregsége, öreg villanások, öreg világosság, harangzúgás, dörömbölés, zuhogások, fékek, feszülések, csörrenések, csikordulások, megöregedett iram. Andante, andante...

Érzed magadban öreg vizek, loccsanások, öreg csapok, lavórok, tengerek, öreg műhelyek, csarnokok, forgácsok, fogaskerekek leheletét? Csavarok, drótok, szögek lélegzése öregem, öreg vasak csillognak benned, öreg kilincsű éjszakákban, redőnyök öregségét göngyölgetik hajnalok öreg sarkain, kitárják az öregséged... Bimbóházak, vaskutacskai tő, Septák néni varrótűi, Wolek úr bádogtűkre, fűrészpóros éjszakák...

Öreg csend, öreg csend, öreg csöndek egymáson, csöndek halmaza. Csendkoporsók, csendcellák... Kukán úr raktára, csenddélelőttök, rámacsend...

Fütyök, zsoldárok öregsége, öreg himnuszok, öreg bölcsődalok, öreg megelégedések, öreg hancúrozások... Endreffy János imája, cserkészparancsnokok, anyám ringatózása jobbra-balra.

Öreg savak, aminosavak, cukrok, szeszek keringése bennem, só, mész, vegyérték, öreg betűk, számok, integrálok, öreg egyenletek eredménye: én, aki hordozza öreg tekintetek szemeit, szemgolyóit, arcokat, homlokot, fogakat... örökségként öregségekből öregségében viszi a megöregedett értelem, eszmélet felismeréseit, repedező bizonyosságát, történelmiségének térképráncait, a mélységből kapaszkodó bazaltszárnyú kátránypapír röptét, öreg iszapszájakat. Mint a szél a szemcséket, mint vizelet a csöppjeit, mint lázmérő a higanyát, mint teherautó a húsokat, gyorsvasút fülkéit, mint Sziszüphosz a sziklát hordozom őket... Óh sárkányok, barlangok, Mártonka doktor, Karl úr tekintete...

Tudod, öreg istenek kártyáznak, várnak öreg barátaid, öreg engedélyekkel rajszögezték ki a póznákat, a fákat.

Ismered a könyökök öreg fájdalmát, öregségek kézfogásait, öreg örökkévalóság bizalmát, a káromkodások öreg

parazitását, előregedett körmökkel öreg pincék és lakatok előtt állok, öreg reménységek megöregedő zátonyán.

Már jártál erre: a járdákon, a város százezer pontján, a kerítéseknel, tűzfalak alatt ecetfák fanyarságában a Kecse utcában, vágányokon át, a bódék falán vízhólyagok gurultak, bütykök nőttek nikotinsárgán, tulipánszáraz járása körülötte. Apád, anyád. Nem tudtál semmiről, semmit se tudtál... Törökmézet szopogattál, karamellát, mit a kontyos árus adott, a csúzliról magad repítetted, léggömbök keringöztek, sörhabos felhők gyöngyöztek a Csalogányvölgy felett... Nem lehet titkod! Nem!

Volt egyszer egy öreg háború, öreg katonákkal, öreg ágyúk szóltak, öreg bombák hullottak, öregek voltak a dörrenések, a tűz, a parancsok, egyenruhák... És megöregedett a titok... a titok... Elkísér befejezetlenül ez a mese öreg bölcseletek mankóival...

II. Epilógus

Csonttalanul

éjszaka kezdete homlokomon töpped a holdfény olvadt rozsdás féme lesurran hibbant évszakok elrepedő álarcán barna zsinórijai lógnak percfonalaknak pengne a régen széthangolt leszakadt hangszálaknak a gitárja égett gége-torok a domb meg a város hunyt tűzijátékok jelei láb szem nélküli kőrohanás árny árnyéka bohócbokrok vonulása ez együtt éjszaka kezdete... víz a folyó meg a part éjnek s napnak a súlya számoknak nehezeke nyersen szíjak lógnak a szájban a fülben horgonyzó a tekintet széjjelázva a vízben hömpölyög úszik lassan elmerül és belemarkol így a mederbe tátoz csont ujj hús agy a halott mássalhangzók p t h f k s t a fehér papiros a madár a szobákban az ajtó kettő ágyé kod mosolyába a híd pillére marad konokul beledobbant éjszaka kezdete ez a bazalteszmelet ez a bazaltcsönd-rendszer áthasonul vasboaconstrictor nászéje a rám tekerőző tér út utca sikátor vad horpadt vak béna harangköcsögök pam pam pam pam pam pam pam tánca ez itt most tánc ez a

tánc nincs vége soha pam néma láb arc fej fény fog...
belekarmolná a kiáltás hegybe toronyba... letörne zománca
az égnek hullana glória törmelék éjszaka kezdete homlo-
komon mely csonttalanul görbül az idő anyagába...

III. Epilógus

Harangozók

Harangoznak. Melyik templom harangja szól? Az or-
solyáké vagy a kapucinusoké? Ez több harang. Lehet, hogy
a ferenceseké, meg az irgalmasoké meg a Szentháromságé...
Hallom, távolról idetántorodik a virágvölgyi véznán. Ez a
város sok-sok harangja, talán valamennyi templomáé, tor-
nyáé. Nem azt mondják, vivos voco, vivos voco, sem azt,
hogy mortuos plango, mortuos plango. Miért harangoznak?
Nem tudom. De ez a szinte visszhangos, dús bariton –
mintha dohányfüsttől berekedt volna – a Szent Márton-szé-
kesegyházé, a dómé bizonyosan: kottafejeket tapaszt az
égbolt felhővonalaira minden egyes ütés. Kinek harangoznak
vajon? Hogy kotnyeleskedik a szomszédból a diákmisék
harangja: plam-plam-plam-plam. Lehet, hogy missa solemnist
celebrál a város valamennyi tornya? Harangoznak. A luther-
ánus negyedből, az Apácapályáról is belép a kórusba az
„Erős várunk az Isten” két harangja: kétszólamú Bach-korál.
A kálvinistáké csatlakozik hozzájuk: meszelt-fehéren, puri-
tánul lépkednek a hangok, nincsen rajtuk semmi barokkos
dísz, páróka, cifraság. Lelkes bácsié a harangláb, ugyanúgy,
mint a zsoltároskönyvek, Geleji Katona István, az úrvacsorai
kenyér, bor...

Rég elmúlt dél. Ilyenkor nem szoktak harangozni.

Volt tanárain állnak a harangok alatt, rángatják a
köteleket, Orbán tanár úr, Füles, Franci, az „Ugyebár” tanár
úr, Mackó, Skotnicky, Richelieu, Rezső, „Bió”, Limbacher
Peéry Rezső tanár, Mitesszeres Richárd. Aztán meg ott vannak
a tornyokban a diákok, osztálytársaim, a barátaim, az is-
merősök, Ervin, Krascsenics Frédi, Gedeon, a víziló. Elosz-
tották egymás között a tornyokat, templomokat? Milyen

buzgón, szenvedélyesen rángatják, húzzák a köteleket, beljük kapaszkodván repülnek is velük egyik oldalról a másikra és vissza, cirkuszmutatványként; sok helyen szűk a mozgáslehetőség a tákolmányok, fadeszkák-rácsok, lépcsők, emelvények közt. Tulajdonképpen nehéz munka ez. Nyomhatnak a csengőgombot – ki-ki lakásának csöngőjét – vagy fújhatnak a trombitát, tudtommal Solc tanár úr több hangszeren játszik, trombitálni is tud; aztán meg rázhatnak a kereplőket, ütögethetnék egymáshoz a nagy fedőket, szájuk elé kezükkel tölcsért formálva kiabálhatnak – mennyi lehetőség –, mind szólna! Micsoda zenebonnával! Ott van Così bá, a déligyümölcsáros, Klatt Didi, a cserkészparancsnok, Schmutter hentes, Klicha, Fizély néni, a ribizlisütemény-specialista Stürzer bácsi, a verses Frida, aki mosogatás közben mindig Kiss Józsefet szaval.

Miért mentek el ezek harangozónak?

Nagyapám és nagyanyám is beállt harangozni, a pék, a pékné, meg Emília, a másik Grossmutter Árminnal. Mindketten, mind a négyen egyenletes mozdulatokkal, hát-hasderék-homorításokkal–dömborításokkal felelnek egymásnak, beszélgetnek: harangoznak. Ott van az egész rokonság. A nénikém is. Terpeszben áll, belekapaszkodik erős tenyerével, csontos morva ujaival a kötélbe, közben mintha élvezné is ezt a harangozást, mosolyog, szája sűrű fésű, melle gőzbukta, jókorákat húz a poros, barnás kötelen, melynek kiállnak szálai.

Szólnak a harangok, rendíthetetlenül. Egymást váltják a harangozók.

Lehet, hogy senki se hallja, csak én, mert a városban, az utcákon, a tereken, az ablakokban nem figyelnek fel a harangozásra, mindenki végzi a dolgát, rohan, fut jelölt pályáján, szokott útján, mint az autóbuszok, villamosok.

Régóta harangoznak. Anyám is, apám is – egymástól elég távol eső két toronyban. Ők mindig mindent egymástól függetlenül csináltak, még akkor is, ha közös érdek volt, sohasem tevékenykedtek egymással összhangban, anyám már nászéjszakájukon is kirohant áttetsző hálóingben a gangra, ott állt Titániaként, s a megöregedett Puck, Septák

néni bámulta azon a Széplak utcai szentivánéji éjszakán: így éltek egymás mellett szüleim egy szűk lakásban – velem. Ha sétálni mentünk vasárnaponként, apám fél lépéssel előttünk járt; bicebóca, ötnegyedes keringő... aszinkronitás jellemezte létközösségüket. Egy igen és egy nem, vagy fordítva. Most is, anyám – nem tudom, miért választotta a Miklós-templomot – egyenletesen, önfeláldozóan harangoz zöld organdi ruhájában, mozdulatai ritmusosak, bennük anyám zongorázása, Mozart bölcsődala, az Egmont-nyitány súlyossága, elsőprő szenvedélye, a Strauss-galopp... no meg akvarelles csendéletei, színes ceruzával kifestett világrészek, Afrika, Ázsia, Ausztrália – domborulata, államai – föld-rajzóráimra, hogy kitűnőt kapjak. Megállás nélkül, szépen, egyformán, kitaróan húzza a harangkötelet – mintha tésztát nyújtana ott fent.

És apám? Sárgás glaszékesztyűs keze a durva kötelen, fején keménykalap, a pöller, anyag eleganciájával mozog, meg-megáll, kissé előrenyújtott térdekkel, melyek aztán visszagörögnek feszült kiinduló helyzetükbe, fel-le, fel-le, fel-le, mint az evezős csónakban a Ruderiege színeiben a Dunán. Abba-abbahagyja, rágyújt, körülnéz, szíppant a Memphisből egyszer, kétszer, lepöcköli a hamut, mélyeket szív, karikákat csócsál, oválisokat ereget a levegőbe, eldobja a cigarettát. Folytatja a harangozást.

Nem láthatják egymást a tornyokból, a házak, tetők, kémények fölött lebeg a tekintetük. Tudják, most harangozniuk kell.

Így zúgnak, bongnak egymásba oldódva, kapaszkodva, egymást átölelve, formázva a város harangjai: egy testük lőn, egy szavuk, egy ítéletük, egy szózatuk, egy zenéjük, zsoltáruk, egyetlen lényegük. Kivirágozva, bokkrétázva szólnak.

Hallgatom őket.

Aztán elhalkul az egyik, megszűnik, talán a messzi virágvölgyi, aztán a szaleziánusoké, a harmadik, a negyedik, a Mihály-torony, az Anna-kápolna, mind...

Látom, hogy a harangozók közül némelyik az égbe tornászik fel a kötelen, tanáraim majdnem mind, Borbála

tornatanámó kisasszonynak a szoknyája alá látok, ahogy a magasba kúszik, fehér csipkézett alsószoknyája, villog rózsaszínű batiszt nadrágja, elmosódik az egész. Barátaim közül egy-kettő a földre csúszik, Vilmos fürgén, szinte lehuppan, talpra áll, Zoli, a „Sipszi”, az „Abáltszalonna” himbálózik, tekerőzik óvatosan, de leér. Eltűnnek fent és lent mind, nagyszüleim, nénikém, anyám, valami láthatatlan lift visszahozza őket, apám messzire elhajítva cigarettáját az utolsó. Csend lesz. Befejezték munkájukat a harangozók.

A tornyok a magasba néznek.

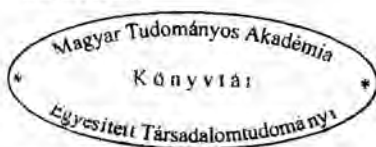
Hallgatózom. De nem hallok semmit.

Süketen elindulok. Tudom, ott hagytam harangtestemet. Megszólaltatja valaki? Megszólaltathatja? Mikor? Érdekes? Vagy néma? Béna, repedt? Letört a nyelve? Szája csorbult? Nincs kötele, lába? Egyáltalán harang? Ott a magasban, galambok elvesztett tollai, ürüléke között? Vagy tornyok, magasságok nélküli harang a földbe suttogva szüntelen? Vagy átmázolva csüng, mint mészárszéken egy jókora véres húsdarab, a történelem rozsdásodó kampójára akasztották fel?... Zsolozsmák, himnuszok, zsoltárok, énekek, szó, beszéd ravatalának hangtalan lélekharangja?

Tartalom

I.	Széplak utca (1926–35)	5
II.	Te ergo quaesumus (1935–45)	57
III.	Jób könyve (1945–47)	255
IV.	Epilógusok	297

Leltári szám:

Helyszám

Ébert Tibor: Jób könyve. Pozsonyi regényfantázia
Regio-könyvek 7.

A borítót tervezte: Lengyel János
Széphalom Könyvműhely-Regio

Kiadó: Mezey Katalin

Szerkesztő: Filep Tamás Gusztáv

Szerkesztő: Baumann Miklós

Nyomdai munkálatok: OKISZ-Labor Nyomda

ISBN 963 7488 30 8

ISSN 08 66 1251